

प्रस्तावना ।

इह किल जैनग्रन्थसन्दर्भे कथानुयोगद्वारा धर्मतत्त्वनिरूपकाः प्रभृतसंख्या ग्रन्था दरीदृश्यन्ते । ते च सर्वेऽपि महानुभावचरित-
ख्यापनेन विशेषतश्च तीर्थंकरप्रबन्धेनैहिकामुष्मिकनीतिमयत्वेन च सर्वेषां महोपकारिणः सन्ति । तेषु च कतिचिद्ग्रन्थाः शोधयित्वा
मुद्रायत्रणद्वारा प्राकटयं नीता वरिवर्तन्ते विविधसंस्थाधिकारिभिः, यतः पठनपाठनसामग्रीसुलभत्वेन सर्वेषां साधुसाध्वीश्रावकश्रा-
विकादीनां महोपकारितया प्रभवन्ति । किं चानन्यसाधारणमाहात्म्यानां जिनेश्वराणामनेकानि चरितानि भिन्नभिन्नाचार्यकृतानि
प्राकृतसंस्कृतभाषामयानि प्रकटितानि भाण्डागारगुप्तानि च विद्यन्ते । तेषु चेदं श्रीपार्थनाथस्वामिनः परमपवित्रं चरितमस्माभिः
प्रकटीकृतम् । यद्यपीदं चरितं वर्त्त एव कलिकालसर्वज्ञश्रीमद्देमचन्द्रद्वरिपादनिर्मितत्रिपट्टिशलाकापुरुषचरितान्तर्गतिं संक्षिप्तमस्मा-
भिरेव प्रकटीकृतं, श्रीमद्भावेद्वयस्वरिचरितं च त्रिततं वाराणसीस्थश्रीमद्यशोविजयसंस्कृतपाठशालाख्यमस्थया प्रकटितं । प्रथमं
चैतत् सरलमपि पद्यात्मक द्वितीयं च गभीरार्थं पद्यात्मकं च, यतो द्वयमध्येतत्साहित्यरसिकानां विदुषामेवोपकारकमिति विचार्य
यत्किञ्चिद्दीर्घाणामुपकारार्थमिदं गद्यात्मकं सरलभाषोपेतं च निरधारि ।

चरितस्य चास्य निर्मातारः श्रीमच्चान्द्रगच्छीयगुरुश्रीसधगीरगीतार्थमुख्यान्तेवासिन उदयवीरनामानः । सत्तासमयैश्वर्यां सं०
१६५४ वर्षे ग्रन्थनिर्माणायसरेण स्पष्ट एव ज्ञायते ग्रन्थान्तलिखितस्त्रोपज्ञप्रशस्तौ । तथाहि—

“ तदीयगच्छे गुरुसंघवीरगीतार्थमुख्याः सकला वभूदुः ।

येषां करस्पर्शनतोऽपि मूर्खः, प्राज्ञो भवेत्सर्वकलाप्रधानः ॥ ४ ॥

तदीयाशिष्योदयवीर एव, सद्गद्यबन्धेन हि शास्त्रमेतत् ।
 कथाप्रबन्धैः सरस प्रधानं, निरूपयामास गुरुप्रसादात् ॥ ५ ॥
 वेदवाणर्तुचन्द्रालयसंख्ये (१६५४) वर्षे वचोष्टके ।
 मासे च सितसप्तम्यां ग्रन्थोऽयं निर्मितो मुदा ॥ ८ ॥ ”

पूज्यानां चैषामन्यापि काचित्कृतिविद्यते न वेति ज्ञातुं न लब्धं किञ्चिदवलम्बनं । चरित्रे चास्मिन्नष्टसर्गात्मके स्थाने स्थाने धर्मतत्त्वनिरूपणपूर्वं रसिककथानकेनाधिष्यन्ते वाचकश्रोतृजनमनांसीति प्रतीत्यर्थं वाचकवर्गो वाचयितुमेव प्राथ्यते । विषयज्ञानार्थं च प्रतिसर्गं विषयानुक्रमः कथानुक्रमश्चाधो लिख्यते—

प्रथमः सर्गः । चतुर्विंशतितमपत्रपर्यन्तम् ।

पोतनपुराधीशोऽरविन्दो नाम राजा । राज्ञी च धारिणी । तस्य पुरोहितो विध्वभूतिर्नाम । तस्यानुद्धरा प्रिया । तयोर्मरुभूति-
 कमठनामानौ सुतौ । तयोरेकतरो धर्मिष्ठोऽपरधार्मकतत्परः । मरुभूतेः पत्नी वसुन्धरा कमठस्य चारुणा । विध्वभूतेराद्यस्वर्गगमनमनुद्ध-
 रायाश्च तस्यैव प्रियात्वं । मरुभूतेः पुरोहितपदप्राणं । हरिश्चन्द्रमुनेरागमनं । तद्देशनायां ललिताङ्गकथाकर्णनेन मरुभूतेर्वैराग्यप्राप्तिः ।
 मरुभूतिपत्न्याः कमठेन सह विलसनम् । कमठस्त्रीमुखेन मरुभूतेस्तज्ज्ञानं । मरुभूतेः साक्षादर्शनानन्तरं प्रस्तावे राज्ञे तद्दुश्चेष्टितनिवेदनं ।
 सापमानं नृपकृतं कमठस्य राज्याभिष्कासनं । तेन कमठस्य आवृद्धेयः । कमठस्य शिवतापसात्तापसीदीक्षाङ्गीकारः । नृपेण निय-

द्वस्यापि मरुभूतेऽर्थावसमीये क्षामणाय गमनं । तेन प्रत्युत प्रवृद्धकोपेन रुमठेन शिलामोचनात्कृतो आतुर्वधः । मरणानन्तरं मरुभूतेह-
स्तिभवोऽरुणायाम् हस्तिनीभवः ।

मेघानां क्षणदृष्टनष्टत्वं दृष्ट्वाऽरविन्दनृपस्य वैराग्येण दीक्षाग्रहणं । वने गतस्य राजर्षेर्मारिणाय हस्तिनो धावनं । राजर्षेरुपदेशेन
हस्तिनोर्धर्मप्राप्तिः । राजर्षेरष्टापदगमनं तत्र केऽलाराप्तिर्माध्वगमनं च ।

आतुर्वधेन कमठस्यान्यतापसकृततिरस्कारः, मृत्वा च कुर्कुटादिभवनं । कुर्कुटाहेर्हस्तिस्थानगमनं, तत्कृतदंशेन हस्तिनः समा-
धिनाऽष्टमदेवलोकाप्तिर्हिंसिन्याश्च द्वितीयदेवलोके देवीत्वं । अन्योऽन्यरागातिशयादेवेन देव्याः स्वस्थाननयनं । कुर्कुटाहेः पञ्चम-
नररुगमनं सप्तदशसागरोपमायुष्येन ।

द्वितीयः सर्गः । पट्पञ्चाशत्तमपत्रपर्यन्तम् ।

जम्बूद्वीपे पूर्वमहाविदेहे सुकच्छविजये चैताढ्यगिरौ तिलकपुयां नगर्यां विद्युद्गतिविद्याधरेन्द्रः । तस्य राज्ञी तिलकावती ।
तस्याः कुक्षौ गजजीवदेवस्य स्वर्गञ्च्युत्याऽवतरणं, जन्मानन्तरं च किरणवेगनामकरणं । तस्य पद्मावत्या सामन्तराजकन्यया सहो-
द्वाहः । विद्युद्गतेर्दीक्षया मोक्षावाप्तिः । किरणवेगस्य राज्यं पालयतो धरणवेगनामपुत्रोत्पत्तिः । विजयभद्राचार्यस्यागमनं । देश-
नायां पञ्चाणुनतादिविषयकरुयाश्रवणादिना किरणवेगस्य वैराग्येण दीक्षाग्रहणं हिमाद्रिगमनं च । तत्र कुर्कुटाहेर्नरकादुद्धृत्य
कालदारुणसर्पत्वं । सर्पदेशेन मुनेर्द्वादशे देवलोके गमनं । सर्पस्य च दचदग्धस्य पृष्ठ्यां द्वाविंशतिसागरोपमा-
युपोत्पत्तिः ।

तृतीयः सर्गः । अथशीतितमपत्रपर्यन्तम् ।

जम्बूद्वीपे पश्चिममहाविदेहे सुगन्धिविजये शुभंकरानगर्यां वज्रवीर्यनृपस्य लक्ष्मीवती राज्ञी । तत्पुत्रः किरणवेगजीवो वज्रनाभनामा । तेन विजयापाणिग्रहणं । वज्रनाभस्य मातुलेयस्य कुबेरस्य नास्तिक्यादिनः तत्रागमनं । अन्यदा लोकचन्द्रसूरिसमीपे सकुबेरस्य वज्रनाभस्य वन्दनार्थं गमनं । स्मरिक्तदेशनायां कर्मस्वरूपवन्धकारणस्थित्यादि श्रुत्वा कुबेरकृतनास्तिकवादो गुरुदत्तमुत्तरं सविस्तरं च । गुरुक्तवणिक्पुत्रत्रयकथा, तदुपनयश्च । पञ्चदशकर्मोदनस्वरूपं, द्वाविंशत्यभक्ष्यस्वरूपं, रात्रिभोजनोपरि कथानकं, द्वाविंशदनन्तकायस्वरूपं, अनर्थदंडस्वरूपं, धर्ममूलं विनयो विवेकश्च, विवेकोपरि सुमतिकथा, सत्संगस्यावश्यकता, तदुपरि प्रभाकरकथा, अल्पाक्षरैर्धर्मरहस्यं, देवगुरुधर्मस्वरूपं, कुबेरस्य प्रतिबोधः । वज्रवीर्यकुबेरयोर्दोक्षाग्रहणं वज्रनाभस्य राज्यग्रहणं च । वज्रनाभस्य चक्रायुधपुत्रोत्पत्तिः । क्षेमंकराजिनपार्श्वे वज्रनाभस्य चारित्राङ्गीकारः । आकाशमार्गेण मुनेः सुकच्छविजये गमनं । तत्र नरकादुद्धृत्य भिच्छत्वं प्राप्तस्य सर्पजीवस्य बाणघातेन मुनेराराधनेन मध्यग्रैवेयके उत्पत्तिः सप्तविंशतिसागरायुषा । भिच्छस्य मृत्वा सप्तम्यामवन्यां गमनम् ।

चतुर्थः सर्गः । एकोननवतितमपत्रपर्यन्तम् ।

जम्बूद्वीपे पूर्वमहाविदेहे सुरपुरनगरनरेशो वज्रबाहुः । सुदर्शना तद्राज्ञी । मध्यग्रैवेयकाच्च्युतो देवश्चतुर्दशस्रस्रचितचक्रिजन्मा सुवर्णबाहुर्नाम तयोः पुत्रः । पुत्रं राज्ये न्यस्य वज्रबाहोर्दोक्षया केनलेन च मोक्षगमनं । राज्यं पालयतः सुवर्णबाहोरन्यदा वने गतस्य दिव्यगज दृष्ट्वा तदुपर्यारूढस्य गजेन वैताढ्ये उत्तरश्रेण्यां रत्नपुरनगरसमीपे मोचनम् । उत्तरश्रेणिस्थामिना मणिचूडेन सत्कारपूर्वकं नगरमध्ये नयनं, तं च स्वकन्या पद्मावती परिणायिता । तदनन्तरं तस्य पञ्चसहस्रविद्याधकन्यानां पाणिग्रहणं । ततः स्वनगरागमनं । तत्र चतुर्दशरत्नानां प्राकट्यं । बहिर्निर्गितचक्ररत्नानुसारेण पदखंडसाधनं नवनिधानलाभश्च । ततो नगराग-

तस्य चक्रिणो द्वादशवार्षिको राज्याभियेक ऋद्धिवर्णनं च । अन्यदा समवसृतस्य जगन्नाथतीर्थकरस्य वन्दनार्थं चक्रिणो गमनं । देशनायां सम्यक्त्वमिध्यात्वस्वरूपं मिध्यात्वस्य चाशीत्यादिभेदवर्णनं श्रुत्वेहापोहेन चक्रिणो जातिस्मरणं पूर्वजन्मचरित्र-
विषयं वैराग्यं, पञ्चमुष्टिलोचनं, दीक्षाग्रहणं, गीतार्थत्वं, एकाकिविहारित्वं, विंशतिस्थानकाराधनं, विहारक्रमेण क्षीरगिरिगमनं
च । नरकादुद्गृह्यतेन कमठजीवेन सिंहत्वप्राप्तेन मुनिदर्शनजातद्वेषेण कृतप्रहारस्य मुनेराराधनया दशमे देवलोके विंशतिसागरायुषो
त्पत्तिः । सिंहस्य चतुर्थपृथिव्यां गमनं, ततथोद्बुध्य तिर्यग्गतिभ्रमणं ।

पञ्चमः सर्गः । पणवतितमं पत्रं यावत् ।

सिंहजीवस्य नारकतिर्यग्गत्योर्भ्रमतो दरिद्रब्राह्मणपुत्रत्वेन जननं । तज्जनिमात्रादेव मातापितृमरणं । लोककृतकमठाभिधानस्य
तस्य कष्टजीवनानुभवो धनिकदर्शनादिष्योर्लुप्त्यमुद्भिन्नत्वेन तापसदिक्षामाप्तिश्च ।

जम्बूद्वीपे भरतक्षेत्रे गंगातीरे वाराणस्यां नगर्यामथसेनो राजा । वामादेवी राज्ञी । दशमर्दवल्लोकाच्च्युत्या चैत्रकृष्णचतुर्थ्या
विशाखायां वामाकुक्षवतारः । तीर्थकरजन्मसूचकचतुर्दशस्वमदर्शनफलश्रवणजातप्रगोदाया देव्याः क्रमेण पौषकृष्णदशम्यां विशा-
खायां सर्पलोच्छितस्य नीलवर्णस्य पुत्रस्य जननम् । दिक्कुमारीणामागमनं, तत्कृतस्रक्तिकार्कम्, जन्मोत्सवः, इन्द्रासनकम्पेन तदागमनं
देवठतजन्मोत्सवः, इन्द्रकृतस्तुतिः, जिनस्य स्रक्तिकागृहे मोचनं, नन्दीधरे देवकृतमहोत्सवः, प्रातरथसेनभूषकृतमहोत्सवः, पार्श्वनाम-
स्थापनं, रूपवर्णनादि । अन्यदा कश्चित् पुरुष आस्थानस्थितमथसेनराजानमागत्य न्यवेदयत्—कुशस्थलनृपस्य प्रसेनजितः प्रभावती
नाम कन्या । पार्श्वकुमारगुणश्रवणजातानुरागां तां पार्श्वकुमाराय स्वयंवरे ग्रहेष्यन् राजा ज्ञाततद्बृत्तान्तेन कलिङ्गनां यवनभूषेन ससै-
न्येन रुद्धधिनतां प्रपन्नो मंत्रीभिर्मन्त्रयित्वा मन्त्रिपुत्रं मां पुरुषोत्तमं भवत्समीपं प्रेषितवान् । तच्छ्रुत्वा तत्साहाय्याय जिगमिषुं पितरं

विज्ञप्य पार्श्वकुमारश्चाल । तदा मार्गे गच्छन्तं कुमारं साहाय्यायेन्द्रो मातलिं सारथिं सरथं प्रेषितवान् । कुशस्थलागतं प्रभुं यवन-
राजो भयेन नमस्चक्रे । प्रसेनजिता प्रभावतीपाणिग्रहणाय प्रार्थितः प्रभुः पितुराज्ञाऽभावेन नानुमेने । ततः प्रसेनजितः प्रभावत्या
सह वाराणस्यामागमनं । पितुराग्रहेण च प्रभुणा तस्याः पाणिग्रहणम् ।

पष्ठः सर्गः । पञ्चविंशत्युत्तरशततमं पत्रं यावत् ।

एकदा पार्श्वकुमारेण वातायनस्थेन पूजादिसामग्रीसहितान् जनावगरान्निर्गच्छतो दृष्ट्वा पृष्टो लोकः कमठतापसागमनं कथित-
वान् । तदा प्रभुरथारूढस्तत्र जगाम । तत्राग्निना दहत्काष्ठं सर्पगर्भं ज्ञानेन ज्ञात्वा प्रभुणा सर्वजनप्रत्ययार्थं द्विधा कारयित्वा सर्पो
निष्क्रासितः । स च प्रभुदत्तनमस्कारमंत्रप्रभावेण मृत्वा धरणेन्द्रो जातः । प्रभुः स्वगृहमासदत् । विलक्ष्य च कमठः प्रभूपरि द्वेपं
वहन् मृत्वा मेघकुमारेषु मेघमालिनामा देवो जज्ञे ।

एकदा लोकाग्रहेण प्रभोरुद्यानगमनं तत्र च राजीमतीत्यागवृत्तान्तनिवेदकचित्रपटुदर्शनेन वैराग्याविर्भावाच्छुभभावनारूढस्य
लोकान्तिकदेवैः कृता दीक्षावसरविज्ञप्तिः । ततः प्रभाते पितुराज्ञया वार्षिकदानारंभः । वत्सरान्ते इन्द्रादिकृतमहोत्सवेन स्वामिन-
श्चारित्रस्वीकारः पौषकृष्णैकादश्यां प्रभोः प्रथमाष्टमस्य पारणकं धन्यसार्थवाहस्य गृहे जातं, ततस्तत्र पञ्चदिव्यभवनं । विहारक-
मेण प्रभोः कुंभसरोवर्तीरे गत्वा कायोत्सर्गेणावस्थानं । तत्र महीधरनाम्नो गजस्यागमनं, प्रभुं दृष्ट्वा जातजातिस्मृतिना तेन प्रभोः
कृता कमलपूजा । तज्ज्ञात्वा समीपस्थचंपापुरीस्वामिनः करकंडोः तत्रागमनं । प्रभुस्तु पूर्वमेव विहारं कृतवान् । ततस्तत्र नृपेण
चैत्यं कारयित्वा प्रभुप्रतिमा प्रतिष्ठापिता, तच्च तीर्थं कलिकुंडाभिधं सप्रभावं जातं । व्यन्तरभूतेन हस्तिना तत्तीर्थमधिप्रितं ।

शिरपुर्यागतस्य प्रभोः कौशल्याभिधाने वने कायोत्सर्गणावस्थानं । उपकारं स्मरता धरणेन्द्रेण तत्रागतेन प्रभोरुपरि छत्र धृतं । प्रभुर्निहार कृतवान् । धरणेन्द्रः स्वस्थानं जगाम । लोकैस्तत्राहिच्छन्ना नाम पुरी वासिता । प्रभू राजपुर गतवान् । तत्रेश्वरनाम्नो भूपतेः प्रभुं नत्वेहापोहेन जातं जातिस्मरणं । मंत्रिणा पृष्टेन राज्ञा पूर्वभवः कथितः । प्रभुर्जिहवार । तत्र नृपकारितचैत्यं कुकुटेधर-
नाम्ना प्रसिद्धं जातं ।

प्रभुः क्वचिदुपतापसाश्रमं कायोत्सर्गं कृतवान् । तत्रावधिना ज्ञातपूर्वभववैरेण मेघमालिनाऽगत्य गजव्याघ्रचित्रकसर्पवृश्चिकदेवाङ्ग-
नारजोष्टिष्वेतालाद्येनकोपसर्गाः कृताः । प्रान्ते मेघवृष्ट्या प्रभोर्नासाग्रं यामञ्जले समागते आसनकंठेन धरणेन्द्रागमनं, तेनाधः कमलमुपरि च च्छत्रं निस्तारयतोपसर्गं निवार्य मेघमाली हकितः, ततः स देवाधमो वृष्टिं संहृत्य नत्वा च स्वस्थानमियाय, धरणेन्द्रोऽपि गतः । दीक्षादिनाचतुरशीतितमे दिने चैत्रकृष्णचतुर्थ्यां विशाखायां घातिकर्मक्षयेण प्रभोः केनलोत्पत्तिः, देवकृतसमवसरणरचना, तदूर्णनं, अश्वसेननृपस्य यद्धार्पणेन सपरिचारस्यागमनं, नृपकृतः प्रभुस्ततः । भगवद्देशनायां दानधर्मव्याख्या, ज्ञानदानस्योत्तमत्वं, तदुपरि धनमित्रकथा, अभयदानव्याख्यायां वसन्तकथा, सुषानदानविषये वणिक्पुत्रचतुष्टयकथा, शीलधर्मापरि मदनरेखाकथा, तपोधर्मोपदेशे सनत्कुमारचक्रिकथा, भावधर्मख्यावसरे पुंडरीककंदरीकथा चेति । अश्वसेनादीनां प्रतिबोधः । वामादेवीप्रभावती-
सहितेन राज्ञा दीक्षांगीकृता । भगवतो गणधरदशकस्थापना देवच्छन्दगमनं च ।

ससमः सर्गः । द्विपञ्चाशदुत्तरशततमं पत्रं यावत् ।

आद्यगणधार्यदत्तदेशनायाममात्यस्य गृहिधर्मपृच्छया सम्यक्त्वमूलं द्वादशतन्त्रव्याख्यानं सातिचारं, श्राद्धतत्पालनाशक्तस्या-
यद्यकृता जिनपूजारूपे, जिनपूजया तीर्थकरनामकर्मोपाजकस्य राज्ञस्य कथा, पूजायाः प्रकारत्रयं तत्र पुष्पपूजोपरि वयसेनकथा,

अक्षतपूजाविषये शुकरालकथा, भावपूजाव्याख्यानानामरे च वनराजकथा । समाप्तायां देशनायां समग्रसभायाः प्रभुं वन्दित्वा स्वस्थानगमनं । पार्श्वपक्षपद्मावतीदेव्योरधिष्ठापकत्वं । प्रभोर्विहारश्च ।

प्रस्ता-

॥ ५ ॥

अष्टमः सर्गः । द्विषष्ट्यधिकशततमं पत्रं यावत् ।

पुंड्रदेशे सार्वभौमपुरोपवने प्रभोः समवसरणं । सागरदत्तसार्वबाह्वृत्तान्तः । प्रभोर्देशनया सागरदत्तस्य वैराग्येण तत्रैव शुभभावनया कैवलोत्पत्तिः, प्रभोः शिष्यचतुष्टयस्य तद्भवसिद्धिश्चवणतः परिव्रज्याश्चैधिल्यं, पुनश्च पद्माचापेन प्रभुपार्श्वगमनं, शुभभावनया कैवलोत्पत्तिश्च ।

बन्धुदत्तकथान्तर्गनश्रीगुप्तरुथानकेन पल्लीपतेः प्रतिबोधः । मधुविन्दुदृष्टान्तः सोपनयः । बन्धुदत्तपल्लीपत्योर्भवनिस्तारः । प्रभोः परिहारः । संमेतशिखरगमनं । तत्र श्रावणशुक्लाष्टम्यां निर्वाणं । इन्द्रादीनामागमनं तत्कृतनिर्वाणमहोत्सवश्चेति । प्रशस्तिश्चेति ।

एतत्पुस्तकं श्रीजैनधर्मप्रसारकसमया पूर्वं मुद्रितम् । तस्य पुनर्मुद्रणे प्रार्थितेन जैनधर्मप्रसारकसमाध्यक्षेण श्रीमान् कुंवरजीभाइ आणंदजी इत्यनेन आज्ञा प्रदत्ता, इत्यत एतत्पुस्तकममुमुक्षुस्य संशोध्य पुनर्मुद्रितम्, तथापि दृष्टिदोषाद् प्रमादवशाद् मुद्रायन्त्रदोषाद्वा या काचनाशुद्धयो भवेयुः ताः सहृदयैः संशोधयितव्याः ।

प्रकाशकः

अथ कथानुक्रमः ।

कथापुरुषनाम.	विषयः	पत्राङ्कः.	पृष्ठः.	कथापुरुषनाम.	विषयः	पत्राङ्कः.	पृष्ठः.
१ ललितांगसञ्जनौ	धर्मजयः	२	२	१२ मित्रत्रयं	रात्रिभोजनविरमणं	७०	१
२ नन्दकभद्रकौ	कुविकल्पेन देवार्चनं	२१	२	१३ सुमतिः	विवेकः	७५	१
३ धन्यवणिक्	कुविकल्पेन मुनिदानं	२२	१	१४ प्रभाकरः	सत्संगः	७७	२
४ आतुरौ	काकिणीकृते सहस्रनाशः	२६	२	१५ धनमित्रः	ज्ञानदानं	१०४	१
५ भीमकुमारः	जीवदया	२८	२	१६ रोहिणी (अंतरंगकथा)	शालिरुणपञ्चकं	१०६	२
६ चन्द्रासर्गौ	कठोरभाषा	३७	२	१७ वसन्तकः	अभयदानं	१०९	१
७ वसुराजः	सत्यं	४०	१	१८ सार्धबाह्वुत्रचतुष्टयं	सुपात्रदानं	१११	१
८ महावलः	अदत्तादाननिषेधः	४३	२	१९ मणिरथमदनरेखे	शीलं	११४	१
९ सुन्दरराजः	परस्त्रीत्यागः	४६	२	२० प्रत्येकघुद्धः नभिराजर्षिः (अंतरंगकथा)		११९	१
१० धनसारः	परिग्रहप्रमाणं	५२	१	२१ सनत्कुमारचक्री	तपः	१२०	२
११ वणिक्त्रयं	मनुष्यभवसाफल्यं	६०	२	२२ पुंडरीककंडरीकौ	भावना	१२२	२

कथापुरुषनाम.

२३ रावणः

२४ अमरसेनवयसेनौ

२५ शुक्रराजः

२६ वनराजः

विषयः

जिनपूजा

पुष्पपूजा

अक्षतपूजा

भावपूजा

कथापुरुषनाम,

२७ मिष्टिः

२८ सागरदत्तः

२९ बन्धुदत्तपल्लीपती

३० श्रीगुप्तः (अन्तरंगकथा) सुकुतात्पापनाशः

विषयः

भावपूजा

सत्यधर्मनिश्चयः

पृष्ठ.

२

१

२

२

पत्राङ्क.

१५१

१५३

१५४

१५८

श्री

श्रीपार्श्वनाथचरितम् ।

श्रीपञ्चपरमेष्ठिभ्यो नमः

प्रोद्यत्सूर्यसमं सुरासुरनरैः संसेवितं निर्मलं श्रीमत्पार्श्वजिनं जिनं जिनपतिं कल्याणवल्लीघनम् ।
तीर्थेशं सुरराजवन्दितपदं लोकत्रयीपावनं वन्देऽहं गुणसागरं सुखकरं विश्वैकचिन्तामणिम् ॥ १ ॥
भास्वद्देवविनिर्मिते वरतरे सिंहासने संश्रितं चञ्चामरवीज्यमानमनिशं छत्रत्रयीराजितम् ।
रूप्यस्वर्णमणिप्रभासितवरैर्वप्रत्रयैर्भूषितं वन्देऽहं जिनपार्श्वदेवविमलं भानूयमानोदयम् ॥ २ ॥
वीणापुस्तकधारिणी भगवती देवेन्द्रसंसेविता वाग्देवी जयतात् सुरासुरनरैः संपूजिता सन्मुखा ।
संसारार्णवतारिणी विजयिनी दारिद्र्यानिर्नाशिनी विघ्नघ्वान्तहरी सुसौख्यजननी सर्वार्थसंसाधिनी ॥ ३ ॥
प्रणम्य भारतीं भक्त्या नत्वा गुरुपदांबुजम् । चरित्रं पार्श्वनाथस्य गद्यबन्धेन कीर्तये ॥ ४ ॥

तथाहि—जम्बूद्वीपाभिधे द्वीपे लक्ष्ययोजनविस्तृते दक्षिणाधं भरतं समस्ति । तत्र पोतनपुराभिध नगर वर्तते । तच्च डादश-

योजनायामं नवयोजनविस्तृतं दिव्यप्रासादमुन्दरं विपणिश्रेणिविराजितं नरत्नैरलंकृतम् । तत्रारविन्दोपमः श्रीमानरविन्दनरेश्वरो राज्यं चरीकृतिं । स च न्यायवान् प्रजापालको जितारिविचक्षणो धर्मस्तः श्रद्धालुः परोपकारी प्रतापवान् । तस्य गुणधारिणी धारिणी-नाम्नी प्राणप्रिया पट्टराज्ञी समस्ति । सा च परोपकारिणी न्यायवती झीलवती गुणवती धर्मवती पुत्रवती । तस्मिन् राज्ञि राज्य-मनुशासति मति प्रजाः सर्वा सुदमुदिताः सन्ति । तस्य नृपस्य विश्वभूतिपुरोहितोऽस्ति । स च विद्वान् पंडितो न्यायशास्त्रधर्मशास्त्रकुशलः श्राद्धधर्मप्रवीणो राजमान्यो महर्द्धिको राज्ञः पौरोहित्यं करोति, प्रतिक्रमति च । तस्यानुद्धरा नाम पतिव्रताव्रतप्रिया सद्धर्मचारिणी झीललंकारधारिणी प्राणवल्लभास्ति । तयोर्मरुभूतिकमठनामानावद्भौ स्तः । तवेवं निपुणौ प्रवीणौ पंडितौ । मरुभूतिस्तु प्रकृत्या सरलस्वभावः सत्यवादी धर्मिष्ठः सज्जनो गुणवान् । कमठस्तु दुष्टो लंपटो दुराचारः कपटी । यतः—

एकोदरसमुत्पन्ना एकनक्षत्रजातकाः । न भवन्ति समशीला यथा वदरीकंटकाः ॥ १ ॥

कमठस्यारुणा नाम प्राणप्रियाऽस्ति । मरुभूतेस्तु वसुन्धराभिधाना वल्लभास्ति । तावेव कमठमरुभूती ताभ्यां स्त्रीभ्यां सह पञ्चभिः शब्दरूपरसस्पर्शगन्धाख्यैर्विषयैः कालं निन्यतुः । ततो विश्वभूतिपुरोहितः पुत्रयोगैर्गृहभारमारोप्य जिनधर्मसुधारसास्वादं केवलं गृह्णाति । तृष्णां त्यक्त्वा वैराग्येणैकाग्रमनाः सामायिकर्षोपधादिकं चकार । कालान्तरेण चिविक्ताचार्यगुरोः पार्थे गृहीतानशनः परमेष्ठिमंत्रमेकमनाः स्मरन् विश्वभूतिः स्वतनुं त्यक्त्वा सौधमंत्रिविष्टपे सुरोऽभवत् । ततः पतिवियोगविधुराऽनुद्धराऽप्युग्रतपस्तप्त्वा विषय विश्वभूतिसुरस्याङ्गना जाता । ततः कमठमरुभूती पित्रोः प्रेतकार्यं कृत्वा स्वकुटुंबचिन्तायां व्यग्रमानसो जातौ, कालेन विगतशोकौ संजातौ । मरुभूतिस्तु जनकवद् राज्ञः पौरोहित्यं करोति । एकदा हरिश्चन्द्रमुनीश्वरश्चतुर्जानी सदुपशमामृतसिक्तात्मा

भव्यकमलानि प्रतिबोधयन् तत्र पौतनपुरादूर्वने समवासत् । पौरास्तदागमनं ज्ञात्वा स्वं धन्यं मन्यमाना मुनीश्वरस्य चन्दनार्थं समा-
जग्मुः । नृपकमठमरुभूतिप्रभृतिः सकलोऽपि राजलोको मुनिवन्दनार्थमागतः । सर्वेऽपि नृपाद्या मुनीश्वरं भावेन प्रणम्य यथास्थान-
मुपाविशन् । तत्र मुनीश्वरोऽपि ज्ञानेन मरुभूतिं भाविपार्थजिनजीवं ज्ञात्वा विशेषतस्तमुद्दिश्य प्रतिबोधयितुं धर्मदेशनां प्रारब्ध-
वान् । तथाहि—

भवकोटीदुष्प्रापमवाप्य नृभवादिसकलसामग्रीम् । भवजलधियानपात्रे धर्मे यत्नः सदा कार्यः ॥ १ ॥
असावनक्षरो लेखो निर्देवं देवमन्दिरम् । निर्जलं च सरो धर्मं विना यन्मानुषो भवः ॥ २ ॥

भो भविका ! विशेषेण कर्णपुटैराकर्णयध्वम् । तथा च—

धनैश्चर्याभिमानेन प्रमादमदमोहिताः । दुर्लभं प्राप्य मानुष्यं हारयध्वं मुधैव मा ॥ ३ ॥
छिन्नमूलो यथा वृक्षो गतशीर्षो यथा भटः । धर्महीनो धनी तद्वत् कियत्कालं ललित्यति ॥ ४ ॥
धरान्तःस्थं तरोर्मूलमुच्छ्रयेणानुमीयते । अदृष्टोऽपि तथा प्राच्यधर्मो लक्ष्येत संपदा ॥ ५ ॥
मूलभूतमतो धर्मं सिक्त्वा भोगफलं बुधाः । गृह्णन्ति बहुशो मूढास्तमुच्छिद्यैकदा पुनः ॥ ६ ॥
कुलं गतमलं कामानुरूपं रूपमव्ययम् । विश्वभोग्यं च सौभाग्यं श्रीविलासो विकस्वरः ॥ ७ ॥

अनवद्या पुनर्विद्या कीर्तिः स्फूर्तिमती सती । अभिरामो गुणग्रामः सर्वः धर्मादवाप्यते ॥ ८ ॥ युग्मम् पक्षपातोऽपि धर्मस्य जयाय ललिताङ्गवत् । तद्भृत्यसज्जनस्येव क्षयाय पुनरन्यथा ॥ ९ ॥

तथाहि-अस्मिन्नेव जंबूद्वीपे भरतनामनि क्षेत्रे श्रीवासनाम पत्तनं वरीवर्ति । तत्र नस्वाहनो नाम भूपतिर्दासीकृताशेषभूपतिः राज्यं चरीकर्ति । तदीयदयिता कमला कमलानना राज्ञी समस्ति । तयोरङ्गजो ललिताङ्गाभिधः सुधीर्धीमान् द्विसप्तल्ललाकुशलः शास्त्रशस्त्रकलापटुः प्रदीप इव निजकुलमुद्योतयामास । दीपे कश्मलं भवति, तस्मिन्स्तु कश्मलं न । तस्य लघोरपि महान् गुणोदयः । यतः—

न तेन वृद्धो भवति येनास्ति पलितं शिरः । युवापि गुणवान् यो वै तमेव स्थविरं विदुः ॥ १ ॥

तस्य ललिताङ्गस्य भूरिगुणस्यापि दानगुणे विशेषतो मतिः । यथाऽर्थिनि दृष्टे रतिस्तथा कथाकाव्यवनिताश्वगजलीलादिषु नो रतिः । यस्मिन् दिने याचको नो आयाति स दिनो गलिततिथिवन्न गण्यते । तस्य सुतलाभादपि अर्थ्यागमोऽधिकं शस्यते । तस्य दानव्यसनिनोऽदयं किमपि नाभवत् । अथ तस्य सज्जनो नाम्ना प्रकृत्या च दुर्जनो भृत्याधमः समभवत् । कुमारेण वार्षितोऽपि कुमारस्यैव प्रतिकूलकृत् । यथा जलैः पुष्टोऽपि वार्षेर्वहवानलः शोषाय स्यात्तथा सज्जनः कुमारस्य दुर्जनरूप एव । तथापि कुमारस्तं भृत्याधमं न त्यजति । यथा चन्द्रः कलंकं न त्यजति । अन्यदा भूपतिः कुमारगुणरञ्जितः प्रीतमानसः स्वकीयं हाराधलंकारं महामूल्यं ददौ । तमप्यलंकारं राजधरेकदाऽर्थिने ददाति । तत्सर्वं सज्जनो गत्वा नृपतेर्विज्ञापयामास । तच्छ्रुत्वा हुताशनवन्त-

पतिरन्तरदीपिष्ट । तदा महीपतिः रहः कुमारमाकार्य कोमलगिरा शिक्षयामास—हे वत्स ! तप ऊरसा विनाऽपि गुणगणैर्बृहत्त्वं समागतं, तथापि तव योग्यत्वान्मया किञ्चिदुपदिश्यते, तच्छृणु, वत्स ! राज्यं बहुकार्यनिरन्तरम् । त्वं बालोऽसि । इदं समाङ्गं सकलं राज्यं तवैवास्ति । सावधानतया करंडस्थभुजंगवचिन्त्यम् । फलितक्षेत्रवन्नित्यं प्रयत्नतो रक्षणीयम् । नव्यारामवनमुद्गुर्मुहुः सेवनीयम् । कस्यापि न दिश्यासौ विधीयते । महीभुजा कोशेन दृढरकन्दो विधीयते । स्वार्थेकरुणं गजाश्वादिपरिवारघृद्धिकरणं प्रतिपाद्यते । स्वयं निपुणोऽसि, विचक्षणोऽसि । एष यद्यपि ते सर्वगुणोत्तमो दानगुणोऽस्ति, परं स्तोकं स्तोकं दीयते । अत्यासक्तिर्न शोभना । यतः—

तरुदाहोऽतिशीतेन दुर्भिक्षमतिवर्षणात् । अत्याहारादजीर्णं च अति सर्वत्र वर्जयेत् ॥ १ ॥

अतिदानाद्बालिर्वद्धोऽतिगर्वेण च रावणः । अतिरूपाद् धृता सीता अति सर्वत्र वर्जयेत् ॥ २ ॥

अतिकर्षप्रक्षणादन्तपातः संभवेत् तस्माद्द्रव्ये यतनः कार्यः । भार्यापुत्रादिपरिचारस्तावद्यावद् द्रव्यसमागमः । विशुद्धोऽपि गुणव्रतो द्रव्यं विना निष्फल एव । तस्माच्चया द्रव्यव्ययो यथा तथा न कार्यः” । कुमारस्तदुपदेशामृतं पीत्वा मुदा हृद्यचिन्तयत्—“धन्योऽहं, यस्य मे ततः स्वयमेव प्रत्यक्षमित्यनुशंसति । तदिह स्वर्णं सौरभं । मातापित्रोर्गुरुणां च शिक्षणादयं जनेऽमृतं नास्ति” इति चिन्तयित्वाच—‘पूज्यादेशः प्रमाणं मे’ इति चोक्त्वा भक्त्या कृतनमस्कारः कुमारः स्वगृहं ययौ । ततः पितुराज्ञया तस्य स्तोकतरं यच्छतो याचकानां सुखादपवादः प्रवृत्ते । ततः कतिपर्ययचिकैः संमील्य कुमारस्योक्तम्—‘भो कुमार ! दाने-

श्वरशिरोमणे आकस्मिकं किमिदमारब्धम् ? चिन्तामणिसमो दानेन भूत्वा भूतलेऽटोलपापाण इवेदानीं कथं भवान् संजातोऽसि ?

जगति दानमेकं श्रेष्ठम् । मानवो दानेन विना महाद्विरपि न शोभते, यथा स्थूलांगा गौः क्षीरं विना नार्हति । यतः—

कीटिकासञ्चितं धान्यं मक्षिकासञ्चितं मधु । कृपणैः सञ्चिता लक्ष्मीरन्त्येवोपभुज्यते ॥ १ ॥

संग्रहैकपरः प्राप समुद्रोऽपि रसातलम् । दाता तु जलदः पश्य भुवनोपरि गर्जति ॥ २ ॥

धनांगपरिवाराद्यं सर्वमेव विनश्यति । दानेन जानिता लोके कीर्तिरेकैव तिष्ठति ॥ ३ ॥

भो कुलदीपक कुमार तव मतिविपर्ययः कथं जातः ? सन्तो नांगीकृतं व्रतं मुञ्चन्ति । यतः—

कस्यादेशारक्षयति तमः सप्तसप्तिः प्रजानां छायां कर्तुं पथि विटपिनामञ्जलिः केन बद्धः ।

अभ्यर्थ्यन्ते नवजलमुचः केन वाः सृष्टिहेतोर्जात्यैवैते परहितविधौ साधवो बद्धकक्षाः ॥ १ ॥

आहतं नैव मुञ्चन्ति कदापि पुरुषोत्तमाः । गन्धमुक्तं दृषांकोऽपि धत्तूरकुसुमं यथा ॥ २ ॥

हरो विषं मृगं चन्द्रः समुद्रो बडवानलम् । अरम्यमपि मुञ्चन्ति नाहतं किं पुनः प्रियम् ॥ ३ ॥

शशिनि खलु कलंकं कंटकाः पद्मनाले जलाधिजलमपेयं पंडिते निर्धनत्वम् ।

दयितजनवियोगो दुर्लभत्वं सुरूपे धनपतिकृपणत्वं रत्नदोषी कृतान्तः ॥ ४ ॥

अनः सारणात्पयाऽद्भीकृतं दानव्रतं न मोक्तव्यम् । यतः—

समुद्राः स्थितिमुज्झन्ति चलन्ति कुलपर्वताः । प्रलयेऽपि न मुञ्चन्ति महान्तोऽङ्गीकृतं व्रतम् ॥५॥

ननो लल्लिगागरुमारो निशम्यैयमिदमचिन्तयत्—‘अथाहं किं कुरु ? व्याघ्रदुस्तटीन्यायः संजातः । एकतः पितुराद्या मेऽनु-
पिङ्गा, एरणोऽरणसादो दुम्तरः । यद्भवति तद्भवतु ’ । इति विचार्य तथैव दातुं पुनः प्ररुहते । तज्ज्ञात्वा नराधिपः कुमारस्योपरि
रामं हृषीकेशः भृगुः मह प्रवेशद्वारं निरारयामास । अवागामपमानेन चाहं हृदि कोपेन च पूरितश्चिन्तयति—‘अहो मम यथा
दानज्यमनं, नैवं गज्यरशुहा । अथ न जन्तुप्रीतिकरं दानं ददतो मे पितुरपमानं जातं, तदत्र मम स्यादुत्तमः परं न युक्तं, देशान्तर-
गमनं नूक्तमेव । यतः—

देशाटनं पंडितमित्रता च पणांगना राजसभाप्रवेशः ।

अनेकशस्त्रार्थविलोकनं च चातुर्यमूलानि भवन्ति पञ्च ॥ १ ॥

दीसइ विविहचरियं जाणिज्जइ सज्जणदुज्जणविसेसो ।

अप्पाणं च कलिज्जइ हिंदिज्जइ तेण पुहवीए ॥ २ ॥

इति निगलित एमारो निज्जि निज्जेने गृह्णाग्निर्गदं निर्गत्य वस्तुरंगममाल्लैरुद्विष्टं प्रति चत्वाल । तदा स भृत्याधम इंगितः
गजोनो निज्जोर्जन्त्योऽपतत्तामन्, गान् । क्रमेण तौ द्वारापि देशान्तरं प्रस्थिता । अन्यदा पथि प्राह कुमारः—‘भो भृत्य किञ्चिद्विनो-

दकृद्वाक्यं वद' । तदा तेनोचे—'देव कथ्यतां, पुण्यपापयोः किं श्रेष्ठम् ?' । कुमारोऽवादीत्—'अरे मूर्ख किमिदं गदितं त्वया ? तवाभिधानं सज्जनः, परं गुणैस्तु दुर्जन एव । यतः—

भौमे मंगलनाम वृष्टिविषये भद्रा कणानां क्षये वृष्टिः शीतलिकातितीव्रपिटके राजा रजःपर्वणि ।
स्मिष्टत्वं लवणे विषे च मधुरं राःकंटकाढ्या यथा पात्रत्वं तु पणांगनासु रुचिरं नाम्ना तथा नार्थतः ॥१॥

अधलाचालगोपालहालिका अपि स्पष्टं वदन्तीदं यज्यो धर्मदेव, अधर्मतिक्ष्ण एव" । तच्छ्रुत्वा सज्जनः ग्राह—"देव सत्यं, अहं मूर्खः, परं कथय, कीदृशौ धर्माधर्मौ ?" । कुमारेण भणितं—"भो दुरात्मन् शृणु—

वचः सत्यं गुरौ भक्तिः शक्त्या दानं दया दमः । अधर्मः पुनरेतस्माद्विपरीतोऽसुखावहः ॥१॥

पुनः सज्जनो भणति—"समयचले कदाचिदधर्मोऽपि सुखावहः । नो चेदिदानीं तव धर्मिणोऽपीदृश्यवस्था कथं ? अतोऽधर्म-समयोऽयम् । धनं चौर्यादिनाऽर्जय" । कुमारोऽप्याह—"अरे पापिष्ठ दुष्ट शृणु, अथोत्तव्यमिदं वचो मा वादीः । धर्मदेव जयः । यस्तु कोऽप्यजयः, तदन्तरायकर्मकारणम् । अन्यायेन तु या लक्ष्मीः सा ग्रदीपनादुद्योतः" । पुनरपि भृत्याधमोऽवक्—"स्वामिन् अरण्यरु-दितैः किं ? अग्रेतनग्रामे ग्रामीणनराः पृच्छन्त्यन्ते । ते चेदधर्माजयं वक्ष्यन्ति तदा त्वं किं करिष्यसि ?" । कुमारेणोचे—"तवाहं तुरंग-मादिसामग्रीं सकलां मदीयां दत्त्वा यावज्जीवं भृत्यभावं करिष्ये" । तावेवं कृतमर्यादौ वेगाद् ग्रामं गतौ । तत्र धृष्टान् पप्रच्छतुः— "भो उत्तमा आवयोश्चिरं संशयोऽस्ति यज्यो धर्मादिधर्माद्वा ? तन्निर्णय सम्यक् कथ्यताम्" । ते तु देवादसंभाव्यनवीनप्रश्ने सहसेद-

मूचुः—‘अधर्माजय एवाधुनास्ति’ । सच्छ्रुत्वा तौ मां गेऽप्रतश्चेलतुः । पथि सोपहासं भृत्याधमोऽवादीत्—‘भोः सत्यैकधन धार्मिक मुश्चामुं तुरंगं, शीघ्रं भृत्यभावं मदीयं कुरु’ । कुमारेण चिन्तितम्—

“राज्यं यातु श्रिया यान्तु यान्तु प्राणा विनश्वराः । या मया स्वयमेवोक्ता वाचा मा यातु शाश्वती ॥१॥

सुखस्य दुःखस्य न कोऽपि दाता परो ददातीति कुबुद्धिरेया

पुराकृतं कर्म तदेव भुज्यते स्वकर्मसूत्रमर्थितेहि लोकः शरीर रे निष्ठुर यत्स्वयाकृतम् २

इति विमृश्य कुमारेणोक्तं—“गृहाणेमं तुरंगं, अहं तव पृष्ठचारी सदास्मि” । ततः स भृत्याधमोऽश्वं गृहीत्वा शीघ्रमश्वारूढो वेगाद् प्रजन् सहर्षं कुमारमनुधावन्तं श्रमखेदयुतमवलोक्येदमब्रवीत्—“भोः कुमार तवेदं धर्मपक्षपातभवं फलं, अध्याप्याग्रहं मुञ्च । अश्वं गृहाणाधमदेव जय इत्युक्त्वा” । कुमारोऽवोचत्—“आः पाप वृथा ते सज्जनाभिधा । किंच भो दुर्मते दुर्मतिं यच्छन् व्याघ्रादप्यधिकोऽसि । यथा वने कोपि व्याघ्र आकर्णान्ताकृष्टसायको मृगीवधार्थमधावत्, तदा मृग्योक्तं—“अहो व्याघ्र क्षणं प्रतीक्षस्व, मदीयापत्यानि क्षुधया बाध्यमानानि मदीयागमनाशयाज्वलिष्ठानि । अहं तानि स्तन्यपानं कारयित्वा तवान्तिकं शीघ्रमायामि । चेन्नायामि तदा मया ब्रह्महत्यादिपञ्चातिपातकान्यंगीकृतानि” । तेनोक्तं—‘न प्रत्ययः’ । पुनस्तयाऽभाणि—“भो व्याघ्र यः पृच्छतो विश्वस्तस्य दुर्मतिं दत्ते तस्य पापेन जगृहेऽहं यदि सत्वरं नायामि” । ततस्तेन मुक्त्वा, सायर्भकाणां स्तन्यपानं कारयित्वाशु तत्र व्याधसमीपे समागता । व्याधं पप्रच्छ—‘भो व्याघ्र तव प्रहारतः कथं छुट्ये ?’ । तदा व्याधेन चिन्तितं—‘पशवोऽपि पापभीताः,

अहं कथं दुर्मतिं यच्छामि ? ' इति विचार्य तेन कथितं- ' भद्रे मम दक्षिणे पार्श्वे चैत्रयासि तदा मुञ्चामि' । तया तथैव कृतम् । सा मुक्ता जिजीव च । अतः कारणात्सन्तो विपद्यपि गताः पापकर्म न कुर्वते । क्षुधितोऽपि हंसः कुर्कुटवत् कृमिकीटकान्नात्ति । निर्गुणस्य क्षणविनाशिनः शरीरस्य धर्म एव शरणम् । यदि ग्राम्यैरज्ञानदुर्भिर्धर्मो न बहुमानितस्तदा किं धर्ममाहात्म्यं गतम् ? द्राक्षासु करभो मुखं वक्रं कुर्यात्तदा किं द्राक्षामार्धुर्यं गतम् ? एक एव सुहृद्भर्मः " । पुनः सज्जनो भृत्याधमः प्राह- " कुमार त्वं महाकदाग्रही । यथा पुरा कोऽपि ग्राम्यो जनन्याऽभगणि- ' रे वत्स गृहीतोऽर्थो न मोक्तव्यः ' । अन्यदा स महाबलं वृषभं पुच्छे महाबलेन जग्राह । तेन वृषभेण स बाढं हन्यमानोऽपि पुच्छं न मुञ्चति । तदा जनैः मृज्ज मुञ्चेति प्रोच्यमानोऽपि स तु पुच्छं न मुमोच । तद्वद्भवानपि कदाग्रही । एवं चेत्तर्हि भूयोऽप्यन्यग्रामीणजनाः पृच्छयन्ते । तेऽपि तथैव वदन्ति तदा तव कः एषः ? चक्षुरुत्पाटनं विनान्यत्किमपि नास्ति" कुमारेण तदपि वचोऽमर्षादङ्गीकृतम् । ततोऽप्रेतनग्रामे जनान् पप्रच्छतुः । तैरपि भवितव्यनियोगतः प्राग्वद् व्याख्यातम् । तौ तथैव मार्गे प्रस्थितौ । तदा सज्जनः पुनरुचिवान्- "अहो कुमार अहो धर्मकर्मकनिधे अहो स्वकीयवाक्पालनपरायण ब्रूहि, किमिदानीं करिष्यसि ? " । कुमारस्तस्योत्तुब्धचरैः श्राणघृष्टकृपाणवद् भृशमुत्तेजितस्वान्तस्तत्क्षणमरण्ये वटस्याधो गत्वावाच- " अहो वनदेवाः शृण्वन्तु, अहो लोकपाला यूयं साक्षिणो भवत, एष एव केवलं जयी धर्मो मम शरणं भूयात् " । इत्युक्त्वा नेत्रे शस्त्रिकयोत्पाद्य सज्जनाय समर्पयत् । तदा स भृत्याधमोऽवक्- " अहो कुमार, सत्यशौह धर्मशास्त्रिनः फलमिदं भुंक्ष्व " । इत्युक्त्वा हयारूढो हास्यं कुर्वन् ययौ । अथ तत्र कुमारो दुस्तरापबदीपूरकलोलमग्नमानसो दध्यौ- "किमिदमसंभाव्यं संजातम् ? आः मम धर्मपक्षपातं कुर्वतः किमिदं निष्पन्नम् ? भवतु ममेदं दुष्कर्मफलम् । जगत्त्रये धर्म एव जयहेतुर्भुवम्" । तदा तस्य महादुःखेन स्रयोऽस्तं प्राप्तः

तदा पक्षिणोऽपि श्रद्धायमाना दुःखेन नीडवेश्मसु निलीना इव । दिदृक्षुस्त्वानि तमसा श्यामतामगुः । अत्रान्तरे तत्र घटे भारंडपक्षिण एकत्र संमीलिताः स्वरं संलापमेवं चक्रिरे—“येन यद्दृष्टं श्रुतं वा क्वापि कौतुकं तत्कथ्यताम्” । तदैकेन कथितं—“अहं कथयामि, निशुगम्यताम् । इतः प्राच्यां दिशि चंपा नाम महापुरी वर्तते । तत्र भुवनविल्यातो जितशत्रुर्महीपती राज्यं करोति । तस्य पुष्पावती नाम्ना पुत्री जीवितव्यादपि चल्लमा सुन्दरी मरुषा चतुःपट्टिकलाप्रवीणा चास्ति । परं तु नेत्राभावतः सर्वं धृयैव । एकदा भूपतिस्तां तथाविधां दृष्ट्वा चिन्तातुरोऽभवत्—“अहो विधिविलसिनं किं करोति ? । अथवा देवोपालंभैरलम् । कोऽप्युपायो विधीयते” इति निश्चित्य नृपो घोषणामिति कारयामास—“अहो जना जितशत्रुराज्ञः पुत्रिकाया लोचने सुखं यः करिष्यति तस्मै नृपः कन्यां निजराज्यस्यार्घं च प्रदास्यति” । तच्छ्रुत्वा देशान्तराद्विधा नेत्रचिकित्सकाः समेता विविधोपायं कुर्वन्ति । परं किञ्चिदपि नेत्रे सुखं न जातम् । नृपश्चिन्तया पीडितः । यतः—

चिन्दुनाप्यधिका चिन्ता चिता चिन्तासमा न हि । चिता दहति निर्जीवं चिन्ता जीवन्तमप्यहो ॥१॥

तथापि स राजा नित्यं पुरे पटहोद्घोषणां कासयति । प्रातः तेन दुःखेन राजा राज्ञी पुत्री य काष्ठभक्षणं करिष्यति । पश्चान्न जाने किं भविष्यति । प्रातरात्मभिस्तत्र गमिष्यते” । तच्छ्रुत्वैको लघुपुत्रको विस्मयात् पप्रच्छ—‘तात नेत्रसंभवे कथिदुपायोऽस्ति’ ? तदा वृद्धोऽयम्—“वत्स जातयंघायाः कथं नेत्रे भवतः ? तथापि मणिमंत्रमहोपध्योऽचिन्त्यप्रभावाः सन्ति” । तेनोक्तं—‘तर्हि कथ्यताम्’ । वृद्ध ऊचे—“रजन्यां नैव कथ्यते । ऊक्तं च—

दिवा निरीक्ष्य वक्तव्यं रात्रौ नैव च नैव च । संचरन्ति महाधूर्ताः स्थाने स्थाने विशेषतः ॥ १ ॥”

‘पुनर्निर्वन्धेन शिशुस्तं बृद्धं प्रति’ मष्टवान् । बृद्धेनोक्तं—“अस्य तरोः स्कन्धदेशे या व्रल्लयभित्ति आवेष्ट्य तिष्ठति, तदीयरसात् भारंडपक्षिविदसंसिक्तात् सद्यो नव्यनेत्रोद्भवो जायते” । इत्थं संलपनाचेपां ‘ग्रमीला समांगता । कुमारोऽपि तत्र वटाधस्थस्तत्सर्वं भुत्वाऽचिन्तयत्—“किं सत्यं वाऽसत्यं वा ? अत्र को अस्मः ? सतासापदुच्छेदे धर्म एव जागर्ति” । इति निश्चित्य कस्यशास्त्रितां छुरिकया च्छित्त्वा तत्र पतितान् भारंडपक्षिणो विपं लात्वा कराभ्यां संपिण्याक्षिकूपावपूरयत् । मुहूर्तेनैकेन सद्यो नवोद्भिन्नदिव्यनेत्रे जाते । सर्वं निरूपयामास । संतोषं प्राप्ताः । यतः—

‘भीमं वनं भवति तस्य पुरं प्रधानं सर्वो जनः स्वजनतामुपयाति तस्य ।

कृस्ता च भूर्भवति सन्निधिरत्नपूर्णा यस्यास्ति पूर्वसुकृतं विपुलं नरस्य ॥ १ ॥

वने रणे शत्रुजलाग्निमध्ये महार्णवे पर्वतमस्तके वा ।

सुप्तं प्रमत्तं विषमस्थितं वा रक्षन्ति पुण्यानि पुराकृतानि ॥ २ ॥

सर्वोऽयं धर्मानुभावः । अथ तत्र गत्वा तां कन्यां पटुं करोमि । एभिः सार्धं याम्यहं” । इति विमृश्य तं वटमारुह्य पक्षिपक्षां-
तर्नितीय तस्थौ । निशात्यये पक्ष्युड्डीय चंपोद्यानवनं ययौ । ततः कुमारो निर्गत्य सरसि स्नात्वा कृतस्वादुफलाहारः पुरीं प्रति च-
लितः । पटहोद्घोषाणां शृण्वन् प्रतोलीद्वारमागतः । तत्र श्लोकमेकं लिखितमवलोक्य वाचयति । यथा—

जितशत्रोरियं वाचा मरुत्राग्नेत्रदायिने । राज्यस्यार्धं स्वकन्यां च प्रदास्यामीति नान्यथा ॥ १ ॥

श्लोकमेव वाचयित्वा हृदि मुदित आसन्नश्चनराणामेवमुवाच—“भो भो नराधिपं कथयन्तु, कोऽपि विद्यावान् सिद्धपुरुषः समागतोऽस्ति । स कथयति, अहं तव पुत्रीं दिव्यनेत्रां करिष्ये इति” । तैर्नृपस्याग्रे तथैवोक्तम् । तेषां राजा बहु द्रव्यं दत्तवान् । उत्कण्ठितश्च तं शीघ्रमाकार्यमादमार्तिग्य आसनं दत्त्वा बादतरे मानं दत्त्वा तं पप्रच्छ—“वत्स कुतः समागतः ? किं कुलं का वा जातिः किं नाम ” ? । तन्द्रुत्वा कुमारोऽव्यदीत्—“स्वामिन् किं बहु-पृच्छयमानेन ? किं कृत्यं ? शीघ्रमुपदिशतां, तदेवोत्तरम्” । राज्ञा चिन्तित—“कोऽपि सत्त्ववान् नरः परार्थवरणरसिकः । अस्य कुलादिकमनुमानेनोत्तमम्” । इति विमृश्य तेन समं कन्यागृहं ययौ । ‘अस्या मरुत्या नरोत्तम दिव्यनेत्रे कुरु’ इति नृपेणोक्ते म सुगन्धिद्रव्यैर्विधिना मंडलमापूर्य जापहोमादिकं करोति । उक्तं च—
आडंबरानि पूज्यन्ते शत्रुमध्ये तथैव च । सभायां व्यवहारे च स्त्रीषु राजकुलेषु च ॥ १ ॥

इति वचनात् तेनाडंबरध्यानं कृत्वा कटिन्यस्तलताखंडपक्षिविद्योगेन वन्या दिव्यनेत्रा कृता । तत्क्षणात्सा स्पष्टनेत्रा जाता । सापि तं कुमारं भाग्यसौभाग्यनिकरं रूपेण निर्जितानंगं लावणीदार्यगांभीर्यादिचारुचातुर्यादिगुणपात्रं वीक्ष्य मुदं प्राप्ता, अनंगवि-
कारमपि प्राप्ता । राजापि तां सविकारां दृष्ट्वाऽवादीत्—“वत्से अयं पुरुषः परोपकारकः । यतः—

एते सत्पुरुषाः परार्थघटकाः स्वार्थं परित्यज्य ये, सामान्यास्तु परार्थमुद्यमभृतः स्वार्थोविरोधेन ये ।
तेऽस्मीं मानुपराक्षसाः परहितं स्वार्थाय निघ्नन्ति ये, ये तु घ्नन्ति निरर्थकं परहितं ते के न जानीमहे ॥१॥

हे कन्यक्रीत्तमे अनेन पुरुषोत्तमेन त्वं स्वगुणैरेव स्वायत्तीकृता । त्वयाप्यस्मै स्वयमेवात्मा स्फुटं समर्पितः । अहं तु निमित्तमा-
ग्रमस्मि । त्वं गभर्तृका चिरं जीव, सुखं भुङ्क्व ” । तदा नृपः शुभलगे तयोश्चित्तवित्तानुमानेन सर्वसामग्रीपूर्वकं पाणिग्रहणमहो-
त्सवमचरयत् । कुमाराय महात्मां ममोहरं ददौ । देशकोशादिसप्तांगराज्यस्यार्धं सर्वं विभज्य नृपः कुमाराय समर्पयत् । सोऽपि
पुण्यप्रभावात् पुण्याचरया मम तत्र काव्यकथारसैर्धर्मशास्त्रविनोदश्च दोगुण्डुकामर इव सुखं शुनक्ति । पुण्यैः सर्वं समी-
हितं भवति । यतः—

रे चित्तं खेदमुपयासि किमत्र चित्रं रम्येषु वस्तुषु मनोहरतां गतेषु ।

पुण्यं कुरुष्व यदि तेषु तवास्ति वाञ्छा पुण्यं विना न हि भवन्ति समीहितार्थाः ॥ १ ॥

दुर्वारा वारणेन्द्रा जितपवनजवा वाजिन स्यन्दनौघा,
लीलावत्या युवत्यः प्रचलितचमरैर्भूषिता राज्यलक्ष्मीः ।

उच्चैः श्वेतातपत्रं चतुरुद्धितटीसंकुला मेदिनीयं,

प्राप्यन्ते यत्प्रभावात्त्रिभुवनविजयी सोऽस्तु पुण्यप्रभावः ॥ २ ॥

म कुमारः पुण्यप्रभावाविर्भूतग्रभृतसुखेन वासरात्रिवाहयत् । अन्येद्युः कुमारो वातायनस्थितः पुरमालोकयन्त्रकस्मात्तं भृत्या-

धर्ममैधत । कीदृशं ? गलन्नेत्रास्यवीभत्सं दुर्निवारक्षुधया करालवदनोदरं मलीमसतनुं व्रणपट्टैर्दूषितगात्रं जंगमपापराशिमिव दुश्चेष्टितं, ईदृशं तं भृत्याधमं निरीक्ष्य सम्यगुपलक्ष्य करुणाद्रमनसा कुमारश्चिन्तयति—“अहो अस्य वराकस्येदृशी कीदृशी दशा समजनि ? ।
उक्तं च—

—
उत्कं

कर्मार्यत्तं फलं पुसां बुद्धिः कर्मानुसारिणी । तथापि सुधिया भाव्यं सुविचार्यैव कुर्वता ॥ १ ॥

धिदैवम् ” । इति चिन्तयन् चेट्टस्तमाकार्य कुमार इदमभ्यधात्—‘अहो जानासि मां, ब्रूहि’ । सोऽपि कंपितांगः सञ्जनो भयेन गलभेय इदमयोचत्—‘स्वामिन् पूर्वाचलोत्तुंगशृङ्गस्थं रविं को न वेत्ति ?’ । कुमारोऽवादीत्—‘संभ्रमवाक्येनालं सत्यमाख्या-
दि’ । पुनः सोऽप्याह—‘तर्हि देव सत्यं न वेद्मि’ । ललितांगोऽब्रवीत्—“यस्य चक्षुरुत्पाटने उपक्रमस्त्वयोपचक्रे भोः सञ्जन तं मां
कथं नो वेत्ति ?” । तन्नुत्वा सहसा लज्जाभयाशंकाभराक्रान्तोऽधोमुखः स संस्थितः । अथ कुमारस्त्याजितदुर्गं तं स्नानभोजनं
स्मारयित्वा सप्तस्यानि परिभाष्येत्प्रथमभाषत्—“भोः सञ्जन तेन द्रव्येण किं ? येनात्मीयसञ्जनमनुष्ण्याणां संविभागो न विधीयते ? ।
अथ मे सफलं राज्यं । नम तवानुभावात्सर्ममाहात्म्यं जातम् । त्वं मम मार्गसखा । अतः कारणान्निधितमानसः सौख्यं भुङ्क्ष्व ” ।
अथ स सुतयाधमः सविस्मयकना इति हृषि दप्यौ—“अहो ! अस्य कुमारस्य निष्कारणकारुण्यम् । यतः—

रांपदि यस्य न हर्षो विषादि विषादो रणे च धीरत्वम् । तं भुवनत्रयतिलकं जनयति जननी सुतं विरलम् । १ ।

॥तः स तौ गुरोः सितः । अथान्यदा कुमारेण सुहृद्गोष्ठ्या स पृष्टः— ' भोः सज्जन तत्रैव तव तादृशी दुर्दशा कथं समा-

गता ?' । तदा सज्जनोऽब्रवीत्—“स्वामिन् श्रूयतां त्वां तादृशं वटस्याधो विद्युव्य मार्गे गच्छतो मम तत्स्करैर्यष्टिमुष्टिभिराहत्य सर्वं गृहीतम् । तैरहं दुष्कर्मफलभोगार्थं जीवन्मुक्तः” । नाथ साधान्मया स्वस्यैव पापानां फलं दृष्टम् । त्वयापि साक्षात्सुकृतस्यैव फलं दृष्टम् । अतः कारणादभेदेन ध्रुवं जयः । अथ स्वामिन् मामदृश्यमुखं दूरेण विसर्जय” । कुमार आह—“भो मित्र विकल्पं हृदि मा कृथाः । तव साहाय्येन ममेदं सर्वं विजृम्भितम् । नो चेत् कथं 'ममात्रागमनं कन्याराज्यलाभादिकं च भवेत् ? अतस्तवैवोपकारः । अथात्र मदीये राज्येऽखिलकृत्यकृत् भव । प्रधानपदवीमेत्य मां गतचिन्तं विधेहि” । तदा सज्जनस्तत्रस्थः सुखं भुनक्ति । अन्येद्युः राजपुत्र्या प्रकृतिदक्षया तस्य दौरात्म्यं विदित्वा नृपात्मजोऽभाणि—“कुलस्त्रीणां भर्तुः शिक्षाप्रदानं न युक्तम् । तथापि तव सुगन्धत्वात् किञ्चिदुपदिश्यते । हे स्वामिन् एतस्य संगतिस्तव न शोभना । चेत्तवैतस्योपरि स्नेहरागोऽस्ति तदा द्रविणं देशो वा दीयताम् । परं प्राणेशानेन सह संगतिस्तव न शोभना । सर्पस्य पयःपानं केवलं विषवर्धनाय भवति । तेजोमयोऽपि बह्निर्लोहेन सह मिलितो घन-ताडनां सहते । उक्तं च—

संतप्तायसि संस्थितस्य पयसो नामापि न ज्ञायते मुक्ताकारतया तदेव नलिनीपत्रस्थितं राजते ।
स्वातौ सागरशुक्तिसंपुटगतं तज्जायते मौक्तिकं प्रायेणाधममध्यमोत्तमगुणः संवासतो जायते ॥ १ ॥

अतः कारणान्नीचानां संगतिः सुखाय, सतां न स्यात् । नीतिशास्त्रेऽप्युक्तं—हंसश्च नीचकाकसंसर्गदोषतो मृत्युमवापेति । तथाहि—यथैकस्मिन् वनमध्ये सरसि वायसस्तरीतुमजानन् बकस्पर्धया व्योममंडलान्मीनं जिघृक्षुः प्रविष्टः । स तरीतुमशक्तः शेवालैर्वेष्टितो मृत्यु-

मयाकुलोऽत्यन्तं दुःखं प्राप्तः । तं दृष्ट्वा कृपयासन्नस्था हंसी पतिं राजहंसं प्रत्यब्रवीत्—“ प्रिय पश्य पुरः काको वराको प्रियते । त्व पक्षिगणेषु तप्तमो जर्नैर्गीयसे, तदस्य जीवदानं तीरयुत्तार्य दीयताम्” । तदा साधु साध्विति भाषित्वा हंसो हंसी च चञ्च्वाऽऽदाय तृणं तत्र विलप्तं वायसं बहिर्निन्यतुः । क्षणमेकं चित्रम्य काको बाढं पादयोर्विलग्न्य हंसं न्यमंत्रयत्—“ हे हंस तव कोऽपि प्रत्युपकारो मया निष्पाद्यते । मद्भनं समागत्य मम तोषं कुरु” । हंसेन तदाकर्ण्य प्रियामुखं वीक्षितम् । सापि तदाकृतं ज्ञात्वा प्रच्छन्नमिदमब्रवीत्—
“ हे प्राणप्रिय न युक्तमिदम् । निर्विचारं नो विधीयते । स्तोकापि नीचसंगतिः कर्तुं न युज्यते । उक्तं च—

सहसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदां पदम् ।

वृणते हि विमृश्य कारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव संपदः ॥ १ ॥

इत्यादिना तया वारितोऽपि दाक्षिण्यतः क्षणं यामीति तामुक्त्या तेन सह वनं गतः । तत्र नियस्य शाखायां उप-
विष्टाऽनुभावपि । तदासन्नस्थपुरुषो वासालीक्रीडाश्रान्तः नियशास्त्राधः समेतः । तदा वायसो नृपशिरसि विष्टां कृत्वा समुद्धीनः ।
हंसस्तत्रैव स्थितः । तदैकेन नरेण धनुर्गोलकेन हतो हंसोऽपतत् । तं भुवि पतितं वीक्ष्य नृपः सपरिच्छदोऽब्रवीत्—‘अहो चित्रं
हंसरूपेण वायसो वीक्ष्यते’ । कंठगतात्मापि हंसस्तं जनालापं निशम्य स्वजातिदूषणनिवारणाय नृपमब्रवीत् । यतः—

“नाहं काको महाराज हंसोऽहं विमले जले । नीचसंगप्रसंगेन मृत्युरेव न संशयः ॥ १ ॥”

इत्यादि गदितं तस्य वचः श्रुत्वा सदयमानसस्तादिनादारभ्य नृपो नीचसंगान्निवृत्तः । अतः कारणात् प्रियतम मया पुनः पुनः निवार्यसे । स्त्रीणामपि वचनं सानुकूलं बुधैर्मन्यते । 'वामा वा दुर्गापि मार्गगामिभिः किं न शस्यते ?' । कुमारस्तस्या वाक्यं श्रुत्वा हृदि चमचक्रे । तथापि तस्याधमस्य संसर्गं न त्यजति, यथा कर्पूरस्यांगारेण समं रतिः । अथ कियत्यपि गते कालेऽन्यदा यमुधाधीशः प्रच्छन्नमिति सज्जनं पप्रच्छ—“अहो कुमारस्य तव चान्योऽन्यं कथं ग्रीनिः ? कुमारस्य को देशः ? का जातिः ? का माता ? कः पिता ? त्वं कः ? कुतः समागतः ? ” । तदा सज्जनेन चिन्तितं—“कुमारः कदाचिन्मम पूर्वविकारं स्मृत्वाऽशुभं करिष्यति” । इति विमृश्य नृपस्योक्तम्—“स्वामिन् प्रष्टव्यमकथितं सुन्दरम्” । तदा नृपः ससंभ्रमं पुनः पृष्ठवान् । सज्जनो भूयो भूयो पृष्टोऽपि किञ्चित् हास्यं चक्रे । नृपः शपथपूर्वकं पृच्छति । सज्जन उवाच—“स्वामिन् ययातयं शृणु । श्रीवासपुरपत्तने नरवाहनो राजा । तस्य पुत्रोऽहम् । मदीयभृत्योऽयं प्रकृत्या रूपवान् कुतोऽपि सिद्धपुरुषात् विद्यां प्राप्य स्वजातिलज्जया गेहं त्यक्त्वा देशान्तरं भ्रमन् अत्रायातः । प्राच्यभाग्यवशादत्र संपदोऽवाप्तवान् । अहं च पितुः परामवादनं पर्यटन् आयातः । अनेनाहं दण्डवोपलक्षितः । मर्मज्ञोऽयं इति ज्ञात्वा मम महादरं करोति” । राजा सज्जनोक्तं समाकर्ण्य व्याकुलीभूतो दध्या—“हा हा कीदृशमसमजसं जातम् । अनेन मत्पुत्री पणवद्धा परिणीता । मत्कुलं मलिनीचक्रे । तदेनं जामातरं पापिनं निग्रहीष्यामि” । इति विमृश्य सुभतिप्रधानमाकार्यं सर्वसुखत्वा कथयामास—‘अस्य निग्रहं कुरु’ ।

१ चामभागवर्तिनी । २ पक्षिणीविशेषः । ३ प्रष्टुं योग्यं न वर्ततेऽतो मयाऽकथितमेव शोभनमित्यर्थः ।

तदाऽन्मात्मेन प्रोक्त स्वामिन्निविष्टं कार्यं न कार्यं । उक्तं च—

सगुणमपगुणं वा कुर्वता कार्यमादौ परिणतिरवधार्या यत्नतः पंडितेन ।

अतिरभसकृतानां कर्मणामविपत्तेर्भवति हृदयदाही शल्यतुल्यो विपाकः ॥ १ ॥

“तस्मात् स्वामिन् किमपि शीघ्रतरं नो कार्यम्” । तदा नृपोऽन्मात्मेन वास्तिो मौनमादाय स्थितः । एकदा निशि यत्कृत्यादेश-
कारिणो भृत्यानाकार्यं समादिशत्—“अद्य निशि गृहान्तराघ्रानि य एकाकी समायाति स युष्माभिर्निर्विचारं हन्तव्य एव” । तस्यै-
‘देवादेशः प्रमाणं’ । इति हृत्वा ते तत्रैव रहःस्थाने निशि स्थिताः । अथ रजन्यां कुमारगृहान्तेवे नृपो नरं प्रैषीत् । सोऽपि
नरो गत्वा कुमारमवदत्—“स्वामिस्त्वां नृपः कार्यैस्तुल्यत्वात् मध्यमार्गे समाकारयति शीघ्रमागन्तव्यम्” । तच्छ्रुत्वा कुमारः खड्गमादाय
पल्यंकादुत्पीर्य सहसाऽचलत् । तदा करेण पटाञ्चलं धृत्वा प्रिययाऽभाणि—“प्रियतम मुग्धस्वभावोऽसि । राजनीतिं नो जनसि ।
मध्यनिशि यदेवमविचार्य एकाकी चलितोऽसि । निपुणेन नरेण कस्यापि विश्वासो न कार्यः । नीतिशास्त्रेऽप्युक्तं—‘राजा मित्रं
केन दृष्टं श्रुतं वा’ । स्वामिस्त्वं समस्तकार्येषु सज्जनः समर्थोऽसि, स एव प्रेम्ण गम्” । कुमारो दयिताया वचः श्रुत्वा मुदितोऽचिन्त-
यत्—‘अहो केयं मतिप्रौढिमा’ इति विचिन्त्य चित्ते चमत्कृतः । ततस्तेन गृहांगणे सुप्तः सज्जनः प्रेषितः । तदा सज्जनो मुदितः
सौधान्तर्मार्गे गच्छन् तत्रस्थैः पुरुषैस्तीक्ष्णखड्गघातैर्दृढं हतः ॥ तत्रैव पतितः पञ्चत्व प्राप्तः सत्य आभाणको जातः ‘स्वस्यैव
खड्गः स्वकीयप्राणघातको भवति’ तस्य चिन्ततं तस्यैव शिरसि पतितम् । तत्र कलकलारवं श्रुत्वा नृपपुत्रिका सगद्गदं जगाद—

“ हे नाथ सरलस्यभाव मदीयकथितं यदि नोऽकरिष्यस्तदा मम काऽवस्थाऽभविष्यत् । आर्यपुत्र प्रभातसमये 'गजनिमी-
लितां मुक्त्वा सन्नद्धो भूत्वा ससैन्यः पुराद्वहिस्त्रिष्टुः' । प्रभाते राज्ञः कपटं ज्ञात्वा कुमारः ससैन्यः सज्जः पुरा-
द्वहिर्निर्गतः । नृपोऽपि दीप्तकोपो बलाटोपं कृत्वा सन्नद्धयुद्धसज्जः पुराद्वहिः कुमारसन्मुखं गतः । द्वयोः सैन्ययोर्मैलापको
जातः । तदाऽमात्यैश्चिन्तितं—' अहो राज्ञा किमसमञ्जसमारब्धम् ' । तदा प्रधानाः सर्वे संमील्य राज्ञोऽग्रे समागताः ।

मुख्यप्रधानेनोक्तं—हे स्वामिन्—

पुष्पेरपि न योद्धव्यं किं पुनर्निश्चितायुधैः । युद्धे विजयसन्देहः प्रधानपुरुषक्षयः ॥ १ ॥

स्वामिन् यथा ग्रहाणां नायकश्चन्द्रः नदीनां नायकः समुद्रः तथा त्वमेव प्रजानां नायकः । अविमर्शसंग्रामोऽनर्थाय भवति ।
स्वामिन् यः कुट्टं कुपरीक्षितं कुक्षतं कार्यं करोति स आपदं ग्रामोति, यथा जयराजश्चिन्तां प्राप्तः । तथाहि—

चिन्ध्याचलपर्वतासन्नभूमिभागे महाटव्यामनेके वृक्षाः सन्ति । तत्रोत्तुंगविस्तीर्णो बटवृक्षोऽस्ति । तत्रककीरयुग्मं वसति । तयोः
सत्तैर्हं कालं गमयतोः शुकापत्यमजायत । पित्रोः पक्ष्वातचूर्णिदानादिना क्रमात् वृद्धिं प्राप । उद्भिन्नपक्षो जातः । अन्यदा बाल-
चापल्यादुड्डीय गमनोत्सुकः कियद् दूरं गतः । मार्गान्तराले सहसा श्रान्तो व्याचमुखोऽपतत् । तदा तपस्विना तापसेनैकेन जलायागतेन
स शुको भुवि पतितो वीक्ष्य कृपया करे गृहीतः । वल्कलेन वातं वीजयित्वा कमंडलाजलं पाययित्वा तं स्वाश्रमं निन्ये । पुत्रव-
त्पालितः स्वादुनीवारफलवारिभिः पोषितः प्रौढिं प्राप्तः । तापसमुनिभिः संभूय शुकराज इति नाम निर्ममे । सल्लक्षणधरो ज्ञात्वा

१ आलस्यम् ।

कुलपतिना पाठितः तस्य पितरावपि तत्रैवागत्य तत्पार्श्वे तस्थतुः । अन्येद्युः कुलपतिर्निजशिष्याणां पुरो जगौ—“भोः शिष्या मदी-
योक्तं श्रूयतां । वारिधिमध्ये हरिमैलाभिधौ द्विपोऽस्ति । तत्रेशानकोणे सहकारमहाद्रुभोऽस्ति । स सदाफलः । तं विद्याधराः किंनरा
गान्धर्वाश्च सेवन्ते । स दिव्यानुभाजः । तस्य फलं य उपजीवति स रोगदोषजरासुक्तः पुनर्नवः स्यादेव” । शुकोऽपीदं वचः श्रुत्वा
दृष्टमना भृशं मंजातः चिन्तयति—“गुरुणा शुभं कथितम् । मम पितरौ जराजीर्णौ दृष्टिभ्रष्टौ वर्तेते । तदाम्रफलदानेनानृणीभवामि ।
उक्तं च—

पुत्रः स एव शिष्यस्तु यः पित्रोर्गुरुवत्सलः । निर्वापयति संतापं शेषस्तु कृमिकीटकः ॥ १ ॥

तथा च—

वरं दृक्षोऽपि सिक्तोऽसौ यस्य विश्राम्यते तले । सचेतनोऽपि नो पुत्रो यः पितुः क्लेशकारकः ॥ २ ॥
उच्यन्ते दुष्प्रतीकाराः पितरो गुरवस्तथा । नरैस्तथापि यच्छक्यं कृत्यं तेषां पदार्चनम् ॥ ३ ॥

इति ध्यात्वा शुकः पितरावापृच्छथ सत्वरमुड्गीय तस्मिन् द्वीपे ययौ । तत्र तमेवाग्रं ददर्श । प्रातः स्वादुफलं तस्य सहकारस्य
चञ्चुपुटेनादाय पथाद्रथापृच्य नगरे गच्छन् शुको भृशं श्रान्तोऽभवत् । स्वतनुं घर्तुमक्षमः सहसांशुधौ पतन् तत्फलं वदनाब्रामुञ्चत् ।
अत्रान्तरे सागरारव्यसार्थेशेन स्वपुरात्समुद्रं प्रति यानेन गच्छता व्याकुलः स शुको जलधौ ब्रुडन् दृष्टः । तदा स सार्थेशस्तारकपुरुषाने

कथयति—“अहो गृह्णातु गृह्णातु कोऽपि एतं वराकं कीरं त्रियमाणं जले बुडन्तम्” इत्युक्ते सागरेणकस्तारक सागर स्वभाक्षयत् । तत्र गत्वा शुक्रं धृत्वा मागतात् सागरस्य चार्पयत् । सागरोऽपि शुक्रं करे कृत्वा चिरमाधासयत् । शुक्रोऽपि लब्धचैतन्यः सागर प्रत्यवदत्—
“उपकारिणिरोमणे सार्थवाह चिरं जय । ते धन्या ये परोपकारसिकाः । यतः—

परोपकाराय सतां विभूतयः परोपकाराय वहन्ति नयः ।

परोपकाराय फलान्ति वृक्षाः परोपकाराय भवन्ति मेघाः ॥ १ ॥

विपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा सदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः ।

यशसि चाभिरुचिर्व्यसनं श्रुतौ प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ॥ २ ॥

केवलं मम प्राणा नो दत्ताः, भोः सार्थनायक मम पित्रोजीर्णान्धयोरपि प्राणा दत्ताः । ममोपकारकारिन् शृणु । उक्तं च—

“क्षेत्रं रक्षति चञ्चा सौधं लोलत्पटी कणान् रक्षा ।

दन्तात्तत्तृणं प्राणान् नरेण किं निरुपकारेण ॥ १ ॥”

पुनः शुक्रेनोक्तं—“मम गुरुणा निगदितं सागरे हरिमेलामिधे द्वीपे ईशानकोणके दिव्यानुभावः सहकारोऽस्ति । तस्य फलं यः कोऽपि भुङ्क्ते तस्य रोगा जरा च न भवन्ति, पुनर्नवत्वं भवति शरीरस्य । तच्छ्रुत्वा मया चिन्तितं—मम पितरावत्यन्तद्वदौ स्तः ।

ममागच्छन् भ्रान्तः । त्वया च कालधर्मात् रक्षितः । अथ तवैवाहमनृणीभवामि, प्रत्युषकारं च करोमि” । तदा सार्थशेनोक्तं—‘त्वं किं करिष्यसि ? । शुकेनोक्तं—‘सार्थपते इदं सहकारफलं त्वमेव गृहाण ’ । पुनरपि सार्थपतिखब्ध—‘हे शुक त्वं मातापित्रोः किं दास्यसि । कोऽङ्गोक्तं—“ पुनरप्यहं तत्र गत्वा सहकारतरोः मकाशात् फलं गृहीत्वा गमिष्यामि ” । इत्युक्त्वा तत्फलं दत्त्वा शुक उड्डीय गतः । सार्थशुस्तन्फलं गृहीत्वा यत्नेन रक्षति । क्रमाश्रयपुरं प्राप्तिः । सार्थं पुराद्वहिरास्थापयत् । मनसीदं विचारयति—“ ममैतत्फलभक्षणात्, तृद्धिमरित्वेन किं ? परं तु तथा कुर्वे यथा विश्वस्योपकृतिर्भवेत् । ततो नृपं ददामि ” । इति चित्ते चिन्तयित्वा मुक्ताफलभृतस्थालीपरि नृत्फलं मुक्त्वा तदुपायनमादाय भूषयाम्नि जगाम । प्रतीहारनिवेदितथास्थानस्थनृपायै स्थालं मुक्त्वा नृपं प्रणनाम । भृशालस्तदुपायनं नविस्मयं वीक्ष्य सादरं पप्रच्छ—“ किमिदं सहकारफलं ? सहकारतलस्त्वया किं कदापि नो दृष्टः ? ” तच्छ्रुत्वा सार्थशोऽनादीन्—‘ स्वामिन्नस्य फलस्य प्रभावं शृणु ’ । इत्युक्त्वा तत्प्रभावं सर्वं सागरः कथयमास । ततः प्रीतो नृपस्तस्य सन्मानं दत्त्वान् । नृपस्तस्यैत्युक्त्यात् दानमोचनं करोति । ततः अहं कथमेकाकी फलं भक्षयामि ? मदीया गजा नीरोगा स्यात्तथा करोमि ” एवं विचिन्त्य नृप आरामिरुमाकार्यं शिष्टां दत्तारोपणायाम्रफलमापयत् । आरक्षकांश्च तत्र रक्षार्थं मुमोच । सोऽप्यारामिकः शुभस्थाने तदाग्रं रोपयति क्रमेणादृग्भुद्भिन्नं श्रुत्वा नृपतिरुत्सवं चक्रे । पुत्रजन्मवत् कृतार्थमात्मानमन्यत । आरामिकारक्षकांश्च भक्तवत्त्रादिसत्कारेण तोषयामास । पक्ष्ये पक्ष्येऽनिशं तं द्रष्टुं याति । तस्मिन् प्रवर्धमाने चूते राज्ञो मनोरथा अपि हृदि प्रवर्धन्ते स्म । एवं क्रमेण तस्य सर्वाङ्गरम्यस्य मञ्जरी प्रादुर्बभूव । फलैरभितोऽलं चक्रे । नृपः स्वप्रजां मनसा गतरोगजरापदं मनुते । अर्थकस्य फलस्योपरि शकुनिकांगुही-

तमर्पस्य मुखाद् गरलं पपात । गरलतापेनैकं फलं पकं गलित्वा शुव्यपतत् । तत्फलमारामिकेण गृहित्वा राज्ञोऽग्रे दौकितम् । नृपस्तस्य पारितोषिकं दत्त्वा तत्फलं निजपुरोधसे समर्पयत् । सोऽपि पुरोहितो निजावासे गत्वा देवार्चनं कृत्वा मुदाग्रं भक्षयामास । भक्षयंश्च सहसा विपन्नः । श्लोककोलाहले जाते नराधिपो ज्ञात्वा किमिदमिति संभ्रान्तश्चिन्तयामास, श्याममुख-
 आभवत् । दध्यौ च—“विपफलमिदं केनापि वैरिणा वणिजः करात् दायितम् । हा किं करोमि ?” । ततो राज्ञा क्रधा ज्वलन् कुठार-
 धरान् भृत्यानित्यादिदेश—‘भो भो भृत्यास्तथायमाग्रश्छेद्यो यथा तस्य नामापि नो भवेत्’ । तैः कुठारकरैः शीघ्रं गत्वा स वृक्ष-
 शिछन्नः । तज्ज्ञात्वा जीवितोद्विग्नः कुष्ठिपंगन्धादिभिस्तत्र गत्वा मुखमृत्यवे सहकारस्य फलपत्रादि भक्षितम् । क्षणेन तत्प्रभावान्मन्मथ-
 सन्निभा जाता नीरोगाश्च । ते तुष्टास्तद्वृत्तं नृपाय न्यवेदयन् । विस्मितो नृपो दध्यौ—“किमहोऽद्भुतमाश्चर्यं ? ध्रुवं सत्यं वचस्तस्य सार्धे-
 शस्य । केनापि कारणेनेदं विषमयं फलं जातम् । आरामिकमाकार्यं क्षपथपूर्वकमप्राधीत्—‘वद भोः सत्यम्’ । तेनोक्तं—“अन्यानि
 सर्वाण्यपि फलान्यपक्वानि । इदमेव फलं पकं भुवि पतितं वीक्ष्य मया देवस्य पुरो दौकितम्” । तच्छ्रुत्वा नृपोऽचिन्तयत्—‘नूनं वि-
 पयोगादिदं फलं पकं गलित्वा भूतलेऽपतत्’ । तत आग्रं रक्षितुं पुरुषान् प्रैषीत् । तैर्गत्वा वीक्ष्यागत्य च नृपो विव्रप्तः—“हे स्वामिन्
 स वृक्षो जनैस्तथा चूर्णीकृतो यथा तस्य स्थानमपि न जानीमहे” । तन्निशम्य नृपस्तमाग्रं महार्तिभागविललाप—‘हा मया मन्द-
 भाग्येन किं विहितम्’ ? । तद्वत् स्वामिन् अविमृश्य किमपि कार्यं नो विधेयम् । हे राजेन्द्र सर्वगुणसंपूर्णं ललितांगे त्वयाऽपरीक्ष्य
 संरंभः कथमारमे । ततो यद्यादिशसि तदा कुमारस्यान्तिकं गत्वा सर्वं तस्य कुलादिकं जानीमहे” । तत्सर्वं श्रुत्वा राज्ञोक्तं—
 ‘अमात्य साधु साधु, कुरुन्वेदम्’ इति नृपोदितं निशम्य नृपात्मजसमीपे समेत्य प्रणम्य मंथुवाच—‘कुमारेन्द्र किमिदमसमञ्जसमारब्धम् ?

जात्यादिकं स्वकीयं कथयतु' । कुमार ऊचे—“ भो भो अमात्य मम दोर्दण्डपराक्रमो जात्यादिक कथयिष्यति । मम पराक्रमं
 विलोकयतु पूर्वं, पश्चात्परं ज्ञास्यते । तच्छ्रुत्वा पुनः प्रधानः प्रोक्तवान्—“ स्वामिस्त्वं गुणवान् पराक्रमेण ज्ञायसे । तव जात्यादिकं
 पापिना मञ्जनेन विरुद्धं कथितं । अयं राज्ञा श्रणयपूर्वकं त्वमुक्तः कुलादिकं स्वस्य कथयेति । अतस्तव पादयोर्लङ्घित्वा मया तव
 कुलादिकं पृच्छयते, कथय” । तदा कुमारः स्वकीयं कुलजनकादिकं सर्वं यथातथमचीकथत् । तन्निशम्य प्रधानो राज्ञे शशंस ।
 राजापि जहर्ष । तथापि श्रीचासनगरे दूतेन सह लेखं नरवाहनरेखाय प्राहिणीत् । दूतस्तत्र गत्वा लेखमार्पयत् । वदनेनापि तत्स्व-
 रूपं न्यवेदयत् । नरवाहनो नृपस्त्रादृचसा प्रत्युज्जीवित इवाभूत् । हर्षेण चैवं जगाद—“ अहो संप्रति मम जितशत्रुनृपसमो न बन्धुः ।
 येन मयाऽतितयागभयात्तिरस्कारादपमानितः स्वं राज्यं मुक्त्वा देशान्तरं भ्रमन् ललितांगः स्वात्मासन्निधौ स्थापितः पोषितश्च । अथ
 मद्बचसा सन्मान्य महादरादत्र ग्रेष्यताम्” । इत्युक्त्वा स्वप्रधाननरान् विशिष्टप्राभृतान्वितान् प्रैषीत् । ते प्रधाननराः सर्वं यथातथं न्यवे-
 दयन् । तच्छ्रुत्वा जितशत्रुर्महिषतिर्दृघचिन्तयत् —‘ हा मया किं कृतं अज्ञानवशतः ’ ? । ततः पुत्रिकामाकार्याङ्गमारोप्य गलदश्रुजला-
 द्रनेत्रः सगद्गदमिति जगाद—“ वत्से सभर्तृका त्वं चिरं जीव । मया पापिनाऽसमञ्जसं कृतं तत्क्षन्तव्यं । परिपूर्णमनोरथा भव ” ।
 अयं कुमारैन्द्रमाहूय जितशत्रुनृपतिः सलज्जवदनोऽवदत्—“ भोः सत्यशौण्ड कुमारं दुर्जनसज्जनवचसा मया विरुद्धमिदमारेभे । परं
 त्वैव महद्भाग्यं । यत्नेन पापिनाऽलीकं मालिन्यमाहितं तत्तस्यैव फलितं । अतः कारणाद्वत्स कुसंगं मा कृथाः । किं च शृणु—मदी-
 यराज्यस्यार्धं स्वगुणैरेवाजितं । शेषमर्धमपि मया तव दत्तं । त्वं गृहाण ” । इति संबोध्य भूपालस्तमनिच्छन्तमपि स्वयं निजसिंहास-

नाधिरुदं विधाय विधिपूर्वकं पट्टाभिषेकं कृत्वा राज्यं दत्त्वा तपस्यायै तपोवनं ययौ । ललितांगोऽपि तद्राज्यं प्राप्याधिकतरं शुशुभे
लोभनां मुखाय पितेय जातः । सर्वत्रैव पुण्यं जागर्ति । यतः—

पुण्यादवाप्यते राज्यं पुण्यादवाप्यते जयः । पुण्यादवाप्यते लक्ष्मीर्यतो धर्मस्ततो जयः ॥ १ ॥

ललितांगस्य सर्वत्रैव जयः समजनि तत्पुण्यप्रभावो ज्ञेयः । अथ ललितांगकुमारस्तत्र राज्ये सुपरीक्षितं मंत्रिणं समादिश्य
पुष्पावतीपुतः प्रधानादिपरिवारेण समं पौरानापृच्छ्य पितुस्त्वरिताकारणात् सुप्रयाणैरविच्छिन्नैः श्रीवासनगरे ययौ । तत्र सौधमध्य-
स्थितं नृपमद्राधीव । नत्वाऽधुपार्तस्तापं पितुर्निवारयन्निब पितुश्चरणौ प्रणम्य योजिताञ्जलिः सानन्दं विनयान्वितो भक्त्येवं
व्यजिज्ञपत्—“ ताव शस्त्रेषु चन्दना इव नन्दनाः कुलदीपकाः कथ्यन्ते । मया कुपुत्रेण पूज्यानां दुःखं कृतम् । एके पुत्राश्चिन्तामणि-
निभा वंशे स्युः । अहं तु पूज्यानां वंशे घृण इवामवम् । हा मया मन्दभाग्येन प्रतिवासरं पितृपादा न वन्दिताः । किं बहुना ?
आबालकालादद्य यानत् अहं पित्रोः केवलं क्लेशकारको जातः । तत्सर्वमपि क्षमयित्वा मम पूज्यैश्चंपाराज्यं हौकितं । पूज्यैर्मै प्रसद्य
चंपाराज्यं कस्याप्यादिश्यतां । एषा कुलवधूः पूज्यपादार्चनं करोति । यथोचितमनुज्ञामभिवाञ्छति” । इति वदन्तं सुतं भूपालो
दोभ्यामादाय पृथुवक्षसा दृढमालिग्य पूर्णचन्द्रसमं पुत्रमुत्वं वीक्ष्य हर्षितः सन् मुखेन मूर्ध्नि आघ्राय सगद्गदमिदमुवाच—“कुलदीपक
वत्स त्वमेवं मा मापस्व । सुवर्णे इयामता कथमपि नायाति । रविः पूर्वांशां परित्यज्य पश्चिमांशां नोदेति । त्वयि कल्पद्रौ मयैवायुक्तं
कृतं । यदि मम धृढभावेन मतिविपर्यासो जातः, परं तव नेदं युक्तं । त्वद्वियोगेन यद्दुःखं त्वमभूत्, तद्दुःखं शूत्रणामपि मा भवतु । तव
तु देशान्तरोऽपि महते राज्यलामायाभूत् । यतः—

यत्रापि तत्रापि गता भवन्ति हंसा महीमंडलमंडनाय ।

हानिस्तु तेषां हि सरोवराणां येषां मरालैः सह विप्रयोगः ॥ १ ॥

पिता तु पुत्रस्य शिक्षां ददाति । शिक्षया पुत्रो गौरवं प्राप्नोति । यतः—

पितृभिस्ताडितः पुत्रः शिष्यस्तु गुरुर्दक्षितः । घनाहतं सुवर्णं च जायते जनमंडनम् ॥ १ ॥

अथ चोपालं भविना ईदृक् स्वपुत्रमाहात्म्यं कथमज्ञास्यतः ? । हे वत्स अद्यापि भाग्यानि जाग्रति, यतस्त्वय्यागते ममानभ्र-
शृष्टिः समजनि । अथ किं बहुना ? त्वं योग्योऽसि । इदं राज्यमिदं गेहमयं परिजन इदं सर्वमंगीकुरुष्व । प्रजां पालय
अहं पूर्जजाचीर्णं त्रतं गुरुसमीपे समाश्रये ” । ललितांगोऽपि तद्वचः पितुर्विरहस्रचितं निशम्य सदैन्यमवदत्—“ तातैतावन्ति
दिनानि मम विफलान्यगुः, यन्मया पूज्यपादानां सेवानो ग्रहिता । विभो पुनर्नैवं समादेश्यं । तेन राज्येन किं ? किं तेन जीवितेन ? यतः
प्रसन्नं पितृपादांजुजद्वयं प्रतिदिनं नैक्ष्यते । या शोभा पितुः पुरःस्थायिनो भवेत् सा शोभा उच्चैः सिंहासनस्यस्य सहस्रांशपि नो
भवेत् । अहं पूज्यानां सेवाहेवाकी । पूज्याः सिंहासनस्थाः साम्राज्यं पालयन्तु । अहं तु सेवां करिष्ये । पुनरपि पूज्यचरणांबुज-
चिरहो मा भूत् ” इति पुत्रवचो निशम्य भूपतिः किंकृत्यतामूढो जातः । पुनर्नृपतिर्धार्तामवष्टम्य जगाद—“ वत्स मम त्वं प्रतिबन्धं
मा विधेहि । इदं क्रमायातं द्वयं तव राज्यं मम त्रतं चैव ” । इति संवोध्य विलक्षवदनं सुतं तत्कालमुच्छलत्पंचशद्व्रनिर्घोषपूर्वकं सिं-
हासने निवेद्य राज्याभिषेकं कारयामास । राज्ये निवेद्य स पुत्रमिति शिक्षयामास—“ वत्स तथा वर्तितव्यं यथा मम प्रजा न स्म-

रन्ति' । मंत्रिणामन्तमुत्थांश्चादिदेश—“मो युष्माभिरेतस्याज्ञापरैर्भव्यम् । युष्माभिरेतस्याज्ञा नोल्लंघनीया । मया यत्किंचिदपचक्रे तत्क्षन्तव्यं” इति लोकानापृच्छ्य सदगुरोः समीपे व्रतं जग्राह । स परित्यक्तराज्यश्रीकलत्रादिपरिग्रहोऽत्यन्तं शुश्रुभेतरां । मुक्ततोयोऽभ्युद इ न मुनीश्वरः पञ्चमहाव्रतधरः ज्ञान्तो दान्तो जितेन्द्रियः समितिभिः समितः गुप्तिभिर्गुप्तः विशुद्धधर्मधीः सद्धर्मश्रद्धानध्यानतत्परः द्वाविंशतिपरीपहचमूजेता अल्पकालेनाभ्यस्तागमो गुणगौरवो जातः । तं तादृशं मत्वा गुरुरा गुरुपदक्रमे स न्यस्त आचार्यो जातः । महामुनिपरिवारो धरातले विजहार । ललितांगोऽपि नृपमाज्यसाम्राज्यसंपदं प्राप्य विश्वजनस्य मुदेऽभवत् । प्रजां पालयति । यतः—
शठदमनमशठपालनमाश्रितभरणं च राजकुल्यानि । अभियेकपट्टवन्धो बालव्यजनं व्रणस्यापि ॥ १ ॥

दुष्टस्य दंडः स्वजने च पूजा, न्यायेन कोशस्य च संप्रवृद्धिः ।

अपक्षपातोऽरिषु राष्ट्ररक्षा, पञ्चैव धर्मोः कथिता नृपाणाम् ॥ २ ॥

ललितांगो नृपो धर्मवान् । तस्मिन् पुण्यवति प्रजापि पुण्यं प्रकरोति । यतः—

राज्ञि धर्मिणि धर्मिष्ठाः पापे पापाः समे समाः । राजानमनुवर्तन्ते यथा राजा तथा प्रजा ॥ १ ॥

ललितांगनृपः प्रजाया जननीव परित्राणकारकः, धनदायकः पितेव, धर्मकारित्वादुल्लवत् । एवं सुखेन नृपः कालं निनाय । अन्येद्युर्मुदितानन उद्यानपालकोऽभ्येत्य विहितांजलिर्नृपमास्थानस्थितमब्रवीत्—“स्वामिन् जयेन विजयेन चर्धाप्यसे । बहिरुद्याने नरसाहनराजर्षिर्भग्यायुजान् बोधयन् समवासरत्” । तच्छ्रुत्वा हर्षोल्लसन्मनास्तस्मै लक्षसंख्यं धनं ददौ नृपतिः । सत्वरं सादरं सा-

नन्दं गुरोः पादवन्दनाय सान्तःपुरपरीवारो ययौ । पञ्चाभिगमपूर्वकं तं नेत्रानन्ददं त्रिःप्रदक्षिणी हृत्य भूालन्यस्तमस्तकः प्रणम्य विधिना शुद्धमावेन पुतौ भक्त्या प्राञ्जलिं बद्ध्या समुपाविशत् । पौरा अपि ज्ञानातिशयमासुरं मुनिभिः संसेवितपदांबुजं मुनीश्वरं प्रणम्य यथास्थानमुपाविशन् । मुनिरपि धर्मलाभाक्षिपं कल्याणकारिणीं दद्या धर्मदेशनां प्रारब्धान् । तथाहि—

“यः प्राप्य दुष्प्रापमिदं नरत्वं धर्मं न यत्नेन करोति मूढः ।

क्लेशप्रवन्धेन स लब्धमब्धौ चिन्तामणिं पातयति प्रमादात् ॥ १ ॥

केचित्प्रवालमिव रागभृतः स्वयं स्युः केचिच्च चूर्णकणवत्परिरंगयोग्याः ।

काश्मीरजातमिव सौरभपूरगौरा धन्याः पुनः स्वपुररंगिततां भजन्ते ॥ २ ॥

मानुष्यमार्यदेशश्च जातिः सर्वाक्षपाटवम् । आयुश्च प्राप्यते तत्र कथञ्चित्कर्मलाघवात् ॥ ३ ॥

आस्वादिते पुनस्तस्मिन् अक्षयं सुखमिच्छुभिः । धारणीयं हृदि ज्ञात्वा सम्यक् सम्यक्त्वमच्युतम् ॥ ४ ॥

या देवे देवताबुद्धिर्गुरौ च गुरुतामतिः । धर्मे च धर्मधीः शुद्धा सम्यक्त्वमिदमुच्यते ॥ ५ ॥

सर्वज्ञो जितरागादिदोषल्लोक्यपूजितः । संसारतारको देवो वीतरागः स देवता ॥ ५ ॥

स्वपरोत्तारणे काष्ठयानतुल्यो भवांबुधौ । संविज्ञः स्याद् गुरुधीरः सदा सदुपदेशभाक् ॥ ७ ॥

महाव्रतधरा धीरा भैक्षमात्रोपजीविनः । सामायिकस्था धर्मोपदेशका गुरवो मताः ॥ ८ ॥

दुर्गतिप्रपतत्प्राणिधारणाद्धर्म उच्यते । संयमादिदशविधः सर्वज्ञोक्तो विमुक्तये ॥ ९ ॥

धर्मतत्त्वमिदं ज्ञेयं भुवनत्रयसंमतम् । यद्दया सर्वभूतेषु त्रसेषु स्थावरेषु च ॥ १० ॥

इति तत्त्वं त्रयीरूपं शमप्रमुखलक्षणैः । लक्षितं पञ्चभिर्धर्मस्थैर्याद्यैर्भूषितं पुनः ॥ ११ ॥

स्थैर्यं प्रभावना भक्तिः कौशलं जिनशासने । तीर्थसेवा च पञ्चास्य भूषणानि प्रचक्षते ॥ १२ ॥

तां देयनां निग्रम्य ललितांगनृपो जगौ—“ भगवन्नहं प्रवक्ष्यां गृहीतुमशक्तस्मान्मम देशविरतिमङ्गीकारयतु ” । गुरुणोचै
'प्रथमं मम्यक्त्यमङ्गीकुरु' । तदर्नो ललितांगनृपः सम्पक्तमङ्गीचक्रार । गुरुणाऽवादि—महानुभाव मिथ्यात्वं वर्जनीयमेव ।
तथा च—

अदेवे देवबुद्धिर्यां गुरुधीरगुरौ च या । अधर्मे धर्मबुद्धिश्च मिथ्यात्वं च तदुच्यते ॥ १ ॥

अतीचाराः पत्र त्याज्याः । तथाहि—

संका कंख विगिच्छा पसंस तह संथवो कुलिंगीसु । सम्मत्तस्सइयारे पडिक्कमे देसियं सव्वं ॥ १ ॥

तथा च—

शंका कांक्षा विचिकित्सा मिथ्यादृष्टिप्रशंसनम् । तस्य संस्तवश्च पञ्च सम्यक्त्वं दूषयन्त्यसौ ॥ १ ॥

तस्माच्छंसादिचौरेभ्यः सम्यक्त्वं रक्षणीयम् । अन्योऽपि मंत्रः शंकाया न सिध्यति । तत्र दृष्टान्तो यथा—वसन्तपुरे नगरे गन्धारायको यसति । स देववृजादयादानदाविष्ण्यादिभिर्युतः । सोऽनुदिनं दूगोधानग्रममध्ये जिनेन्द्रभवने सोपस्करं जिनपूजनार्थं याति । तत्र जिनेश्वरं प्रपूज्य निरन्तरमेकमना भावना भागयति । अन्येद्युर्जिनं स्तुपयित्वा सुगन्धकुसुमादिभिः समभ्यर्च्य रोमाञ्चि तनुः स्तनैरुत्तमैः स्तीति । तदा चैको विद्याधरो महाजैनः परमश्रवकस्तत्र जिनाग्रमस्कुतं समागात् । तत्र तं दृष्ट्वा जिनस्तवनं श्रुत्वा सानन्दः सहर्षं साज्जसं निरुटीभूय गन्धारश्चामरुपममीत्—“अहो धार्मिक त्वामहं वन्दे । अद्य मम नेत्रकर्णयोः पारणकं जज्ञे । यद्, यत्तत्र रोक्ते, तदहं ददामि । अदृश्यकरणकुञ्जरूपरत्नायप्रवेशाद्या, भूरिशो विद्याः सन्ति परं च भूतले आकाशगामिनी विद्या दुर्लभाऽस्ति । तदिमां विद्यां गृह्ण । त्वं योग्योऽसि । मे प्रियं कुरु ” । गन्धारः प्राह—‘मो मद्र किं मे विद्याप्रयोजनं । एका मे धर्मविद्याऽस्तु’ । खेचरोऽप्याह—“जानामि, त्वं संतोषवानसि । तथापि तत्र साधर्मिकत्वाद्विद्यामर्पयामि । अहं कृतार्थो भवामि” । श्रेष्ठिनाऽङ्गीकृतं तद्वचनं । खेचरोऽपि तस्मै विधियुतं मंत्रं ददौ । तौ स्वस्वस्थानं जग्मतुः । परोपकारी गन्धारः गुप्तेन कालं निनाय । कियत्स्यपि गते कालेऽचिन्तयत्—‘मम मंत्रोऽप्यजातीय वृथा मा भूत्’ । इति विचिन्त्य, स्कन्दिदलमित्रायात्मीयमंत्रं विधियुतं प्रदत्तवान् । सोऽपि स्कन्दिदलः विद्यां साधयितुं सोपस्करः कृद्वाचतुर्दश्यां निशि शमशानासन्नो घाने ययौ । चलिबिधानादिकं विधायैकस्य तरोरथः प्रज्वलत्त्वदिराङ्गारपूरितं कुण्डमातनोत् । तस्य तरोः शाखामारुह्य शिष्यकं वद्धं त्रयो वद्विगुण्डम् । तत्र शिष्यके तरुशाखामारुह्य निषण्णः । तत्राष्टोत्तरशतवारान् मंत्रमथतं जपित्वा क्षुरिकया यामत् रज्जुपादमेकं

छिनत्ति तावदग्रासनयस्ताद्भीतिरेति शंका मनस्यभूत्—“ शिष्यकस्य पादचतुर्केऽपि छिन्ने क्रमेण मंत्रसिद्धिसन्देहे निश्चितं वह्नि-
पातो भवति । किं मुधा प्राणा हार्यन्ते ? । जीवन्नरो भद्रशतानि पश्यति ” । इति निचिन्त्य समुचीर्य भूमावुपागतः ।
किंरुतञ्च्यतामृदः—“ पुनरेवंविधा सामग्री दुर्लभा क्व मिलिष्यति ? किं करोमि ? ” इति निचिन्त्य पुनरपि शिष्यके उपविष्टोऽपि
तथैव मनसि शंकां करोति । एवं चटति चोत्तरति च । तस्मिन्नैवावसरे कश्चिन्नो नृपतेः सौधादलंकाकण्डकमादाय तत्र समाययौ ।
पदानुसरतः पृष्ठलभा राजपुरुषाः समागताः । तत्र चौर इत्या वनं वेष्टयित्वा स्थिताः । उद्योतदर्शनात् चौरैण स्कन्दिदलान्तिके
उद्याने सर्वममाचाराः पृष्टाः । पृष्टे सति तेन सर्वं सत्यं कथितं । चिन्तितं चौरैण—“ गन्धारिको जिनधर्मं स्थिरः श्रावको धार्मिकः
तदग्राप्यातमलीकं युगान्तेऽपि न संभवेत् ” । इति विचार्य तेनोक्तं—“ मम त्वं मंत्रं कथय, रत्नकरडकं गृहाण, यथाहं तव
तत्प्रत्ययं जनयामि ” । स्कन्दिदलोऽपि तदा तस्मै कौतुकेन मंत्रमेकमना यथातथमचीकथत् । सोऽपि चौरः शिष्यकमारुह्य मंत्रमे-
कमनाः स्मरन् साहसमवलम्ब्य चतुरोऽपि पादान् युगपत् चिच्छेद । विद्याधिष्ठायिनी सुरी तुष्टा विमानमहौकपत् । तस्मिन्नेऽपि तदा-
रूप्यं गगनमंडलं ययौ । तत्र प्रभातसमये आरधकनराः सायुधा विलोकयन्ति । स्कन्दिदलो दृष्टः । तैरुक्तं—“ अरे गृहीत ब-
लीन । म च चौरो लब्धः ” । इति जल्पन्तस्ते भटाः स्कन्दिदलं नृपाग्रेऽहौकयन् । तावच्चौरविद्याधरो महर्षिं शिलां विकृष्य नृपो-
परि स्थित्वाऽनोचत्—“ मदीयो गुरुः स्कन्दिदलः । अस्य यो विरुद्धं करिष्यति तस्योपरि शिलां मोक्ष्ये ” । तदाकर्ण्य सर्वेऽपि
जनास्तस्मा भीताश्च । नृपः मसंप्रभं भीत इत्ययक्—“ स्वेचराधीश कथ्यतां, कथं तत्रापि गुरुः ? ” । तदा चौरैण धृतान्तः कथितः ।
सर्वेऽपि निस्समं प्राप्ताः । नृपस्तदा स्मन्धिदलं स्वगृहं प्राहिणोत् । यथा शंकाया स्कन्दिदलम् विद्याभिजनं जाता तथा मध्यस्थमपि

नक्रया याति । इत्थं विभाज्य सम्यक्त्वं निःसंक्रान्तसंधार्यम् । चारित्र्याने भोगे सम्यक्-उफलकग्रहणात् भवांभोधि भव्यस्तरति ।
निमग्ननिप्रमुरा दग्ग रुचयः मग्यक्त्वधारिणा हृदये स्थाप्याः । तथा हि—

द्रव्यक्षेत्रादिभागा ये जिनेः ख्यातास्तथैव च । श्रद्धते स्वयमेवैतान् स निसर्गरुचिः स्मृतः ॥ १ ॥

यः परेणोपदिष्टस्तु छद्मस्थेन जिनेन वा । तानेव मन्यते भावादुपदेशरुचिः स्मृतः ॥ २ ॥

रागो द्वेषश्च मोहश्च यस्याज्ञानं क्षयं गतम् । तस्याज्ञायां रुचिं कुर्वन्निहारुचिरिव्यते ॥ ३ ॥

अधीयानं श्रुतं तेन सम्यक्त्वमवगाहते । अंगोपांगप्रविष्टेन यः स सूत्ररुचिः स्मृतः ॥ ४ ॥

स धीजरुचिरासाद्य पदमेकमनेकधा । योऽध्यापयति सम्यक्त्वं तैलविन्दुमिवोदके ॥ ५ ॥

श्रीसर्वज्ञागमो येन दृष्टः स्पष्टार्थतोऽखिलः । आगमज्ञैरभिगमरुचिरेषोऽभिधीयते ॥ ६ ॥

द्रव्याणां निखिला भावाः प्रमाणैरखिलैर्नयैः । उपलंभगता यस्य स विस्ताररुचिर्मतः ॥ ७ ॥

ज्ञानदर्शनचारित्रतपःसमितिगुप्तिषु । यः क्रियासु रतो नित्यं स विज्ञेयः क्रियारुचिः ॥ ८ ॥

आज्ञाप्रचने जैनः कुदृष्टावनभिग्रहः । यः स्याद् भव्रकभावेन तं संक्षेपरुचिं विदुः ॥ ९ ॥

१ म ये इति या पाठः । २ 'यो व्यापयति' इति स्यात् ।

यो धर्मं श्रुतचारित्रास्तिकायत्रिपयं खलु । श्रद्धधाति जिनाख्यातं स धर्मरुचिरिष्यते ॥ १० ॥
इत्येवं सर्वभेदानां मानसं मूलकारणम् । तस्मात्तदेव कर्तव्यमेकतानं मनीषिभिः ॥ ११ ॥

इति गुरूपदेशं निगम्य ललितांगो भूषतिः सम्यक्त्वे निश्चलमनाः संजातः । गुरुवचनामृतसिक्तात्मा सप्तक्षेत्र्यां स्वधनं वपति,
निर्दिष्टस्तु संप्रभक्तिं विदधाति । संप्रभक्त्या बहुलाभो भवति । यत् उक्तं—

लक्ष्मीस्तं स्वयमभ्युपैति रमसा कीर्तिस्तमालिंगति, प्रीतिस्तं भजते मतिः प्रयतते तं लब्धुमुत्कंठया ।
स्वःश्रीस्तं परिरब्धुमिच्छति मुहुर्मुक्तिस्तमालोकते, यः संधं गुणराशिकेलिसदनं श्रेयोरुचिः सेवते ॥ १ ॥
लोकेभ्यो नृपतिस्ततोऽपि हि वरश्चक्री ततो वासवः, सर्वेभ्योऽपि जिनेश्वरः समधिको लोकत्रयीनायकः ।
सोऽपि ज्ञानमहोदधिः प्रतिदिनं संधं नमस्यत्यहो, वैरस्वामिवदुन्नतिं नयति यः सोऽयं प्रशस्यः क्षितौ ॥ २ ॥

न नृपो नित्यं धर्मकृत्यानि कुर्यान् कालं नयति । स भूषतिरन्यदा संसारसाक्षात् मन्यमानः सद्गुणस्तंभोपशोभितं सुवर्णभित्ति-
चिह्नं स्फुरन्मणिमयोच्चानगारुतोषानसंस्कृतं मर्यागसुन्दरं पवित्रं पुण्यमंदिरं रंगमंडपस्त्रामंडपनृत्यमंडपादिचतुरशीतिमंडपमंडितं
दिव्यजित्तरत्नमंडितं चारुजिनेन्द्रभवनं कारयामास । तत्र श्रीनामेयविंशं विधिना प्रतिष्ठाप्य न्यवीचिशतम् । तत्र विधिना स्नात्रं कृत्वा
मगन्दनरूपमिश्रैः गुगुन्धिद्रव्यैर्विलेपनं विरच्य भक्त्या विभूषणामारोप्य शतपत्रचंपकजातिहनुमेरम्यन्त्रं कृष्णागुरुभूपमुदक्षिपत् । तत

उत्तरातंगं कृत्वा शुद्धदेशस्थितो जिनेन्द्रपुरतो भूमौ कृतज्ञानुयुग्मस्त्रिः प्रणम्य विहिताञ्जलिः परमेशितारं स्तोतुं प्रचक्रमे । तद्यथा—
जय त्रिभुवनार्धांश युगादिपरमेश्वर । जय त्रैलोक्यतिलक वीतराग नमोऽस्तु ते ॥ १ ॥
जय स्वामिन् जगन्नाथ प्रसीद नतवत्सल । जय जंगमकल्पद्रो शरणं भव मे प्रभो ॥ २ ॥
सदानन्दमय स्वामिन् जय कारुण्यसागर । इहलोके परलोके त्वमेव शरणं मम ॥ ३ ॥
इति स्तुत्या जिनेन्द्रं आनन्दजलपूर्णाक्ष उत्थाय पुनर्विज्ञप्तिमिमां कृतवान्—हे स्वामिन् त्रैलोक्यनायक मां भयांभोधेस्तारय ।
इति कृत्वा नित्यमेव यदुकालं निर्वाहा वार्षिकं प्राप । उक्तं च—

गात्रं संकुचितं गतिर्विगलिता दन्ताश्च नाशं गता, दृष्टिभ्रंश्यति रूपमेव हसितं वक्त्रं च लालायते ।
वाक्यं नैव करोति बान्धवजनः पत्नी न शुश्रूषते, हा कष्टं जरयाभिभूतपुरुषं पुत्रोऽप्यवज्ञायते ॥ १ ॥
गललालामालं गलितरदनं रुच्यवदनं, जराजीर्णः कायो ललितपलितव्रातमिलितः ।

गतिश्रान्तिभ्रान्तिर्नयनयुगले क्षीणसलिले, वृथा कृष्णा तृष्णा त्यजति न जनं निर्घृणमनः ॥ २ ॥
एवंविधं वार्षिक्यं प्राप्य तृणवद्राज्यं विहाय सुते राज्यभारं न्यस्य सद्गुरोः समीपे व्रतं जग्राह । पष्ठाष्टमादितयांसि करोति ।
द्राविण्यतिपरीपहान् जित्वा स विधिना चास्त्रिं प्रतिपाल्य पर्यन्तेऽनशनं व्यधात् । देहमौदारिकं त्यक्त्वा ललिताङ्गमुनिर्दिवं ययौ ।

तत्र देवमुखं भुक्त्वा महाविदेहे मिद्विमेष्यति । अतो धर्मादेव जयं ज्ञात्वा धर्मे सदोद्यमः कार्यः” ।

इति ललितांगकुमारकथा ।

इति मुनेर्नाक्यं श्रुत्वा बह्व्यो जना अनुध्यन्त । स्वस्वभावानुमानतो नियमाभिग्रहादीनादाय कृतनमस्कारा जनाः सर्वे यथास्थानं जग्मुः । तदा मरुभूतिः प्रकृत्या लघुकर्मा गुरुपदेशतो विषयेभ्यो विरक्तात्मा धर्मकृत्यपरायणो जातः । दाक्ष्यदाक्षिण्यसौजन्यसत्य-
शौचदयाभिर्गुणैः कनिष्ठोऽपि ज्येष्ठोऽभूत् । ज्येष्ठोऽपि कमठो मिथ्यात्वकठिनत्वेन मुद्गर्शीलोत्पल इव स्थितः । एककुलोत्पन्नावपि न सदृशौ भवतः । यतः—

एकै केचियतिकरगंतास्तुंवकाः पात्रलीलां, गायन्त्यन्ये सरसमधुरं शुद्धवंशे विलम्बाः ।

एकै केचिद् ग्रथितसुगुणा दुस्तरं तारयन्ति, तेषां मध्ये ज्वलितहृदया रक्तमन्ये पिवन्ति ॥ १ ॥

तथा च—

प्रदीपसर्पणौ श्लाघ्यौ लघू अपि गुणोज्ज्वलौ । महान्तावपि न श्रेष्ठौ प्रदीपनचिभीतकौ ॥ २ ॥

भाययित्तौ मरुभूतेः स्वप्नेऽपि मारविकारो नाभूत् । तस्य पत्नी वसुन्धरा मदनविह्वला जाता । कमठस्य तस्यां भृशं सवि-
कारं मनोज्जनि । ततस्तेन मयिकारवचनोक्तिभिर्भृशं वशीकृता । तावेव निस्तरं निरंकुशतया कामान्धावनाचारपरीं जातीं स्वेच्छया
रमतः । कमठस्य प्रिया वरुणा तदममग्रसं ज्ञात्वा मर्गं मरुभूतेभ्ये न्यपेदयत् । तच्चाट्म् श्रुत्वा मरुभूतिनोक्तं—‘ नेटशं । संभवति ’ ।

यस्या पुनः पुनः कथयन्ति । अन्यदा मरुभूतिग्रामानरमिणात् कमठमापृच्छय कियद्भूमिं गत्वा न्यवर्तत । संभ्यायां श्रान्तकापटीभूय निशारामायाश्रमं कमठं ययाने । तदा कमठेनाचिन्ति—

अतिथिर्यस्य भग्नाशो गृहात्प्रतिनिवर्तते । स तस्मै दुष्कृतं दत्त्वा पुण्यमादाय गच्छति ॥ १ ॥

इति स्यात्वा तस्य गृहकोणाश्रयं दर्शयामास । स तत्रैव स्थितो व्याजनिद्रां प्राप्नोत । मरुभूतिस्तयोर्दुश्चरितं दृष्टवान् । प्रभाते कार्पटिस्ततः स्थानावुगत्या मरुभूतिरूपोऽयं स्वगृहे समागतः । मनसि कुपितः । यतस्तिरश्चामपि जायापराभग्नो दुःसहः । अथ भ्रितव्यतानियोगेन मरुभूतिरविन्दभूभुञ्जे तयोर्दुश्चरितं सर्वं निवेदयामास । तच्छ्रुत्वा तेजोनिधी राजा कुपितः । स राजा धर्मिणां सौम्यः । अन्यायपथवर्तिनो यमः । अर्थिनां धनदः । दंडयाज्ञेश्वरमाकार्येत्यादिदेश—‘भो भोः कमठस्य शीघ्रं निग्रहं कुरु’ । तदा स तस्य भयने गत्वा यमदूत इव कमठं रुद्ध्वा हठाद्रासभं समारोप्य शिक्षापूर्वकं शूर्पकातपत्रं शिरसि धृत्वा, पापफलैः स्थूलचिल्वफ-लैर्हारं कंठे निवेदय, शरावाणां कंठे वरमालां कृत्वा, काहलिक्रावाद्यपुरस्सरं पुरमध्ये आमयित्वा विडंबयामास । यतः—

अग्रधो ब्राह्मणो बालः स्त्री तपस्वी च रोगवान् । विधेया व्यंगिता तेयामपराधे महत्यपि ॥ १ ॥

अतः कारणादवध्यं ज्ञात्वा पुराब्रिज्जाश्रयं बहिर्गमुचे । सस्थानं राजपुरुषा जग्मुः । ततः कानने एकाकी शरणरहितो दीन इतस्ततोऽभ्रमेन मनस्यचिन्तयत्—‘अहो सहोदरान्ममेदृशं जातं । तमहं कथमपि हन्मि’ इति चिन्तयन् क्षुधया स्या च पूर्णोऽपि मरुभूतः किमपि प्रतिकर्तुमशक्तः कतिपयदिनैस्तापसाश्रमं ययौ । तत्र शिवतापसं प्रणम्यात्मीयदुःखं निवेद्य तापसीं दीक्षां गृहीत्वा गिरौ गत्वा तपस्तपति स्म । तापसानां सेवां करोति ।

इतश्च मरुभूतिर्ज्येष्ठवन्धोः कमठस्यातिदारुणं घृत्तान्तं वीक्ष्य कुत्रापि रतिं न लभते । यथा पादपः कीटरान्तःप्रविष्टेन पावके-
नान्तरा दहते, तथा मरुभूतिर्मनसोऽन्तरा दहते । अन्यदा जनवाक्याच्छ्रुतं—‘कमठः शिवतापससन्निधौ तापसो जात इति’ तदा मरु-
भूतिना चिन्तितं—‘त्रिपाके क्रोधस्य फलं दुष्टं । यत उक्तं—

संतापं तनुते भिनत्ति विनयं सौहार्दमुच्छादयत्युद्वेगं जनयत्यवयवचनं सूते विधत्ते कलिम् ।

कीर्तिं कृन्तति दुर्मतिं वितरति व्याहन्ति पुण्योदयं दत्ते यः कुर्गतिं स हातुमुचितो रोषः सदोषः संताम् ॥
यो धर्मं दहति दुर्मं दव इवोन्मथनाति नीतिं लतां दन्तीवेन्दुकलां विधुतुद इव क्लिश्नाति कीर्तिं नृणाम् ॥
स्वार्थं वायुरिवांबुदं विधटयत्युल्लासयत्यापदं तृष्णां घर्म इवोचितः कृतकपालोपः स कोपः कथम् ॥ २ ॥

करडकुरडवत्क्रोधफलं ज्ञात्वा संवेगवान् मरुभूतिर्मनसि चिन्तयति—‘अहं कथमपि कमठं क्षमयामि’ । इति मनसि
विचिन्त्य नृपं पृच्छति—‘स्वामिन् वने गत्वा कमठं क्षमयामि’ । इति निगद्य नृपेण वारितोऽपि मरुभूतिर्विने कमठं क्षमयितुं
जगाम । तस्य पादयोः पतित्वा सगद्गदमुवाच—“आतस्त्वया क्षन्तव्यं । उत्तमः प्रणामान्तक्रोधा भवन्ति । ममापराधः क्षन्तव्यः”
एवं तस्य प्रणामानुनयात् कमठस्तीव्रमत्सरोऽभूत् । तप्ततैले जलप्रक्षेपवत् संजातः । एकां महतीं प्रस्तरशिलां समुत्पाद्य तस्य शिरसि
मुमोच । पुना रक्तक्षेपः कोपाटोपादेकामन्यां शिलां समुत्पाद्य कमठस्त्वमचूर्णयत् । प्रहरति जातार्तध्यानो मृत्वा मरुभूतिर्विन्ध्याचले
भद्रजातीयो यूथनायको हस्ती समभूत् । स कीदृक् ? स्थूलोपलसदृशकुंभो गंभीरमुखकन्दर ऊर्ध्वसंचारदंडाकारसुंडया युक्त

उग्राममदनिर्गमकिलीकृतभूमागस्तदुगन्धलुगन्धागतमृगालिघनिनयुरो बहुकलभैः परिवेष्टितो जंगमपर्वत इव राजते । वरुणापि कोषान्धा मृता तस्यैव यूथनायकस्य यल्लभा करेणुकाऽभूत् । स करी तथा सह गिरिनिधादिषु सर्वत्र विचरन् अखण्ड-मुगसंभोगाश्रीड ।

इतश्च पोतनपुरेऽरविन्दनरपतेरनुपमं राज्यसुखं क्षुब्धानस्य शरत्कालः प्रवृत्तवान् । सरांसि जलैः पूर्णानि । काशपुष्पाणि विक-स्रराणि । समं नुभिधः संजातः । लोकाः सर्वत्र मुदितानना वर्तन्ते । तस्मिन् शरत्कालेऽन्येदुरविन्दभूपतिः सौधोपरि गवाक्ष-स्थितः स्त्रीभिः सह लेहरसनिर्भरं रममाणः सहसा व्योम्नि गर्जितोर्जितं नवोदयजलधरं शक्रचापतडिद्धरमपश्यत् । व्योमनि क्वापि स्फटिकशरैरेन्दुमण्डलरजतहिमानीपिंडसन्निभमभ्रपटलमपश्यत् । क्वापि अंबरे शुक्रपिच्छेन्द्रनीलसमभ्रमभ्रपटलमपश्यत् । क्वापि कञ्जललाजवर्गिरिहरत्नसमभ्रमभ्रपटलमपश्यत् । एवं नयनाक्षेपकं विलोकनयोग्यं दशार्धगर्णमभ्रपटलं च जलधरं च गर्जितं वीक्ष्य नृपोऽनदत्—‘अहो चित्रं, अहो रम्यत्वं दृश्यते’ । एवं पुनः पुनस्तस्मिन्नृपे स्वसन्मुखं विलोकयति सति सहस्रैश्च तत्सर्वं याता-द्विलयं गतं । तत्तादृशमाकाशस्वरूपं दृष्ट्वा संजातसंवेगो नृप इत्युवाच—‘अहो चित्रं, यत्तादृशं घनवृन्दं वातक्षिप्तार्कतुलवत् प्रलयं गतं । यथाऽभ्रपटलं तथाऽन्यदपि संसारे सर्वं क्षणविनश्वरं । यतः—

त्रिव्युद्योतवल्लक्ष्मीरिष्टानां संगमाः पुनः । मार्गस्थतरुविश्रान्तसार्थसंयोगसन्निभाः ॥ १ ॥

यत्प्रातस्तन्न मध्याह्ने यन्मध्याह्ने न तन्निशि । निरीक्ष्यते भवे चास्मिन् पदार्थानामनित्यता ॥ २ ॥

रमणीयं कियत्कालं तारुण्यं शक्रचापवत् । प्रियाणामपि निर्वाहे स्नेहरंगः पतंगवत् ॥ ३ ॥
 आपातमधुराः सर्वे विषयाः प्रान्तदारुणाः । भवे किञ्चिन्न पश्यामि संसारासारता सदा ॥ ४ ॥
 प्रतिक्षणमयं कायः क्षीयमाणो न लक्ष्यते । आमकुंभ इवांभस्थो विशीर्णः संविभाव्यते ॥ ५ ॥
 आसन्नतरतामेति मृत्युर्जन्तोर्दिने दिने । आघातं नीयमानस्य वध्यस्येव पदे पदे ॥ ३ ॥
 पितुर्मातुः शिशुभ्रात्रोस्तनयानां च पश्यताम् । अत्राणो नीयते जन्तुः कर्मभिर्यमसद्भानि ॥ ७ ॥

इत्यनित्यमेव सर्वम् । तथा चोक्तम्—

जरा जाव न पीडेइ वाही जाव न वड्डइ । जाव इंदिया न हायंति ताव धम्मं समायरे ॥ १ ॥

ते महानुभवाः कृतपुण्या ये राज्यं परित्यज्य सद्गुरोरन्तिके व्रतं गृह्णन्ति । अहमधन्यो राज्यलंपटः । अथ यौवनं गतं । अधुना मम प्रव्रज्या योग्या । कस्य भार्यसुतराज्यादिकम् ” । इति विचिन्त्य नृपो वैराग्यचारिणौ चटितः सज्जनसमक्षं पञ्चमुष्टिलोचं कर्तुं प्रारभे । इत्थं नृपं विरक्तात्मानं व्रतोन्मुखं ज्ञात्वाऽन्तःपुरीजनो भृशं सद्गुःस्वमित्यभाषिष्ट—“हे प्राणप्रिय तव राज्यपरित्याग-वार्तयाऽशानितुल्यपाऽस्माकं हृदयं शतखंडं जायमानमास्ते । स्वामिन् जीवितेश्वर प्रसीद । इममाग्रहं पुञ्च । इदं तपः कर्कशं क्व, इदं सुकुमालं तव वपुः क्व । राज्यं भुंक्ष्व । प्रजां प्रालय । भटान् रक्ष रक्ष ” । इत्येवं प्रबलस्नेहनिर्भरा निजवल्लभाः प्रति संबोधयितुं प्रारब्धवान्—“प्रियाः मृणुत—

जन्मदुःखं जरादुःखं मृत्युदुःखं पुनः पुनः । संसारसागरे घोरे तस्माज्जायत जायत ॥ १ ॥
कामः क्रोधश्च लोभश्च देहे तिष्ठन्ति तस्कराः । ज्ञानरत्नमपाहारि तस्माज्जायत जायत ॥ २ ॥
माता नास्ति पिता नास्ति नास्ति भार्या सहोदरः । अर्थो नास्ति गृहं नास्ति तस्माज्जायत जायत ॥ ३ ॥
आशया बाध्यते लोकः कर्मणां बहुचिन्तया । आयुःक्षयं न जानाति तस्माज्जायत जायत ॥ ४ ॥
मा सुअह जगियब्बे पलाईऊण कीसवीसमह । तिन्नि जणा अणुलगा जरा य वाही य मच्चूअ ॥ ५ ॥
इन्द्रोपेन्द्रादयोऽप्येते यन्मृत्योर्यान्ति गोचरम् । अहो तदन्तकातंके कः शरण्यः शरीरिणाम् ॥ ६ ॥
संसारं दुःखदावाग्निज्वलज्वालाकरालिते । वने मृगार्भकस्येव शरण नास्ति देहिनाम् ॥ ७ ॥

एवं तस्य संवेगं गतो ज्ञानावरणीयदर्शनानरणीयमोहनीयक्षये सद्योऽवधिज्ञत्वं समुत्पन्नं । तदा महेन्द्रसुतं स्वपदे न्यस्य स्रग्
राजा भद्राचार्यगुरुपार्श्वं व्रतं जग्राह । एकादशंगानि चतुर्दशपूर्वाणि च पपाठ । गुरोरनुज्ञया एकलविहारी नित्यप्रतिमाधरः ग्रामे
एकरात्रं नगरे च पञ्चरात्रं निर्ममो निरहंकारः शान्तात्मा त्यक्तगौरवः । तथा समः सर्वशत्रुभिन्नेषु, तुल्यधीः काञ्चनाशमनोः, उद्वसे
वसतौ ग्रामे पुरे वा कुत्रापि तस्य महात्मनः प्रतिबन्धो नाभूत् । एकमामक्षपणे पारणं, अनया रीत्या क्रमेण द्वादशमासक्षपणे पार-
णकं कृतवान् । नानाविधासु लब्धिषु समुत्पन्नासु तस्य पुण्यात्मनो देहस्तुपवज्जातः । तदा च तस्य चतुर्थं मनःपर्यवज्ञानं समुत्पन्नम् ।
सोऽरविन्दर्पिण्यदाऽष्टापदाचले यात्रार्थं प्रचलितः । मार्गे गच्छतस्तस्य सागरदचसार्थवाहो व्यापारार्थं व्रजन् मिलितः । तदा सागर-

दत्तमार्थेशस्तं मुनिं पश्यच्छ- 'यूयं क्व यास्यथ ?' । मुनिरुच्ये - 'अष्टापदाचले देवान् वन्दितुं यास्यामः' । सार्थेशः पुनरप्राधीत् - 'माधो तत्र पर्वते के देवाः ? केन कारिताः ? तद्वन्दनेन च किं फलं ?' । तदाऽरविन्दराजपिस्तमासन्नभवं ज्ञात्वाऽऽख्यत् - 'महानुभाव ! तत्रार्हन्तो देवा देवगुणान्विताः सन्ति । तेषु गुणा अनन्ताः । अष्टादशदोषरहिताः । यतः-

अन्नाणकोहमयमाणलोहमायारइअरई य । निह्रा सोअ अलियवयण चोरीया मच्छरभया थ ॥ १ ॥
पाणिवहूपेमकीला पसंगहासा य जस्स इअ दोसा । अट्टारस्स वि पणट्ठा नमामि देवाहिदेवं तं ॥ २ ॥
तत्राचले ऋषभाद्या वीरान्ताधतुविशतिजिनाः । तेषां प्रतिमाः सन्ति । इक्ष्वाकुलसंभवश्रीआदिनाथतीर्थकरस्य सुतो भर-
तचक्रवर्त्यभूत् । तेनाष्टापदाचले दिव्यमुपुङ्गं चैत्यं कारितं । तत्र चैत्ये ऋषभादीनां चतुर्विंशतितीर्थकृतां प्रतिमाः स्वस्ववर्णरत्नैर्निर्मिताः
स्वस्वमानेन कारिताश्च भरतचक्रवर्त्यस्थापयत् । तद्वन्दनेन नरेन्द्रस्वर्गसाम्राज्यपदलाभादिकं प्राप्तंगिकम्, मुख्यफलं तु मोक्ष एव ।
ये तु भूरिभाग्याः पुमांसस्ते एव तान् पूजयन्ति । पूजनात् दुर्गतिद्वयं च न भवति । पुनरपि सार्थेश शृणु-
जिनाज्ञा भूषणं मूर्ध्नि ललाटस्याब्जलिङ्गुरौ । सच्छ्रुतं कर्णयोः सत्यं जिह्वायां स्वच्छता हृदि ॥ १ ॥

पादयुग्मस्य सत्तीर्थं प्रति चक्रमणक्रमः । जिनेन्द्रपूजनं दानं निर्विकल्पं करस्य च ॥ २ ॥

विकल्पेन देवार्चनं यः करोति, स स्वर्गीयं पुण्यं हारयति । तत्रोदाहरणद्वयं शृणु । तथाहि-

प्रतिष्ठानपुरे द्वौ वणिजौ आतसौ स्तः । तावेकदा पृथग्जातौ । तौ नन्दकभद्रकाल्यावापणद्वयं मण्डयतः । उभावपि श्राद्धौ ।

भद्रकः प्रातरुत्थाय नित्यं निजापणे याति । नन्दको जिनालये जिनपूजनाय नित्यं प्रयाति । भद्रकश्चेतसि चिन्तयति—“अहो धन्योऽयं नन्दकः, योऽन्यकार्यं त्यक्त्वा प्रातरुत्थाय प्रत्यहं जिनमर्चयति । अहं तु पापवानल्यधनो धनोपाजनलालसोऽत्रागत्य पापराणां मुखं विलोकयामि दिवसोदये । धिग्मे जीवितं” । इति ध्यानजलेन स्वकीयं पापमलं क्षालयति । तदनुमोदनोदनेन पुण्यबीजं च सिंचति, तेन स्वर्गायुर्बद्धं । नन्दकस्त्विति चिन्तयति—“मम देवार्चनक्षणे भद्रको बहुधनमर्जयिष्यति । किं करोम्यहं ? । मयाऽभिग्रहो गृहीतः । देवार्चायाः फलं दूरे । व्यापारहानिफलं तु सद्य एव” एवमेषिः कुविकल्पैर्निजं पुण्यं हारितवान् । तेन व्यन्तरायुर्बद्धं । ततो भद्रको जिनपूजानुमोदनातः सौधमे देवत्वं प्राप्तः । नन्दकः कुविकल्पैर्व्यन्तरो जातः । तस्मात्कुविकल्पैर्जिनपूजनं न कार्यं । शुभभावेन जिनपूजा विधेया ।

अथ कुविकल्पदानफलं शृणु—उज्जयिन्यां धन्यो नाम वणिक्पुत्रो निजापणे व्यापारयोपविष्टोऽस्ति । इत्थं कोऽप्यनगरो मासक्षणकेऽद्वनार्थं निर्गतः । यतः—

पढमपोरिस सज्झाए वीए ज्ञाणं झियाय पन्नस्ते । तईयाए गोथरीए पुणो चउत्थीय सज्झाओ ॥ १ ॥

धन्यो वणिक् मुनिं भिक्षामटन्तं वीक्ष्य भावेनार्कार्यं तस्य भाजने घृतं दातुमुद्यतोऽखंडधारया यच्छन् उच्चैर्गतिमुपार्जयत् । मयर्धे मानतत्पुण्यविघाताशंकया मुनिना न वास्तिः।तावदातुर्मनस्येवमभूत्—‘अहो अयमेकाकीइयता घृतेन किं करिष्यति, यत् घृतान्न विस्मति?’ तेन देयलोकार्युर्बद्धं । तदा ज्ञानिमुनिनोदितं—‘भो मुग्ध त्वमूर्ध्वगतिं वच्नीयाः, अधो मा पत ’ । स ऊचे—‘असंबद्धं मा वद ।’ मुनिनोक्तं—“त्वया मम घृतदानं दत्तं, तेन त्वया सुरलोकायुर्बद्धं । अथ विकल्पचिन्तनेनाधोगतिस्त्वया चध्यते” । पुनः श्राद्ध उवाच—

‘भूयो ददामि’ । मुनिरुवाच—‘लोभान्न फलं’ । ततः स कालेन मृत्वा सहस्राराष्ट्रमदेवलोके सुरोऽभूत् । पुनरपि सुपात्रदानेन विकल्परहितत्वेन मुक्तिमवाप” । इत्यादिधर्मशिक्षां सागरदत्तसार्थवाहो निरन्तरं शृणोति । कल्पद्रुमप्राप्तिसन्निभं गुरुसंयोगं मत्वा स सार्थवाहो मिथ्यात्वं सर्वथा त्यक्त्या श्रावकत्वं प्रपन्नवान् । अरविन्दमुनिना सार्धं सागरदत्तसार्थवाहः क्रमेण गच्छन् यत्र वने मरुभूतिर्गजराजोऽस्ति तस्मिन् वने समार्थोऽयमसत् । तत्रासन्नं महासरः समस्ति । तत् कीदृशं ? तत्रांबुजकानने भ्रमच्छ्रमखलीव्याजात् पान्थानामातिथ्यहेतवे आकाशयदिव, हंससारसचक्रयाकदंबादिभिः शब्दायमानैर्गीयमानगुणोत्करमिव, मुनीश्वराणां चेतासीच स्वच्छवारिभिर्भृतं । तत्र सरसि सार्धजनो नीरेन्धनान्नपचनादिभिः प्रवधृते । तदा मरुभूतिकरीश्वरः करिणीभिः परिवृतस्तत्र सरस्येत्याम्भः पपौ । तत्र पयःपूर्णे सरसि करिणीभिः समं चिरं रंत्वा निर्गतः मरःपालिमारोह । तत्र दिशोऽवलोकयन् स करी कृतान्तवत् ताम्रमुखेक्षणो निष्प्रकंपथ्रवणयुगलः कुण्डलीकृतशुंडादंडो गर्जाभिः पूरितदिगन्तरालः सार्धिकान् नाशयामास । नरनार्यो वाहनानि करभादीनि दिशो दिशं पलायांचक्रिरे । तदा ज्ञानवान् भगवानरविन्दराजपिस्तस्य गजस्य ज्ञानेन बोधकालं ज्ञात्वा कायोत्सगं व्यधात् । स गजराजो जातिस्वभावक्रोधानुभावात् दूरतो मुनिसंमुखं धावितः । तत्तपःश्रीप्रभावतः संजातसंवेग इव मुनेः पुरतो नूतनशिष्य इव तस्थौ । साधुस्तस्योपकारार्थं कायोत्सगं पारयित्वोपशान्तगंभीरवाण्या तं गजं संवोधयितुमवधीत्—“ भो भो गजेन्द्र स्वकीयं मरुभूतिमयं किं न सरसि ? । मामरविन्दभूपतिं किं नोपलक्षयसि ? । प्राच्यजन्मनि मरुभूतिभवेऽहत्प्रणीतश्राद्धधर्मं प्रतिपन्नं विस्मारयसि किं ? । गजपते सर्वं स्मर । श्यापदजातिजातमिमं मोहाज्ञानं मुञ्च ” । इति पीयूषसन्निभं तस्य मुनेर्वाचाभूतं कर्णपुटेन पपौ । अथ स गजराजः शुभाध्यवसायतः तत्क्षणाज्जातिस्मरणं प्राप्य हर्षाश्रुवारिणार्द्रलोचनो दूरावनतकायः करेण साधुचरणयुगलं स्पृशन् संवि-

प्रात्मा तं मुनिराजं शिरसा नमयक्रे । पुनरपि तं गजेन्द्रं मुनिराह—“ भो गजराज शृणु । अस्मिन्नाष्टकोपमे भवे जीवो नटव-
 न्नाटकरूपाणि विरुरोति । त्वं पूर्वभवे द्विजः श्रावकस्तत्त्वज्ञोऽभूः । इदानीं स्वजातिजतमृदात्मा करी जातः । किं क्रियते ? ।
 बहुखेदेनालं । प्राग्जन्मानुसारेण करिपुंगव त्वं कषायविषयसंगं त्यज । शमतारसं यज । सर्वविरातिक्षमोऽधुना नास्ति । तथापि
 पुनरपीह भवे द्वादशत्रयात्मकः श्रावकधर्मः प्राग्जन्मांगीकृतस्तथास्तु ” इत्यादि साधुनोक्तं धर्मरहस्यमखिलं श्रद्धानसहितः करग्रसं-
 ज्ञायानुमेने । करिणी वरुणापि गजेन्द्रवज्रातिस्मरणं प्रार । मुनीन्द्रोऽपि तयोः स्थिरीकरणार्थं भूयोऽपि धर्मोपदेशं ददाति ।
 गजराजोऽपि श्रावकीभूय मुनिं नत्वा सगरिकरो ययौ । पुनः सर्वे लोका अपि मिलिताः । तद्बोधविस्मिताः केऽपि दीक्षां जगृहुः ।
 केऽपि श्राद्धा जाताः । तदा सागरदत्तसार्धेऽपि श्रीजिनधर्मे द्वादशयो जतः । सोऽरविन्द्रराजपिष्टारदाद्रौ गत्वा सर्वानर्ह-
 तीष्वन्दत । तत्रानशनं कृत्वा केवलं प्राप्य सिद्धः शिवमचलमरुजमनन्तमक्षयमव्यावाधमपुनरावृत्तिकं सिद्धिगवस्थानं
 प्राप्तवान् । अथ स कुञ्जरः श्रावको भूत्वा शमतां भावयन् जीवदयां पालयन् पद्यादितयः कुर्वन् सूर्यरश्मिमतांभसः पानेन शुष्कपत्रा-
 दिना पारणं विधाय करिणीकलिविमुखो विरक्तवीरिति दध्यौ—“ ते पुमांसो धन्या ये मानुषभवमवाप्य प्रयजन्ति । गतभवे मनुष्य-
 भवं प्राप्य मया मुया नृभनो हारितः । अयं किं करोमि ? अधुनाऽहं पशुः ” । इत्थं भागतां रिभाजन् येन तेन वन्यमशहारेण
 कुक्षिगुहां प्रपूरयन् रागद्वेषौ विवर्जयन् सुखदुःखयोः शमतां विभ्रत् स गजः कालमगमयत् ।

इतथ कमठो रोपेण मरुभूतिवधाद् गुरुणाऽभापमाणोऽन्यतापसैर्निन्द्यमानो विशेषेणार्तध्यानस्थो विषद्य कुटुटोरगोऽभूत् । सो-
 ऽटव्यां दर्शनमात्रेणापि सर्वसत्त्वभयं करोऽभूत् । स कुटुटोरगो दंष्ट्रया पक्षविक्षेपैर्नैस्वैश्चञ्चुपुटेन च यम इव जन्तून् संहरन् अस्थाय ।

अन्येषुः म गजराजः मरस्युष्णांशुरविभिः संतप्तं प्रामुकमंभः पिबन् तेन पापिना कुकुटोरणेन तत्र वंश्रमता दृष्टः । तदा पानीयं पिवन् म करी पंके मग्नः । तपसा क्षामदेहत्वात् निर्गन्तुमशक्तेन कुकुटाहिना कुंभे दृष्टः । तद्विपप्रसरः शरीरे जातः । तदा स मंतगजः स्वकीयमग्नसान्नालं ज्ञात्वा चतुर्विधाहारप्रत्याख्यानं चक्रे 'भवचरित्र पञ्चकाभि' इति प्रत्याख्यानं पूर्वमवाभ्यासात् करोति तथा मग्न्यक्त्वं मस्मार—
अरिहंतो मह देवो जावजीवं सुसाहुणो गुरुणो । जिणपन्नत्तं धम्मं इअ सम्मत्तं मए गहिअं ॥ १ ॥

तथाष्टादश पापस्थानानि स्मरति । तथाहि—

पाणा^१इवायमलिअं चोरिक्कं मेहुणं दविणमुच्छं । कोहं माणं माया लोभं पिज्जं तहा दोसं ॥ २ ॥
कलहं^२ अब्भक्खवाणं पेसुन्नं रइअरइसमाउत्तं । परपरिवीयं मायोमोसं मिच्छत्तसहं च ॥ ३ ॥

इत्यष्टादश पापस्थानानि व्युत्सृजामीति चिन्तयति । तथा—

खामेमि सव्वजीवे सव्वे जीवा खमंतु मे । मित्ती मे सव्वभूएसु वेरं मज्झं न केणइ ॥ १ ॥

तथा—

क्षमयामि सर्वसत्त्वान् सर्वे क्षाम्यन्तु ते मयि । मैअस्तु सर्वसत्त्वेषु वीतरागशरणं च मे ॥ १ ॥

इत्यादिभावनां भावयन् परमेष्ठिनमस्कारमेकमनाः स करी सस्मर । परो निमित्तमात्रं स्वकर्मणः शुभाशुभफले । इत्थं शम-
सुधासिक्तो धर्मध्यानं कुर्वन् विषय सहस्राराष्ट्रमेवलोकं स करी सप्तदशसागरोपमायुः सुरोऽभवत् । तत्र विमानेऽन्तर्मुहूर्तेन एकेन
देवदूष्ययुग्मान्तरादुत्थितः । तत्र सेवका देवा देवांगनाश्च तस्यां शय्यायामासीनं तरुणनसकारं सर्वाभाभणविभूषितं रत्नकुण्डलको-
टीरत्नारहारादिभिः सहसाऽलंकृतगानं एवंविधं देवं तत्कालोत्पन्नं निरीक्ष्य सहर्षमिदमुचिरे—“जय जय, चिरं कालं नन्द नन्द,
अस्मान् प्रीणय प्रीणय, अस्माकमनाथानां नाथो भव, वयं किकरा आस्महे । इयं श्रीः सर्वापि तवायत्तास्ति । यज्जानासि तत्कुलम्” ।
तत्र स सुरो विहितस्नानमंगलः कल्पतल्पपुस्तकवाचकः सिध्दालयस्थप्रतिमाः पूजयित्वा स्तुत्वा च स्थानमशिश्रियत् । तत्र सदेवदेवीगणे
मंगलक्रमे विहिते संगीतामृतलीनात्मा दिव्यभोगानयूभुजत् । यतः—

देवाणं देवलोए जं सुक्खं तं नरेसु भणएवि । न भणे वाससएण वि जस्स वि जीहासयं हुज्जा ॥१॥

केसट्टिमंसनहरोमरुहिरवसच्चम्ममुत्तपुरिसेहिं । रहिआ निम्मलदेहा सुगंधनीसास गयलेवा ॥ २ ॥

अणिमिसनयणा मणकजसाहणा पुप्फदाम अमिलाणा । चउरंगुलेण भूमिं न छिवंति सुरा जिणा विंति ३॥

इत्थं वरुणा करिणी दुस्तपं तपस्तत्त्वा प्रान्तेऽनशनं कृत्वा विषय द्वितीये कल्पे देव्यभूत् । सा देवी महारूपलाग्न्यसंपदाधि-
कतरा कस्मिन्नपि देवे मनो नो चक्रे । गजेन्द्रजीवदेवस्य संगमध्यानलीनाऽभूत् । गजेन्द्रजीवो देवोऽपि तस्या रागयान् तां रक्तामव-
धिना ज्ञात्वा सहस्रारेऽध्यानयत् । पूर्वजन्माभिसंबन्धात्तस्या महास्नेहो जातः यतः—

दोकप्पकायसेवी दो दो दो फरिसखसद्देहिं । चउरो मणेणुवरिमा अप्पविआरा अणंतसुहा ॥१॥

तथा सह स नन्दीश्वरे आश्रतार्हत्प्रतिमानां महार्चनैर्गीतगानैर्मुनीनां पर्युपासनैः कदाचिन्नन्दनोद्याने दीर्घिकाजलकेलिभिः कदाचिद्व्रीतत्रानित्योत्सग्महारसैः स्मरञ्जन्दं चिक्रीड । तत्र वैषयिकं सुखं भुञ्जानयोस्तयोः कालो गच्छति स्म ।

अथ कियता कालेन कुड्डटाहिर्विषद्य धूमप्रभायां पञ्चमनरकशृथिव्यां सप्तदशसागरोपमायुनारिकोऽभूत् । तत्र पञ्चमाव-
नियोग्या विविधा वेदनाः सदापि सहते स्म । यदुक्तं सिद्धान्ते—

नरएसु जाइ अइकक्खडाइं दुक्खाइं परमतिक्खाइं । को वन्नीहे ताइं जीवंतो वासकोडी वि ॥ १ ॥
कक्खड दाहं सामलि असिक्खण वेयरणि पहरणसएहिं । जा जायणा उ पावंति नारया तं अहम्मफलं ॥ २ ॥

स कमठजीमसर्पनारकः कदाचिदपि रतिं कःपि न पाप ।

पार्श्वः करी हरतु दिक्षु विदिक्षु कुर्वन् गर्जारवं जलदवत् नितरां नितान्तम् ।

प्राक् सांचितानि दुरितानि स्वशुद्धया वः सूर्यो यथा हरति विश्वतर्मांसि नित्यम् ॥१॥

पार्श्वः सुरो जयतु देवसुखे निमग्नो जीवो जिनस्य विशदः पुरुहूतपूज्यः ।

त्रैलोक्यवन्दितपदस्ताविपप्रधानो नाम्ना महेन्द्रतिलको भुवनप्रसिद्धः ॥ २ ॥

इति श्रीतपागच्छे श्रीजगच्चन्द्ररिपदुपरंपरालंकारश्रीहेमविमलसूरिसन्तानीयश्रीहेमप्रमसोमसूरि-
विजयराज्ये पंडितश्रीसंघवीरगणिशिष्यपंडितश्रीउदयवीरगणिविरचिते श्रीपार्श्वे-

नाथगद्यबन्धलघुचरित्रे प्रथमद्वितीयतृतीयभववर्णनो नाम प्रथमः

सर्गः । प्रथमो मरुमूतेस्वतारः, द्वितीयो गजाव-
तारः, तृतीयश्च देवावतारः ।

पार्श्वनाथचरित्रस्य सर्गः प्रथम एव च ।
पंडितोदयवीरेण गद्यबन्धेन निर्मितः ॥ १ ॥

अथ द्वितीयः सर्गः ।

सरस्वतीं शासनदेवतामहं, प्रणम्य भावाच्च गुरोः क्रमाम्युजम् ।
द्वितीयसर्गं प्रवदामि सामतः, कर्णामृतं देवगुरुप्रसादतः ॥ १ ॥

अथ पूर्वमहाविदेहे सुकण्डविलये वैताढ्यपर्वते तिलकपुरी नाम्ना नगरी धनैराढ्यास्ति । उचुंगचंगरंगधवलप्रासादश्रेण्युप-
शोभिता सर्वदाज्ञेकविद्याधराजिराजिता एयंविद्या नगरी चास्ति चतुरशीतिचतुष्यदृष्टश्रेण्युरशोभिता । तत्र विद्युद्गतिनामा मक-
लविद्याधरनरेश्वरो राजास्ति । स कीदृशः ? निजयशःपयसा प्रक्षालिताशेषदिग्मुखो निजाचारेण जनानां रक्षणेन च शिष्टप्रशिष्टह-
ृष्टन्यायनिष्ठ इति ख्यातिमत्राप । तस्य राज्ञः पट्टराज्ञी तिलकावती नामा बभूव । सापि कीदृशी ? रूपलावण्यसौभाग्यादिगुणैरन्य-
योपितां तिलकाभा । विद्युद्गतिविद्याधरनरेश्वरस्तया तिलकावत्या राज्ञ्या सार्धं मनोवाञ्छितं वैययिकं सुखं ब्रुभुजे ।

इतश्चाष्टमदेवलोकात् गजजीवदेवश्च्युत्वा तिलकावत्या राज्ञ्या उदरे समवातरत् । सा राज्ञी शुभदिने शुभलग्नसमये द्वात्रिंशलक्षणधरं
पुत्रमजीजनत् । पित्रा च तस्य बालकस्य किण्वेग इत्यभिधा निर्ममे । स किण्वेगकुमारः पञ्चभिर्घात्रीभिलाल्यमानः सन् क्रमेण व्य-
वर्धिष्ट । लेखशालायां विद्याभ्यासं करोति । शालशस्त्रकलादिद्वासासतिरुलाप्रवीणः क्रमेण यौवनमारुरोह । अष्टचत्वारिंशत्सहस्रविद्या-
पारीणो जातः । तदा विद्युद्गतितृपतिः कुमारं महासुखंशसाप्रन्तराजकन्यया पद्मारत्या सह मदृष्ट्या महामहोत्सवेन पर्यणाययत् ।

ततस्तस्य कुमारस्य युवराजपदवी दत्ता । कियता कालेन नृपो गुरुसंयोगेन संवेगागं प्राप्तः । ततः किरणवेगपुत्रस्य राज्यं दत्त्वा सचिवानित्यभाषत—“ भोः प्रधाना मयतामयं स्वामी । एतस्याज्ञा स्वप्नेऽपि नोलङ्घनीया । भोः सेनका अयं किरणवेगो नृपतिर्महज्जातव्यः ” । ततः पित्रा किरणवेगनृपोऽप्युक्तः—“महाराज त्वयाप्ययं राज्ञोः पालनीयः । महत्यप्यपराधे बाह्यदृष्ट्या रोपो विधेयः । समुद्रवन्मर्यादा नोलङ्घनीया । पंडितैः मह संगमः कार्यः । द्यूतादिव्यसनानि त्याज्यानि । तथाऽगुणेष्वदरः कार्यः । स्वाम्यात्यराष्ट्रदुर्गकोशयलसुहृदात्मका सप्तोगराज्यलक्ष्मीः पालनीया । वत्स राज्यं नः कान्तं समस्ति । तत्रापि धर्मकार्ये यतिव्ययं” । एतं विधां शिक्षा दत्त्वाऽखिलं जनं क्षामयित्वा श्रुतसमाचारगणस्यानिकै राज्ञा चारित्रमग्रहीत् । चारित्रं निरतिचारं प्रतिपालय पर्यन्तेऽनशनं विधाय केवलज्ञानं प्राप्य मुक्तिमवाप्त ।

अथ किरणवेगो भूपतिः पैतृकीं राज्यसंबदं प्राप्य नीतिशास्त्रानुसारेण प्रजां पालयामास । यतः—

ज्ञाने मौनं क्षमा शक्तौ त्यागे श्लाघाविपर्ययः । गुणा गुणानुबन्धित्वात्तस्य सप्रसवा इव ॥ १ ॥

तथा च

निन्दन्तु नीतिनिपुणा यदि वा स्तुवन्तु, लक्ष्मीः समाविशतु गच्छतु वा यथेष्टम् ।

अथैव वा मरणमस्तु युगान्तरे वा, न्याय्यात्पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः ॥ १ ॥

अनासक्तमना विषयोद्भवं सुखं नृपः सिधेवे । तस्य किरणवेगनृपस्य पद्मवतीसमुद्भवो धरणवेग इति नाम्नाङ्गजो बभूव । तस्य

नृपस्य राज्यं भुञ्जतो बहूनि वर्षाणि जातानि । अन्यदा बहिरुद्याने नन्दनगने ध्वस्तकल्मषः भव्यारविन्दानि प्रतिबोधयन् ग्रामानु-
ग्रामं विचरन् विजयभद्राचार्यः समवासत् । तस्य स्वाध्यायध्यानतत्पराः संयता वभूवुः । वनपालः किरणवेगं नृपं व्यज्ञपयत्—
“ राजेन्द्राद्य नन्दनोद्यानवने बहुमुनिपरिवारपरिवृता गुरवः समवसृताः ” । तच्छ्रुत्वा नृपो जहर्ष । तस्य वर्षाणिनां दत्त्वा नृपस्तत्र गत्वा
मुनीन् भक्तितो नमश्चक्रे । पुरीलोकः सर्वोऽपि गुरुं चन्दितुमागमत् । गुरवोऽपि राज्ञो जनस्याप्यनुग्रहाय धर्मोपदेशनां
प्रारंभिरे । तथाहि—

आसाद्यते भवांभोधौ भ्रमद्वभिर्यत्कथञ्चन । मुग्धैस्तत्प्राप्य मानुष्यं हा रत्नमिव हार्यते ॥१॥

अपारे संसारे कथमपि समासाद्य नृभवं, न धर्मं यः कूर्याद्विषयसुखतृष्णातरलितः ।

बुडन् पारावारे प्रवरमपहाय प्रवहणं, स मुख्यो मूर्खाणामुपलमुपलब्धुं प्रयतते ॥ २ ॥

उत्तराध्ययनेऽप्युक्तम्—

जहा य कागिणीहेऊ सहस्सं हारए नरो । अपच्च अंबगं भुच्चा राया रज्जं तु हारए ॥ १ ॥

यथा—सोपाररूपत्तने द्वा आतरौ वसतः । धर्मदचदेवदत्तनामानौ आदौ परस्परस्नेहलौ व्यापारं कुरुतः । लघुर्जिनधर्मेऽत्यन्ता-
सक्तः, वाग्द्वयं प्रतिक्रामति त्रिकालं जिनानर्चयति, सामायिकावश्यकपौषधादीनि च करोति । व्यापारमपि करोति एकदा वृद्धोऽ-
नुजं वदति—“ हे बान्धवाधुना लक्ष्मीं समुपार्जय, वृद्धत्वे धर्मानुष्ठानं क्रियते ” । लघुना प्रीक्तं—“ महुत्तं श्रणु । शास्त्रेऽप्युक्तं—

यावत्स्वस्थमिदं शरीरमरुजं यावज्जरा दूरतो, यावच्चेन्द्रियशक्तिरप्रतिहता यावत्क्षयो नायुषः ।

आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयत्नो महान्, संदीप्ते भवने तु कूपखननं प्रत्युद्यमः कीदृशः ॥१॥

तत एकदा ज्येष्ठभ्रात्रोक्तं—“अहं द्रव्योपार्जनार्थं देशान्तरे यास्यामि इदं गृहं धनं च सर्वं तवायत्तमस्ति । यत्नो विधेयः । इत्युक्त्वा स देशान्तरे चचाल । रोहणाद्रौ गत्वा व्यापारं करोति । पञ्चदश वर्षाणि जातानि । सहस्रैकसंख्यया रत्नानि समुपार्जितानि । तेन चिन्तितं—‘अथाहं निजधाम्नि यामि । व्यापारेणालं’ इत्थं निश्चित्य स्वग्रामं प्रति चलितः । रत्नानां नवलिकां कृत्वा कटौ बद्ध्वा संनद्धः सुसार्थेन सह स्ननगरासन्नग्रामे समेतः तत्र भोजनार्थं स्थितः । तत्रैकस्मिन्नापणे नवलिकां मुक्त्वा भोजनार्थं अन्नादिसामग्रीं गृहीत्वा सरसि गतः । करे चैका कपर्दिकाऽस्ति । तां भूमौ मुक्त्वाऽन्नं पक्त्वा मुक्त्वा चापणान्ननलिकां गृहीत्वा कटौ बद्ध्वा स्वनगरं प्रति चलितः । कपर्दिका तत्रैव सरस्तटे मुक्ता सा विस्मृता । तस्य मार्गं गच्छतो दिनशेषोऽस्ति । अतः शीघ्रं याति । इतश्च सा कपर्दिका स्मृता । ‘अथाहं किं करोमि ? कपर्दिका विस्मृता । याम्यहं’ । इति निश्चित्य तत्र पिप्पलतरोरधो गतीं कृत्वा तत्र नवलिकां मुक्त्वा कपर्दिकाग्रहणार्थं पथाद्वलितः । तत्र गत्वा कपर्दिकां गृहीत्वा यावत् पथाद्वलति तावन्निशा जाता । ततस्तस्मिन्नेन ग्रामे स्थितः । इतश्च कोऽपि काष्ठवाहकः तद्बृक्षोपरिस्थितोऽस्ति । तेन गर्तायां नवलिकां क्षिपन् स दृष्टः । पश्चात्तां कर्पयित्वा स्वालये समानीय दीपकोद्योते सर्वं विलोकयति । मूढः किमपि नो वेत्ति । तेन मनसि विचारितं—“किमेते काचशकलाः ? एभिरहं किं करोमि ? प्रभाते कस्यापि दास्यामि । सोऽपि मे किञ्चिद्भ्रादिकं दास्यति” । इति विमृश्य काष्ठभारक शिरसि गृहीत्वा तां नवलिकां साभिधानां वस्त्रांचले बद्ध्वा नगरसंमुखं चलितः ।

इतश्च लघुभ्राता देवदत्तो गृहे स्थितोऽस्ति । स च मात्रोक्तः—“वत्स तव ज्येष्ठो भ्राता धर्मदत्तो देशान्तरे गतोऽस्ति । तस्य बहुत्रासराः संजाताः । तस्योदन्तमात्रोऽपि नागतः । कुत्रापि विलोकय । कस्यापि पृच्छ ” । इति माता पुनः पुनः कथयति । एकदा देवदत्तो जलपात्रं करे गृहीत्वा नगरान्निर्गतः । तेन मनसि चिन्तितं—‘कोऽपि गच्छन्नागच्छन् विलोकनीयो मया’ । इति विभाव्य निर्गतः । तस्य पथि गच्छतः स काष्ठवाहकः शिरसि सभारकः भ्रान्तः संमुखं मिलितः । तेनोक्तं—“हे पुरुषोत्तम श्रेष्ठिन् भ्रान्तः तृपाक्रान्तश्चास्मि । मम जलपानं कारय ” । तच्छ्रुत्वा तेन व्यवहारिणोक्तं—‘जलमिदं पिव’ इत्युक्त्वा जलं पायितं । स जलं पीत्वा संतोषं प्राप्तः क्षणमेकं विश्रम्योवाच—‘हे श्रेष्ठिन् मदस्त्रे किञ्चिद्बद्धमस्ति । तव दर्शयामि’ । इत्युक्त्वा नवलिका साभिधाना दर्शिता । तेन नवलिकायां बान्धवाभिधानं दृष्ट्वा पृष्टं—‘भो इयं नवलिका क्व प्राप्ता ?’ तेन सत्यमुक्तं—“नोपलक्षयामि । कोऽपि नरः पथा गच्छन् नवलिकां गर्तीयां प्रक्षिप्य किञ्चिद्विमृश्य शीघ्रं पश्चादलितः । मया तद् दृष्टं । ततो मया नवलिकां गृहीत्वा गृहे गत्वा दीपकच्छायायां विलोकिता । तन्मध्ये काचशकलाः सन्ति । मम किञ्चिद् द्रव्यं दत्त्वा गृहाण” । स व्यवहारी स्तोकमात्रं किञ्चिद् दत्त्वा नवलिकां गृहीत्वा बान्धवागमनं ज्ञात्वा मुदितः संमुखं ययौ ।

इतश्च ज्येष्ठबन्धुः रात्रिं विलम्ब्य सूर्योदयवेलायां चलितः । तत्र गर्तीयां समेतः । द्रव्यस्थानं विलोकयति तद्द्रव्याभावे विलापं करोति रोदिति मुहुर्मुहुर्भूमौ लुठति विलपति आक्रन्दं करोति ‘गतं गतं’ इति मुहुर्मुहुः कथयति । तदा लघुभ्राता देवदत्तः समागतः । स च तेन गृहिलत्वेन नोपलक्षितः । तदा लघुभ्राता नवलिका दत्त्वा । तां पश्यन् सावधानो जातः । तां दृष्ट्वा चुंबत्या-लिंगति च । ततोऽन्योन्यमालिङ्ग्य स्नेहलौ गृहं प्रापतुः । स्वजना मिलिताः । सर्वेऽपि मुदिताः । स्नानभोजनानन्तरं ज्येष्ठेन आत्रो-

क्तं—‘बन्धो त्वया किमुपाजितं ?’ । लघुत्वाच्च—‘मया साधर्मिकवात्सल्यादिषु बहुद्रव्यव्ययः कृतः, इयमेव मुख्यनवलिका ज्ञेया’ । ज्येष्ठेनोक्तं—‘विलोकय, मया तु बहुधनमुपाजितं । लघुनोक्तं—‘हे बन्धो त्वया बहुधनं सधुपाजितं, परं निर्गमितं, मत्पुण्यः प्राप्तं’ । ततः पुण्यं कृत्वा सुखिनौ जातौ । परलोकं देवत्वं प्राप्तौ । अतो भो भविकाः शृण्वन्तु—यथैकया काकिण्या रत्नसहस्रं हारितं तथा सक्चन्दनचनितपुत्रघनादिसुखैः काकिणीरूपैः किं सहसरत्नसमं मोक्षसुखं हार्यते जीवैः । तस्मान्मद्विकर्धमे यत्नो विधेयः । प्रमादः सर्वथैव त्याज्यः । यतः—

प्रमादः परमद्वेषी प्रमादः परमो रिपुः । प्रमादो मुक्तिदस्युश्च प्रमादो नरकायनम् ॥ १ ॥

अत एव धर्मः कार्यः । स च द्वेषा यतिगृहस्थभेदेन । तत्र यतिधर्मो दुष्करः, श्राद्धधर्मो द्वादशव्रतरूपः । तत्राशुव्रतानि पञ्च—अहिंसा प्राणातिपातविरमणं, मृपावादविरमणं, अदत्तादानविरमणं, मैथुनविरमणं, परिग्रहविरमणमिति पञ्चाशुव्रतानि । तत्र प्रथमप्राणातिपातविरमणग्रन्थस्य फलं शास्त्रे उक्तं—

आयुर्दीर्घितरं वपुर्वतरं गोत्रं गरीयस्तरं, वित्तं भूरितरं बलं बहुतरं स्वामित्वमुच्चैस्तरम् ।

आरोग्यं विगतान्तरं त्रिजगतः श्लाघ्यत्वमल्पेतरं, संसारांबुनिधिं करोति सुतरं चेतःकृपाद्रान्तरम् ॥ १ ॥

हेमधेनुधरादीनां दातारः सुलभा भुवि । दुर्लभः पुरुषो लोके यः प्राणिज्वभयप्रदः ॥ २ ॥

कृमिकीटपतंगेषु तृणवृक्षादिकेष्वपि । दयां सर्वत्र कुर्वीत यथात्मनि तथाऽपरे ॥ ३ ॥

तस्मिन् त्रते पञ्चातिचारास्त्याज्याः । ते चेमे —

वधो वन्धश्छविच्छेदोऽधिकभाराधिरोपणम् । प्रहारोऽन्नादिरोधश्च हिंसायां परिकीर्तिताः ॥ १ ॥

व्याख्या— यद्यथतुष्यदादीनां निर्दयं ताडनं १ । बन्धो रस्त्रवादिभिर्निर्दयं नियंत्रणा २ । छविच्छेदः कर्णनासागलकंवलपुच्छादिकर्तनं ३ । अतिभारः शक्त्यनपेक्षया गुरुभारारोपणं निर्दयत्वेन दडादिप्रहारः ४ । भक्नयाननिषेधः ५ । एते पञ्चातिचारास्त्याज्याः । यः स्वयं जीमान् रक्षति, अपरैरपि रक्षयति स भीमकुमारवदद्भूतां समृद्धिं प्राप्नोति तथाहि—

अत्रैव भरतक्षेत्रे कमलपुर नाम्ना नगर वरीवर्ति । तत्र प्रजापालको न्यायनिष्ठो हस्तिवाहनो राजा राज्यं करोति । तस्य मदनुन्दरी नाम शीलालंकारभूषिता पट्टराज्ञी वल्लभाऽस्ति । साऽन्यदा सुखसुप्ता सिंहमंकस्थं स्वप्ने दृष्ट्वा राज्ञे न्यवेदयत् । राजापि तं निशम्याभिननन्द । ततः प्रभातकृत्यानि कृत्वाऽऽस्थानस्थितो नृपः स्वप्नशास्त्रविशारदं द्विजमाकार्य तत्र दत्तासनसमासीनं पप्रच्छ—‘ हे निमिच्छ ! पूर्वं स्वप्नानां फलानि वद ’ । द्विजः प्राह—“ नरेन्द्राकर्णय, यथैवोक्तं—

आरोहो गोधूषे वृक्षे शैलप्रासादहस्तिषु । रोदनागम्यगमने स्वप्ने मृत्युः प्रशस्यते ॥ १ ॥

वस्त्रान्नफलतांबूलपुष्पदीपदधिचजाः । सद्रत्नचामरे छत्रं मंत्रलब्धा धनप्रदाः ॥ २ ॥

देवस्य दर्शनं धन्यमर्चनं च विशेषतः । राज्यलाभः पयःपानं श्रिये चार्केन्दुदर्शनम् ॥ ६ ॥

तैलकुंकुमलिप्तं स्वं गीतनृत्यपरं तथा । हसन्तं वीक्ष्य दुःखाय पंडितोक्तं तु नान्यथा ॥ ४ ॥

शस्तं शुक्रं शुभं सर्वं निन्द्यं कृष्णं त्वशोभनम् । इत्यादि बहुधा देव स्वमशास्त्रे निगद्यते ॥५॥
एतच्छ्रुत्वा भूपालः पुनः पप्रच्छ—“अद्य रात्रौ राश्या स्वप्ने स्वोत्संगे सिंहो वीक्षितः । भोः पंडित ! तस्य किं फलं ? ” ।

सोऽवदत्—‘हे नृप तव पुत्रलाभो भविष्यति’ । ततो भूपोऽतिसंतुष्टो द्विजं संमान्य बहुद्रव्यं दत्त्वा व्यसृजत् । अथ राज्ञी सुप्तमये
प्राज्यतेजसं पुत्रमजीजनत् । ततः कुलक्रमायातोत्सवपुरस्परं तस्य पुत्रस्य भीम इति नाम निर्ममे । स भीमः पञ्चभिर्धात्रीभिरालियमानः
क्रमेण पित्रोर्मनोरथैः सह दृद्धिमयाप । तस्य बुद्धिसागरमंत्र्यगजेन मतिसागरेण सह मैत्री जाता । स परमेष्टः परमबल्लभः क्षणमा-
त्रमपि तस्य वियोगं न सोढा । भीमः शास्त्रशस्त्रादिकलासु प्रवीणः संजातः । अन्येद्युर्नृपतिरास्थाने उचितामनासीनः सपुत्रः स्थि-
तोऽस्ति । तावदारामिकैर्णेत्य विज्ञप्तं—‘स्वामिन् दिव्यवाक् देवचन्द्रमुनीन्द्रथंपकोद्याने समवसृतः’ तच्छ्रुत्वा हर्षरोमाञ्चैर्विभू-
षितगात्रो मुकुटवर्जस्नालंकरणानि नृपस्तस्मै ददौ । ततः कुमारमंत्रिसामन्तादिसहितो नृपो मुनीन्द्रं वन्दितुं ययौ । तत्र कृतोत्तरा-
संगो नृपतिरञ्जलिपूर्वकं गुरुमभिवन्द्य यथास्थानमुपाविशत् । गुरुर्दुरितापहारिणी धर्मलाभाशिपं ददौ । गुरुणा धर्मदेशना
प्राग्बधा । तथाहि—

“अहो कोऽपि यथा कूर्मो वसत्यगाधपल्वले । वातोत्सारितसेवालावकाशेन्दुमवैक्षत ॥ १ ॥

वातेनैव पुनस्तत्रावकाशे नीलपूरिते । कूर्मस्येन्दुर्दुरारापोऽभून्मनुष्यत्वं तथाङ्गिनः ॥ २ ॥

प्राप्यते हि प्रयत्नाद्यदनुत्तरसुरैरपि । तथेदं प्राप्य मानुष्यं यतितव्यं शिवाध्वनि ॥ ३ ॥

इत्यादि बहुधा गुरुप्रणीतां धर्मदेशनां सम्यग् निशम्य भालतलन्यस्तकरमलकुद्मलो नृपो नत्वा मुदा विज्ञपयामास—
 ‘प्रमोहं यनिधर्मोऽग्रक्तस्तस्मात्प्रमद्य मम गृहिधर्मो दीयतां’ । गुरुणा नृपतेः सम्यक्त्वमूलो द्वादशव्रतरूपो धर्मो दत्तः । नृपस्तं धर्मं
 मम्यरू प्रतिपन्नरान् भीमकुमारोऽपि तां देशनां श्रुत्वा जातश्रद्धोऽभूत् । तं भीमं योग्यं ज्ञात्वा पुनर्मुनीन्द्रोऽपि प्रोवाच—
 भीम शृणु—

धर्मस्य दया जननी जनकः किल कुशलकर्मविनियोगः । श्रद्धाऽतिबल्लभेयं सुखानि निखिलान्यपत्यानि ॥ १

अतः कारणाद् भीम त्वया दया कार्या । निःसराधानां जीवानां हिमा न कार्या । मृगयादौ सर्वथाऽभ्यासो न कार्यः । ततो
 भीमो निःसराधजीवानां यद्यप्रत्याख्यानं करोति । सम्यक्त्वमपि प्रतिपन्नवान् । पुनर्मुनिरुवाच—कुमार त्वं धन्यः । तव नवे वयसि
 पुराणरयसां मतिरस्ति । भीमस्य स्थिरीकरणार्थं पुनर्मुनिरवक् । ‘गतापराधजीवानां हिंसा न कार्या इत्यत्रोदाहरणं शृणु, तथाहि—
 कंसपि पद् पुराया ग्रामविघाताय चलिताः । तेष्वेकोऽब्रवीत्—द्विपदं चतुष्पदं सर्वमेव हन्तव्यं । द्वितीयः ग्राह—‘पशुवधेन
 किं प्रयोजनं ? मनुष्या बध्याः’ । तृतीयः ग्राह—‘नरा हन्तव्याः, न तु नार्यः’ । तुर्येणाभाणि—‘सायुधा नरा हन्तव्याः न निरायुधाः’ ।
 पञ्चमोऽप्याह—‘ये आत्मनो ह्नन्ति ते हन्तव्याः’ । षष्ठः ग्राह—‘कोऽपि न हन्तव्यः, सारवस्त्वेन ग्राह्यं’ इत्येतेषां मनसो भिन्नतया
 रुष्णीलरूपोत्तेजःपद्मशुक्ललेश्याभिधा लेभ्या जाताः । इति ज्ञात्वा शुक्ललेश्या धार्या । यतः—

उत्तमा लघुकर्माणः स्तोकादप्युपदेशतः । कुप्रवृत्तेर्निवर्तन्ते यथा भीमकुमारकः ॥ १ ॥

प्रच्छादयिष्यति । एवं यदतस्तस्य तदत्रखंडमंगरे सर्वत्र व्याप्तं । आस्थानलोकः सर्वोऽपि स्वस्थानं गतः । नाटकं विसर्जितं । तदा महामांगरे तथा गजारिणो जातो यथा मही प्रतिशब्देन गुंवारवं कुरुते भीतेव । पुनस्ताडिदंडा उदंडाः स्फुरन्ति तां महीं ग्रसितुमिव । मृगलधाराभिर्पिनो वरिष्ठं नृपप्रमुखनराणां पश्यतामारेभे । क्षणेन पयसा व्याप्तं । पुरे हाहारवो जातः । जना आक्रन्दिरे । महान् पुण्ड्रमोऽजनि । नीरं कुत्रापि न मति । नृपोऽमात्यो निमित्तज्ञ एते त्रयोऽप्येकस्मिन् सप्तभूमिकावासे चटिताः । नृपः पौरजनक्रन्दं दुःखी भगति । नीरं क्रमेण सप्तमभूमिकायां प्राप्तं । तद्वीक्ष्य भूपतिः ग्राह—“अस्माकमकृतधर्माणां कष्टसंकटमागतं । सुकृतं न कृतं मया । ममायुः क्षीणं । अहो मया विपयासक्तचेतसा श्रीजिनेन्द्रभाषितधर्मो नो चक्र । हा मया युधा जन्म । यतः—

आयुर्वर्षगतं नृणां परिमितं रात्रौ तदधं गतं, तस्यार्धस्य परस्य चार्धमपरं वालत्ववृद्धत्वयोः ।
योगदुःखकलितं चायुः परिक्षीयते, जीवं वारितरंगचञ्चलमहो सौख्यं कुतः प्राणिनाम् ॥

मया कल्पद्रुहारितः । काचखंडकृते मया चिन्तामणिर्हारितः । मयामृटेनासारसंसारकृते धर्मो हारितः । अथाहं । क्व गच्छामि ? । इति विचिन्त्योवाच—“अरिहंता सरणं मज्झ साहचो सरणं मज्झ, केवलपन्नतो मरणं मज्झ ” । इत्थं नृपस्य विलपतो नीरं निकटमागतं । ततो नृपो हृदि नमस्कारं चिन्तयति । तावत्प्रवहणमेकं संमुखमागतं ।

तारंगवुदुदुस्समे इत्यपि पाठः । २ स्नुहीवृक्षो भाषायां 'थोर' इति प्रसिद्धः ।

तद् दृष्ट्वा सचियोऽवादीत्—‘नौराख्यतां कोऽपि सुरस्तत्राग्रेऽदः प्रवहणं दौकते’ । नृपस्तत्रारोढुं क्रमं यावदुत्क्षिपति तावन्नो मेघो नापि गर्जितं । तथैव स्मरथावस्थं स्वं पश्यति । गीतनृत्योत्सगादिभिः सर्वलोकं मुदितं वीक्षते । दैवज्ञ वद, किमिदमाश्चर्यं ?’ इति भृशु-
जा शृष्टे निमित्तज्ञः प्राह—“राजेन्द्र मया तव विद्याबलेनैदमिन्द्रजालं दर्शितं” । नृपेण तस्य तोषाद्बहुद्रव्यं दत्त्वा स विसर्जितः ।
राजा तदिन्द्रजालं दृष्ट्वा राज्यविरक्तो जातो मनसीति चिन्तयामास—“अहो यादृशमिन्द्रजालं दर्शितं तादृशं सर्वं स्वरूपं संसारस्य
तारुण्यलेशहायुर्विभवादिक । अपवित्रोऽयं कायः । यतः—

रसासृद्धमांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्रान्त्रवर्चसाम् । अशौचानां पदं कायः शुचित्वं तस्य तत्कृतः ॥ १ ॥

यत्र जातस्तत्र रता ये पीतास्ते च मर्दिताः । अहो लोकस्य मूढस्य वैराग्यं किं न जायते ॥ २ ॥

कोऽहं कस्मिन् कुत आयातः का मे जननी को मे तातः ।

अतिपरिभाषितसकलविचारः लोकोऽयं स्वप्नव्यवहारः ॥ ३ ॥

आयुः सच्छिद्रकुंभस्थजलवद्गलनात्मकम् । लक्ष्मीर्वातस्फुरद्दीपकलिकेव चलाचला ॥ ४ ॥

अनित्येऽस्मिन् जगद्भूते आत्मा भेदधुना नो रज्यते । पूर्वजाचीर्णं यतिव्रतमहमाचरिष्यामि” । इति मनसि निश्चित्य हरिवि-
क्रमकुमारराज्ञं स्वपदे न्यस्य तिलग्राचार्यगुरुसमीपे श्रमणो जातः । सोऽहमेव । इदं मम वैराग्यकारणं” । पुनरपि मुनिराख्यत्—

प्रच्छादयिष्यति । एवं यदतस्तस्य तदग्रखंडमंबरे सर्वत्र व्याप्तं । आस्थानलोकः सर्वोऽपि स्वस्थानं गतः । नाटकं विसर्जितं । तदा महर्षेयानरे तथा गर्जरियो जातो यथा मही प्रतिशब्देन बुंवारव कुरुते भीतेव । पुनस्तडिडं उडंडाः स्फुरन्ति तां महीं ग्रसितुमिव । मुगलधाराभिर्घनो वर्षितुं नृपप्रमुखनराणां पश्यतामारेभे । क्षणेन पयसा व्याप्तं । पुरे हाहारवो जातः । जना आक्रन्दिरे । महान् पुरक्षोभोऽजनि । नीर बुत्रापि न माति । नृपोऽमात्यो निमिचक्ष एते त्रयोऽप्येकस्मिन् सप्तभूमिकायासे चटिताः । नृपः पौरजनक्रन्दं शृण्वन् दुःखी भवति । नीर क्रमेण सप्तमभूमिकायां प्राप्तं । तद्वीक्ष्य भूपतिः प्राह—“अस्माकमकृतधर्माणां कष्टसंकटमागतं । सुकृतं निश्चिन्न कृतं मया । ममायुः क्षीणं । अहो मया निपयासकचेतसा श्रीजिनेन्द्रभाषितधर्मो नो चक्र । हा मया मुधा जन्म हारितं । यतः—

आयुर्वर्षशतं नृणां परिमितं रात्रौ तदर्धं गतं, तस्यार्धस्य परस्य चार्धमपरं बालत्ववृद्धत्वयोः ।
 शेषं व्याधिवियोगदुःखकालितं चायुः परिक्षीयते, जीवं वारितरंगचञ्चलमहो सौख्यं कुतः प्राणिनाम् ॥
 स्तुहीप्रक्षार्थं मया कल्पद्रुहारीतः । काचखंडकृते मया चिन्तामणिहारीतः । मयामूढेनासासंसारकृते धर्मो हारितः । अथाहं किं करोमि ? । क्व गच्छामि ? । इति विचिन्त्योपाच—“अरिहंता सरणं मज्झं सिद्धा सरणं मज्झं, साहवो सरणं मज्झं, केवलपन्नतो धम्मो मरणं मज्झं ” । इत्थं नृपस्य विलपतो नीरं निकटमागतं । ततो नृपो हृदि नमस्कारं चिन्तयति । तावत्प्रवहणमेकं संमुखमागतं ।

‘ जीने वारितरंगगुदुदुग्ममे इत्यपि पाठ । २ स्तुहीप्रक्षो मापयां ‘योरे’ इति प्रसिद्धः ।

तद् दृष्ट्वा सचिवोऽवादीत्—‘नौराहतां कोऽपि सुरस्तवाग्रेऽदः प्रवहणं दौकते’ । नृपस्तत्रारोढुं क्रमं यावदुत्क्षिपति तावन्नो मेघो नापि गर्जितं । तथैव समस्यावस्थं स्वं पश्यति । गीतनृत्योत्सनादिभिः सर्वलोकं मुदितं वीक्षते । दैवज्ञ चद, किमिदमाश्चर्यं ?’ इति भ्रूभ्रु-
जा पृष्टे निमित्तज्ञः प्राह—“राजेन्द्र मया तव विद्यावलेनेदमिन्द्रजालं दर्शितं” । नृपेण तस्य तोपाद्बहुद्रव्यं दत्त्वा स विसर्जितः ।
राजा तदिन्द्रजालं दृष्ट्वा राज्यमिरक्तो जातो मनसीति चिन्तयामास—“अहो यादृशमिन्द्रजालं दर्शितं तादृशं सर्वं स्वरूपं संसारस्य
तारुण्यलेहायुर्विभवादिक । अपचित्रोऽयं कायः । यतः—

रसासृङ्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्रान्त्रवर्चसाम् । अशौचानां पदं कायः शुचित्वं तस्य तत्कृतः ॥ १ ॥

यत्र जातस्तत्र रता ये पीतास्ते च मर्दिताः । अहो लोकस्य मूढस्य वैराग्यं किं न जायते ॥ २ ॥

कोऽहं कस्मिन् कुत आयातः का मे जननी को मे तातः ।

अतिपरिभाषितसकलविचारः लोकोऽयं स्वप्नव्यवहारः ॥ ३ ॥

आयुः सच्छिद्रकुंभस्थजलवद्गलनात्मकम् । लक्ष्मीवर्तिस्फुरद्दीपकलिकेव चलाचला ॥ ४ ॥

अनित्येऽस्मिन् जगद्भूते आत्मा मेऽधुना नो रज्यते । पूर्वजाचीर्णं यतिव्रतमहमाचरिष्यामि” । इति मनसि निश्चित्य हरिवि-
रूपाङ्गाङ्गं स्वपदे न्यस्य तिलस्नानार्च्यगुरुसमीपे श्रमणो जातः । सोऽहमेव । इदं मम वैराग्यकारणं” । पुनरपि मुनिराल्पयत्—

‘भो भीम त्वया प्रतिपन्ने व्रते निश्चलेन भाव्यं’ । भीमोऽप्याह—‘तवादेशः प्रमाणं मे’ । अथ मुनिं नत्वा पर्यन्निजस्थानं गता । भीमोऽपि देवपूजादयादानादिकमगण्यप्रणयं कुर्वन् युमराजपदवीं भुनक्ति ।

एन्द्रा निजधाम्नि कुमारो मित्रसंयुतः क्रीडति । तदा तत्रैकः कापालिकोऽभ्यागात् । आशीर्वादवचःपूर्वमुपविश्य नृपाङ्गजं भीममेकान्तं द्योतित्वेदमाह—“भो भीम पराक्रमपरोपकारक शृणु, मम भुवनक्षोभिणी नाम वरविद्याऽस्ति । तस्या द्वादश वर्षाणि ज्ञातानि । मया पूर्वसंया कृता । अधुना चोत्तरसेरां श्रेयने गत्वा एष्यत्कृष्णचतुर्दशीदिने कर्तुंकामोऽस्मि । अतः करणात् भो महा-मन त्वमुत्तरमाघशुद्ध्यादि चैन्द्रयसि, तदा मे विद्या सिध्यति ” । राजसूतच्छ्रुत्वा मनसीदं चिन्तयति—“अनेन विनाशिनाऽसारेण शरीरेण कस्यापि गुणो भवेत् तदा मया किं नार्जितं ? ” इति संचिन्त्य तद्वचः प्रतिपन्नं । पुनः पाखंडी ग्राह—“भोः कुमार दश-भिर्भयैः कृष्णचतुर्दशी एष्यति, तान्न्यहानि तत्र पाश्चै स्यात्तव्यं मया ” । ततः कुमारैरानुज्ञातस्तत्र स्थितः । कुमारेण सह भोजनं कृत्वा, गोष्ठिं च कृत्वा । तत्र एकान्ते मंत्रिसुतोऽवादीत्—“स्वामिन् पाखंडिना सह तव का गोष्ठी तवेदं न युक्तं । दुर्जनसंगः कालहृदमिह मारयति ” । कुमारः ग्राह—“भो मित्र मत्समेतत्रयोदितं । किं तु मया दाक्षिणेन प्रतियन्नं वचः । तेन निवार्य एव श्रेयान् ” । पुनः पुनर्भिन्नेन निवारितोऽपि भीमः कदाग्रहं नागुचत् । क्रमेण सैव कृष्णचतुर्दशी समायाता । तदा रजनीप्रहरकान-न्तरं कपालिना सार्धं वीरवेषधरः कुमारो निर्भयः श्मशानं प्रति चलितः । तत्र कपालिर्मंडलमालिख्य कामपि देवतां स्मृत्वा कुमा-रस्य शिखावन्धं कर्तुमुद्यतः । तावद्भीमो जगौ—“अहो मम कः शिखावन्धः, सचमेव शिखावन्धः ” । इत्युक्त्वा भीमः सञ्जलवद्ग-पञ्चानन इव तदन्तिके साहसैकस्मिन्कः संस्थितः । तदा पाखंडिना चिन्तितं—“अस्य शिखावन्धच्छलं व्यर्थं जातं, पराक्रमेणैवास्य

विसयविसं हालाहलं विसयविसं उक्कडं प्रीयंताणं । विसअविसा अन्नं पि व विसयविस विसूइया होई ॥१॥

सहं कामा विसं कामा कामा आसीविसोपमा । तम्हा कामं परिच्छिज्जा सगं गच्छति तीरओ ॥२॥

मातस्वयेदं न वाच्यं । त्वं मम मातैव " इत्युक्त्वा तस्या देव्याश्रणयोः पतितः । अथ यक्षिणी तुष्टा प्राह—' वत्स त्वं सा-
हसिकाग्रणीः । वरं घृणीष्व ' । तदा भीमोऽवह—' मातस्त्वत्प्रसादेन गर्भमेव ममास्ति ' । ततो देवी जगौ—' वत्सजियो भव त्वं ' ।
कुत्रोक्तं—' मम जिन एव शरणम् ' । देव्याप्युक्तं—' ममापि जिन एव शरणं ' । तयोरित्येवं मिथः संलपतोः कुतोऽपि मधुरध्वनिं

। तस्याः पृष्टं—' कस्यायं ध्वनिः श्रूयते ? ' । साऽब्रवीत्—' अस्मिन् विन्ध्याचले मुनय उपोषिताश्चतुर्मासीं मस्थिताः
अग्न्या अधुना स्वाध्यायध्यानकृत्यतत्पराः सन्ति । तेषामयं ध्वनिः " । ततो भीमोऽवदत्—' तत्राहं गत्वा तान् वन्दित्वा
मफलीकरोमि ' । इत्युन्त्वा भीमस्ततो निर्गतः । यक्षिण्याऽध्वा दर्शितः । कृतनानासनाभ्यासास्तपोधना यत्र वसन्ति तत्र

। भीमः माधून् वन्दते स्म । सापि यक्षिणी सपरिवारा मुनीन् वन्दितुं समागता । तत्र द्वावपि सुरीकुमारौ धर्मध्यानसमाहितान्
माधून् वन्दित्वा स्वाध्यायं शृण्वते । अनुमोदनां चक्रते ।

इतरेकां कांचिद् गगनादायान्तीं महाभुजां भीमो ददर्श । कालदंड इवाकस्मात् कुमारस्य सन्निधावपतत् । भीमेन चिन्तितं—
गै ? इति चिन्तयन् प्रेक्षते, तावत्मा भुजा भीमस्य खड्गमादायाचलत् । ' दीर्घा कृष्णा कस्येयं भुजा, क यास्य-
ः कुमारो द्रागुत्प्लुत्य तामारुरोह । तस्यां व्रजन्त्यामारूढो भीमोऽनेकनदीपर्वतकाननानि पश्यन् क्रमेण
दृष्टं कालिकामवनं ?—

विसयविसं हालाहलं विसयविसं उक्कलं प्रीयंताणं । विसअविसा अन्नं पि व विसयविस विसूइया होई ॥१॥

सल्लं कामा विसं कामा कामा आसीविसोपमा । तम्हा कामं परिच्चज्जा सगं गच्छति तीरओ ॥२॥

मातस्त्वयेदृशे न बाव्यं । त्वं मम मातैव ” इत्युक्त्वा तस्या देव्याश्चरणयोः पतितः । अथ यक्षिणी तुष्टा प्राह—‘ वत्स त्वं सा-
हसिकाग्रणीः । वरं धृणीष्व ’ । तदा भीमोऽवक्—‘ मातस्त्वत्प्रसादेन गर्वमेव ममास्ति ’ । ततो देवी जगौ—‘ वरसाजेयो भद्र त्वं ’ ।
कुमारेणोक्तं—‘ मम लिन एव शरणम् ’ । देव्याप्युक्तं—‘ ममापि लिन एव शरणं ’ । तयोरित्येवं मिथः संलपतोः कुतोऽपि मधुरध्वनिं
भीमः शुश्राव । तस्याः पृष्टं—‘ कस्यायं ध्वनिः श्रूयते ? ’ । साऽब्रवीत्—“ अस्मिन् विन्ध्याचले मुनय उपोषिताश्चतुर्मासीं मस्थिताः
सन्ति । ते धन्या अधुना स्वाध्यायध्यानकृत्यतत्पराः सन्ति । तेषामयं ध्वनिः ” । ततो भीमोऽवदत्—‘ तत्राहं गत्वा तान् वन्दित्वा
निजं जन्म सफलीकरोमि ’ । इत्युक्त्वा भीमस्ततो निर्गतः । यक्षिण्याऽध्या दर्शितः । कृतनानासनाभ्यासास्तपोधना यत्र वसन्ति तत्र
गत्वा भीमः साधून् वन्दते स्म । सापि यक्षिणी सपरिवारा मुनीन् वन्दितुं समागता । तत्र द्वावपि सुरीकुमारौ धर्मध्यानसमाहितान्
साधून् वन्दित्वा स्वाध्यायं शृण्वते । अनुमोदनां चक्रते ।

इतश्चैकां कांचिद् गगनादायान्तीं महाशुजां भीमो ददर्श । कालदंड इवाकस्मात् कुमारस्य सन्निधावपतत् । भीमेन चिन्तितं—
‘ किं कारिष्यत्यसौ ’ ? इति चिन्तयन् प्रेक्षते, तावत्सा शुजा भीमस्य खड्गमादायाचलत् । ‘ दीर्घा कृष्णा कस्येयं भुजा, क्व यास्य-
तीति ’ विचिन्त्य सकौतुकः कुमारो द्रागुत्प्लुत्य तामारुहोह । तस्यां व्रजन्त्यामारुहो भीमोऽनेकनदीपर्वतकाननानि पश्यन् क्रमेण
कालिकामवनभुवि प्राप । कीदृशं कालिकामवनं ?—

नानास्थिमयाभित्तिस्थनृमुंडकापिशर्षिकम् । कंकालकल्पितद्वारं दन्तिदन्तोरुतोरणम् ॥ १ ॥
 केशपाशपताकाढयं लंबितासितचामरम् । व्याघ्राजिनकृतोल्लोचं रुधिरारुणभूतलम् ॥ २ ॥

तत्र भवने भीमेन मुंडमालास्त्रधारिणी क्रूराक्षी महिषारूढा कालिकामूर्तिर्दृष्टा । तस्याः पुरः स एव शठः पापिष्ठो रुष्टो धृष्टः
 पाखंडी कापालिको वामहस्तेन सुन्दरं नरं विभ्राणो दृष्टः । यस्यां भुजायामारूढो भीमः समागतः सा कापालिकस्य वामेतरां भुजा ।
 'करे गृहीतस्य किं करिष्यत्यसौ तत्प्रच्छन्नीभूय वीक्षेऽहं पथाद्यथोचितं करिष्ये' इति निश्चित्य भुजायाः सहस्रोत्तीर्य तस्यैव
 भवनस्य पृष्ठे निलीय रहः स्थितः । ततः कापालिको भुजायाः खड्गमादाय वामकरात् नरमब्रवीत्—'रे वराकामीष्टां देवतां स्मर,
 अनेनासिना तव शिरश्छित्त्वा देवतां पूजयिष्यामि' । तच्छ्रुत्वा स नरः प्राह—'त्रिजगज्जीववत्सलवीतराग एव शरणमस्तु मे ।
 तथा कुलक्रमादागतः परोपकारी पुण्यवान् मम प्राणाधिकतरो दयावान् जिनधर्मरसिको मम मित्रं हरिवाहननन्दनो भीमकुमारः
 शरणं । यो मया वारितोऽपि कापालिकेन सार्धं क्वापि गतः, स एव भीमकुमारो मम शरणमेवास्तु । यथेप्सितं कुरु शीघ्रं' । तदा
 पाखंडी प्राह—'रे मूर्ख स मया लक्षणवान् ज्ञात्वा तस्य शिरश्छेदेन देवीपूजा प्रारब्धा । स मम करान्नेष्ट्वा क्वापि गतः । त्वमपि
 'तल्लक्षणोऽसि । तत्स्थाने त्वमिहानीतोऽसि । तेन निःसत्त्वेन स्मृतेन किं ? किं च देव्या मम कथितं । तत्र स्वामी विन्ध्यपाचलगुहासन्नेत्रे
 तमिभुसमीपे स्थितोऽस्ति । तस्य खड्गः सल्लक्षणत्वेनेहानीतः । रे मूर्ख स इहागत्य कथं तत्र रक्षिता भविष्यति ?' । भीमस्तदा-

१ सल्लक्षणोऽसि इति वा पाठः ।

लापं श्रुत्वाऽमर्षाभिपूरितो दध्यौ—‘अयं पापो मदीयं मंत्रिणं विडम्बयति’ । ततो हक्त्वा प्रकटीभूयोवाच—‘सोऽहं भीमः सर्वेषु जन्तुषु सौम्यः तव संहारकरणे भीमोऽस्मि’ । ततोऽसौ कापालिको मंत्रिणं मुक्त्वा भीमसंमुखं चलितः । भीमेनापि साहसमवलम्ब्य लुलित्वाशु पद्भ्यां धृत्वा भूमौ स पातितः । केशेषु धृत्वा हृदि चरणौ यावचाडयति भाषयति, तावदेव्याकुलाऽवदत्—
 “भो भो भीम मा मारयेनं । एष कापालिको मम महावत्सलः शिरःकमलैर्मदीप्सितं करोति । अस्याष्टोत्तरशतैः पूर्णैः सेत्स्यामि । प्रत्यक्षीभूयास्येप्सितं दास्यामि । अधुना वत्स त्वमागतः । तव पौरुषेण तुष्टाहं । अभीष्टं प्रार्थय” । ततो भीमोऽवदत्—“मातर्यदि मम तुष्टासि प्रियं च दत्से तदा मनोवाक्यैर्जीवहिंसां परित्यज । मातः शृणु, धर्मस्य बीजं जीवदयैव । तथा च सर्वसमीहितं स्यादेव । तवापि केवलं दयैव विलोक्यते । हिंसया संसारे भ्रमणं भवति । मातस्तस्माद्धिंसा त्याज्या । उपशमं भज” । ततस्तद्वाक्यामृतसंसिक्ता देवी लज्जिता मनसि दध्यौ—‘अहोऽस्य कीदृशं पौरुषं ? कीदृशं सत्त्वं ? मनुष्यत्वे कीदृग् महाबला मतिः ?’ इति ध्यात्वा सा कालिकाऽवदत्—वत्स शृणु, भयाद्यप्रभृति सर्वोऽपि जीवराशिः स्वजीवितव्यवद्रक्षणीयः’ । इत्युक्त्वा कालिकाऽदृश्याऽभूत् । अथ मतिसागरो मंत्री लब्धक्षणे भीमं ननाम । भीमोऽप्यश्रुजलपूर्णाक्षो मित्रमालिङ्ग्य पृष्टवान्—‘अनेन पापिना कापालिकेन त्वमपि दारुणावस्थां कथं प्रापितः ?’ । मंत्री प्राह—“प्रभो शृणु, रात्रिप्रथमप्रहरे तत्रैकसि प्रिया समायाता । तावत्त्वां नैक्षत । ततस्तया संभ्रातया याभिकाः पृष्टाः । ते सर्वेऽपि त्वां विलोभयन्तस्त्वामपश्यन्तश्च गत्वा राज्ञे न्यवेदयन् । ततो भूषस्त्वां सर्वत्राशोधयत् । कुत्रापि शुद्धिर्न प्राप्ता । तावच्चिन्तितं ‘वत्सः केनाप्यपहतः’ इति ब्रुवन् नृपः सिंहासनात् पपात । सहसा मूर्च्छा प्राप । मातृवर्गोऽपि सुमूर्छ । ततश्चन्दनरससंस्पर्शः कथमपि चेतनामापुः । राजा राश्यो मंत्रिणश्च सर्वेऽपि विलपितुं लग्नाः । ताव-

देका नायिका महमाऽऽप्यौ । तया समादिष्टं—“ भूगल चिन्तां मा कुरु । तवाहं कुलदेवता । तवाङ्गजः पार्वडिनोत्तरसाधकच्छ-
 लेन श्मशाने नीतः । तत्र म शिरो ग्रहीतुं समुद्यतः ” इत्यादि सर्वमपि कथयित्वोक्तं—“ तव सुतः कतिपयैर्दिवसैर्महद्दया समेष्यति ।
 इत्याख्याय मा तिरोदधे । तस्या इदं वचः श्रुत्याऽहं श्मशाने त्वां शोधयितुं गृहान्निर्गतः । तावदनेन पापिनोतिक्षप्यात्रानीतः । अने-
 नाहं विगोपितः । मया पुण्ययोगेनाधुना प्रभो त्वं दृष्टः ” । ततः कापालिकोऽब्रवीत्—“ अहो सात्त्विकोत्तम तया कालिकाया
 दयामयो धर्मः कथितः, स मयाऽप्यङ्गीकृतः । त्वं भ्रम धर्मदानेन धर्मगुरुरेव । तवाहं सेवकः । तवाहं किं भुवे ? । त्वं घृणाधिकः ।
 किमहं स्तुवे ” । यावदेवं प्रजल्पति तावत्सूर्योदये तत्र सप्ताङ्गप्रतिष्ठितः पर्वतकायग्रायो महानेकः करी ममागतः । स करी समञ्चिर्ण
 कुमारं गुंडया निजपृष्ठे समारोप्य कालिकाचैत्यान्नभस्तल उत्पपात । तदा कुमारो विस्मितोऽवादीत्—“ मंत्रीश पश्य, भूतले हस्ति-
 रत्नं कीदृग्दृश्यते ? आवां गृहीत्वा फ यास्यति ? ” । तदा मंत्री सर्वज्ञवचनभावितात्माऽब्रवीत्—“ भोः कुमारेन्द्र नायं करी ।
 किं तु भरतपुण्यप्रेरितः कोऽपि सुरः । आवां गृहीत्वा यत्र याति तत्र यातु । सर्वत्रापि पुण्यप्रभावात् सुन्दरं भविष्यति ” । स
 करी क्षणेन व्योम्नोऽतीर्णः कत्रोद्गसपचनगोपुरद्वारे तौ विमुच्य कुत्रापि गतः । ततः कुमारो मञ्चिर्णं बहिर्मुखत्वा कौतुकान्निर्भयो निशंक
 पुराणी नगरस्यान्तः प्रविवेश । तत्र शून्यानृद्धिपूर्णान्मनोहरान् हट्टगृहान् पश्यन् नगरमध्ये याति । तत्रैकं सिंहमुखगृहीतं नरपुंगव-
 मत्राक्षीन् । कुमारस्तं दृष्ट्वा चिन्तयति—“ कोऽपि दिव्यानुभावः ’ इति ध्यात्वा सचिनयं सिंहं प्राह—‘ भोः सिंह इमं नरं मुञ्च ’ ।
 तदा मिहोऽपि तं नरं निजपादान्तरे क्षिप्य जातशंक इव भीममित्यब्रवीत्—“ अहो सत्पुरुष मया धुधार्तेन चिराद्भक्ष्यं प्राप्तम् । कथ-
 महं मुञ्चामि ? ” । कुमारः प्राह—“ त्वं कोऽपि सुरोऽसि । केनापि हेतुना त्वयेदं सिंहरूपं विकुर्वितमस्ति । परंतु देवाः कवलहा-

रिणो न भवन्ति । देवस्यापि हिंसा न युक्ता । अथवा यदि तव मानुषामिषभक्षणे स्वेच्छास्ति, तदाहं स्वांगतो मांसान्यर्पये । तानि त्वं भक्षय ” । तन्निश्चय्य सिंहोऽप्यनदत्—“ सत्यमिदं । किं तु ग्राव्यभवेऽनेन मम तादृग्दुःखं कृतं यथा वक्तुं न पार्यते । अस्य पापिष्ठस्य भवशतमपि हन्मि, तथापि कोपो न याति ” । कुमारः ग्राह—“ भो मद्र दीनोऽयं दृश्यते । दीनेषु कः कोपः ? । दीनमिमं मुञ्च । कपायभवं पापं निर्धूय मोक्षमन्यभवे गम्यते ” । इत्यादियुक्तिभिर्बोधिबोधि हरिस्तं नरं न मुञ्चति । तदा राजसूयध्वज्यन्त्यामास—‘ कोपाविष्टस्य दुष्टस्य केवलं ताडनोचिता ’ । ततः कुमारः सज्जीभूय शस्त्रीं करे कृत्वा सिंहसंमुखं धावितः । सिंहोऽपि तं नरं स्वीयपृष्ठे निक्षिप्य मुखं व्यादाय धावितः । भीमेन स करे धृत्वा मस्तकोपरि भ्रमयितुं प्रारम्भे । तदा तत्करात् दहमीभूयादृश्यो जातः । सिंहगृहीतनस्तत्रैव स्थितः । भीमोऽपि तस्य करे लग्नो राजकुलेऽविशत् । तत्र शून्यानि राजभवनानि पश्यन् एकस्मिन् सौधस्य सप्तमभूमितल आलरोह । तत्र काष्ठशालभञ्जिकाः सुवर्णमयभासनं सगौरवं ददुः । भीमस्तत्र विस्मितो निविष्टः । क्षणेन स्नानसामग्रयामागतायां दारुपुत्रीभिरुक्तं—‘ विभो मजनं क्रियताम् ’ । भीमोऽप्याह—‘ मम मतिमागरो वयस्यो बहिः स्थितोऽस्ति तमाकारयत ’ । तामिः सोऽप्यानीतः । भीमः समित्रः स्नानं दिव्यभोजनं च कारितः । वरपत्न्यंके स्थापितः । सविस्मयो यावदस्ति तावत्कुतोऽप्येतस्य चलकुण्डलाभरणः स्फुरत्कान्तिः सुरः प्रोचे—‘ तव साहसानुष्टोऽस्मि, वरं ब्रूहि ’ । भीमः प्रोवाच—‘ तुष्टधेतदाशु कथयतु भवान्, कोऽसि ? इदं नगरं कथं शून्यं ? ’ । ततो देवोऽब्रवीत्—“ आकर्णय । इदं हेमपुरं नाम नगरं । हेमरथो नृपो राज्यं करोति । तस्य चंडाख्यः पुरोहितोऽस्ति । स पुरोहितः सर्वजनेषु द्वेषी । राजापि क्रूरः प्रकृत्या कर्णदुर्बलः । स्तोत्रेऽप्यराधे दंडमुत्पन्नं करोति । अथ केनापि पापिना चंडपुरोहितस्यालीकोऽपराधः कथितः । राजापि रुष्टः । यशुजा

ऽविचार्य चंडपुरोहितस्तप्तैलसेक्तः कदर्थ्य मारितः । सोऽकामनिर्जराभावात्मृत्वा सर्वगिलाभिघो राक्षसो जातः । सोऽहम् । पूर्वभव-
वैरादहमिहागतः । सर्वपुरलोको मया तिरोहितः । मया सिंहरूपं विकुर्व्य हेमरथोऽयं नृपो गृहीतः । त्वया महात्मना एनं नृपं मोच-
यित्वा मम चमत्कारधत्ते । तद्यानुभावान्मयाऽयं मुक्तः । मयाऽद्वयेन तव स्तनभोजनोपचारः कृतः । तवानुष्टुभ्या मया लोकोऽपि प्रक-
टितः ” । तच्छ्रुत्वा कुमारेण यावत्पुरे आलोकितं तावदखिलो जनो दृष्टः । राजवर्गोऽपि प्रकटितो दृष्टः । अत्रान्तरे सुरासुरैः स्तूप-
मानभारणश्रमणमुनिर्व्योम्ना गच्छन् कुमारेण दृष्टो । पुराद्वहिः समवसृतः । तदा भीमेनोक्तं—“ राक्षसेन्द्र ममायं गुरुः । अस्य
पादाभोरुहमभिवंध निजं भवं सफलीकुरु । यत् उच्यते—

जिनेन्द्रप्राणिधानेन गुरूणां वन्दनेन च । न तिष्ठति चिरं पापं छिद्रहस्ते यथोदकम् ॥ १ ॥”

ततः कुमारो मंत्री रक्षो हेमरथनृपः सर्वेऽपि मुनिसन्निधौ जग्मुः । तैर्भूतलन्यस्तमस्तर्कमुनिः प्रणतः । परैरस्यागत्य प्रणतः ।

मुनिनाथेन देशना प्राख्या । यथा—

“ कपाया भवकारायां चत्वारो यामिका इव । यावज्जाग्रति पार्श्वस्थास्तावन्मोक्षो नृणां कुतः ॥ १ ॥

व्याख्या—अहो भव्याः कपायाश्चत्वारः सन्ति । तत् श्रूयताम्—

स्युः कपायाः क्रोधमानमायालोभाः शरीरिणाम् । चतुर्विधास्ते प्रत्येकं भेदैः संज्वलनादिभिः ॥ १ ॥

पक्षः संज्वलनः प्रत्याख्यानो मासचतुष्टयम् । अप्रत्याख्यानको वर्ष जन्मानन्तानुबन्धकः ॥ २ ॥

एवं क्रोधादयश्च एव कृपाया ज्ञेयाः । ज्ञात्वा त्याज्याः । तेषां मध्ये क्रोधो दारुण एव । तथाहि—

तत्रोपतापकः क्रोधः क्रोधो वैरस्य कारणम् । दुर्गतेर्वर्तिनी क्रोधः क्रोधः शमसुखार्गला ॥ १ ॥

तथा च—

मिष्टान्नं भुंक्ष्व हृद्यं पिव जलमपि तांस्तान् रसान्मा च रुधि ।

कायक्लेशं त्यजाङ्गं विमलय सुकरः कूरकुम्भर्षिणोक्तः ।

मोक्षोपायोऽस्ति कोपं जय भज शिवजं शर्म साधो निवोध ।

द्राक्षेक्षुक्षीरखंडप्रभृतिरसवलान् संनिपातेऽपि दुष्टान् ॥ १ ॥

सिद्धान्तेऽप्युक्तम्—

फरिसवयणेण दिणतव अहिक्खवंतो हणइ मासतवं । वरिसतवं सवमाणो हणइ हणंतो अ सामन्नं ॥१॥
स एव सात्त्विको विद्वान् स तपस्वी जितोन्द्रियः । येनाशु क्षान्तिखड्गेन क्रोधशत्रुर्निपातितः ॥२॥”

इत्यादिसाधुवचनेन मर्वगिलराक्षसो बुद्धः सन्नदत्—‘भगवन् कुमारानुभावेन मया ग्रामलोकोपरि तथा नृपोपरि कोपो मुक्तः’ । अत्रान्तरे तत्र गजो गर्जनेवैकः समायातः । तदा परिपत् सर्गोपि क्षुब्धा । सोऽपि शान्तमना मुनिं वचन्दे । ततो हस्तिरूपं

संदृत्य प्रत्यक्षं चलरुडलभूपाङ्गो यक्षो जातः । ततो मुनिनाऽभाणि—‘अहो यक्षराज त्वया गजरूपं विधाय स्वपुत्र हेमरथं रक्षितु
 भीमरुमार इहानीतः’ । यक्षेणोक्तं—“भगवन् सत्यमेव । प्राव्यजन्मनि हेमरथो भमाङ्गजः । प्राग्भवस्नेहान्मया हेमरथरक्षणाय
 भीमोऽग्रानीतः । मया पूर्वजन्मनि मम्यवस्त्वमङ्गीकृत्य कुर्मसर्गेण दूषितं । तेनाहं व्यन्तरो जातः । पुनर्मम सम्पत्कृत्तमारोपय” । तदा
 मुनिपुंगवो यक्षरथो नृपादीनां मम्यत्वं विधिनाऽदात् । भीमेन कुपाखंडिससर्गाच्छुद्धिरर्थिता । मुनिनाऽल्लोचना दत्ता । अथ सर्वेऽपि
 दृमागदयो मृनीश्वरं नत्वा हेमरथनृपस्य भवनं जग्मुः । तत्र हेमरथो नृपः कुमारं प्रणिपत्य व्यजिज्ञपत्—“अथ मया यज्जीव्यते
 राज्यमंरुन् भुज्यते तन्नयं कुमार जगतां सार त्वेव माहारम्यं । अहं भवदादेशकारी । अहं किञ्चिद्विज्ञपयामि, तत्कुरु । मम
 मदालना नाम गुनाऽस्ति तस्याः पाणिग्रहणं कुरु” । कुमारेण तस्याग्रहात्सा कन्या परिणीता । अत्रान्तरे कालिका कापालिका-
 निना विंग्रनिभुजा विमानमधिष्ठत् तत्र ग्राप्ता । कुमारमभिवन्द्योपविष्टा । ततस्तयोक्तं—“अहो भीम मदीयं हारं गृहाण । अ-
 स्मिन् हारे नर रत्नानि सन्ति । तेषां प्रभावाच्च त्रिखंडाधिपत्यं खे गमनं च भविष्यति । नृपाः सर्वेऽपि तवाज्ञाकारिणो भविष्यन्ति ।
 अथ न तव मातापितरौ पुरलोकाश्च तव विरहादतीव दुःखिताः सन्ति । तव दर्शनमभिकांक्षन्ति । अहं विमानमारुह्य तव नगरो-
 परि गत्वा तदा तव पितरौ पारजनाश्च तव गुणान् शुद्धुर्मुहुः स्मारं स्मारं विलपन्तो दृष्टाः । तदा तान् प्रति मयोक्तं—भो भोश्चिन्तां
 मा हुरुध, मया दिनद्वयस्यान्तं भीमोऽग्रानीतव्य इति । तस्माच्चया तत्र गन्तव्यं” । इति श्रुत्वा भीमस्तत्र गन्तुमुत्सुको जातः । तदा
 यक्षो विमानं चिदुच्यत्रिणीन्—कुमारास्मिन् विमाने समाख्या पितुः पुरे गन्तव्यं । नृपेण गजतुरंगमादिकं चहुवस्त्राणि द्रव्याभरण-
 त्नादीनि दत्तानि । अथ भीमकुमारो नृपं हेमरथं संबोध्य तद्विमानमारुह्य कन्यामंत्रितयुतः स्वपुरं प्रति चचाल । गजतुरंगमपायिकाः

सर्वेऽपि भूमौ चलन्ति । देवास्तस्य पुरो गीतनृत्यं कुर्वन्ति । कुञ्जरा गर्जन्ति । हया हेयारवं कुर्वन्तो वल्गन्तश्च प्रतस्थिरे । महता तूर्यनादेन महोत्सवेन च युक्तः कुमारः कमलपुरासन्नकानने प्राप । तत्र जिनचैत्ये रक्षोयक्षादिभिः सह विधिना देवान् स्तोतुं प्रचक्रमे तथा हि—

मुनीन्द्रहृदयनन्दकन्दकन्दलतांबुदः । विकल्पकल्पनापेत वीतराग नमोऽस्तु ते ॥ १ ॥

ध्यातो येन जिनेश त्वं विकासिकमलानन । तस्य विश्वोत्तमानन्तसौख्यलक्ष्मीनिधिर्भवेत् ॥ २ ॥

निर्वापयसि संसारे मरुस्थलं पथि स्थितम् । दृष्टोऽप्याकस्मिकाम्भोदसोदरः परमेश्वरः ॥ ३ ॥

ध्येयस्त्वमेव भगवन् ज्योतीरूपो हि योगिनाम् । अष्टकर्मविधातायाष्टांगयोगः कृतस्त्वया ॥ ४ ॥

जले वा ज्वलने वापि कान्तारे शत्रुसंकटे । सिंहाहिरोगविपदि त्वमेव शरणं मम ॥ ५ ॥

इति स्तोत्रेण जगन्नाथं स्तुत्वा पादचारेण पितृपादं नमस्कृतुं चचाल । तावद् गमने भेरीढक्कामृदंगपटहादिभिरातोद्यैर्वाद्यमानैर्निर्घोष उच्छलितः । हरिग्राहनो नृपस्तमाकर्ष्य मंत्रिणः पप्रच्छ—‘कोऽयं महाध्वनिः ?’ । तावद्भनयलोऽभ्येत्य नृपं वर्धापयति—‘स्वामिंश्चिरं जय । भीमकुमारः समागतः’ । नृपः स्वांगलग्नमामरणं तस्य दत्त्वा प्रतिहारमादिश्य पुरशोभामकारयत् । प्रधानादयः सर्वेऽपि संमुखं समाययुः । तावद् भीमः सपरिच्छदः समागत्य मातुः पितुश्च चरणौ प्राणमत् । महाप्रमोदो जातः । सर्वेऽपि यथास्थानं

जग्मुः । भोजनानन्तरं नृपेण भीमस्याभीष्टमतिसागरः पृष्टः । ततो मतिसागरो भूभुजः पुरो यथावृत्तं सर्वमाचख्यौ । नृपः संतुष्टः । पित्रा बह्वी राजसुताः परिणायिताः । क्रमेण स्वराज्येऽभिषिक्तः । स्वयं गुरोः पार्श्वे दीक्षामुपाददे । भीमनरेन्द्रो जिनधर्मप्रभावको जातः । क्रमेण त्रिविंशभोक्ता जातः । तस्य दोगुन्दकामरवत्सौख्यं भुञ्जतः पञ्चत्रिंशदर्पसहस्राणि जातानि । अन्येद्युः क्षमासागरा आचार्यो गुरुवश्चतुर्ज्ञानधरा बहुसाधुपरिवारवृताः सहस्राभ्रवणे समवासायुः । वनपालेन वर्धापनिष्ठा दत्ता । अंगसंलग्नानान्याभरणानि तस्य दत्त्वा नृपः सपरिकरो गुरुन् वन्दिदुं समागतः । गुरुन् समस्तसार्धश्चाभिवन्द्य यथास्थानं निविष्टः । गुरुभिर्भवतारिणी भव्यजी-
वमनोहारिणी कर्णसौख्यकारिणी धर्मदेशना प्रारब्धा । यतः—

“ अवाप्य धर्मावसरं विवेकी कुर्याद्विलंबं न हि विस्तराय ।

यतो जिनस्तक्षशिलाधिपेन रात्रिं व्यतिक्रम्य पुनर्न नेमे ॥ १ ॥

अपार संसारे कथमपि समासाद्य नृभवं, न धर्मं यः कुर्याद्विषयसुखतृष्णातरलितः ।

ब्रुडन् पारावारे प्रवरमपहाय प्रवहणं, स मुख्यो मूर्खाणामुपलमुपलब्धुं प्रयतते ॥ २ ॥”

इत्यादि बहुधा धर्मदेशनां श्रुत्वा जातसंवेगो नृपतिरवादीत्—‘ भगवन् मया पूर्वभवे किं पुण्यं विहितं ? येनेप्सितं सौख्यं लब्धं ’ । तदा गुरुराह—“ राजन् शृणु । प्रतिष्ठानपुरे देवदत्तसोमदत्तनामानो द्वौ भ्रातरौ निवसतः । तौ परस्परं मत्सरिणौ स्तः । पूर्वभवाभ्यासात्तावमर्षिणौ । वृद्धबन्धुः पुत्राभावाद्बहुस्त्रीणां पाणिग्रहणं कृतवान् । तथापि पुत्राभावः । अन्यदैकस्मिन् ग्रामेऽवग्रहणी-

करणार्थं देवदत्तो गतः । तदा पथि दावानलो दृष्टः । तत्रैकः सर्पो ज्वलन्नाकुलो दृष्टः । देवदत्तेन कृपार्द्रमनसा सर्पः कर्पितः । कष्टा-
द्रक्षितः । एकदा भोजनार्थमुपविष्टस्तदा मामक्षपणकसाधुस्तत्रागात् । ॥ मुनिस्तेन प्रतिलाभितः । स देवदत्त आयुःक्षये मृत्वा
राजंस्त्वं जातः । पूर्वभवे त्वया मुनिः प्रतिलाभिस्तेन पुण्येन त्वं राज्यं प्राप्तः । तथा पूर्वभवे त्वया सर्पः कष्टाद्रक्षितस्तस्मात् कष्ट-
मपि विलयं गतं । तत्र पूर्वभवभ्राता सोमदत्तः कापालिको जातः । पूर्वभगव्यामात्मयि विषये द्वेषयान् जातः । सर्पस्य रक्षणात्तत्र
कष्टं नष्टं । इति ज्ञात्वा भीमराज त्वया सर्वजन्तुषु हिंसा त्याज्या दया च पालनीया ” । इति श्रुत्वा नृपस्य जातिस्मरणं समुत्पन्नं
वैराग्यमवाप । नृपेण गुरुणा विज्ञप्तं — ‘ भगवन्नत्र चतुर्मासीमवतिष्ठतु, यथा मम महान् लाभो भविष्यति ’ । ततो गुरवः शुद्धोपाश्रये
चतुर्मासिकं स्थिताः । राज्ञा समस्तदेशेऽप्यभारिपटहोद्योगा कारिता । जिनभवनानि कारितानि नित्यं व्याख्यानश्रवणं करोति ।
चतुर्मासिकान्ते गुरुसमीपे चारित्रं प्रतिपन्नं । गुरुभिः सह विहारं कुर्वन्निरतिचारं चारु चारित्रं प्रतिपाल्य पर्यन्ते केवलं प्राप्य परमपदं प्राप ।

॥ इति दयाविषये श्रीभीमनृपकथा ॥

अतो हृतोर्धर्माधिना पुंसा दया पालनीया । निपुणनरेण कठोरवाक्यमपि नो जल्पनीय । अत्र मातृपुत्रयोश्चन्द्रासर्गाह्वानयो-
निर्दर्शनं शृणुत । तथाहि—अत्रैव भरताभिधे क्षेत्रे वर्धमानपुरं नगरं सुन्दरमस्ति । तत्र सिद्धो नाम कुलपुत्रो वसति । तस्य चन्द्रा-
भिधा भार्याऽस्ति । तयोः सर्गो नाम पुत्रोऽस्ति । अथ त्रयोऽप्यमी कर्मवशतोऽतीव दुःखिताः । यतः—

खल्व्वाटो दिवसेश्वरस्य किरणैः संतापितो मस्तके, वाञ्छन् देशमनातपं विधिवशाद् विल्वस्य मूलं गतः ।
तत्राप्यस्य महाफलेन पतता भग्नं सशब्दं शिरः, प्रायो गच्छति यत्र भाग्यरहितस्तत्रैव यान्त्यापदः ॥१॥

ते त्रयोऽपि कष्टेनोदरपूरणां कुर्वन्ति । यतः—

मानं मुञ्चति सेवतेऽन्यजजनं दीनं वचो भाषते, कृत्याकृत्यविवेकमाश्रयति नो नोऽपेक्षते सत्कृतिम् ।
भंडत्वं विदधाति नर्तनकलाभ्यासं समभ्यस्यते, दुष्पूरोदरपूरणव्यतिकरे किं किं न कुर्याज्जनः ॥ १ ॥

यत्र न स्वजनसंगतिरुच्चैर्यत्र नो लघुलघूनि शिशूनि ।

यत्र नापि गुणगौरवचिन्ता हन्त तान्यपि गृहाण्यगृहाणि ॥ २ ॥

दुःखेन ते त्रयोऽपि कालं गमयन्तः । अथ क्रमेण सिद्धिर्लो मिषन्नः । तदनन्तरं चन्द्रा परवेशमसु पानीयानयनादिकर्मोष्णदर-
भरणार्थं करोति । सर्गोऽप्युद्यानादिन्धनान्यानीय विक्रीणाति । अन्येद्युः पूर्णश्रेष्ठिजाभारि समागते चन्द्रा जलमनेतुमाहूता । तदा
सर्गो बने गतोऽस्ति । सापि पुत्रार्थं शीतलान्नं घृताश्रीतक्रादिकं शिष्यके आरोप्य कटिकया द्वारं विधायेभ्यगृहे ययौ । मध्याह्ने सर्ग
इन्धनानि गृहीत्वा गृहे समागतः । जननीमप्रेक्ष्य क्षुत्तृपीडया भृशं पीडितः । चन्द्रापि जलमानीय श्रान्ता । वृषप्रत्यादिभ्यमानुपैः
किमपि नो दत्तं । अकृतसारा स्वगृहमागता । यतः—

सोच्छ्वासं मरणं निरग्निदहनं निःशृंखलं बन्धनं, निष्पकं मलिनं विनैव नरकं तीव्रा महावेदना ।
सेवासंजनितं नरस्य सुधियो यत्पारवश्यं नृणां, पञ्चानां सविशेषमेतदपरं षष्ठं महापातकम् ॥ १ ॥

तां जननीं दृष्ट्वा संगेणोक्तं—‘रे पापे तं तत्रेभ्यगृहे शूलयामारोपिताऽभूत्, यदि यतीं वेलं तत्र स्थिता’ । तच्छ्रुत्वा सापि

श्रमार्ता क्षुत्तृपाक्रान्ताऽवक्—‘तव करौ किं छिन्नावभूतां शिष्यकादवतार्यं शीताशनं कथं न युक्तं ?’ इत्युभाम्यां निष्ठुरवाक्यकथनादरुणं कर्म निबद्धं । ततः कियता कालेन सुगुरोर्योगाच्छ्रावकत्वं प्राप्तौ । पर्यन्ते विधिनाऽनशनेन समाधिभरणं प्राप्योभावपि सुरलोकं गतौ । ततश्च्युत्वा सर्गजीवस्तामलिभ्यां नगर्यां कुमारदेवाभिधेयस्यारुणदेवाभिधः सुतः समजनि । चन्द्राजीवस्तु पाटलीपुरे जसादित्यव्यवहारिणो देविणी नाम पुत्रिका समभूत् । साऽरुणदेवस्य दत्ता । विवाहो मिलितः । अनिष्पन्ने विवाहे कटाहद्वीपं प्रति जलवर्त्मना प्रवहणे चटितः । क्रमेण तस्य गच्छतो दैववशात्प्रचंडपवनाद्यानपात्रं भग्नं । अरुणदेवो महेश्वराख्यमित्रेण सह फलकयोगाद्बहिर्निर्गतः । ततस्तौ गच्छन्तौ क्रमेण पाटलीपुरे प्राप्तौ । तदा मित्रेणोदितं—‘अत्र तव श्वशुरस्थानमस्ति, तत्र गम्यते’ । सोऽप्याह—‘अनयाऽवस्थया तत्र गमनं न युक्तं । ततो मित्रेणोदितं—‘यद्येवं तर्हि त्वं बहिस्तिष्ठ, अहं भोज्यमानेतुं पुरान्तर्यामि’ । इत्युक्त्वा स पुरे गतः । अरुणदेवः पुरान्तर्वाटिकाया मध्ये जीर्णचैत्ये सुप्तः श्रमवशान्निद्रामगात् । इतश्च देविणी तस्य पूर्वभवमाता सा क्रीडार्थं तत्राजगाम । तदा तयोः पूर्वभवार्जितकर्मादयः प्रकटौ जातः । देविण्याः क्रीडोद्यानं गताया दस्युना करौ छिन्नौ हेमकटकद्वयं जगृहे । वनपालकेन बुभारवश्चक्रे । ततो दंडपाशकाः सायुधाश्चौरानुसारतो धाविताः । चौरः पलायितः । क्षीणशक्तिर्जीर्णचैत्ये यत्रारुणदेवः सुप्तोऽस्ति तत्र प्रविष्टः । ‘तत्पाशे कटकद्वयं शस्त्रीं च मुक्त्वा चैत्यशिवरे निलीय स्थितः । तदाऽरुणदेवो जागरितः । कटकद्वयं शस्त्रीं च निरीक्ष्य किमेतदिति यावता चिन्तयति तावता दंडपाशकाः समागताः । अरुणदेवः संक्षुब्धः । तैरुक्तं—‘रे’ अधुना कुत्र यास्यसि ?’ ततः शस्त्रीं कटकद्वयं च गृहीत्वाऽरुणदेवं वद्ध्वा राज्ञेऽर्पितः, वृत्तान्तो निवेदितः । नृपेणोक्तं—‘अमुं महापापिष्ठं, शूलायामारोपयत’ । नृपादेशाद्बहिर्नीत्वा शूलायामारोपितः । अत्रान्तरे पुरमध्यादन्नं गृहीत्वाऽरुणदेवस्य मित्रं तत्र समागात् । अरुणदे-

चमप्रेक्ष्यारामपालकान् पप्रच्छ—‘अहो अत्र वने क्रीडयिषुमान् युष्माभिर्दृष्टः’ ? । तैरुक्तं—“ वयं न जानीमः । परंतु कोऽपि चोरो दंडपाशकैर्धृत्या बद्ध्वा राज्ञेर्धृतः । राज्ञाऽधुना व्यापादनाय शूलिकायामारोपितः ” । ततो व्याकुलितः स शूलिकासमीपे गतः । तत्र शूलायां दारुणावस्थमरुणदेवं दृष्ट्वा विलपति—‘ हा मित्र हा श्रेष्ठिपुत्र हा प्राणेभ्योऽप्यधिकयष्टुम ईदृशं तवासमञ्जसं किं जातं ’ ? इति भीषणारायं कुर्यादिति मूर्छितोऽपतत् । क्षणेन शीतलवातेन सावधानो जातः । विलापं कुर्वन् जनैः पृष्टः । तेनोक्तं—“ असौ कुमारस्तामलिस्यां नगर्यां कुमारदेवव्यवहारिणः सुत एतन्नगरवास्तव्यजसादित्यमहेभ्यसुतापतिः प्रवहणभंगयज्ञादघैवान्न समागतः । इत्याद्यशेषपृच्छान्तं श्रुत्वा राजपुरुषैः प्रस्तरैर्हन्तुमारब्धः । तदा जसादित्यस्तं व्यतिकर श्रुत्वा निजज्ज्ञां देविणीमादाय तत्रागात् । तत्र तं दृष्ट्वा नृपाज्ञया शूलिकायाः कर्पितः । देविणी काष्ठयक्ष्णमयाचत । तदा नृपेण वारिता विलापं करोति । तदा नृपेणोक्तं—“ कर्मणो गतिरीदृशी विपमाऽस्ति । इभ्यसुतः कथमसमञ्जसमीदृशं करोति ? । ज्ञानिनं चिन्ता सम्यक् को वेत्ति ? ” अत्रान्तरे चतुर्हो-
नधरश्चन्द्रधवलौ हुनीश्वरश्चरणश्रमणौ व्योममार्गेण समागतः । तदागमनं श्रुत्वा नृपस्तत्राययौ । देवस्तत्र कमलरचना कृता । तत्रोप-
विश्य सद्धर्ममाख्यातुमुद्यतः । यतः—

“ धर्मोऽयं जगतः सारः सर्वसुखानां प्रधानहेतुत्वात् । तस्योत्पत्तिर्मनुजाः सारं तेनैव मानुष्यम् ॥ १ ॥

भो जना मोहनिद्रां मुञ्चत । ज्ञानजागरैः जागृत । प्राणघातादि त्यजत । निष्ठुरं वाक्यं मा जल्पत । कठोरवाक्यं जल्पन् देविष्यरुणदेवयोरेव दुःखं प्राप्नोति ” । नृपमुख्यैः पृष्टं—“ देविष्यरुणदेवाभ्यां किं कठोरवाक्यं जल्पितं ? ” । तदा मुनिना पूर्वमव-
चरितं निवेदितं । तच्छ्रुत्वा सर्वेऽपि संवेगमापन्नाः । देविष्यरुणदेवयोर्जीतिस्मरणं समुत्पन्नं । ताम्यामन्योऽन्यं क्षामितं । मिथ्यादुर्गुणं

दत्त्वाऽनशनं गृहीत्वा धर्मध्यानैकमानसौ विपद्य स्वर्गतौ । भृशुजा विज्ञप्तं—‘स्तोकजल्पनेनैवंविधा व्यवस्था स्यात्तदा मादृशानां का-
गतिः ? धिक् संसारं’ । ततो जसादित्यसंयुतो नृपथास्त्रिमग्रहीत् । चैरोऽपि चारित्रिमग्रहीत् । तपस्तप्त्वा त्रयोऽपि स्वर्गं ययुः । कठो-
खचनस्यैवंविधं फलं ज्ञात्वाऽऽक्रोशदानाद्यं ग्रयन्ततो वर्जनीयमेवेति । आस्तां वचनकायाभ्यां, मनसापि हिंसा चिन्तिता स्वजीवविधा-
तकरी नरकदुःखदायिनी भवति । तथाहि—कोऽपि रंकः पुरा वैभारगिरिपर्वतोद्यानपाटिकायां गतः । तत्र भिक्षामलभमानेन तेन
निजकर्मदोषतो हृदि चिन्तितं—‘अहो भक्ष्यभोज्येषु सत्त्वपि भिक्षां मे न ददाति, तर्ह्यहं सर्वान् हनिष्यामि’ । इति रौद्रध्यानं
संचिन्त्य पर्वतमारुह्यकं महोपल निर्दयं मूलादुच्चालयामास । तेन महोपलेनाथः पतता जनः सर्वोऽपि प्रणष्टः । स एव च चूर्णितो मृत्वा
नरकं गतः । अतः कारणान्मनसा वचनेन कायेन च जीवहिंसा त्याज्या ।

॥ इति जीवहिंसायां व्याख्यानं व्याख्यातं ॥

द्वितीयमणुव्रतं मृषावादव्रतं । तत्र व्रते पञ्चातिचारास्त्याज्याः ।

मिथ्योपदेशः सहसाऽभ्याख्यानं गुह्यभाषणम् । विश्वस्तमंत्रभेदश्च कूटलेखश्च सूनुते ॥ १ ॥

सत्यवचसा देवा अपि साबिध्यं कुर्वन्ति । यतः—

न वहति नदी नीरापूर्णा प्रशाम्यति पावको, हरिकरिमहासर्पा रेखां न लंघयितुं क्षमाः ।
प्रभवति विपं भूतं नो वा न चापि महायुधं, किमिह बहुना सत्यासक्तात् सुरोऽपि पलायते ॥ १ ॥

तस्याग्निर्जलमर्णवः स्थलमरिर्मित्रं सुराः किंकराः, कान्तारं नगरं गिरिर्यहमहिमालयं मृगारिर्मृगः ।
पातालं विलमखमुत्पलदलं व्यालः शृगालो विषं, पीयूषं विषमं समं च वचनं सत्याश्रितं वक्ति यः ॥ २ ॥
मन्मनत्वं काहलत्वं मूकत्वं मुखरेगताम् । वीक्ष्यासत्यफलं कन्यालीकायासत्यमुत्सृजेत् ॥ ३ ॥
कन्यागोभूम्यलीकानि न्यासापहरणं तथा । कूटसाक्ष्यं च पञ्चेति स्थूलासत्यानि कीर्तयेत् ॥ ४ ॥

तथा च

धोरां दुर्गतिमेत्यलीकलत्रमप्यभ्यर्थितोऽपि ब्रुवन्, वादे नारदपर्वताख्यसुहृदोर्यद्वद्वसुभपतिः ।
चक्रेऽर्चाविधुरो विरश्चिरनृतात् केचित्प्रनष्टाः सुराः, साक्षात् किं न हरिर्भवेच्च महितः सत्यात्परीक्षाक्षणे ॥ ५ ॥

अत्र व्रते वसुराजाख्यानं कथ्यमानं निशम्यतां—अत्र भरतक्षेत्रे शुक्तिमती नाम नगरी वर्तते । या सर्वनगरीषु स्वशोभया ररा-
ज । तस्यां सकलभूपतिशिरध्वाणि सप्तमः स्वतेजसा ध्वस्तवैरितमोभरः श्रीमानभिचन्द्रो नरेश्वरो राज्यं करोति । तस्य कमलावती-
नाम्नी पट्टराज्ञी । तयोर्वैपयिकं सुखमनुभवतोर्वसुनामा सुतः समजनि । स महामतिर्बाल्यादपि सत्यव्रतासक्तोऽस्ति । क्रीडन्नपि सत्यं
वदति । स विनयी नयी गुणोदधिः सकलकलाकुशलः । विशेषतोऽपि सत्यं तस्याभीष्टमस्ति । स्वप्नेऽपि तस्यासत्यं न रोचते । तत्र
क्षीरकंदवक उपाध्यायो ब्रह्मविद्यानिपुणः सकलशास्त्रविशारदो निवसति । तस्य पर्वतकाभिधः सुतोऽस्ति । वसुपर्वतको तथाऽन्यो
देशान्तरादायातो नारद एते त्रयोऽपि क्षीरकंदवकोपाध्यायसमीपे शास्त्राण्यहर्निशं पठन्ति । ते त्रयोऽपि गुरुभक्तिं वितन्वन्ति । यतः—

एकाक्षरप्रदातारं यो गुरुं नैव मन्यते । शुनो योनिशतं भुक्त्वा चांडालेष्वपि जायते ॥ १ ॥

एकमप्यक्षरं यस्तु गुरुः शिष्यं निवेदयेत् । पृथिव्यां नास्ति तद् द्रव्यं यद्वत्त्वा त्वनृणीभवेत् ॥ २ ॥

ते त्रयोऽपि नानाविधानि पांडित्यशास्त्राणि पठन्ति । पुरुषाः शास्त्राभ्यासात्सर्वं समीहितं प्राप्नुवन्ति । यतः—
विद्या नाम नरस्य रूपमाधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनं, विद्या भोगकरी यशःसुखकरी विद्या गुरूणां गुरुः ।

विद्या बन्धुजनो विदेशगमने विद्या परा देवता, विद्या राजसु पूजिता न तु धनं विद्याविहीनः पशुः ॥ १ ॥

उपाध्यायस्तेषामादरेण पाठयति । अन्यदा रजन्यां सौधमूर्ध्नि तेषां पठतां गुरौ जाग्रति सति श्रमवशात् क्षणं निद्रा समागता । तदा गगने यान्तौ चारुणश्रमणानुभौ तान्निशम्य परस्परमवोचतां—‘ एतेषां छात्राणां मध्ये एको मोक्षभागभविष्यति, अपरौ नरकं यास्यतः ’ । क्षीरकदवकोपाध्यायस्तच्चार्थीपीत् । तच्छ्रुत्वा सहसा म्लानमानसः संजातः । उपाध्यायोऽचिन्तयत्—“ इदं वचो दुःश्रवं, धिक्, मय्यध्यापके शिष्यौ नरकं यास्यतः । केनापि ज्ञानिनोदितमिदं वचो नालीकं भ्रमति ” । ततो मोक्षं को यास्यति नरकं को यास्यत इति ज्ञातुं प्रभाते त्रीनपि शिष्यानाकारयत् । एकैकं पिष्टकुंकुटं तेषां समर्प्य क्षीरकदंवक उवाच—‘ यत्र कोऽपि न पश्यति तत्रामी वध्याः ’ । इदं गुरुमचः श्रुत्वा वसुपर्वतकौ कुंकुटौ गृहीत्वा शून्यदेशे गतौ । तत्र कुंकुटौ हतौ । नारदस्तु कुंकुटं गृहीत्वा पुराहर्हिर्नजित्वा निर्व्यजनप्रदेशे गत्वा स्थित्वा च चेतुसीति चिन्तयति—“ गुरुपादैरिदमादिष्टं यत्र न कोऽपि पश्यति तत्रायं वध्य इति । परं पक्षिणः पश्यन्ति, वृक्षाः पश्यन्ति ” । ततः पर्वते गुहायां गतः । तत्र च चिन्तयति—“ अत्र लोकपालाः सिद्धाश्च पश्य-

न्ति, कथं हन्मि ? गुरुणादा दयावन्तः सर्वथा हिंसापराद्धुत्वाः कथं हिंसां कारयन्ति ? नूनमस्माकं प्रज्ञां परिज्ञातुमेवमादिष्टं ” । इति विमृश्य कुर्कुटं गृहीत्वा पश्चात् समाययौ । कुर्कुटाहननहेतुं गुरोर्व्यजिज्ञपत् । गुरुणा चिन्तितं—‘निश्चितं मोक्षं यास्यत्यसौ’ । इति विचिन्त्य स्नेहात् सायु साधयति भाषितं । ‘त्वं ममामीष्टः त्वं सुकृती धन्यः’ इति प्रशस्य गुरुस्तस्यैव गौरवं करोति स्म । वसुपर्वतको पश्चादायातौ एवं शशंसतुः—‘यत्र कोऽपि न पश्यति तत्रावाभ्यां निहतौ’ । गुरु उचुः—‘युवामपश्यतं खेचरादयोऽपश्यन् । भोः पापिष्ठौ कथं कुर्कुटौ निहतौ ? युगं धिक्’ । पुनर्गुरुर्विचारयति—“मुनिभ्यां यदुक्तं तत्तस्यं, एतौ नरकगामिनौ । एतयोः पाठने किं ? अन्धस्यादर्शदर्शनं, बधिराग्रे शंखवादनं, अरण्ये रोदनं, प्रस्तरेऽभ्युजरोपणं, ऊपरक्षेत्रे वर्षणं । किं च—

तच्छ्रुतं यातु पातालं तच्चातुर्यं विलीयताम् । ते विदन्तु गुणा बहौ येषु सत्स्वप्यधो गतिः ॥ १ ॥

तज्जलं यत्पृषां छिन्द्यात्तदन्नं यत्क्षुधापहम् । बन्धुर्यो धारयत्यार्तं स पुत्रो यत्र निर्वृतिः ॥ २ ॥
तदधीतिं श्रुतं येन नैवात्मा नरके पतेत् । हेतुशाय सकलं शेषं सर्वमेव विड्वना ॥ ३ ॥

मदीयः पुत्रः पर्वतकः पाठितः, वसुरपि पाठितः । एतौ द्वौ नरकं यास्यतः तदा मम गृहवासेन किं ? ” । इति निवेदादुपाध्याय प्रव्रज्यामग्रहीत् । तत्पदं च पर्वतक आश्रयत् । व्याख्याक्षुणविचक्षणो जातः । नारदो गुरुप्रमादतः सर्वशास्त्रविशारदो भूत्वा शुद्धधीः स्वां भुवं ययौ । अभिचन्द्रो नृपो गुरुयोगाद्भूतमग्रहीत् । वसुः श्रिया वासुदेवसमो राजा-भूत् । स वसुः पृथिवीतले सत्यगदीति प्रसिद्धिं प्राप । वसुराजाऽपि सत्यमाचं वदति ।

अथान्येद्युः कोऽपि व्याधः मृगार्थं मृगयां गतो वने बाणांश्चिक्षेप । ते बाणा अन्तराऽस्वलन् । स बाणास्वलनहेतुं ज्ञातुं तत्राययौ । ततः स्फटिकशिलां पाणिना स्पृशन्नज्ञासीत् । म मनसीति दध्यौ—“मृगो मयाऽस्याः परतथरन् भूमिच्छायेव दृष्टः । नूनं पाणिस्पर्शनं विना शिलैषा सर्वथा नोपलभ्यते । तदियं शिला वसुमतीपतेर्वसुराजस्य योग्या ” । इति विमृश्य रहस्तां शिलां वसुराजाय प्राभृतीकरोति स्म । राजा हृष्टस्तं शिलां जग्राह । तस्मै पारितोषिकं दानं ददौ । ततो नृपस्तस्याः शिलायाश्छन्नं स्वासनवेदिकां घटयामास । तदनु तं शिल्पिनमघातयत् । नृपाः कदाप्यात्मीया न भवन्ति । तत्र सिंहासनं निवेश्य नृप उपविशति । तदा सर्वेऽप्येवं वदन्ति—‘वसुभूषतिः सत्यप्रभागाश्रितराशिरसिंहासन उपविशति ’ । अथ मत्स्यप्रभावादेवाः सान्निध्यं कुर्वन्ति । एवं यशस्विनी प्रसिद्धिदिशो दिशं सर्वत्र व्याप्ता । तया प्रसिद्ध्या राजानो भीताः सर्वेऽपि वश्यमाययुः । तस्य सर्वत्रैव जयोऽभूत् ।

इतश्चैकदा नारदो भ्रमन्निष्टपर्वतकस्य गुरुभ्रातुर्मिलनाय तत्रागात् । तदा तत्र पर्वतको विद्याधिनामर्जयष्टव्यमिति वेदपदस्य व्याख्यानं कारयति । अर्जैर्मर्जयष्टव्यं तन्निशम्य नारदो वभाषे—“भ्रातः किं मुधा भ्रान्त्याऽलीकं जल्पसि ? गुरुभिरज्ञैस्त्रिगार्पिकव्रीहिभिर्यष्टव्यमिति व्याख्यातमस्ति । न जायन्त इत्यजा इति व्याख्याताः । तत् केन हेतुना व्यस्मार्षीः ? ” । ततः पर्वतकोऽवादीत्—‘ताते-नेदं नोक्तं, किं त्वजा मेपा उक्ताः ’ । पुनर्नारदोऽपि जगाद—“शब्दानामर्थकल्पना नैकधाऽस्ति । किं तु गुरुरादा दयायन्तः । तैमेषा नोक्ताः । मित्र मा पापमर्जय ” । पुनः साक्षेपं पर्वतकोऽजल्पत्—‘त्वं मुधा जल्पसि ’ । तावेवं वादं कुर्वन्तौ स्वस्वपक्षस्थापने जिह्वाच्छेदपणं चक्रतुः । ताभ्यां प्रतिज्ञा कृता—आवयोः सहाध्यायी वसुनृपः सत्यभाषी, स यज्जल्पति तत्सत्यमिति । ततोऽम्बा रहः पर्वतकमूचे—“वत्स तव पित्राऽज्ञास्त्रिगार्पिकव्रीहयो व्याख्याताः । त्वया जिह्वाच्छेदपणः कथं कृतः ? वत्स भृशु, अविमृश्य विधा-

सारः पुमांस आपदां पदं प्राप्नुवन्ति । आः त्वया मुषा हरितं । पर्वतकोज्वादीव—‘मातः अथ किं करोमि ? यद् भवति तद् भवतु, जीवः कंटकमारुहः कृत्याकृत्यं नो वेत्ति । सा पर्वतकस्याभ्या दुःखपीडिता रहो वसुराजं मति समागात् । तदा वसुराजोऽप्यभ्युत्थितः । सन्मुखमागत्य पादयोर्निपत्योपाच—‘मातः समादिशतु कार्यं । किं करोमि ? किं प्रयच्छामि ?’ साज्वादीत्—‘महीपते पुत्रमिक्षा दीयतां मह्यं । पुत्रेण विना धनधान्यैः किं प्रयोजनं ?’ । वसुभूषतिराह—‘मातर्मम आता पर्वतकस्तव पुत्रोऽस्ति । मम आतरं को जिघांसुः ? कः पराभवति ?’ । तदा तया वृत्तान्तः कथितः । जिह्वाच्छेदपणादिकं सर्वमचीकथयत् । पुनः साऽवदत्—‘त्वं प्रमाणीकृतोऽमि तरमार्यं भ्रातृ रक्षार्थमजान्मेपाजुदीर्य । सन्तः प्राणैरुपकुर्वन्ति, किं पुनर्गिरा ?’ नृपोऽप्यूचे—“ मातः सर्वथाहं मिथ्या न वच्मि । सत्यभाषिणः प्राणान्तेऽपि असत्यं न शंसन्ति । अन्यदपि शृणु, गुरुवागन्यथा पापभीरुणा कथं क्रियते ? कूटसाक्षी नरकं व्रजति इति स्मृतायुक्तं’ । इति श्रुत्वा तया सरोपया प्रोक्तं—‘भूष त्वत्पार्थे मया कदापि किञ्चिन् नो याचितं । अर्धबाहममगता । देहि मद्याचितं’ । तदा पार्थिवोऽमंस्त । धीरकदंबकगृहिणी प्रमुदिता गृहं ययौ । ततो नारदपर्वतकौ द्वाप्याजग्मतुः । वसुराज्ञा तयोः सन्मानं दत्तं । आसने निविष्टौ । ततो नारदपर्वतकौ निजनिजपदव्याख्यानं कृत्योचतुः—“ त्वं सहाध्यायी । सत्यं ब्रूहि । त्वं सत्यवादी । अजाशब्दस्य यद्व्याख्यानं गुरुणा कारितं तद्ब्रू । त्वं साक्षी सत्यव्याख्यानं कुरु । सत्यात्सर्वं समीहितं संजाघटीति । राज्याधिष्ठायिका देव्यो लोकपाला दश दिक्पालाः शृण्वन्ति । नरेभ्यः सत्यं वद । रविः प्राचीं त्यक्त्वा पराशुदेति कदाचित्, मेरुरपि प्रकंपते, परं सत्यधना नराः कथमप्यसत्यं न भाषन्ते” । इति तयोर्वचः श्रुत्वा स्वसत्यप्रसिद्धिमवगणय्य वसुरवादीत्—‘ गुरुराजान्मेपान् व्याख्येयत्’ । इति कूटसाक्ष्यं नृपथकार । असत्यवचसा तस्य नृपस्य देवा रुष्टाः । देवैः सिंहासनात् पातितः । सा शुद्धा

स्फटिकशिलाऽपहृता । ततो वसुमतीपतिर्वसुनृपः सद्यः सिंहासनाद्रुधिं वमन् पतितः । 'कूटसाक्ष्यग्रदातुः श्वपचस्येव को मुखं पश्य-
ति ? इति वसुनृपतिं निन्दन् नारदः स्वास्पदं ययौ । वसुनृपः कालधर्मं प्राप्तः । मृत्वा नरकं गतः । तस्यापराधिनः क्रमेणाष्टौ पुत्रा
निपातिताः । इत्यसत्यवचसः फलं ज्ञात्वा स्वप्नेऽप्यसत्यं सुधीर्नो वदति । यथा गलनवस्त्रेण जलं शुध्यति । यथा विवेकेन गुणव्रजः
शुध्यति । यथा दानेन गृही शुध्यति । तथा वचः सत्येन शुध्यति । सत्यानुभावतो देवा अपि प्रसीदन्ति । द्रौपद्याः सत्यपञ्चकेनाग्नेन
शीघ्रं फलानि दत्तानि । हेमरत्नाम्बराणि बाह्याडंबरभूषणानि सन्ति । सत्यवचनालंकरणमन्तरंगभूषणमस्ति ।

कूटसाक्षी पराधाती परापवादजल्पकः । मृषावादी फलुवाची (क्यः) सर्वथा नरकं व्रजेत् ॥ १ ॥

परस्यापकारकं वचः तत्सत्यमपि नो सत्यं । यत्परस्योपकारकं वचस्तदसत्यमपि सत्यं । यत् हास्येनापरस्यालीकमुच्यते तदपि
दुःखदायकं । विपं हर्षेण भक्षितं किं न मारयति ? 'हंसतो हेलया कम्मं रोअंता वि न छुट्ठइ' इति सिद्धान्तोक्तं वाक्यं ज्ञात्वा
चतुरो मृषावादपकेन नो लिप्यते । एवं वसुभूषाख्यानं निगम्य विशेषेण विशेषज्ञैरसत्यं वर्जनीयमेवेति ।

॥ इति मृषावाददृष्टान्तः ॥

विजाए कासवंसंता आए दगसूअरो सिरिं पत्तो, पडिओ मुसं वयंतो सोनन्नवणाइअ अपच्छा ॥ १ ॥

यथा, सुदर्शनपुरे कोऽपि दिवाकीर्तिनिवसति । तेन सेवां कृत्वा योगिनः सन्निधौ विद्यां गृहीता । स च यस्त्राणि ग्रन्थाल्य
गगने निराधाराण्युदगमंयति । एको मस्करी, तं नापितं, याचितवान्—'त्वमिमां सद्विद्यां मयं देहि' । तच्छ्रुत्वा तेन नापितेन

सत्पात्रं विज्ञाय विद्या प्रदत्ता । स सन्न्यासी तां विद्यां गृहीत्वा देशान्तरे बभ्राम । स सर्वत्र स्वकीयधौतकानि प्रक्षाल्योच्चैराकाशे निराधाराण्युद्गमयति । साधयं जनास्तं पृच्छन्ति—‘स्वामिन्नियं महाविद्या भवद्भिः क प्राप्ता ?’ तदा स वदति—“ भो जनाः पश्यत पश्यत । ममायं तपसः प्रभावः । नात्र गुरुप्रभावो नापि कश्चिद्विद्याप्रभावः केवलं तपसः प्रभावः ” । इत्युक्ते धौतकानि अधः पतितानि । मंत्रोऽपि गतः । अतः कारणाद् भो भव्या विलोकयन्तु मृपावादानुभावात्सद्विद्याप्यविद्या भवति तस्मान्मृपावादो वर्जनीय एव ।

॥ इति मृपावाहवृष्टान्तः ॥

अथ तृतीयमण्डलमदत्तादानं । तस्यापि पञ्चातिचाराः । यथा—

स्तेनानुज्ञा तदानीतादानं राजविलंघनम् । प्रतिरूपक्रियामानादित्वं चास्तेयसंश्रिताः ॥ १ ॥

पतितं विस्मृतं नष्टं स्थितं स्थापितमाहितम् । अदत्तं नाददीत स्वं परकीयं क्वचित्सुधीः ॥ २ ॥

तमभिलपति सिद्धिस्तं वृणीते समृद्धिस्तमभिसरति कीर्तिमुञ्चते तं भवार्तिः ।

स्पृहयति सुगतिस्तं नेक्षते दुर्गतिस्तं, परिहरति विपत्तं यो न गृह्णात्यदत्तम् ॥ ३ ॥

चैराग्यशस्त्रहतमोहतमोमलान्तर्दृष्ट्यापविष्टपरदृष्टाहितार्थः ।

चौरोऽपि शुद्ध्यति शमेन दृढप्रहारी, वापैति वा दवजवो जलदेन किं न ॥ ४ ॥

परस्य नादत्ते सुधीस्तृणमेकमपि क्वचित् । स्पृष्टोऽङ्गुल्या हि मातंगः किं न मालिन्यकारकः ॥ ५ ॥
 वैरैश्चानरव्याधिवादव्यसनलक्षणाः । महानर्थाय जायन्ते वकाराः पञ्च वर्धिताः ॥ ६ ॥
 तपस्यपि कृते प्रायः पापं चौर्यं कृतं नृणाम् । अभुक्तं क्षीयते नैव दृष्टान्तोऽत्र महाबलः ॥ ७ ॥

। अथ महाबलकथानकम् ।

अत्र भरते श्रीपुराभिधे नगरे मानमर्दनो राजा यथार्थनामाऽस्ति । तत्र नगरे बली महाबलाभिधः कुलपुत्रकोऽस्ति । तस्य पितरौ बाल्ये विपन्नौ । निरंकुशतया सर्वत्र भ्रमन् प्राग्दुष्कर्मदोषतो द्यूतव्यसनी जातः । क्रमेण सप्तव्यसनासक्तो जातः । यतः—

द्युतं च मांसं सुरा च वेदया पापार्द्धिचौर्ये परदारसेवा ।

एतानि सप्त व्यसनानि लोके घोरातिघोरं नरकं नयन्ति ॥ १ ॥

स महाबलो महान् चौरव्यसनी जातः । क्रमेण स एकदा निशि चौर्यार्थं दत्ताख्यश्रेष्ठिनो गृहे प्रविष्टः । जालान्तरेणासौ गृह-
 मध्यमवलोक्ते, तावद्विशोपकार्थं लेख्यके कलिं कुर्वन् पुत्रेण सार्धं दृष्टः श्रेष्ठी । तदा चौरोऽचिन्तयत्—“यः स्तोक्व्यतिकरेणास्मि-
 न्निशाभरे निद्राविमुलः पुत्रेण सह कलिं कुल्ले, तस्य प्रभूतं विचं चेद्वरिष्ये तदा विशीर्णहृदयः सद्यो विपत्स्यते । तस्मान्निर्गत्या-
 न्यत्र यास्यामि” । इति विचार्य कामसेनायाः पण्यांगनाया भग्ने गतः । तत्रापि स दस्युर्ददश । निर्जितानंगरूपां कुष्ठिनो नानोपचा-

रहावभावादिकं कुर्वन्तौ दृष्ट्वाऽचिन्तयत्—‘धनाकांक्षया कुण्ठिना साकं विलसति । एतस्या अपि धनं मे न कल्पते’ इति विमृशतस्तस्य
 बुद्धिरूपया—‘अन्यः पामरैर्जनैर्मुषितः किं ? सकलार्थसाधके राजसौधे यामि’ । इति विचार्यैकमानसः स राजमन्दिरे स्वात्रं प्रपात्यासौ
 प्रविष्टः । तत्र पल्यं कस्यं राक्षसा सह सुखनिद्रया सुप्तं राजानं दृष्ट्वाऽत्यन्तं मुदितः सन्निदं चिन्तयामास—‘अहो मदीयं भाग्यं जागर्ति यश्चि-
 न्तामणिरिव सर्वकामप्रदो भूपतिः करे चटितः’ । तत्र रत्नदीपोद्योतैश्चारुहारावल्याघलंकारान् बहुद्रव्यपेटिका जिघृक्षुर्वाविदीक्षते तावत्
 कपाटच्छिद्रे प्रविशन्ते सर्पमेकमक्षत । ‘अरे अत्र पद्मगः किमयं कर्ता ?’ इति विस्मयात्तत्रैकान्ते निलीय स साहसिकाग्रणीस्तस्थौ । स पोंऽपि
 वासवेदमनि प्रविश्य शिरःकुन्तलगोफणके चटित्वा प्रसुप्ताया राक्षसाः करं च भालं च दंष्ट्रा व्याघुट्य निर्ययौ । तद् दृष्ट्वा कौतुकाद्विस्म-
 यमनास्तस्करो निःशब्दं द्वारमुद्घाट्य सहस्रं तमन्वगात् । ततः सौधात्समुत्तीर्य स फणी महापुष्टकायवृषभस्य रूपं विभरांचक्रे । स
 वृषभः प्रतोलया द्वारपात्रिकं दंडयुग्माद्य घावन्तं निपात्य शृंगग्रैर्व्यापादयामास । चैरोऽपि तद्व्यतिकरं विलोक्य साहसमवलंब्य तं
 वृषभं निचिडं द्वाभ्यां पुच्छे गृहीत्वा पृच्छति—‘कस्त्वं भोः ? केन हेतुनैतां व्यापादितौ ? किमधुना करिष्यसि ?’ सोऽन-
 द्भवान् मर्त्ययाचाऽवोचत्—‘भो मदुक्तं भृशु । अहं नागकुमारः सुरः । इमौ मम पूर्वभर्तृवर्णिनौ । तस्मादहं राज्ञीप्राहरिकौ हन्तु-
 मिहागतः’ । चैरोऽप्याह—‘यद्येवं तर्हि कथयाशु भोः सुन्दर मम कथं कुतो वा मृत्युर्भविष्यति ?’ । सुर ऊचे—‘भो भद्रं
 प्रश्नात्तापहं वचो मा प्राक्षीः’ । पुनर्निर्वन्धेन पृष्टे वृषोऽवोचत्—‘भोः भृशु, अस्मिन्नेव पुरे राजमार्गे महान् घटवृक्षोऽस्ति,
 तस्य शाखायामुद्वस्य तव मृत्युर्भविष्यति’ । पुनश्चैरोऽवादीत्—‘सत्यं तवोदितं, तथापि किञ्चित्साभिज्ञानं वद’ । ततो वृषो-
 ऽनदत्—‘अस्तने दिने मध्याह्नसमये राजप्रासादशृंगतः स्रवधारः पतित्वा मृत्युमासादयिष्यति । तत्साभिज्ञानेन त्वमपि घटशाखाया-

मुद्रदो मरिव्यमि ” । तन्निशम्यात्यन्भीतेन तेन स्तेनेन वृषो मुक्तः, स तिरोदधे । तथाविधं द्वितीयदिने मध्यत्रे मृत्रधारस्य मरणं दृष्ट्वा स्वभाविपञ्चतभयव्याकुलः सन् अत्यन्वभीतः । तस्याद्धारोऽपि न रोचते । मृत्युभयं जन्तूनां महादुःखकारणमस्ति । यतः—

पंथसमा नरिथ जरा दारिद्रसमो पराभवो नरिथ । मरणसमं नरिथ भयं खुहासमा वेयणा नरिथ ॥१॥
मृत्योर्विभ्यति ते बाला ये स्युः सुकृतवर्जिताः । पुण्यवन्तो नराः सर्वे मृत्युं प्रियतमातिथिम् ॥२॥

तेन भीतेन स्तेनेन चिन्तितं—“ मुद्या किमत्र स्थायते ? दूरं यास्यामि, यथा नाहं शाखां पश्यामि । संन्यासं गृहीत्वा तटिनीतीरे सर्वानर्थनिवारणार्थं तीव्रं तपः करोमि ” । इति त्रिमृश्य त-पुरासन्नग्रामे तटिनीतीरे तापसान्तिके तापसी दीक्षां गृहीत्वा तपस्तप्यति । तस्य गुरौ विपन्ने सति तस्मिन्नेव मठे स्थितः तीव्रमज्ञानतपः कुरुते, बहूनि वर्षाणि जातानि ।

इतश्चान्यः कोऽपि चोरो राजभवनाग्निशायां राज्ञो रत्नपेटिकां गृहीत्वा प्रणष्टवान् । स चोरो राजपुरुषैर्धाविमानैः प्रेर्यमाणो भयाकुलो नश्यन् यत्र स चौरतापसोऽस्ति तत्रोपवने प्रविशेत् । तस्यासन्नं पेटिकां मुक्त्वा चोरो दूरं पलायितः । ततः स तापसः पेटिकां वीक्ष्य मुदिताननो जजल्प—‘ अहो रत्नपेटिका तपमः प्रभावान्मम दैवेन प्रदत्ता । नृणां तपःप्रभावात् किं किं न संपद्यते ? ’ इति वदन् यावत्करेण तां त्रिपकन्याभिर्व समस्पृशत्, ताददुगै राजपुरुषैः स तापसो वेष्टितः । ‘ अरे यापिष्ठ दुष्ट तापसवेपेण श्रीपुरं मुपितं । अरे मूर्खदानीं राजनस्तु मुपितं ’ । इत्युक्त्वा यष्टिमुष्ट्यादिभिर्बाढं हत्वा ते तं भृशं बद्ध्वा पुरः कृत्वा श्रीपुरं पुरं प्रत्यचलन् । ततश्चौर-तापसो हृदि दध्यौ—‘ सुरेण मम मृत्युः पुरा समादिष्टं तदेतदुपतस्थे ’ इति चेतसि विचिन्त्य व्यक्तमेत श्लोकं पपाठ—

“रक्ष्यते नैव भूपालेन देवेन च दानवैः । नीयते वटशाखायां कर्मणाऽसौ महाबलः ॥ १ ॥”

तच्छ्रुत्वा ते ऋग राजपुरुषा ऊचुः—‘गलात्तर्क्कर इव किं पुनः पुनर्जल्पसि ?’ । इत्युक्तोऽपि स पुनः पुनस्तदेव पापठीति । ततस्तैः स राज्ञो गमर्षितः । पेटिकापि दत्ता । राजा संशयापन्नमानसस्तमभाषत—‘अहो त्वं सौम्यवर्षेणः । इदं क्रूरं चौर्यकर्म तवाघटं’ । ततो महाबलोऽवोचत्—“राजन् सर्वमेव हि घटते । परं तु विचित्रस्य दैवस्य न किञ्चिदेव दुर्घटं । यतः—

रक्ष्यते तपसा नैव न देवेन च दानवैः । नीयते वटशाखायां कर्मणाऽसौ महाबलः ॥ १ ॥”

नृपो जजल्प—‘अहो कोऽसौ वटः ? का शाखा ? को महाबलः ?’ इति राज्ञा भूयो भूयो भूयो उक्तोऽपि स तदेव पपाठ । साश्चर्यं गगर्भं तद्वचो ज्ञात्वा नरेन्द्रस्तं वन्दनानुमोक्ष्याभयं दत्त्वा पुनः पुनः पप्रच्छ । ततः स भूपाय यथातथं स्वात्रपाताहिदंशाद्यं सर्वं वृत्तान्तमारुपत् । तद्यौरादिष्टं वृत्तान्तं श्रुत्वा सर्वदृष्टात्मदयितास्मृतिजान् रुपाकण्डशा नृपोऽनन्दत्—“अरेरे दैव नृशंस अरे बालस्त्रीपृष्ठघातक चारवच्छिद्रवीक्षक तदा मम प्राणप्रिया ममाजानतस्त्वयाऽपजहं । अनया क्षौनघ्न्या मा गर्वमुद्वह । मयि रक्षके सति एतस्य महाबलस्याधुना ग्रहीष्यमि तदा त्वां वरं सुभटं ज्ञास्ये” । इत्युदित्वा महीपालो गृहग्रासादिभिः सन्मानितं स्वपुत्रमिव तं महाबलं पुष्टं चक्रे । दैवं च तर्जयामास । उवाच च—“भो महाबल यमस्य शिरसि पादं दत्त्वा क्रीडय’ । ततो महाबलस्तत्र स्थितः सुखं भुनक्ति । परं तु तया शास्त्रया दृष्टया हृदि श्रुत्यायामन्यत । अन्यदा राज्ञे स व्यजिज्ञपद्—“नरेन्द्र यदि तुष्टोऽसि तदा मां दूरेदंशान्तरे प्रेषय । यथाहमिमां दृष्टिविपोरगीं शाखां नो पश्यामि” । नृपतिनादिष्टं—“वत्स मा मैषीः । दैवकिंकरो मद्भुजाप-

अस्थस्य तव किं करिष्यति ? अतः कारणाविशंकमानसः सन् भोगान् शुंश्च ” । इति श्रुत्वा स राज्ञा निर्जितं विधिं धारयामास । ततः कियानपि कालो गतः ।

सोऽन्यदा कृतभृंगारः कंठे स्वर्णशृंगलादिहारैर्युतोऽश्चारूढो राज्ञा समं राजपाटिकया व्रजन् भार्यया किञ्चित्कार्यमुद्दिश्य व्याघ्रदध गृहमाकारितः । स गृहे क्षणं स्थित्वा पुनर्जवाद्राजानमनुचचाल । तस्य वटस्याधो गतः । तत्र हयं मृत्युशंकया कशया निर्दयं ताडयामास । सहसाश्चे समुच्छलिते महाबलगलस्थितं सुवर्णशृंगलकं पश्चाद्गगे समुच्छल्य तस्यैव वटस्य शाखायास्तीक्ष्णभागे विलग्न्य स्थितं । अधस्तादधो वेगादग्रतो गतस्तदा महाबलो गतबल आदिमं श्लोकं स्मृत्वा यावत्पठति तावता कंठग्रहादितः सन्मृतः । तदा लोकैर्यस्तादवतारितः । तस्य प्रतीकारः कृतः, परंतु वृथा जज्ञे । तत्तादृशं कर्णशूलकृद्बचो निशम्य नृपो भृशं विललाप—
“ हा बत्स किमिदं तव जातं ? किं मया वटो मूलान्नैवोन्मूलितः ? मया पापिनां शाखापि नोच्छेदिता । मयाऽन्यपुरे त्वं न स्थापितः । सर्वथा दैवेन मम मतिभ्रंशः कृतः । मयि सचलवाहने नाथे रक्षके सति अनाथस्यैव तव कीदृशी दुर्दशा समजनि ? किमिदं मम नाथत्वं ? का वा मया रक्षा भवेत् ? केयं मया मिथ्याभिमानीता कृता ? केनापि जरा नो जर्जरीकृता । मृत्युरपि केनापि न जितः । अतः कारणाद्रे जीव गर्व कुर्वन्न लज्जसे ? अहं कर्ता, अहं हर्ता, अहं धनी, अहं गुणी, सर्वं वृथैव । केवलं कलत्रं न हृतं, पुत्रोऽप्ययं त्वया हृतः । मम मानमेव त्वयाऽपहृतं । अथवा को विधिः ? किं दैवं ? कः कृतान्तः ? जीवेन निजं कर्म शुभमशुभं वा भुज्यते । तस्मादरे जीव शुभं कर्म समाचर ” । इत्थं संबोधाभिमुखं नृपं ज्ञात्वा मंत्रिणः श्रीखंडाद्यैर्महाबलस्य संस्कारमकारयन् । तद्दिनाच्च नृपश्चिन्तयार्दितो जातः व्रीडितः मुक्तक्रीडः स्वसौधान्तस्तस्थौ ।

अन्यदा नन्दनोद्यानवने चारणश्रमणमुनीश्वरयुग्मं समागतं । मंत्रीशास्त्रदागमनं ज्ञात्वा तदन्तिके नृपं निन्दुः । मुनीन्द्रोऽपि महीपतेर्भावं विज्ञायोवाच—“ संसारे जीवः कर्मणा समं मिलितः सुखं दुःखं च मुनक्ति । अतः सौख्यार्थिना शुभकर्मणः संचयः कार्यः । स चात्मा चेतनरूपः सुज्ञानेन योज्यः । अज्ञानाद्रक्षणीयः । बुद्धिगुणविद्याभिः श्रीबलैः पराक्रमैर्भक्त्या युक्त्या च प्रत्युप्तौ रक्षितुं जनेनो शक्यते । उक्तं च—

मृत्युः शरीरगोक्षारं वसुरक्षं वसुन्धरा । दुश्चारिणीव हसति स्वपतिं पुत्रवत्सलम् ॥ १ ॥

अघटितघटितानि घटयति सुघटितघटितानि जर्जरीकुरुते ।

विधिरेव तानि घटयति यानि पुमान्नैव चिन्तयति ॥ २ ॥

स न प्रकारः कोऽप्यस्ति येन सा भवितव्यता । छायेव निजदेहस्य लंघ्यते हन्त जन्तुभिः ॥ ३ ॥

अग्राणोऽयं जीवः । जीवानां पुनर्जन्म पुनर्मृत्युः केनपि नो निवार्यते । प्राणाः पञ्चदिनमाधूर्णका इति विज्ञाय को रताः को द्वेषः को निजः कः परः ? देवोपालभैरवण्यरुदितत्रायैरभोध्यवगाहनसंनिभैर्विकल्पकल्पनैः किं ? आत्मपरात्मस्वरूपं निरीक्षणीयं ” । इति गुरुणा संवोदितो राजा वैराग्येण व्रतं गृहीत्वा पदमन्ययं प्राप्तः । अतः कारणात् परद्रव्यपरिहारपरायणैर्नैस्त्वृतीयं व्रतं पालनीयं ।

। इति चौर्यव्रते महाबलसंबन्धः ।

अथ तुर्यकेषुव्रतं ब्रह्मव्रतं पालनीयं । तस्यापि पञ्चातिचाराः । तद्यथा—

इत्तरात्तागमोऽनात्तागतिरन्यविवाहनम् । मदनान्ताग्रहोऽनंगक्रीडा च ब्रह्मणि स्मृताः ॥ १ ॥
व्याघ्रव्यालजलानिलादिविषदस्तेषां व्रजन्ति क्षयं, कल्याणानि समुल्लसन्ति विबुधाः सांनिध्यमध्यासते ।
कीर्तिः स्फूर्तिमिर्यति यात्युपचयं धर्मः प्रणश्यत्ययं, स्वर्निर्वाणसुखानि संनिदधते य शीलमाविभ्रते ॥ २ ॥

हरति कुलकलकं लुपते पापपंकं, सुकृतमुपचिनोति श्लाघ्यतामातनोति ।

नमयति सुरवर्गं हन्ति दुर्गोपसर्गं, रचयति शुचि शीलं स्वर्गमोक्षौ सलीलम् ॥ ३ ॥

किंच—

ब्रह्मव्रतरता ये च विरताश्चान्ययोषितः । महातेजस्विनस्ते स्युर्वन्ध्या दिविषदामपि ॥ ४ ॥
परित्यक्तान्यकान्तानां नराणामपि (मिव) योषिताम् । विधिरप्यनुकूलाय दृष्टान्तोऽत्र निशम्यताम् ॥ ५ ॥

अंगदेशे मर्वत्र प्रसिद्धं धारापुरनगरमस्ति । तत्र प्रकृतिसुन्दरः सुन्दरनामा नृपो राज्यं करोति । तस्य भाग्यसौभाग्यनिकेतनं सतीजनशिरोरत्नं मदनवल्लभा नाम नृपस्यात्यन्तवल्लभैकैव दयिताऽस्ति । तयोः कीर्तिपालमहिपालाभिधौ सुताबुभौ स्तः । तस्य नृपस्य न्यायधर्मैकनिष्ठस्य हृदि विशेषतः पानारीषु सहोदरस्वरूपदृढव्रतमस्ति । एतद्व्रतपालनात्तस्यसत्त्वैकनिधे राज्ञः सर्वत्र कीर्तिर्विस्तृता ।

बहुकालो गतः । अन्येद्युर्मध्यनिशायां तं नृपं प्रति विष्णवदना कुलदेवता समेत्यैवं जगाद—“अहो राजंस्तत्रावस्थाऽऽशक्यप्रतीकाराऽऽगन्तुकामिनी वर्तते । अधुना तव नवं वयोऽस्ति । अग्रे दृढं वयो भविष्यति । त्वदीयवचनादहं स्वप्रभावेण कालविलंबं कुर्वे । यदि कथयसि तदा नवे वयसि तथाप्यस्या प्रादुर्भवति । यदि च कथयसि तदा दृढवयसि तथावस्था प्रकटीभवति । मया कालविलंबो विधीयते, पर मूलत उच्छेदं न शक्यते ” इति निशम्य राजा हृदि भृशं व्याकुलितस्तां नत्वा धैर्यमवलम्ब्येदं वचनमब्रवीत्—
“मातर्जीविन यन्नुभाशुभं कर्माजितं तदेव भोक्तव्यं । उक्तं च—

यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् । तथा पूर्वकृतं कर्म कर्तारमनुगच्छति ॥ १ ॥

कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटिशतैरपि । अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥ २ ॥

अतः कारणाद्यद्भवति तद्भवतु । किं च हे देवि दृढभावे दुर्देशावस्थामहं भोक्तुं न क्षमः । अतोऽधुनैवास्तु ” । ततः सा कुलदेवता निज स्थानमुन्मना गता । नृपेण धैर्यमवलम्ब्योरीकृतावस्था । यतः—

विपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा सदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः ।

यशसि चाभिरुचिर्व्यसनं श्रुतौ प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ॥ १ ॥

नृपेण चिन्तितं—“सुभटैरापन्नितृप्त्युशूणां समुल्लेखमेव गन्तव्यं । अतः कारणाद्भार्या प्रेमवती सती मुग्धमुखौ बालौ सुतौ चैतदेव मम कुटुंबं । अनेन कुटुम्बेन समं राज्यं त्यक्त्वाऽन्यतो यामि ” । इति निश्चित्यामात्याय निशान्तवृत्तं वृत्तान्तमचीकथत् । “इदं

राज्यं यथाविधि पालनीयं, ममानिर्वृतिर्न कार्या, यतो देशान्तरं यास्ये' इत्युक्त्वा नृपतिर्भाव्यवस्थोचितं वेपं कृत्वा तृणवद्राज्यादिकं सर्वं विहाय कुंडवेन सहैकचित्त एकदिशं विनिर्ययौ । शंवलार्थमेकामंगुलीयकं सार्धं नीतं तदपि पथि चौरैण हृतं । स गच्छन् मार्गेऽवलां राज्ञीं प्रतिपालयन् क्षुधातृषाश्रमकृन्तौ पदे पदे रुदन्तौ पुत्रौ वारयन् भक्तनीरवनफलादिदौकनात् प्रतिपालयन् गुर्वीमुखीमुल्लंघ्य क्रमात् कतिपयदिनः पृथ्वीपुराभिधं पुरं प्राप । तत्र वप्रवहिर्भिगे श्रीसारश्रेष्ठिपाटके श्रेष्ठिना कृपया दत्तगृहे भूयोऽवसत् । स स्वयं श्रेष्ठिनो गृहकार्यं कर्तुमशक्तः । सुतौ तु लघुकौ । राज्ञी तु स्त्रीस्वभावेन गृहकर्मणि कुशलं प्रातिवेशिमफगेहेषु गोमयोत्सारणादिकं कर्म निर्माय सर्वेषां भोजनं निर्वाहयति । तयोः सुशीलत्वेन सुसाधुत्वेन सुवचनेन च स्वल्पेऽपि कार्ये विहिते जनाः सुबहु मन्यन्ते । यतः—

स्थानभ्रंशान्निचिसंगात् खंडनाद् धर्पणादपि । अपरित्यक्तसौरभ्यं वन्द्यते चन्दनं जनैः ॥ १ ॥

तयोर्जीर्णमुत्तीर्णचीवरं शीतलं भोजनं च जनादाप्तं प्रीतये बभूव । एवं तयोः कियानपि कालो गतः ।

अन्येद्युः कोऽपि सार्थवाहो बहुसार्थसंयुक्तो दूरदेशान्तराद्वाणिज्यार्थं समागत्य श्रीसारश्रेष्ठिपाटकासम्भवेन समुत्तरितः । तस्मिन् हृद्दे धान्यघृतलवणादिकं गृह्यता सार्थवाहेन पृष्टं—अत्र कापि कर्मकर्यस्ति ? । तदा श्रेष्ठिना राज्ञी प्रेरिता । सा सार्थवाहस्य गृहकर्मणि करोति । तस्या रूपेण लवण्येनात्यन्तं सार्थशो मोहितः विकारं प्राप्तः । ततस्तेन सार्थशेन निजमानुषैः कथापितं ' त्वं माम् गृहस्थाभिनी भव ' इति श्रुत्वा सा भृशं कुपिता । सा राज्ञी सरागे गतरागाऽभूत् । अथ सार्थनायकस्तस्याः स्वभावं तं विज्ञायान्तर्दुष्टोऽपि बहिर्वृत्त्या क्षमयामास । सार्थशक्यनाद्राज्ञी विश्वसिता । ततो राज्ञी तस्य कार्यं कर्तुं सदापि तत्र याति । अन्येद्युः

प्रयाणद्विचरे विद्योपशान्त्यमुदिश्य मुग्धत्वेन विप्रतार्य सा स्थापिता । शेषदिनमतिक्रम्य सार्थशः खपुंरं प्रति प्रस्थितः । सा राज्ञी सार्थे
भृता । मार्गे गच्छता निविधोपायैः मा क्षोभ्यमाणापि न क्षुब्धा । स्वपतिं ध्यायन्ती मौनमेव समाश्रयत् । स पापस्तस्याः शीलभंगं कर्तुं
न शक्नुत । तस्या अपि महादुःरेन वामरा यान्ति ।

इतस्तस्या भर्तुर्महीपतेर्गृहिणीं विनाऽत्यन्तं दुःखं समजनि । पुटपाकसमं दुःखमनुभवंश्चिचऽचिन्तयत्—“ अहं कठोरहृदयो-
ऽस्मि । मद्विद्योगार्ता सा किं करिष्यति ? । एतदप्यस्तु । रे दैव ते मनोरथाः पूर्यन्तां ” । इति विचिन्तयन् किंकर्तव्यतामूढो याव-
त्स्थितोऽस्ति तामत्र श्रीसारथेष्टी समागतः । स्वापाकमनुष्याणां सारां कुर्वन्तमैक्षत । स ऊचे—‘ भो भद्र त्वं कथं सचिन्त इयं
दृश्यते ? ’ । स लज्जशोकभराकान्तो यावन्नोत्तरं ददौ तावद् पार्श्वजनैः श्रेष्ठिनः पुरः सर्वं यथाजातमाख्यापि । ततः श्रेष्ठ्युवाच—

“ महाभाग किं निधीयते । कर्मणां गतिर्विपमाऽस्ति । यतः—

नीचैर्गोत्रावतारश्चरमजिनपतेर्महिनाथेऽबलात्वं

दृग्नाशौ ब्रह्मदत्ते भरतनृपजयः सर्वनाशश्च कृष्णे ।

निर्वाणं नारदेऽपि प्रशमपरिणतिः सा चिलातीसुतेऽपि

इत्थं कर्मात्मवीर्यं स्फुटमिह जयतां स्पर्धया तुल्यरूपे ॥ १ ॥

अतः कारणान्द्रवताऽवृत्तिर्न कार्या । अतः परं तव भोजनाच्छादनादिक सर्वमहं करिष्ये । पुनरपि शृणु—मयाऽत्र कारिते चैत्ये त्वं त्रिकालं देवानर्चय । तव पुत्रौ च कुसुमान्यानयतां ” । नृपः ससुतस्तत्प्रतिपद्य तथा कर्तुमारमे । दैवं यादृशं पटहं वादयेत्ता दृशं कृती नृत्येत् । नृपः श्रेष्ठिनो मानसं बाढं रञ्जयामास । एवं कियानपि कालो गतः । अपरेद्युः श्रेष्ठी वाटिकां निरीक्षितुं गतः । तावदुभावपि कुमारौ पक्षिषु बद्धलक्ष्यौ धनुष्कशरव्यग्रकरावाखेटकचापलं कुर्वन्तौ सहसाऽद्राक्षीत् । तदा श्रेष्ठी तत्पापकर्मक्षणाज्जा- तकोपाटोपारुणेक्षणस्तौ ताडयामास । धनुः शरांश्च बभञ्ज । तौ वाटिकाया बहिराकृष्य तत्पितुः पुरो गत्वा बभाये—‘ भोः शृणु तव सुतौ पापौ, त्वया क्षणमप्यत्र न स्थेयं ’ इति साक्षेपमुक्त्वा निजधाम गतः । तदा नृपेण सुतौ साश्रुमुखावागच्छन्तौ निरीक्ष्य न्य- वारयत्—“ वत्सौ मा रुदतां । किं करोम्यहं ? । नान्यस्य कस्यापि दोषः । स्वकर्मैवापराध्यति । कस्याग्रे कथ्यते ? श्रेष्ठयपि तादृश इत्यमे कापराधेन मे पुत्रौ निरवामयत् । प्रतिकूले विधौ किं न स्यात् ? । यतः—

प्रतिकूले विधौ किं वा सुधापि हि विषायते । रज्जुः सर्पभिर्वेदाशु बिलं पातालतां भजेत् ॥ १ ॥
तमायते प्रकाशोऽपि गोष्पदं सागरायते । संत्यं कूटायते मित्रं शत्रुत्वेन प्रवर्तते ॥ २ ॥

ततो नृपो ‘ यद्भावि तद्भवत्येव ’ इति विचिन्त्य सुतौ पुरस्कृत्य शून्यमुखोऽन्यनगरं प्रत्यचलत् । कुत्रापि कन्दफलाहारैः क्वापि भिक्षाभोजनैः कुत्रापि भिक्षामलभमानः क्वापि जनैर्निन्द्यमानः गुर्वीमुखीमुच्छ्रान्त्यैकां महाभयंकराटवीं प्राप । तामतिक्रम्य यावदग्रे

गीत्य मदनतुरा जाता । अमतीजनयोग्यानि वचांमि बहुधा व्यधात् । तन्निशम्य नृपश्चकितश्चित्ते चिन्तयति—“अरे दैव त्वदा-
यन राज्यवितादिकं यातु, परं शीलं मदायत्तं, तन्मा यातु । अत्रावस्थानं नूनं शीलभंगाय मम भवति । अतोऽहमन्यत्र यामि ।
गिरुद्धा भूः परित्याज्या ” । इति विचिन्त्य तस्या महाग्रहं ज्ञात्वा यत् किञ्चिदुचरं दत्त्वा तद्गृहान्निर्ययौ । देशान्तरे भ्रमन् श्रीआ-
दिदेवग्रामादं ददर्श । तत्र श्रीऋषभदेवं स्तुत्वा गवाक्षे समुपविष्टोऽस्मि । इतश्च काचिद्यक्षिणी सुरी त गात् । जिनेश्वरं प्रणम्य
पथाद्वलमानया तया स नृपो दृष्टः । तमनंगसमरूपं दृष्ट्वा मोहं प्राप्ता सा मदनतुरा तं नृपं कथयति—“भोः सुन्दरपुरुष मया सह
त्वं पञ्चविधानि विपयसुखानि भुङ्क्ष्व । तव मनोवाञ्छितं ददामि । मदीयविमाने त्वरितमागच्छ । नो चेत्तव विप्रियं करिष्ये । तव
मृग्युर्भविष्यति । अतः कारणान्मया सह भोगान् भुङ्क्ष्व ” । नृपस्तच्छ्रुत्वाऽचिन्तयत्—‘यतोऽहं नष्टस्तदप्रेतनं संजातं’ इति विचि-
न्त्योराच—“अहो देवि मम परनारीनियमोऽस्ति । अन्यचाब्रह्मफलं शृणु—

पण्डत्वमिन्द्रियच्छेदं वीक्ष्याब्रह्मफलं सुधीः । भवेत्स्वदारसंतुष्टोऽन्यदारान् वा विवर्जयेत् ॥ १ ॥

अतः कारणान्मम नियमोऽस्ति । तयाऽसमञ्जसं न वक्तव्यं । यूयं देवाः । अहं मानवः । संयोगोऽयं न संजाघटीति ” ।
ततो देवी तस्य निययं ज्ञात्वा कुपितोऽगीरूपेण नृपमदशत् । तदनन्तरं ममुद्रान्तरालद्वीपे कूपमध्ये मुक्तः । देवी तिरोदधे । स
शीलप्रभामात्प्रतिकूपे पपात । कूपगताच्छीलानुभावाच्च निर्गियो -वभूय । द्योपेन सावधानीभूत आत्मानं कूपान्तराले पश्यति । स
नेवमि चिन्तयति—“येन्मम शीलमखंडितमस्ति तदा मे किमपि नो गतं । सर्वोऽयं मम पूर्वकृतकर्मप्रभाव एव ” । तत्र कूपमध्ये

दारं चैहं दृष्टं । नृदाट्य मत्पे प्रष्टिष्टः । अग्रे महानागसो दृष्टः । तन्मधे नाटकं दृष्टं । तत्र सिंहासने चलत्कुंडलाभरणः गुरो दृष्टः ।
 तस्य पादयो राजा पतितः । गुरेण शृष्टं—'कथमगगतः ?' । तेन स्पष्टान्तो निवेदितः । तच्छ्रुत्वा गुरस्तुष्टोऽयक्—'धन्यस्त्वं
 पद्मेष्टो नियमोऽस्ति । संकटेऽपि यस्यैवं प्रतिज्ञा । तत्र मन्त्रेण तुष्टः । यत्स वरं वृणीष्य" । नृपेणोक्तं—'सामिन् मम भार्या सुतो
 न क मन्नि ?' । गुरेणोक्तं—'तत्र गुरुं च मिलिष्यति । तव शीलप्रभावाद्राज्यमपि भविष्यति । चिन्तामणिरत्नं गृहाण । मनस
 ईप्सितं भरिष्यति" । इति चिन्तामणिरत्नं दत्त्वा गुरेण तस्मिन्नेवादिदेवचैत्ये मुक्तः स नृपो मुदित इतस्ततो भ्रमन् श्रीपुरनगरा-
 मधोपतं आयतरोरथो निश्राम । तस्यास्य फलैः धुनिशृत्तं करोति । स श्रमायातया निद्रया सुखाय ।

इतश्च तदा तत्र पुरे पुनरर्जिते राक्षि विपन्ने हस्त्यश्चामरल्लत्रकुंभारूपं दिव्यपञ्चरं राजलोकेन पुरस्कृतं पञ्चदशदिननादेना-
 रिराजितं यत्राग्रतरोरथो नृपः सुप्तोऽस्ति तत्र भ्रमघर्षो । तत्र हयेन हेपितं । हस्तिना द्युहितं । शिरसि कुंभांशु पतितं । उपरिष्ठा-
 न्त्रं मितं । चामरद्वयं चलितं । अथ स करीन्द्रमाला दिव्यवेषधरो महोत्सवः पुरं प्रविष्टः । मंत्र्यादिभिर्नतः । भाग्यप्रभावात्तत्र
 गन्तं दृष्टं । नृपप्रमातृजन्य मर्गेऽपि मामन्ता अनन्ना अपि नम्रतां ययुः । एरुदा प्रधानैस्तस्य पादयोर्निपत्य बहु भणितो-
 न्त्वा नन्दः द्वाविनतमारियोगदुःखादारमग्रहं न मेने ।

नन्दः द्वाविनतमारियोगदुःखादारमग्रहं न मेने । अन्यदा भरितव्यतावशात्स सोम-
 द्वाविनतमारियोगदुःखादारमग्रहं न मेने । सार्धवाहः श्रेष्ठं किञ्चिदुपायनं गृहीत्वा नृपसन्निधौ
 निश्रामं दत्तं । नृपः नन्दः ममादिष्टः । नलारक्षकौऽपि तावुभौ कुमारौ तत्र रक्षितुं प्रैषीत् । तयोस्तत्राव-

स्थितयो रात्रौ मिथः संलापं कुर्वतोर्विनोदाय कनीयसा आत्रा ज्येष्ठः पृष्टः—‘आवयोः पिता क्व गतो भविष्यति ? माता च क्व गता भविष्यति ?’ । ज्येष्ठवन्धुस्वक्—‘न ज्ञायते जननीजनकयोः संयोगः कदा भविष्यति’ । इत्यन्योऽन्यं स्वराज्यादिवृत्तान्तं तावत्प्यतुः । तदा तत्र कर्मकरी मध्यस्थिता सार्थवाहेन सहागता राक्षी मदनवल्लभा प्रायेण दुःखाज्ञाग्रती समूलपर्यन्तं वृत्तान्तं भुञ्चा स्नेहशोकाभ्यां विह्वलीभूतमानसा तत्रागत्य तयोः कंठे विलग्य बाढं रोदिति । ‘मम मन्दभाग्याया हा वत्सो युवां चिरान्मिलितौ’ । सार्थपतिस्तत् ज्ञात्वा कुपितो हठेन तां दूरस्तार्य तौ धृत्वा भूपतेः प्रातरार्पयत् । सोपालंभं चावादीत्—‘स्वामिन्नारक्षरेण सुन्दरावस्मन्मनुष्यभूतत्वकारिणो यामिकौ प्रेषितौ’ । राज्ञोक्तं तलारक्षकस्य—‘काविमौ ?’ सोऽप्यचीकथत्—‘स्वामिन्नोपलक्षयामि । कियान् कालो जातः । मद्गृहस्थौ सेवां कुरुतः’ । नृपस्तौ सम्यगुपलक्ष्य रोमाञ्चकञ्चुकं दधौ । तथापि गुरुगंभीर्यादाका-
रोपनं विधाय तयोः साक्षेपमवोचत्—‘रे युवाभ्यां किं कृतं ?’ । इत्युक्त्वा तौ समालिंगितौ । तावपि नृपचरणे पेततुः । तयोर्मध्ये ज्येष्ठोऽवदत्—‘देव रात्रौ अद्य सोदरस्य पुरः स्वचरित्रमहं कथयामास । तदा कापि स्त्री सार्थमध्याद् द्रुतमागत्यास्मत्सन्निधावेवमुक्त-
यती ‘मम युवां पुत्रौ’ इत्युक्त्वा साऽस्मत्कंठे विलग्य बाढं रोदिति स्म । नाधिकमतः परं जानामि’ । तदा नृपः सार्थेशमुवाच—‘सार्थेश वद मत्स्यं, का सा स्त्री ?’ । तदा सार्थेशोऽवदत्—‘मया पृथ्वीपुरादानीता मद्गृहकार्याणि करोति । परं तु सा सती । सती-
त्वेन तस्या विमलं कुलमनुमीयते’ । ततो नृपः प्रधानं प्रीषीत्—‘चलात्कारो न कार्यः, संबोध्य सा आनीयतां’ इत्युक्त्वा भूपति-
स्मात्प्यं प्रीषीत् । सोऽपि गत्वा तामाकारयति । सा सन्मुखमपि नावलोकयति । प्रधानः पश्चादागत्य नृपस्य शंसत्—‘मा नैति न च
मृते’ । अयं मयो राजा राजपाटीमिषात् स्वयं बहिर्गत्वा व्याघ्रद्वयं मार्थमप्ये सार्थेशावाप्तं ममागतः । तत्र भद्राग्नौपविष्टस्य नृपस्य

गा मन्त्री ह्योन्नतमागता । गा रीदन्ती ? एतदेवमप्या मलिना दीनास्तीवदुर्बला मलिनां बराडसंस्कृतदेहा तरिने तु विशेषतः पुत्रवि-
योगात् । भूरन्तामेवंरिषो मदनगुप्ता निरीक्ष्य लज्जयाथोमूलीमित्युच्यते—‘भो मदने देवि किं तं मां नोपलक्षयसि ?’ । तदा
मा कन्युः पादाङ्गिथला महर्षिमानना नम्यो । ततः गार्थेशो भीतस्तस्याः पादयोर्निपत्य क्षमयामास । ततः सा राज्ञी राज्ञः कुपिताद-
भयं दारयामास । अथ नृपन्तां नारुनेष्वध्यभूषितां कृत्वा तूर्यनियोषपूर्णं करिस्कन्धाधिरूढां राजचिह्नाञ्चितां कृत्वा पुरस्त्रीभिः
परिष्यमानो नन्द्यपरिणीतस्व भ्यमन्दिरमगच्छत् । कीर्तिपालमहीपालाभिधा सुतो राजा राज्ञी चैवंविधं स्वकुटुंबं मिलितं । तेषां
मिलितानामान्नीयान्ममपृथगान्तप्रश्रान्तानिषायिनामनुभूतमहादुःखात् यत्सुखं जातं तत्सर्वज्ञो वेत्ति । शीलसत्त्वप्रभावेण राज्यं प्राप्तं ।
रुद्रं गमयं मिलितं । अन्यदेदं गीया नृपा अपि शीलप्रभावेण वक्ष्या जाताः ।

इत्यथ धागपुरं मंत्री स्यामिषादृकं सिंहामने न्यस्य तथैव राज्यं निवाहयत् । ततः स्वस्यामिषुत्तान्तं ज्ञात्वा श्रीपुराभिधे पुरे-
ज्ज्वाल्यो विष्णुमिषिक्तो लिखित्वा निजं जनं प्राहिणोत् । तत्राग्यो निर्विलंबं गन्वा द्वारपालेन निवेदितो नृपमानस्य पादयोः पुरो
विष्णुमिस्रं मुमोच । नृपादेनादमात्यन्तां विष्णुमिस्रामुदृष्ट्य वाचयामास । तद्यथा—“स्वस्ति श्रीश्रीपुराभिधे पुरे प्रतापाक्रान्तविक्रा-
न्तमन्यधिपृथ्वीभुजो महाराजाधिराजस्य श्रीगुन्दरमहाप्रभो धराणामोरुहाणां धारापुपुरादादेशकारकः सुबुद्धिः सोत्कण्ठं नत्वा विज्ञ-
पयति—स्वामिषादृश्यंरुणानुभागतोऽत्र सानं वरीयर्ति । अपरं च स्वामिन् सकलोऽपि देशजनः स्वामिषादानां दर्शनमभिकांक्षति,
तस्मात्प्रगादं कृत्वा ग्रीष्मं पादा अवधार्यन्तां । नात्र चिह्नैः ” । इत्याकर्ण्य जनस्य रतिं मंत्रिणश्च भक्तिं विज्ञाय स्वकीयं
प्राग्भुक्तं राज्यं भृगुन्या प्रीतोऽनदत्—“अहो ये उत्तमास्ते स्वकीयां प्रकृतिं न त्यजन्ति । यतः—

तसं तसं पुनरपि पुनः काञ्चनं कान्तवर्णं, घृष्टं घृष्टं पुनरपि पुनश्चन्दनं चारुगन्धम् ।

छिन्नविडम्बः पुनरपि पुनः स्वादवानिधुदंडः, प्राणान्तेऽपि प्रकृतिविकृतिर्जायते नोत्तमानाम् ॥ १ ॥

अथ ज्येष्ठमुतं तत्र निजपदे स्थापयित्वा समस्तराजवर्गं समादिश्य पौरानापृच्छ्य लघुसुतकलत्रयुक्तो भूरिपरिवारसमन्वितो धागापुग्गुरं प्रति नृपोऽधिच्छिन्नप्रयाणो ययौ । तत्र मंत्रिमामन्तप्रभृतयो नागराः प्रवेशाद्युत्सवं चक्रिरे । तत्र रा राज्यं चकार । सर्वेऽपि मुदितामन्तं नृपं मिवेरिरे ।

एरुदा यहिरुद्याने ज्ञानिनं मुनिनागतं श्रुत्वा मुनिं नत्वा धर्मदेशनां श्रुत्वा ग्राच्यकर्म पृष्टवान् । मुनिर्ज्ञानाद्विदित्वो-
द्यान—“राजस्त्वं ग्राग्भने नृपायां ग्रंथनामा व्यवहार्यभूत् । श्रीमती तव प्रियाऽभूत् । सद्गुरुयोगातारुण्ये चैत्येषु जिनार्चनं दीनादिपु-
दानादिकं पुण्यमगण्यं करोति । ततो घृद्धभावे सर्वमपि पुण्यकार्यं मुक्तं । तयोर्जीवा विपद्य युवां क्रमाज्जातौ । तेनादौ राज्यश्रीः
प्राप्ता । पथाद्दुःखिना जाता । निजबुद्ध्या यच्छीलं पालितं तत्प्रभावादिद्वैह्य जन्मनि राज्यसौख्यं भूयोऽप्यासादितं ” । ततो नृपः
संवेगरेणेन तरंगितमना धर्मकृत्यं श्रुत्वाऽणुव्रतानि गृहीत्वा सर्वज्ञभवनानि कारयित्वा जिनेश्वराणां प्रतिमाः स्थापयित्वा विधिनाऽर्च-
यामास । म नृपो दयार्द्रचित्तः मत्यामक्तः परद्रव्यपरादमुखः सशीलः सुसंतोषः परोपकृतिकर्मठ एवंविधो राक्षसा समं गृह्णितमखंडितं
पालयित्वाऽगमने शुभध्यानं कृत्वा दिवं ययौ । अतः कारणान्द्रव्यव्रतव्रतं पालनीयं ।

। उति ब्रह्मघते मुन्दरनृपकथनकं ।

अथ पञ्चममणुव्रतं परिग्रहपरिमाणं ज्ञेयं । तस्यापि पञ्चातिनारा हेयाः । तथा—
धनधान्यस्य कुप्यस्य गवादेः क्षेत्रवाहेन्द्रश्च संख्यातिक्रमोऽत्र परिग्रहे ॥ १ ॥

परिग्रहप्रमाणनियमः कार्यः । लोभस्त्याज्यः । यतः—

धनहीनः शतमेकं सहस्रं शतवानपि । सहस्राधिपतिर्लक्षं कोटिं लक्षेश्वरोऽपि च ॥ १ ॥

कोटीश्वरो नरेन्द्रत्वं नरेन्द्रश्चक्रवर्तिताम् । चक्रवर्ती च देवत्वं देवोऽपीन्द्रत्वमिच्छति ॥ २ ॥

अतः कारणाहोभां निवारणीय एव । लोभिषुल्काः कथमपि सुखं सन्तोषं च न प्राप्नुवन्ति । यतः—

बहूनिस्तृप्यति नेन्यनैरिह यथा नांभोभिरंभोनिधिस्तद्वल्लोभघनो धनैरतिघनैर्जन्तुर्न संतुष्यति ।
न त्वेवं मनुते विमुच्य विभवं निःशेषमन्यं भवं यात्यात्मा तदहं सुधैव विदधाम्येनांसि भूयांसि किम् ॥ १ ॥

कालुष्यं जनयन् जडस्य रचयन् धर्मद्रुमोन्मूलनम् । क्लिश्यन्नीतिकृपाक्षमाकमालिनीं लोभांबुधिं वर्धयन् ।
मर्यादातटमुद्रयन् शुभमनोहंसप्रवासं दिशन् किं न क्लेशकरः परिग्रहनदीपूरः प्रवृद्धिं गतः ॥ २ ॥

। अत्र व्रते धनसारदृष्टान्तः ।

अत्रैव भरताभिधे क्षेत्रे मिथविल्याता मथुरा नाम महात्मनोहरा पुरी वर्तते । तत्र धनमारनाभा व्यग्रहारी वसति । तस्य पद-

पट्टिद्रव्यक्रोडयः मन्ति । निखाते व्यवहारे देशान्तरव्यापारे च प्रत्येकं प्रत्येकं द्वाविंशतिकोटिघनाधिपत्यं प्रतिपालयन् व्यापारं करोति । तथाप्यतुष्टः क्वापि न रतिं प्राप । कस्यापि न विद्यासं करोति । वित्तलेशोऽपि न शुज्यते । कथमपि दीनादौ वित्तं न ददाति । क्षारांयुधेर्विन्दुरिव तस्य वित्तमभोग्यमासीत् । याचके गृहे समागते तस्य शिरोऽर्तिर्जायते । याचमाने च तस्य हृदयदाहो जायते । गृहमानुषं भिक्षुकादेर्भिक्षां ददत्तं वीक्ष्य मूर्छति निवारयति च । भरसमभं घृतादिकं च न भुंक्ते । दानस्य वार्ता दूरादेव पलायते । स प्रातिवेशिमकादिकं दानं ददत्तं न वीक्षते । देवादिधर्मकार्येषु केनापि भणितो दन्तशकटं बध्ना निश्चेष्टीभूय तिष्ठति । किं बहुना ? गृहमनुष्या अपि तस्मिन् बहिर्गते एव भुञ्जते । यतः—

दानशब्दादुदारेण गृहीते प्रथमाक्षरे । कृपणैः स्पर्धयेवास्य न इत्येवाक्षरः कृतः ॥ १ ॥

कृपणत्वेन तस्य महाकृपण इत्याख्या जनैर्निर्ममे । कदाचिच्चपलातैलुवरिकवल्लभैर्भोजनं करोति । कदाचिच्छीतं कदाचिदुष्णं कदाचित्कुत्सितान्नं च भुंक्ते । एवं तस्य कियानपि कालो गतः । एकस्मिन् दिने भुवं खनित्वा रहः स्थित्वा यावन्निधिं संभालयति तावत्तत्राङ्गारानपश्यत् । ततः स शंकितोऽपरानपि सर्वाग्निधीनवलोकयति । तत्रापि मत्कोटकाहिबृथिकादीनि वीक्ष्य हृदयं ताडयित्वा पतितः । नित्यं म दुःखितो बाढं विलपति । तावदन्यदाऽम्बुधौ यानभंगादिकं केनापि कथितं । तस्य धनं जलस्थलगतं सर्वमपि विनष्टं । वणिक्पुत्रश्च भाक्षितं । मुहुर्मुहुर्धनं स्मृत्वा सर्वत्र शून्यो प्रमति । यतः—

दानं भोगो नाशस्तिस्त्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य । यो न ददाति न भुंक्ते तस्य तृतीया गतिर्भवति ॥ १ ॥

तथा च—

कीटिकासंचितं धान्यं मक्षिकासंचितं मधु । कृपणैः संचिता लक्ष्मीरन्यैरेवोपभुज्यते ॥ २ ॥

तेनेदं चिन्तितं—“अथाहं किं करोमि ? मया महाकृपण इत्याख्या पुरे प्राप्ता । अधुना निर्धनत्वेन पुरे हास्यास्पदं प्राप्स्यामि । ततोऽद्यापि जलधिमार्गेण चेद्यामि तदा मम लाभः सुन्दरो भावी ” । ततो मेयपरिच्छेद्यगणधार्यक्रयाणकं दशलक्षणां संगृह्य पोतमारुह्य कणकाज्यभोज्यनीरेन्धनैर्युक्तः सांयात्रिकलोकैः सहाम्बुधिमव्ये प्रतस्थे । तत्राप्यभाग्यवशादकस्मात् कियत् दूरं गते घनेन नभो रुरुधे । जड़डो महाघातः प्रकटीवभूव । विद्युद्दण्डोऽप्युल्बणः समजनि । तदांभोधिस्तं पोतमुदललयत् । निर्यामकैर्धैर्यं मुक्तं । शरण्य-रहितो लोकः किं कर्तव्यतामूढो जातः । कोऽपि जले झंपामदात् । कोऽपि देवतां सस्मार । कोऽपि गृहमानुषान् सस्मार । कोऽपि अधो नि पत्य स्थितः । कोऽपि मां रक्ष रक्षेत्यवक् । कोऽपि सुखं व्यादाय तस्थिवात् । ततः सहसा पोतः शतखंडो जातः । तस्मिन् पोते भग्ने धनसारस्तु लब्धफलको वार्धिवीचिभिर्बहिः क्षिप्तः । ततोऽटव्यां भ्रमन् दीन इति व्यचिन्तयत्—“अहो मम कं तद्धनं ? क तद्धनं ? क परिच्छदः ? पवनेनार्कतूलवत् विधिना काहमानीतः ? धिग्मां, येन मया प्रभूतं धनं संचितं, न भुक्तं, न धर्मे व्ययितं, न परस्योपकृतं ” इत्यादि भावयन् इतस्ततो भ्रमन् तत्कालोत्पन्नकेवलज्ञानभासुरं मुनीश्वरमेकं ददर्श । तन्महिम्नागतैर्देवैः स्वर्णपंकजे निर्मिते समासीनं तं मुदा नत्वा धनसारस्तत्रोपविष्टः । तदुक्तं धर्मं श्रुत्वा लब्धावसरस्तं केवलिनं पप्रच्छ—“हे भगवन्नहं कथं कृपणः कथं च नष्टविभवः संजातः ? ” । केवली प्राह—“भो भव्य शृणु । घातकीखंडभारते घनाढ्येभ्यगृहे द्वौ भ्रातरावभूतां । पितरि मृते ज्येष्ठो गृहनेताऽभवत् । स च गंभीरः सरलः सदाश्रयो दाता सद्भावुकः । कनिष्ठः कृपणो लोभवान् । ज्येष्ठो यदा दीनादिभ्यो दानं

प्रयच्छति तदा लघुज्येष्ठोपरि प्रद्वयं वहति । दानाद् मृशं चारयति । ज्येष्ठस्तु न विरमति तदा कनिष्ठो विभिन्नो जातः । ज्येष्ठप्रातुः श्रियं ददतः पुण्यसेवनालक्ष्मीर्वृद्धिं प्राप्ता । लघुस्तु दानमददत् जातो दखिदी । यत उक्तं—

दीयमानं हि नापैति भूय एवाभिवर्धते । कूपारामगवादीनां ददतामेव संपदः ॥ १ ॥

सुस्थानन्यासकृष्टेव दातारं श्रीः पुनः श्रयेत् । निर्गता गुप्तिर्भीतेव कृपणं नैति सा पुनः ॥ २ ॥

लघुर्मत्सरेण नृपतेः पुरो ज्येष्ठबान्धवस्यालीकं किञ्चित् प्रकाश्य सर्वस्वं ग्राहयामास । ज्येष्ठबन्धुस्तेन वैराग्येण सुसाधुचरणा-
न्तिके परिग्रज्यां गृहीत्वा चिरं चारित्रं प्रतिपाल्य सौधमे प्रवरः सुरो जातः । लघुप्राताऽपि लोकेन निन्द्यमानो बालतपः कृत्वा
काले मृत्वाऽसुरेष्टदपद्यत । असुरयोनिभ्य उद्धृत्य त्वं जातः । ज्येष्ठस्तु सौधर्माञ्च्युत्वा ताम्रलिप्यां महेभ्यस्य सुतः समजनि । स
काले प्रतिपन्नयतिव्रतः समुत्पन्नकैवलज्ञानो विहरति । सोऽहमेव । यद्दानप्रद्वेपतोऽन्तरायः कृतस्तत्कर्मविपाकेन तव कृपणत्वमभवत् ।
ज्येष्ठबन्धोर्भ्रूद्धिः पैशुन्यात्त्वया ग्राहिता तद्विपाकादिदानीं तव धनं नष्ट । तद्दुष्कृतं गहिंत्वाऽद्यापि यथार्जितं धनं मूर्छां विमुच्य पात्रे
नियोज्यं । उक्तं च—

यद्ददाति यदश्नाति तदेव धनिनो धनम् । शेषं को वेत्ति कुत्रापि कस्याप्युपकरिष्यति ॥ १ ॥

मृत्युः शरीरगोसारं धरा च धनरक्षकम् । दुश्चारिणीव हसति स्वपतिं पुत्रवत्सलं ॥ २ ॥

इह लोको भवेद्भुक्ते दत्ते परभवः शुभः । अभुक्तदत्ते विचे तु वद कोऽत्र गुणो नृणाम् ॥ ३ ॥

अनित्यास्विरासारा लक्ष्मीर्यदीयते भुज्यते च तदेव वरं । यतः चपला नारीव कस्यापि वेदमनि लक्ष्मीः स्थितिं न कुरुते । तदानं पत्रमियं । यतः—

अभयं सुपत्तदाणं अणुकंपा उच्यि कित्तिदाणं च । दोहं वि मुखो भणिओ तित्ति वि भोगाइया दिति ॥ १ ॥
लक्ष्मीः कामयते मतिर्भृगयते कीर्तिस्तमालोक्ते प्रीतिश्चुम्बति सेवते सुभगता नीरोगतालिंगति ।
श्रेयःसंहतिरभ्युपैति दृणुते स्वर्गोपभोगस्थितिर्मुक्तिर्वाञ्छति यः प्रयच्छति जनः पुण्यार्थमर्थं निजम् ॥ २ ॥
यत्र तत्रापि देयं चेत्पान्ने च दीयते तदा । शालिभद्रवदाम्नोति मनोऽभिलषितं सदां ॥ ३ ॥

पात्रभावेऽपि यत्र तत्र ददतः कुबेरवद्गतलक्ष्मीरपि पश्चादायाति ” । तच्छ्रुत्वा धनसारेण पृष्टं—‘कः कुबेरः ? तेन कथं लक्ष्मीः प्राप्ता ? ’ । इति पृष्टे मुनिः प्राह—“ धृतताम् । श्रीविशाले विशालपुरे नगरे गुणाढ्यो भूपती राज्यं करोति । तत्र कुबेर इव धनाधिपः दूरेराख्यो व्यवहारी यसति । आदिपूर्णः स सख्यन्दनविनायिलासगीतगानादिवस्त्राभरणादिसुखं भुनक्ति । अन्यदा श्रीदेवता दिव्यरूपा धरवेशभूषिता च तस्वीकृति समागत्य तं निशि सुप्तमापत—‘अहो जागरि निद्रालुर्वा ? इति श्रुत्वोत्थाय संभ्रमात् जगाद—‘ मातर्जागर्मि । त्वं कासि ? । इत्युक्ते साज्वदत्—“ अहं लक्ष्मीरस्मि । भाग्यादेव ममावस्थानं भवति । अतः तत्र भाग्यं धायं गतं । अतः कारणात्त गृहाद्यामि ” । ततः सहस्रोत्तमबुद्धिः स चक्ति स्म—‘एवं चेत्तर्हि दिनसप्तकं तिष्ठ’ । ततः आमिति प्रतिपद्य सा तिरोदधे । तदनन्तरं प्रत्युगे स कुबेरो निखातगतं सर्वं धनं प्रकटीकृत्य गृहमादुषाणामखिलान्याभरणा-

दीनि कांस्यदूष्यादीनि चाकृष्य महोत्करानचीकरत् । पथात् पुरमव्ये उद्घोषणामकारयत्—‘अनाथा दुःस्थिता दुःखिताः स्वजनाश्च सर्वे समागच्छन्तु । तेषामिच्छितदानं ददामीति । तथा च सर्वज्ञभवनादौ पूजास्नात्रमहोत्सवादिकं साधुषु वस्त्रानदानं ज्ञानोपकरणादिकं कृत्वा साधर्म्यवात्सल्यादिकैर्धर्मकृत्यैः सप्तभिर्दिनैर्द्रव्यं व्ययितं । भक्तशेषोऽभवद् । सप्तमदिनरात्रौ जीर्णमञ्चके निशि निश्चिन्तः सुप्तः । तावच्छ्रीदवी तत्रागत्य विलक्षा तमभापत्—‘अहो कुबेर जागर्षि न वा’ । श्रेष्ठिना न जल्पितं । तदा श्रियोक्तं—‘ममोत्तरं न दत्तं’ । तावत् हस्तसंज्ञयोपलब्धः स संभ्रान्त इवोत्थितः—‘मातर्मया न ज्ञातासि । क्षम्यतां । धनाभावाच्चिह्नितत्वेन सुखनिद्राऽद्य ममाभवत्’ । ततः श्रीरुचे—‘अहं गंतुं न शक्नोमि । त्वयाहं बाढं संप्रति दानपाशेन बद्धा’ । कुबेरोऽप्यब्रवीत्—‘कः कस्य बन्धनं करोति ? यथेप्सितं स्थानं ब्रज’ । देवता प्राट्—‘भो भद्र स्वेच्छया कुतो गमनं भवति ? यतः—

भो लोका मम दूषणं कथमिदं सञ्चारितं भूतले ।

सोत्सेका क्षणिका च निघृणतरा लक्ष्मीरिति स्वैरिणी ।

नैवाहं चपला न चापि कुलटा नो वा गुणद्वेयिणी ।

पुण्येनैव भवाम्यहं स्थिरतरा युक्तं च तस्यार्जनम् ॥ १ ॥

अतोऽहं पुण्यवशा । त्वया तु पुण्यकृत्यानि कृतानि । तेनाहं स्थिता ” । स हृष्टोऽब्रवीत्—‘मातः कथमेव्यसि’ । श्रीरवोचत्—“भो भद्र निश्चम्यतां । नगराद् बहिः पूर्वप्रतोल्यां सरस्तटे श्रीदेव्या भवनेऽवधूतवेपेण यो भवेत् तं निमंज्य भोजयित्वा मध्यापवरके

लङ्घनेन ताडनीयः । स च स्वर्णपुरुषो भविष्यति ” । ततः प्रभाते देव्यादेशेन तथैव विधिना कृते सुवर्णपुरुषो जातः । खंडितोऽपि मोऽक्षय एव । पुण्यप्रभावात्तत्रैव सुखी जातः । प्रातिवेशिकेन नापितेन स व्यतिकरो ज्ञातः । तेन चिन्तितं—‘अरे अमीषां व्यवहारिणां गृहे लक्ष्मीरिति प्रजायते । अहमपि करिष्ये ’ । इति विचार्य सोऽन्यदा तादृशं नरं वीक्ष्य देवकुलस्थितं निमग्न्य भोजयित्वा लङ्घनेन शिरसि जयान । स तेन प्रहारेणोचैराक्रन्दत् तदा तलारक्षः सायुध आक्रन्दं श्रुत्वा समाजगाम । तद् दृष्ट्वा नापितो बद्ध्वा रामोऽग्रे निवेदितः । राज्ञा वृत्तान्तः पृष्टः—‘ भोः सत्यं वद ’ । स सर्वं वृत्तान्तं समाख्यातवान्—“ स्वामिन् कुर्वेद्व्यवहारिणो गृहे यथा स्वर्णपुरुषोऽजनि तादृशं मयापि चक्रे । परं तु फलं तादृशं नाभूत् ” । भूषेनं कौतुकात्तत्कार्यं पृष्टं । कुर्वेरोऽपि सर्वं मूलादारम्य वृत्तान्तमाचक्षे । ततो राजा तुष्टोऽवदत्—‘ धन्योऽहं, यस्य मे पुरे ईदृशा दातारः पुण्यादयाः सत्यभाषिणः सन्ति ’ । इत्युक्त्वा राज्ञा सत्कृतः पुनरैव स्वगृहे गतः । नापितोऽपि मुक्तः । तदनन्तरं कुर्वेरोऽपि विशेषतः सद्धर्मकृत्यपरोऽभवत् । पुण्यादयमाने स्वर्गं गतः ।

इति कैमलिन्यचः श्रुत्वा धनमारः संविनः प्राह—“ प्रभो यद्येवं तत् परिग्रहनिर्ग्रहं ममास्तु । अथाहं यदर्जयिष्ये तदर्थं धर्मकर्मणि प्रदास्ये । अधप्रभृति मया कस्यापि दोषो न ग्राह्यः ” । ततो धनसारेणान्योऽपि जिनोदितगृहिधर्मः प्रतिपन्नः । जन्मान्तरापराधितः केवली भृशं धामितः । ततः केवली भव्यान् प्रतिबोधयन्नन्यत्र व्याहर्षीत् । सोऽपि श्रेष्ठी परिभ्रमन् ताम्रलिप्यां पुन्यं गतः । तत्र व्यन्तरप्रागादे प्रतिमया तस्थिवान् । व्यन्तरः कुपितस्तस्यातिभीषणरूपसंग्रहसर्गं व्यधात् । सूर्योदयेलां यावत्तस्योपसर्गं चकार । सोऽपि मेरुवद्भीरो निष्प्रकंपो मनागपि न चलितः । तं तथाविधं दृष्ट्वा हृष्टः सुरोऽवदत्—“ धन्योऽसि महाभाग । तव पितरौ धन्यौ ।

यस्य गृहिणोऽपि तवेदशी मतिः । तव माहसेन तुष्टोऽस्मि । किञ्चिद्याचस्य ” । इति श्रुत्वा स ध्यानस्थो यावन्नोत्तरं ददौ तावत्
 द्रुतं सुरोऽपि जर्ग—“ भो भद्र यद्यपि त्वं निरीहोऽसि तथापि त्वं मम वचसा मथुरायां तव वासगृहे गच्छ । प्राग्वत्त्वं महर्द्धिको
 भामी ” । इत्युक्त्वा तं क्षमयित्वा सुरोऽदृष्टो जातः । ततः श्रेष्ठी कायोत्सर्गं पारयित्वा मनसि चिन्तितवान्—‘मम धनेन किं ? परं तु
 पुरातनं स्वस्य कार्पण्यमलं धालयामि ’ । इति विचिन्त्य मथुरायां स्वकीये गृहे गतः । एकदा निखातद्रव्यस्थानानि विलोकयति
 तावन्न निधानेषु तत्पर्यं द्रव्यमीक्षितं । देगान्तरगतमपि द्रव्यं दिने दिने आयाति यत्तु भक्षितं जनैस्तदप्यासादितं । एवं च
 तस्य पुनरपि पद्मगण्डकोटयो मिलिताः । सद्यः शुभभावकृतानि पुण्यानि फलन्ति । तत्र श्रेष्ठिता धनसारेणोचुंगशिखरो जिनप्रा-
 मादः कारितः । तत्र कलशपताका विश्राजन्ते । तथा जीर्णोद्गराः समुद्रधृताः । सार्धमिकवात्सल्यानि कृतानि । स्वजनाः सम्मा-
 निताः । मातृनां दत्तान्नदानानि दत्तानि । सप्तश्रेणु निजं द्रव्यं व्ययितम् । इति वित्तव्ययात् कीर्तिधर्मो समुपाज्य पर्यन्तेऽनशनं
 व्यधात् । आयुःक्षये विषय माधर्मरुणप्रभे विमाने चतुःपल्योपमायुक्तः सुरो बभूव । अतः कारणादतिलोहयताध्यानाञ्जन्तुर्दुःखमन-
 धर्षपरं चामोति । मनसि संकल्पोऽपि न चिन्तनीयः । यथा—कोऽपि कार्पटिकः भिक्षया प्राप्तं सक्तुभृतं घटं निजपादान्ते विमुच्य
 शून्यदेवकुलंऽऽरपीत् । तत्र निशापां जाग्रदिदं दधौ—“ इमान् सक्तुकान् विक्रीय तन्मूलेनाजो गृहीष्ये । तया सापत्यया धेनुं ।
 तया मापत्यया महिषीं । महिष्या सापत्यया वरवाजिनीं । तस्याः किशोरकैर्दिव्यैर्बहुद्रव्यं भाविष्यति । तेन द्रव्येणोचं सुन्दरं मनो-
 हरं गवाधजालिकायुक्तं माधं कारयिष्यामि । तत्रावासे चातं विधास्ये । तत्रोपस्करं मेलयित्वा परिवारं स्वजनं निमःयोत्तमविप्रस्य सुतो
 परिणेष्यामि । तस्याः मर्चलक्षणसंपूर्णः सुतो भविता । तस्य बालस्य बहुद्रव्यव्ययैर्वर्धापिनोत्सवे कृते मम मनोरथशतैः सार्धं दृष्टिं

यास्यति । अन्यदाऽहं बहिरायातो गृहांगणे सुतं रुदन्तं दृष्ट्वा कुपितः सन् भार्यां चरणेनाहं हनिष्ये” । इति विचिन्त्य पादग्रहरो मुक्तः । तेन घटो भग्नः । मक्त्यो गताः । कार्पटिकः शुशोच । इति ज्ञात्वा विवेकिभिः संकल्पयिकृत्यावपि न चिन्तनीयावेवेति ।

एवमुक्तानि पञ्चाणुव्रतानि । स्थूलत्वेन पालितैरेभिर्गृही शनैः शनैः शिवं याति । एतानि व्रतानि सूक्ष्मविभेदेन पालितानि पञ्च महाव्रतानि भवन्ति । अमीभिर्महाव्रतैः शीघ्रमासन्नमार्गतुल्यैः साधुः स्वर्गापवर्गं प्राप्नोति । अतो बुधैर्यथाशक्ति यतितव्यं ” । इत्येवं मुनेर्नाया बहवो जना नियमाभिग्रहं देशविरतिं च प्रपेदिरे । राजा किरणवेगस्तु क्रोधलोभमोहमदरहितः संवेगं प्राप्तो गुरुं प्रणम्यैवमुवाच— ‘ भगवन्कहं संसारभयोद्धिनः भवज्यां गृहीष्ये । तस्मादत्र मासकल्पो विधेयः ’ । इत्युक्त्वा स गृहं गत्वा मंत्रिणमाख्याय नन्दनस्य राज्यभारं समारोप्य महत्सवाहिन्यां शिविकायामुपविश्य स्वयं सुगुरोः पार्श्वे परिव्रज्यामुपाददे । कर्मशल्यं समुद्धतुं मुचिरं चारित्रं पालयामास । ज्ञानेन विदितोत्सर्गापवादविधिः श्रुतस्कन्धाधिरूढः क्रमाद् गीतार्थो जज्ञे । गुरोरनुज्ञया एकाकी विहारं प्रतिपद्याकाशगमनेनान्यदा पुष्करद्वीपे समागमत् । तत्र शाश्वतार्हतो नन्वा हेमाद्रिसन्निधौ तीव्रं तपस्तपन् परीपहान् सहमानस्तत्र कालमगमयत् । सोऽपि कुर्कुटोऽहिजीवो नरकादुद्धृत्य हेमाद्रिगह्वरे कालदारुणः सर्पो जातः । स बहून् जन्तून् कवलयन् आहारार्थमहनिशं वज्रास्रम । एकदा स पर्यटन् नागो ध्यानिकाग्रमानसं तं किरणवेगं ऋषिं ददर्श । स सद्यः प्रागजन्मधैरेण संजातकोपारुणेक्षणस्तं मुनिमवेष्टयत् । विपभीष्माभिर्दंष्ट्राभिर्मुनिं ददंश । ततः स्वस्थानमगमत् । तदा स मुनिर्दध्यौ—‘अयं ममोपकारी कर्मक्षयाय’ इति चिन्तयन् बाढं विपव्याप्तदेहालोचनां कृत्वाऽखिलान् जन्तून् क्षामयित्वाऽसावनशनं विधाय नमस्कारं ध्यायन् विपद्य द्वादशे कल्पे जंघुद्रुमावर्ते विमाने द्वाविंशत्यर्णवस्थित्या प्रवरः सुरः समुत्पेदे । तत्र दिव्यसुखं भुञ्जन् कालमत्यवाहयत् । यतः—

देवाण देवलोणं जं सुखं तं नरो सि भणिओ वि । न भणइ वाससएण वि जस्स वि जीहासयं हुज्जा ॥

अथ गोड्डी सौद्रप्यानाइ यहून् जीयान् भक्षयन् हेमाद्रिपर्वते द्रववह्निना दग्धस्तमःप्रभायां पष्ठथां नरकपृथिव्यां द्वाविंश-
त्यर्णवस्थित्या नारकः समुत्पद्यः । तत्र न नारको मुद्गलैः खंडयते, यन्ममुद्गरैः कुट्यते, कुंडकुंभीषु पच्यते, निशितासिभिश्छि-
द्यते, कर्पत्रैर्निदार्यते, कोलकुंडुरैर्भक्ष्यते, महायंत्रेषु पीड्यते, गलितं त्रयुः पाय्यते, अयोरधेषु योज्यते, शिलातले आस्फाल्यते,
मदिंगुंडेषु क्षिप्यते, तप्तशूलेषु स्थाप्यते । तथा क्षेत्रस्यभाजं दुःखमन्योन्याभ्यां कृतं च महादुःखमनुभवंस्तस्थौ । क्षणमपि
तस्य गुलं नाभूत् ।

आनंदवीरो भवतापहारी श्रीसंघवीरः सुरराजपूज्यः ।

कल्याणकारी कृतसंघहर्षः श्रीपार्श्वनाथः कुरुताच्छिवं चः ॥ १ ॥

इति श्रीतपागच्छे श्रीजगन्मूर्ध्नरिपट्टपरंपरालंकारश्रीपूज्यश्रीहेमविलसंतानीयश्रीहेममोम-
गुरिचिजयराज्ये पंडितश्रीसंघवीरगणिशिष्यपंडितश्रीउदयवीरगणिविर-

चिने श्रीपार्श्वनाथगद्यवन्धलघूचरित्रे चतुर्थपत्रमम-
यवर्णनो नाम द्वितीयसर्गः ॥

अथ तृतीयः सर्गः ।

प्रणम्य पार्श्वोधिपतिं जिनेन्द्रं दशावतारं भुवनैकभानुम् ।

कथाप्रचन्धैः सुरैर्सेमुदाऽहं वदामि सर्गं सकलं तृतीयम् ॥ १ ॥

इतथास्मिन् जंबूद्वीपे प्रत्यग्विदेहविभूषणे सुगन्धिविजये शुभंकतानगनी पुरी कल्पद्रुमसमैर्दत्तनैर्युक्ताऽप्सरस्तुल्यनारीभिर्मनोरमा देवमन्दिरैः शोभिता स्वर्गपुरीव राजते । तत्राद्भुतभाग्यभूः सकलगुणसागरो वज्रवीर्यनामा नृपोऽभवत् । यः स्रक्तीत्या विभं धवलयन् जनान् रञ्जयामास । यं सर्वेऽपि राजानो नमस्कुर्वन्ति । येन सर्वेऽप्यस्यो वशीकृताः । यस्मै प्रजा सकलापि सेवते । यस्मात् कल्याणपरंपरा वृद्धिं प्राप्नोति । यस्य गुणा देशे देशे जनैर्गीयन्ते । यस्मिन् राज्यं शासति ईतयो न पराभवन्ति । स वज्रवीर्यो नृपतिरेकच्छत्रं प्राज्यं साम्राज्यं पालयामास । तस्यापरा लक्ष्मीरिव लक्ष्मीवतीनाम्नी पट्टराज्ञी लज्जाविनयसाधुत्यशीलप्रभुत्वैर्विधर्गुणैः सदा शुशुभे ।

इतः किरणवेगस्य जीवो देवभवाञ्च्युत्वा तस्या लक्ष्मीवतीदेव्याः कुक्षिमरस्तीरे मरालवदचातस्त । सा चोत्तमस्वप्नमञ्चितं सुगमये धरणीभूषणं विश्वजननयनानन्ददायकं सुतमद्यत । पित्रा महोत्सवः कृतः । ततो वर्धापिनमहोत्सवे कृते स्वजनान् भोजयित्वा स्वजनसमं वचनाभ इति स्पष्टं नाम निर्ममे । पित्रोरानन्देन समं पुण्यपुद्गलैर्वर्धितः स वचनामः कौमोयै सकलाः कला ग्राहितः ।

न ग्रीन कलाकलासंपन्नः कुलये हर्षं व्यधात् । क्रमात्स वज्रनाभ उज्ज्वलं यौवनं प्राप । तस्य महद्भुजावलं प्रससार । स संगी-
तप्राश्नग्यनिर्दोषेन काव्यरूपास्वजनगोष्ठीरसेन च क्रीडन् कालं निनाय । अन्यदा वंगदेशपतिश्चन्द्रकान्तो निजांगजां वज्रनाभाय
प्रदातुं मन्मुखमर्दौक्यत् । कुमारोऽपि तां विजयाभिधां कन्यासुदुवाह । स तया सह पञ्चविधविषयसुखानि वृणुजे ।

अन्यदा कुमारस्य मातुलनन्दनः कुवेराख्यः स्वपितृभ्यां रुष्टो वज्रनाभस्यान्तिके आगत्य स्थितः । स च नास्तिकवादी
कुमारं धर्मे सादरं वीक्ष्यामादीत्—“अहो मुग्ध किमेषा कष्टकल्पना ? केन त्वं विप्रतारितोऽसि, यद्धर्मात्सवृगतिर्भवेत् । अतः कार-
णान्मनोरञ्चः कायानामीप्सितं पूरय ” । राजकुमारस्तदुक्तं निशम्य तूष्णीं दध्यौ—“कुग्रहग्रथिलैः सह संवादो मतिभ्रंशाय भवति ।
अत एनं कृतोऽपि ज्ञानितो बोधायिष्यामि ” । इति विचिन्त्य स्थितः । एकदा लोकचन्द्रस्वरिभूरिमुनिपरिवारपरिवृतो बहिरशोक-
वने नमस्तुतः । तस्यागमनं श्रुत्वा बहवः पौरा अभिवन्दितुं जग्मुः । कुमारोऽपि कुवेरसहितो मुनीश्वरं स्वरिवरं वन्दितुमगच्छत् ।
कुमारो निधिना शुद्धभावेन मुनीश्वरं वयन्दे । कुमारस्योपरोधेन कुवेरोऽपि तं ननाम । तत्र कुमारग्रमुखेषु जनेषु यथास्थानमुपविष्टेषु
धर्माधानसुशोपमां धर्मदेशनां प्रारंभे । तथाहि—

इह प्रकृत्या स्वच्छोऽपि जीवः कर्ममलावृतः । लभते विविधं दुःखं भ्राम्यन् गतिचतुष्टये ॥ १ ॥

अस्य व्याख्या—स्वच्छोऽपि जीवः कर्ममलावृतो गतिचतुष्टये भ्राम्यन् विविधानि दुःखानि लभते । तच्च कर्मापधा—ज्ञाना-
वर्णीयं दर्शनारणीयं वेदनीयं मोहनीयं नामकर्म गोत्रकर्म आयुःकर्म अन्तरायकर्म चेति । तत्र ज्ञानं पञ्चधा—मतिज्ञानं श्रुतज्ञानं
अवधिज्ञानं मनःपर्यवज्ञानं केवलज्ञानं चेति । तेषां ज्ञानानामावरणं विधीयते येन तज्ज्ञानावरणं कर्म नवधा—

चक्षुर्दर्शनावरणं अचक्षुर्दर्शनावरणं अविधिदर्शनावरणं केवलदर्शनावरणं निद्रा निद्रानिद्रा प्रचला प्रचलाप्रचला स्यानद्धिः एवं नवधा दर्शनावरणीयं कर्म । वेदनीयकर्म द्विधा—सुखवेदनीयं दुःखवेदनीयं च । मोहनीयकर्माष्टाविंशतिभेदं । तद्यथा—पोडश कपायाः क्रोधमानमायालोभाख्याः । संजलनक्रोधः प्रत्याख्यानक्रोधः अप्रत्याख्यानक्रोधः अनन्तानुबन्धी क्रोधश्च । एवं मानस्य मायायां लोभस्य च चत्वारश्चत्वारो भेदा भवन्ति । उक्तं च—

पक्षं संजलनः प्रत्याख्यानो मासचतुष्टयम् । अप्रत्याख्यानको वर्षं जन्मानन्तानुबन्धकः ॥ १ ॥

एवं सर्वेऽपि मिलिताः पोडश कपायाः । हास्यादिपदकं—हास्यमोहनीयं रतिमोहनीयं अरतिमोहनीयं शोकमोहनीयं भयमोहनीयं जुगुप्सामोहनीयं च । पुरुषवेदः स्त्रीवेदः नपुंसकवेदश्चेति वेदत्रिकं । सम्यक्त्वमोहनीयं मिश्रमोहनीयं मिथ्यात्वमोहनीयं चेति मोहनीयत्रयं । एवं मोहनीयकर्मणोऽष्टाविंशतिर्भेदाः । नामकर्म द्विविधं—शुभमशुभं चेति । गोत्रकर्म द्विविधं—उच्चैर्गोत्रं नीचैर्गोत्रं च । आपुःकर्म चतुर्विधं—देवायुर्मनुष्यायुस्तिर्यागायुर्नरकायुश्चेति । अन्तरायकर्म पञ्चविधं—दानान्तरायं लाभान्तरायं वीर्यान्तरायं भोगान्तरायं उपभोगान्तरायं च । ज्ञानस्थान्तरायाज्ज्ञानावरणीयं कर्म यद्भाति । धर्मान्तरायकरणाद्दर्शनवरणीयं कर्म यद्भाति । यदुक्तं—

सर्वज्ञगुरुसंघादौ प्रत्यनीकतया भृशम् । दर्शनावरणीयं स्यादनन्तभवकारकम् ॥ १ ॥

अनुरूपगुरुभक्तिसमादिभिः सुखवेदनीयं कर्म यद्भाति । तद्विपरीतकरणाद् दुःखवेदनीयं कर्म यद्भाति यतः—

जया मोहोदयो तिव्वो अन्नाणं खु महब्भयं । केवलं वेयणीयं तु तथा एगिंदियत्तणं ॥ १ ॥

रागद्वेषमहामोहयुतस्तीव्रकषायवान् देशविरतिसर्वविरतिवन्धकं मोहनीयं कर्म वध्नाति । मनोवचनक्रायेषु वक्रोऽभिमानवान् अशुभनामकर्म वध्नाति । तद्विपरीतो गुणवान् शुभनामकर्म वध्नाति । गुणवान् परगुणग्राही मदाष्टकरहित आगमश्रुतिप्रियो जिन-भक्तिपरायण उच्चैर्गोत्रं कर्म वध्नाति । तद्विपरीतो नीचैर्गोत्रं कथयति । अथायुःकर्मवन्धं कथयति—अज्ञानतपसाऽज्ञानकटेनाणुव्रतसु-
(महा)व्रतैर्देवायुर्वध्नाति । उक्तं च—

अकामनिर्जराबालतपोऽणुव्रतसुव्रतैः । जीवो बध्नाति देवायुः सम्यग्दृष्टिश्च यो भवेत् ॥ १ ॥

यो दानशीलोऽल्पकषायी ऋजुप्रकृतिकः स मनुष्यायुर्वध्नाति । यतः—

प्रकृत्याऽल्पकषायः स्याच्छीलसंयमवर्जितः । दानशीलो मनुष्यायुर्गुणैर्वध्नाति मध्यमैः ॥ २ ॥

बहुमायी शठवृत्तिमार्गमृच्छन्त्योन्मागंभवर्तकः सशल्यो बहिर्वृत्त्या क्षामयति स तिर्यगायुर्वध्नाति । यतः—

उन्मार्गदेशको मार्गनाशको बहुमायिकः शठवृत्तिः सशल्यश्च तिर्यगायुर्निवन्धकः ॥ ३ ॥

महारभवान् बहुपरिग्रहकारी कुणिमाहारी पञ्चेन्द्रियवधकारी आर्तैराद्रध्यानध्यायी जीवो नरकायुर्वध्नाति । उक्तं च—

मिथ्यादृष्टिः कुशीलश्च महारंभपरिग्रहः । पापः क्रूरपरिणामो नरकायुर्निवन्धकः ॥ ४ ॥

यः सामायिकपौषधप्रतिक्रमणव्याख्यानजिनपूजादिविघ्नकर्ता सोऽन्तरायकर्म वध्नाति । यतः—

हिंसादिषु रतो दानजिनपूजादिविघ्नकृत् । अर्जयत्यन्तरायाख्यं कर्माभीष्टार्थवाधकम् ॥ १ ॥

ज्ञानारणीयकर्म दर्शनावरणीयकर्म वेदनीयकर्म अन्तरायकर्म एतेषां चतुर्णां कर्मणां त्रिशत् त्रिशत् कोटीकोटयः सागरोपमाणा-
मुत्कृष्टा स्थितिः । मोहनीयरुर्मणः सप्ततिः कोटीकोटयः सागराणामुत्कृष्टा स्थितिः । नामकर्मगोत्रकर्मणोः प्रत्येकं विंशतिः कोटीकोट्य
उत्कृष्टा स्थितिः । आयुःकर्मणः त्रयस्त्रिंशत्सागराणां स्थितिः । वेदनीयस्य कर्मणो जघन्या स्थितिर्द्वादशमुहूर्ता । नामकर्मगोत्रकर्मणो-
र्जघन्या स्थितिरष्टान्तमुहूर्ता । श्रेयकर्मणां स्थितिर्जघन्यैकांतमुहूर्ता । तेषां कर्मणां ग्रन्थि यदा भिनत्ति तदा जीवः सम्यक्त्वं लभते ।
सम्यक्त्वप्राप्त्या जिनधर्मे लब्धास्यादो मनः शूनैः शूनैः कुरुते । तदा गृहस्थधर्मं यतिधर्मं च कुर्वन् धौतकर्ममलो भवेत् । ततः परमं पदं
लभते । अतः कारणाद् भविकैः धर्मे मतिः कार्यी ।

इनेस्तद्गुरुनयः श्रुत्या दर्प्यास्स्फुरदोष्ठदो जगौ,—“आचार्य इयतीं चेलां कंठशोषः कृतः स श्रुथेय । सर्वमेतदसंगदं तवोदितं । यद्धर्मरुमादिगुणैषाः स्थाप्यन्ते, तन्मिथ्या खकुसुमवत् । स एवात्मा नास्ति । निराधारा गुणा हताः । यद्यत्प्रत्यक्षं दृश्यते पटपटवत्, तदेव सत्यं । जीवस्त्यन्द्ध्यग्राहो नैव, तस्मान्नास्ति जीवः । जीवाभावे धर्मोऽपि नास्ति । यथा मृत्पिण्डेन घटः संजायतीति तथा पृथिव्यमेजोगगनाकाशपञ्चभूतपदार्थैर्देहपिण्डो जातः । कियत्यपि गते काले त एव पञ्चभूतपदार्थाः स्वस्वपदार्थेष्वन्तर्भवन्ति । तस्मान्नास्त्येव जीवः । किं च कष्टरूपात्तपसः सुखं कथं भवेत् ? । कोऽन हि कष्टफलमेव स्यात् । तथा च जीवाभावे धर्मस्याप्यभायः । निमित्ताभावे नैमित्तिकस्याप्यभायः” । ततो मुनिः शान्तात्मा जगाद—“देवानां प्रिय शृणु, युक्तिवचनविरुद्धं मा वद । मम माता वन्द्या तद्वचनोच्यते जीवाभायः तत्सर्वमघटं । ज्ञानं प्रमाणं, न चेन्द्रियगोचरः । चर्मवक्षुपासात्मा नेन्द्रियगोचरः । परमज्ञानचक्षुषां ज्ञानगोचरः । पृथिव्यादिपञ्चपदार्था अचेतनरूपाः । चेतनालक्षणी जीवः । यतः—

एगविहदुविहतिविहा चउविहा पंचछव्विहा जीवा । चेयणतसइयरेहिं वेयगईकरणकाएहिं ॥ १ ॥

बालवयसि यत्कृतं भुक्तं च तद्ब्रह्मयसि जीयाभावे कथं स्मर्यते जीवस्यैव स्मर्यते, न त्वचेतनानां पृथिव्यादिपदार्थानां किञ्चित् स्मर्यते । यत्र जीवस्तत्र धर्माधर्मौ । यथोक्तधर्माधर्मयोर्भोक्ता जीवश्चेतन्यलक्षणोऽव्यमन्तव्यः । यथा भूमिगतं बीजमंकुरादनुमीयते तथा पूर्वभगवत्शुभाशुभं सुखदुःखादनुमीयते । तथाहि—एकं विचित्रमणिकुट्टिमतले सच्चित्रशालिकारम्ये सवृगन्धवासिते दिव्योच्छोचयुक्ते सौधे सुखिनो वसन्ति । एकं पुनर्भूपकसर्पनकुलधूलिनिकरसमाकीर्णं दुःस्थिता गृहकेशयुक्ता दृश्यन्ते । एकं मिष्टान्नपक्वान्नाद्राक्षयानादिभोजनाः कर्पूरमिश्रतांबूलमुखाः सुखं भुञ्जन्ति । अन्ये परमुखं वीक्षमाणाः परसेवां कुर्वन्तो बुभुक्षाक्षामकुक्षयः कदन्नमपि कापि भुञ्जते । एकंऽप्युदारमृगाराः सारमालयविलेपना दिव्ययानपरिवारा गायनकृतगीतगानाः स्मरमूर्तयः क्रीडन्ति । अन्ये तु दीनवदना धनखजनवर्जिता दुर्दशा दुर्गन्धवदनदेहा नारका इव दुःखिनो दृश्यन्ते । एकं तु तूलिकासु सुगीतैः वीणानादमनोहरैर्लब्धनिद्रासुखाः प्रातर्महजयजयारवैर्जाग्रति । अन्ये तु जंबूकोलकृत्स्नरध्वनिं शृण्वन्त ऊपरावनौ स्वपित्वा मत्कुणचञ्चुपुटैर्भक्ष्यमाणा गतनिद्राः स्युः । एतत्प्रत्यक्षं धर्माधर्मफलं वीक्ष्यानन्तश्चर्मकृते कष्टसाध्योऽपि धर्मः कार्यः । यच्च त्वया कथितं कष्टकरणान्न सौख्यं तदपि मृषा, कटुकौषधयोगात् किमारोग्यं न जायते ? धर्मोद्यतस्य जीवस्य स्वगादप्यधिकं सुखं भवेत् । तथा च येन धर्मेण चारुकुलरूपवलज्ञानधनयशांसि प्राप्यन्ते । अन्यच्च—

सूर्याचन्दमसावेतौ विश्वोपकृतिहेतवे । उदयेते जगत्यस्मिन्नूनं धर्मस्य शासनात् ॥ १ ॥

अवन्धूनामसौ वन्धुरसखीनामसौ सखा । अनाथानामसौ नाथो धर्मो विश्वैकवत्सलः ॥ २ ॥

अतो हेतोर्धर्मकुटुंबस्य सेवा विधेया । यतः—

धर्मस्य दया जननी जनकः किल कुशलकर्मविनियोगः । श्रद्धा च बल्लभेयं सुखानि निखिलान्यपत्यानि ॥ ३ ॥

संघश्चतुर्विधो विवं सुचैत्यं चागमोऽर्हताम् । सप्ताप्येतानि धर्मस्य क्षेत्रकाणि विदुर्बुधाः ॥ ४ ॥

गुरूणां विनीतिर्भाव्य कर्तव्या साधुसंगतिः । विवेके तु मनो धार्य न त्याज्यं सत्त्वमुत्तमम् ॥ ५ ॥

विनयश्च विवेकश्च सुसंगश्च सुसत्त्वता । लौकिका अप्यमी श्लाघ्या गुणा लोकोत्तराः स्फुटम् ॥ ६ ॥

अहो कुवेर त्वं नृपपुत्रोऽश्वारोहणं कुरुष्व । सेवकास्तव सेवां कुर्वन्ति । तत्र को हेतुः ? धर्म एव हेतुः । अतः कारणास्ती-
चादयः पदार्थाः सन्ति” । तदा तद्गुल्याक्यश्रवणात् स कुवेरः संबुद्धः समुत्थाय कृतोत्तरासंगः प्रदक्षिणात्रयं दत्त्वा गुरुचरणायुजं नम-
स्कृत्य प्राञ्जलिरिदमुवाच—‘ भगवन् भवदुर्भियत् कथितं तत्प्रमाणं । अथ धर्मतत्त्वं मम कथयन्तु ’ । ततो गुरव ऊचुः—“कुवेर त्वं
धन्यः । धर्मतत्त्वं शृणु । उक्तं च—

यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते निर्घर्षणच्छेदनतापताडनैः ।

तथैव धर्मो विदुषा परीक्ष्यते श्रुतेन शीलेन तपोदयागुणैः ॥ १ ॥

पत्नारः पदार्था धर्मार्थक्रामोक्षारूपाः सन्ति । तेषु मुख्यः पदार्थो धर्म एव । धर्मे स्थायत्ते त्रयोऽप्यन्ये पदार्थाः स्थायत्ता भयन्नि यतः—

मानुष्यकं जन्म भवेऽत्र सारस्तत्र त्रिवर्गः खलु तत्र धर्मः ।

तत्रापि दानं पुनरत्र विद्यादानं निदानं परमार्थसिद्ध्यै ॥ १ ॥

तत्र मानुष्यकं भयं दुष्प्रापं प्राप्य धर्मे यतितव्यं । मुद्या न हारयितव्यो मनुष्यभवः । यतः—

जहा य तन्नि वणिया मूलं धितूण निगया । एगत्य लहए लाहो एगो मूलेण आगउ ॥ १ ॥

एगो मूलं पि हारित्ता आगउ तत्थ वाणिउ । ववहारे उवमा एसा एवं धम्मे वियाणहा ॥ २ ॥

तथाहि—जंढूदीपाभिधे द्वीपे ऐस्वतथेऽत्रोऽध्यायां नगर्यां धन्यो नाम वषवहारी वसति । तस्य धनगतीनाम्नी गुणवती स्नेहयती प्रियाऽस्ति । तयोर्धनदंवधनमित्रधनपालनामानस्त्रयः पुत्राः सन्ति । ते तु यौवनं प्राप्ता बहुबुद्धिभांडागाराः सन्ति । अन्येष्टुः श्रेष्ठिना त्रिमृष्टं—‘मम त्रयः पुत्राः गन्ति, कस्य गृहभारं ददामि ?’ इति विमृश्य त्रयाणां पुत्राणामेवमुक्तं—“भोः पुत्राः श्रूयतां । यूयं प्रत्येकं रत्नत्रयं गृहीत्वा देशान्तरे यात । मय्यनुध्या व्यापारं कुरुत । तदा तैरामिति प्रोक्तं । ततः श्रेष्ठिना तेषां पुत्राणां प्रत्येकं गपादकोटिमूल्यानि त्रीणि ग्रीणि रत्नानि दत्तानि । तैः गृहीतानि गोपितानि च । श्रेष्ठिना पुनरप्युक्तं—‘यदाहमाकारयामि तदा भवद्भिरागन्तव्यमिति’ । ततस्तेषां त्रयाणां मध्ये ज्येष्ठो घनदंवोऽग्रमादी तत्कालं प्रमाणमिति कथयित्वा विजयमुहूर्ते निर्गतः ।

कथितं च तेन ज्येष्ठेन—‘अहं पुराद्वहिः पथि स्थितोऽस्मि । युवाभ्यां तत्रागतव्यं’ । इति कथयन् पितुः पादौ प्रणम्य पुराद्वहिर्गत्वा स्थितः । द्वितीयो धनमित्रो चन्धुः क्षणमेकं प्रतीक्ष्य शीघ्रं चलितः, पथि धनदेवस्य च मिलितः । तृतीयस्तु भोजनं कृत्वा क्षणमेकं निमृश्य गृहाचलितः । मार्गे त्रयोऽपि मिलिताः । देशान्तरमार्गसंमुखं चलिताः । ते त्रयोऽपि क्षेमेण सिंहलद्वीपाभिधे द्वीपे कुसुमपुर-परिगरने प्राप्ताः । तस्मिन्—“अत्रैव नगरे व्यापारः विधीयते । अग्रे गमनेन किं ? यतः—

प्राप्तव्यमर्थं लभते मनुज्यो देवोऽपि तं लंघयितु न शक्तः ।

तस्मान्न शोको न च विस्मयो मे यदस्मदीयं न हि तत्परेषाम् ॥ १ ॥

अतः कारणदैव नगरे व्यवह्रियते । प्रथममत्र वने भुज्यते ” । इति निश्चित्य ते तत्र भोजनं चक्रुः । ततो धनदेवो भोजनं कृत्वा स्नीग्रमेव पुरमगच्छे प्रविष्टः । तत्र चतुष्पथे बहवो व्यवहारिणः किञ्चित्कालप्रवहणागतं वस्तु गृह्णन्ति स्म । तदा तत्र धनदेवः समेतः । सर्वजनान् शीघ्रं ननाम । यथोचितं विनयं चकार । तं तथाविधं सहस्रशोपेतं सद्रत्नयुक्तं दृष्ट्वा इभ्या मुदिताश्चिन्तयन्ति—‘कोऽप्यपमर्षो देशान्तरज्यापारी सभाग्यः सज्जनो दृश्यते’ । इति विमृश्य तैः प्रोक्तं—‘अस्माभिरिदं वस्तु गृह्यते । पंकत्यागतं यूयमपि गृहीत’ । तदा धनदेवोऽप्युवाच—‘यादृशो विभागः श्रीमतां तादृशो ममापि विभागः’ । ततः कस्यापि हृष्टं भाटकेन गृहीत्वा तत् क्रयानकं गृहीत्वा तत्र स्थापितं । स्तौकैरेव वासैस्तद्वस्तुक्रयानकं महार्घ्यं जातं । देशान्तरगतव्यापारिणां क्रयानकं दत्त्वा क्रयानकं निर्भीतं । तत्र बहुक्रयानकस्य लाभो जातः । तेन लाभद्रव्येणान्यान्यपि वस्तूनि व्यवहरति । स्वरत्नानि त्रिकालं

पूजयति । अन्यान्यपि क्रयाणकवस्तूनि गृह्णाति विक्रीणाति च । ततो महाधनवान् व्यवहारी जातः । तस्य सर्वत्र राजद्वारे जनेषु च प्रसिद्धिर्जाता । कीर्तिर्विस्तृता ।

अथ धनमित्रो द्वितीयो बान्धवो भोजनानन्तरं मुहूर्तान्तरेण तत्र पुरमध्ये प्रविष्टः । क्रमेण पुरे व्रजन् रत्नपरीक्षकापणे गतः । तावत्तेन रत्नपरीक्षकेण नरेण तमदृष्टपूर्वसद्भागवन्तमागच्छन्तं वीक्ष्याभ्युत्थानपूर्वकं मानं दत्त्वा पृष्टं—‘सज्जनशेखरोत्तंसनर ! कुतः ममागतः ? क्व निवासः ? किमर्थमत्रागमनं ?’ तेनोक्तं—‘अहं व्यापारी देशान्तरादागतः’ । ततो रत्नपरीक्षकोऽब्रवीत्—‘अद्य मम मन्दिरे समागच्छ’ इत्युक्त्वा बहुमानं दत्त्वा निजगृहे नीतः । स्नानमज्जनभोजनभक्त्यादिकं कृत्वा विलेपनतिलकतांबूलादिकं दत्त्वा पृष्टं—‘भोः नरपुरुष कं व्यापारं करोषि ?’ । ततो धनमित्रेणोक्तं—‘येन लाभो भविष्यति तं व्यापारं करिष्ये’ । पुनः परीक्षकेणोक्तं—‘त्वत्पार्श्वे कियत्प्रमाणं द्रव्यमस्ति ?’ तेनोक्तं—‘मत्पार्श्वे सपादकोटिमूल्यानि त्रीणि रत्नानि सन्ति, देशेनाश्रयतः कोटयः सन्ति । तेन द्रव्येण व्यापारं करिष्ये’ । पुनरपि रत्नपरीक्षकेणोक्तं—‘वरं, परं मदीयां बुद्धिं कुरु’ । धनमित्रेणोदितं—‘कथ्यतां’ । सोऽब्रू—‘त्वं त्वदीयानि रत्नानि मम कीचकेन देहि । तव कीचकं यथोक्तं दास्यामि । तव लाभो भविष्यति । यदा तव कार्यं भावि तदा तान्येव रत्नानि ग्राह्याणि’ । तेन आमिति कथयित्वा त्रीण्यपि रत्नानि तस्य दत्तानि । प्रतिदिनं तस्य यथोक्तं कीचकं ददाति । स तु प्रतिदिनं गृह्णन् सुखी जातः । स्वेच्छया पुरमध्ये याति क्रीडति भुङ्क्ते च । यतः—

भग्नाशस्य कण्डपीडिततनोग्लानिन्द्रियस्य क्षुधा

कृत्वाबुर्विवरं स्वयं निषतितो नक्तं मुखे भोगिनः ।

तुल्यस्तत्पिशितेन सत्वरमसौ तेनैव यातः पथा
 स्वस्थस्तिष्ठतु देवमेव शरणं वृद्धो क्षये कारणम् ॥ १ ॥
 यद्वात्रा निजभालपट्टलिखितं स्तोकं महद्वा धनं
 तत्प्राप्नोति मरुस्थलेऽपि नितरां मेरौ च नातोऽधिकं ।
 तद्धीरो भव चित्तवृत्तिकृपणां वृत्तिं वृथा मा कृथाः
 कूपे पश्य पयोनिधावपि घटो गृह्णाति तुल्यं जलम् ॥ २ ॥

य धनमित्रस्तत्र गुणेन स्थितो यथेच्छं सुखं भुनक्ति ।

अथ धनपालस्वर्तृतीयो धनभोजनान्तरं प्रमादात्प्रसुप्तः । निद्रां कृत्वा संख्यासमये पुरमध्ये प्रविष्टः । तत्र पुरप्रतोल्यां पण्यांगना
 पश्यन्तो दृष्टाः । तत्रैका पण्यांगना प्रचुरनटविट्पुल्यमहिता दृष्टा । एरुन्तु तस्याः करं गृह्णाति एकस्तां तांचूलवीटिकं दधाति । एकस्तु
 द्वाभ्यां कुर्याति कारयति च । तर्दरेण मिट्नरंणोक्तं—‘भो वंदंश्चिरु पुरुष किं विलोकयसि ? इदमेव मनुष्यभवफलं गृहाण’ । सोऽपि
 धनपालस्तस्या गृहे गतः । तत्र विविधं नाट्यं पश्यति । गीतगानं शृणोति । धनपालो रजन्यां तत्रैव स्थितः । तथा हावभावदिक्कराव-
 त्रिगनया गृह भोगान् भुनक्ति । मा स्नेहवचमा तं पृच्छति—‘स्वामिन् केन कांयणात्र गूयं समागताः ?’ स विस्मितो वदति—
 ‘म्यारागतं’ । पुनस्तयोक्तं—‘स्वामिन् तत्प्राग् द्रव्यं कियत्प्रमाणमस्ति ?’ । तेनोक्तं—प्रत्येकं सपादकोटिमुल्यानि त्रीणि रत्ना-

नि मन्ति । तयोक्तं—‘मम दर्शयतु’ । तेन दर्शितानि । सा सहर्षा जाता । सा तानि रत्नानि गृहीत्वा मुखं चुंबति हृदये समा-
लिङ्गति । ततः साऽनृद्—“स्वामिन् मद्गृहे स्थापयामि । कार्ये उत्पन्ने गृहीतव्यानि । स्वामिन्निदं गृहं तवैव । अहमपि त्वदीया ।
इदं परिकृतादिकं सर्वं त्वदायत्तं । अत्रैव तिष्ठतु । नवं वयः सफलं करोतु । नाटकं विलोकयतु । गीतगानादिकं शृणोतु । कामभो-
गान् भुनक्तु । पुनरपीदं मनुष्यजन्म क्व ? । इदमेव मनुष्यजन्मफ ” । इति तस्या वचनैः स मोहं प्राप्तस्तत्रैव स्थितस्तथा सह पञ्च-
विधान् वैषयिकरामभोगान् नित्यमेव भुनक्ति । आभरणानि वस्त्रादीनि च तस्याः पूरयति । अल्पेनापि कालेन सर्वमपि रत्नद्रव्यं
तेन व्यपितं । ततः स तथा गृहान्निष्कासितः । पुरमध्ये चलितः । विटपुरुषः संमुखो मिलितः । तस्याग्रे कथितं—‘मुपितोऽहं वे-
श्यया’ । विटनरंणोक्तं—‘त्वदीयं कार्यं करोमि चेद्गृहाणि त्वदीयानि मम ददासि’ । तेन तत्सर्वं प्रतिपन्नं । पुनर्विटेनोक्तं—‘पूर्वं
वस्त्राणि देहि’ । तेनाभ्यराणि दद्यानि । विटनरेण समं पुनस्तस्याः पणांगनाया गृहे जगाम । विटेन तस्या उक्तं—‘त्वया कथमयं
मित्रतारितः ? किं गृहीतं ?’ । तयोक्तं—‘लेखकं विलोकयतु एतद्वत् एतच्च विलसितं एकोऽपि द्रम्मको न वर्धितः’ इत्युक्त्वा पुन-
रपि गृहाधिनमित्तः । नगरमध्ये व्यग्रचित्तः शून्यो वस्त्ररहितो दारिद्र्य एकाकी निराशो जातः सर्वत्र भ्रमति । भोजनसमयो जातः
परं किं भक्ष्यते । यतः—

अन्नं नास्त्युदकं नास्ति नास्ति मुद्गगुग्गुधरी । शाकं न लवणं नापि तन्नास्ति यच्च भुज्यते ॥१॥

किमपि भक्ष्यं नास्ति । इतस्ततो भ्रमति तदा कुत्रापि भारवाहका युञ्जन्ति । तैस्तथाविधो दृष्टः । पृष्टं च—‘त्वं कुत्रत्यः ?
तुनः म्यानात्ममागतः ?’ । धनपालेनोक्तं—‘मया प्रमादवशाद्रत्नानि निर्गमितानि’ इत्युक्त्वा यथास्थितं सर्वमचीकथत् । तैरुक्तं—

‘अपि किञ्चित् भुस्तं न वा ?’ तेनोक्तं—‘कुतः किं भक्षयामि ?’ । तदा तैरनुकंपया भोजितः । द्रमकवत् सोऽपि भारवाहकः सह अभ-
 नि । गोऽपि धनपालो आरगाहको जातः दुःखेनोदरपूरणं करोति । यतः—

मानं मुञ्चति सेवतेऽन्यजजनं दीनं वचो भाषते कृत्याकृत्यविवेकमाश्रयति नो नोऽपेक्षते सत्कृतिम् ।
 भंडत्वं विदधाति नर्तनकलाभ्यासः समभ्यस्यते दुष्पूरोदरपूरणव्यतिकरे किं किं न कुर्याज्जनः ॥ १ ॥
 गल्यादो दिवसेऽश्वस्य किरणैः संतापितो मस्तके वाञ्छन् देशमनातपं विधिवशाद्विल्वस्य मूलं गतः ।
 तत्राप्यस्य महाफलेन पतता भग्नं सशब्दं शिरः प्रायो गच्छति यत्र भाग्यरहितस्तत्रैव यान्त्यापदः ॥ २ ॥

न नीरस्थाने तटाकं रूपां च धुंक्ते । आपणे खपिति । इत्थं स महादुःखी जातः । स मनसि चिन्तयति—“ एतत्समादफलं ।
 मम ज्येष्ठवन्धुर्धनं देयः क्रयाणकशकटानि भृतानि वहूनि प्रेषयति । धनदेयस्य कीर्तिः सर्वत्र प्रसृता” । एवं तेषां त्रयाणां बन्धूनां तत्र
 द्वादश वर्षा गताः ।

इत्थं पित्रा तेषां त्रयाणामाकारणार्थं लेखः प्रेषितः । स लेखो ज्येष्ठवन्धोः करे प्राप्तः । लेखो पांचितः । प्रमोदो जातः । तेन
 धनं देवेन चिन्तितं—‘ अथ तत्र गमनं क्रियते । पितृपादा बन्धन्ते । पशुभयोर्धनोः शुद्धिः कथं ज्ञास्यते ? ’ इति विचिन्त्य पुरमध्ये
 मंत्रं पिलोक्तिम्, परं तयोः शुद्धिर्न जाता । तदा तेन चिन्तितं—‘सर्वेषां महाजनानां भोजनं कास्यामि, तदा तयोः शुद्धिर्ज्ञास्यते’ ।
 इति गिर्यद्वयं नानाविधपक्षादिर्गर्वमामग्री कारिता । ततः प्रथमदिवसे नृपं मकरांजलीकमहिदं निमंत्र्य तान् अधिकतपूर्वकं भोज-

यित्वा वस्त्राभरणादिकं दत्त्वा स्वालये विसर्जयामास । तेषां मध्ये बान्धवौ न दृष्टौ । द्वितीयदिने इभ्यान् सकलान्निमंज्य भोजयित्वा विसर्जयति । तेषां मध्येऽपि स्वकीयौ बान्धवौ न दृष्टौ । तृतीयदिने सर्वान् वस्त्रग्रहान् निमंज्य भोजयति । तेषां मध्येऽपि सहोदरौ न पश्यति । चतुर्थदिने रत्नपरीक्षकान्निमंज्य भोजयति । तेषां मध्ये घनमित्रसहोदरोऽग्रेसरः सालंकारः ग्रासः । तस्य स्नेहपूर्वकं सोत्कं ठमालिंगनपूर्वकं मिलितः । तमाकार्यं लेखः प्रदत्तः । तं लेखं वाचयित्वा स संतुष्टः कथयति—‘पितुलखः प्रमाणं । तत्र गम्यते । पितृपादा नमस्क्रियन्ते’ । ततः सर्वान् भक्तिपूर्वं भोजयित्वा विसर्जयति । एकान्ते मिलितौ तौ आतरावन्योऽन्यं कुशलोदन्तं पृच्छतः । स्नेहालापं कुरुतः । अन्योऽन्यं धनपालस्योदन्तं पृच्छतः । कोऽपि धनपालस्य शुद्धिं नो वेत्ति । इति वार्ता कृत्वा स्वकीयकार्यपरायणौ संजातौ । पञ्चमे दिने भारवाहकाः सर्वेऽप्यामंत्रिता भोजिताश्च । तेषां मध्ये दुःखितो दस्त्रिरूपो धनपालबान्धवः कृशशरीरो दृष्टः । स समालिंगनपूर्वकं पृष्टः—‘त्वं कथमीदृशो दृश्यसे ? तव लक्ष्मीः क्व गता ?’ । ततस्तेनोक्तं—“मया प्रमादवशाद्देव्यालये लक्ष्मीर्भुक्ता । मदीयानि रत्नानि चैव यया गृहीतानि । तेनैव कारणेनाहं दुःखी जातः” । तदा ज्येष्ठबन्धुना धनदेवेनोक्तं—“बा-
न्यन् मृशु । शास्त्रेऽपि प्रमादो निवारितोऽस्ति । यतः—

प्रमादः परमद्वेषी प्रमादः परमो रियुः । प्रमादो मुक्तिपूर्दस्युः प्रमादो नरकायनम् ॥ १ ॥”

ततस्तस्यापि पितृग्रहितलेखं समर्पयति । स लेखं वाचयित्वा निःश्वासं भुक्त्वा वदति स्म—‘अहमशंबलः कथमागं ?’ । तदा धनदेवेने प्रोक्तं—‘त्वरितमागच्छ । शंबलमहं दास्ये’ । इत्युक्त्वा स्वकार्ये लग्नः । ततो घनमित्रः परीक्षकगृहे गतः । तत्र स्वमयाणवार्ता कथयित्वा रत्नानि त्रीण्यपि मार्गयति । ततस्तेन परीक्षकेण लेखकं कृत्वा कथितं ‘एतद् भुक्त्वं । एतद् गृहीतं । एतद् दत्तं ।

एतद्वर्धितं । तद् गृह्णातु । एतानि युष्मद्रत्नान्येव ' । तत्सर्वं समर्प्य न लेयं न देयं करोति । तत्सर्वं गृहीत्वा निविडग्रन्थि बद्ध्वा ज्येष्ठन्युपाधे समेतः । तृतीयोऽपि समागतः । त्रयोऽप्युत्सुकाः सामग्री कारयित्वा सजा बभूवुः । शकटानि क्रयाणकैर्गणिमधरिमादिभिर्वस्तुभिर्भांडैश्च भृतानि । त्रिनयपरो धनदेवः सर्वेषामिभ्याना जनाना च शिक्षां मार्गयित्वा मृत्युपरिजनशकटादिभिः परिवृतश्च लितः । अविच्छिन्नप्रयाणीः कुशलैः स्वगरे स्नगरे स्वगृहे बन्धुसहितः समेतः । त्रयोऽप्यंगजाः पितृपादे भक्त्या पेतुः । भोजनान्तरमेरुन्ते तान् जनकः पृच्छति --- 'किं कृतं ? किं प्राप्तं ? किं समुपाजितं ? तत्कथयन्तु' । ततो दृढेन धनदेवेनोक्तं --- 'तात तानि त्रीण्यपि रत्नानि गृह्णातु । एतं लाभं गृह्णातु । एष व्यापारो मया कृतः ' । इत्युक्त्वा पितुस्तानि रत्नानि समर्पितानि, लाभोऽप्यर्पितः । ततो द्वितीयोऽग्रह --- 'तात तान्येतानि रत्नानि गृह्णातु । व्याजेन द्रव्यं समागतं तन्मया शुक्तं, एतत्परिमाणं च वर्धितं ' । इत्युदित्वा पितु रत्नान्यपि समर्प्योक्तं --- ' पुनरपि व्यापारोऽत्रैव कार्यः ' । ततस्तृतीयेनोक्तं --- ' तात तान्येव रत्नानि तत्रैव प्रमादवशाद् भुक्तानि, तस्माभिर्धनो जातः । भार्याहकृत्यं मया कृतं । ममापराधः क्षम्यता ' । ततः पित्रा तानि सुतवाक्यानि श्रुत्वा मनसि निगार्य ज्येष्ठस्य स्नजनसमक्षं भाडागार सर्वमपि समर्प्य गृहाधीशं कृत्वा मर्वेणा कथितं --- ' एतस्याज्ञा केनापि नोल्लंघनीया ' । द्वितीयपुत्रस्य यस्तुव्यापारक्रयाणकरुनि समर्प्योक्तं --- ' त्वया व्यापारः कार्यः । वृद्धाज्ञया कार्याणि कार्याणि ' । ततस्तृतीयस्य खंडनं पेपणं रन्धनं परिवेण च मर्मपितं । स प्रमादात् पूर्वकर्मवशाच्च दुःखी जातः ।

अत्र जिनवररूपनयो दर्शितः । सिद्धान्तेऽप्युक्तं ---

उग्रणओ णायवो सिद्धांते जिणवरेहिं जो भणिओ । तं निसुणह भो भव्वा एगगमणाय पच्चक्खं ॥१॥

जो सिद्धी सो य गुरू पुत्ता तिन्नि वि कमेण नायव्वा । सव्वविरइदेसविरइअविरओ तईओ नेओ ॥ २ ॥
 दंसणनाणचरितं तिन्नि वि रयणाइ मूलनीवी य । वावारत्थे चालिया पत्ता नयरम्मि मणुअभवे ॥ ३ ॥
 जो न कुणेइ पमायं बुद्धेइ नाणदंसणचरितं । सव्वविरइ य जीवो लाहो देवगईभवे ॥ ४ ॥
 वीओ अ अप्पमाओ किच्चा वावारक्खिओ नीवी । सो पावइ मणुअभवं भोगं भुंजेइ जह इत्थं ॥ ५ ॥
 तइओ बहुप्पमाओ निद्दविकहाइएण संकलिओ । हारेअ मूलनीवी पावेइ रोरवं नरयं ॥ ६ ॥
 मज्झविसयकसायानिद्दविकहाइ पंचहा भाणिआ । एए पंच प्पमाया जीवं पाडंति संसारे ॥ ७ ॥

तस्मान्मनुष्यभवं प्राप्य धर्मे प्रमादस्त्याज्यः । पुनरपि श्रूयताम्—“ महारंभियाए महापरिगहाए कुणिमाहारेणं पंचिदियव-
 हेणं जीमा नरयं गच्छन्ति । जे लोए निस्सीला निब्बया निग्गुणा निमेरा निप्पच्चक्खणपोसहोववासा ते कालमासे कालं किच्चा
 अहे मत्तमाए पुट्ठीए अपइट्ठाणे णेरइयावासे णेरइयत्ताए उववज्जंति ” । व्याख्या—महारंभाए इत्यादि । महारंभाः पञ्चदश-
 कर्मादानरूपास्त्याज्याः । तथाहि—

अंगारवनशकटभाटकस्फोटजीविका । दन्तलाक्षारसर्केशविपवाणिज्यकानि च ॥ १ ॥
 यंत्रपीडानिलांछनमसतीपोषणं तथा । दवदानं सरःशोप इति पञ्चदश त्यजेत् ॥ २ ॥

नत्र प्रथममंगारकर्म यथा—

अंगारआण्ड्रकरणं कुंभायःस्वर्णकारिता । ठठारश्चेष्टिकापाकावृत्तिह्यगारजीविका ॥ १ ॥

अंगारकर्म नर्गंगारकरणं आण्ड्रकरणं इष्टिकापाकादियाकः कुंभाकारायस्कारस्वर्णकाराः चूर्णकारा इष्टिकापाचकास्तेषां घृत्तिरंगारजीविका तत्कर्म अंगारकर्मैति १ ।

छिन्नाछिन्नवनपत्रप्रसूनफलविक्रयः । कणानां दलनं चैषा घृत्तिश्च वनजीविका ॥ २ ॥

छिन्नाछिन्नवनपत्रपुष्पकन्दमूलफलवृणकाण्डकुवांशोद्विंशयो वनकच्छादिकरणं कणानां दलनं चैभिः कर्मभिर्यदाजीविका क्रियते तदनरमं २ ।

शकटानां तदंगानां घटनं खेटनं तथा । विक्रयश्चेति शकटाजीविका परिकीर्तिता ॥ ३ ॥

शकटानां शकटांगानां च घटनखेटनविक्रयास्तेर्यजीवनं तच्छकटकर्म ३ ।

शकटोक्षलुलायोण्ड्रखराश्वतरवाजिनाम् । भास्य बाहनाद् घृत्तेर्भवेन्नाटकजीविका ॥ ४ ॥

शकटपुष्पभरभमहिषखरवेमराश्वोर्भाटकग्रहणेन भासगहनं तद्भाटकर्म ४ ।

सरःकृपादिखननं शिलाकुट्टनकर्मभिः । पृथिव्यारंभसंभूतैर्जीवनं स्फोटजीविका ॥ ५ ॥

कर्म ५ । एतानि पञ्च कर्माणि त्याज्यानि ।

अथ पञ्च वाणिज्यकर्माण्याह—

दन्तकेशनखास्थित्वकरोमग्रहणमाकरे । त्रसांगस्य वाणिज्यार्थं दन्तवाणिज्यमुच्यते ॥ ६ ॥

तत्राकरे दन्तदन्तधूकव्याघ्रादिनखहंसादिरोममृगादिचर्मचामरशंखशृंगशुक्तिकर्पटकस्तूरीहिंसकादित्रसांगग्रहणं दन्तवाणिज्यं । एमिर्व्यापारैर्यजीवनं तद्दन्तवाणिज्यमुच्यते ६ ।

लाक्षामनःशीलनीलीधातकीटंकणादिनः । विक्रयः पापसदनं लाक्षावाणिज्यमुच्यते ॥ ७ ॥

लाक्षाधातकीनीलीमनःशीलहरितालवज्रलेपतुवरिकापटवासटकणसायुकक्षारादिविक्रयो लाक्षावाणिज्यमुच्यते ७ ।

नवनीतवसाक्षौद्रमद्यप्रभृतिविक्रयः । द्विपाच्चतुष्पाद्विक्रयो वाणिज्यं रसकेशयोः ॥ ८ ॥

मधुमधमांसप्रक्षणवसातैलदधिदुग्धघृतादिविक्रयो रसवाणिज्यमुच्यते ८ । तथा दासादिनृणां अश्वगोतिरथां च विक्रयः केशवाणिज्यमुच्यते ९ ।

विपास्त्रहलयंत्रायोहरितालादिवस्तुनः । विक्रयो जीवितघ्नस्य विपवाणिज्यमुच्यते ॥ ९ ॥

विपनागफीणवत्सनागसोमलशस्त्रकुशीकुदालादिलोहह्लादिविक्रयो विपवाणिज्यमुच्यते १० । एतानि पञ्च वाणिज्यकर्माणि मुश्रावको वञ्चयेत् इति ।

तिलेधुसर्पपेरंडफल्यंत्रादिपीडनम् । दलतैलस्य विकृतिर्यंत्रपीडा प्रकीर्तिता ॥ १० ॥

तिलेधुसर्पपेरंडफलानि तेषां पीलनं दलतैलविधानं जलयंत्रवाहनादिकं यंत्रपीडनकर्म घट्टादिकर्माणि ११ ।

नासावेधोऽङ्गनमुष्कच्छेदनं पृष्ठिगालनम् । गोकर्णकंचलच्छेदो निर्लाछनमुदीरितम् ॥ ११ ॥

गसादिपशूनां कर्णकंचलभृगुपुच्छच्छेदनासावेधाङ्गनकर्णस्फोटनयंदनन्यग्दाहादिकं उष्णपृष्ठिगालनादिकं निर्लाछनं कर्म नरक-
दुःखदायकं वर्जनीयमेवेति ॥ १२ ॥

शारिकाशुकमार्जारश्वकुर्कुटकलापिनाम् । पोपं दासस्य त्रितार्थमसतीपोषणं विदुः ॥ १२ ॥

शारिराशुकमार्जारकुर्कुटमर्कटमयूरकुरंगशूकरादेः पोपोऽमतीपोषः । केचन हि दासीपोषणं कुर्वन्ति । तत्संपन्धि
माटकं गृह्णन्ति गोल्लेदेशे १३ ।

व्यसनात् पुण्यबुध्या वा दवदानं भवेद् द्विधा । सरःशोयः सारस्यंबुहृदादेरंबुसंप्लवः ॥ १३ ॥

गहनदाहे सति निह्लादयः सुखेन चरन्ति । जीर्णवृणदाहे वा नववृणकुसोद्भेदाद् गवादयश्चरन्ति । यद्वा दग्धे क्षेत्रे सस्य-
बन्धुः स्यात् इत्यादिपुण्यबुध्या कैतुकेनारण्येऽग्निज्वालनं दवदानं । श्रूयते हि मरणकाले भिच्छादयो भणन्ति यथे-
च्छादयः शर्मार्थं कापीया इति १४ । तथा मरोग्रद्वहतडागादिशोषः सारणीकर्पणेन धान्यादिवपनार्थं क्रियते म सरःशोयः ।
मात्रं तु तडागादि इत्यनयोर्भेदः १५ । एतेषां पञ्चदशकर्मदानानामाचरणेन बहुदोषापत्तिः ।

तत्रांगारकर्मण्यग्रेः सर्वतोमुखशस्त्रत्वात् पण्णां जीवनिकायानां विराघना स्यात् १ । वनकर्मणि वनस्पतेरतदाश्रितव्रसादेश्च विराघना २ । शक्रभटककर्मणोर्भासाहकवृषभादेर्मार्गस्थपट्जीवानां च विराघना इति ३-४ । स्फोटककर्मणि कणदलनादौ वनस्पतेर्भूमिलननादौ पृथिव्या उभयत्र तद्गतव्रसादेश्च महाविराघना प्रवर्तते ५ । आकरे दन्तचामरकेशजिन्नसाङ्गवाणिज्ये ग्राहकान् दृष्ट्वा लोभात् पुलिन्दादयस्तत्कालमेव हस्तिचमर्यादिवदेऽपि प्रवर्तन्ते ६ । लाक्षावाणिज्ये लाक्षाया बहुव्रमाकुलत्वात्तद्रसस्य च रुधिरभ्रमकारित्वात् धानकीत्यक्पुष्पयोर्मद्याङ्गत्वात्तत्कालस्य कृमिहेतुत्वात् गुलिकाया अनेकजन्तुपातघातादिना नाशयत्वान्मनःशीलहरितालवज्रलेपानां च संपातिमवाहजन्तुघातकञ्चात् तुंवरिकायाः पृथ्वीत्वादिना पडवासस्य व्रसाकुलत्वात् टंकणक्षारसावृक्षारादेर्वाह्यजीवविनाशकत्वाच्च महानेव दोषः । लाक्षादेर्दुष्टत्वं मनुस्मृत्यवप्युक्तं—

सद्यः पतति मांसेन लाक्षया लवणेन च । न्येहेण शुद्धी भवति ब्राह्मणः क्षीरविक्रयात् ॥ १ ॥

७ । रसवाणिज्ये मध्वादौ जन्तुघातोद्भवत्वादेकजन्तुसंमूर्धनादिदोषः । दुग्धादौ संपातिमजन्तुविराघना । दिनद्वयातीते दक्षिण जन्तुसंमूर्धनापि प्रागुक्तयुक्त्या ८ । केशवाणिज्ये द्विपदचतुष्पदानां नित्यं पारवश्यं वधवन्धक्षुत्पिपासादिपीडादोषः ९ । विपवाणिज्ये शृंगिरावत्प्रमनागार्देहरितालमोमलक्षारादेश्च विषयस्त्रादीनां च जीवितघ्नत्वं प्रतीतमेव । दृश्यन्ते हि जलार्द्रहरितालेन सहैव विपद्यमाना मक्षिकादयः । सोमलक्षारादिना भक्षितेन चालादयोऽपि म्रियन्ते । विषादिवाणिज्यं शास्त्रेऽपि निषिद्धमस्ति । यतः—

कन्याविक्रयिणश्चैव रसविक्रयिणस्तथा । विपविक्रयिणश्चैव नरा नरकगामिनः ॥ १ ॥

१० । यंपर्याडारुर्मणाभेका संबंधः स्यात् । यतः—

खंडनी वेपणी नुल्ली जलकुंभः प्रमार्जनी । पञ्च सूना गृहस्थस्य बध्यन्ते जंतवो हि यत् ॥ १ ॥

निलगंगादेग मद्रापातकहेतुलं सौकिका अपि पर्णयन्ति । तथा—

दशसूनासमशेनी दशचक्रिसमो ध्वजः । दशध्वजसमा वेद्या दशवेद्यासमो नृपः ॥ १ ॥

११ । निर्लोहन्कर्मणि गणाधोऽद्यादिपञ्चेन्द्रियकवर्धनादोषः १२ । दयदानेऽनेकविधजीवकोटिवधदोषः १३ । सरोवरादिशोषे
शतरूपा तथा तद्गतानां महारादीनां उत्प्लावितानां च पण्णां जीयनिकायानां विनाशः स्यात् १४ । असतीपोषे दास्यादिक्रियमा-
नसूचकैः पापवृत्तिः स्यात् १५ । ततर्धेयंप्रकारणन्यान्यपि स्वरकर्मणि निखिन्नजनोचितानि कोटुपालनगुप्तिपालनसीमपालनादीनि
कर्मणि भान्तको पर्वयेत् । तथा—

पुपमान् दसग क्षेत्रं कुप पंडय वाजिनम् । दाक्षिण्याविषये पापोपदेशोऽयं न कल्प्यते ॥ १ ॥

यंगलांगलशरासिमुशलोदूखलादिकम् । दाक्षिण्याविषये हिंस्रं नार्पयेत् करुणापरः ॥ २ ॥

क्राणालाप्तीतनृत्यनाटकादिनिरीक्षणम् । कामशास्त्रोपसक्तस्य द्यूतमद्यादिसेवनम् ॥ ३ ॥

गजक्रीडादोलनादिविनोदो जन्तुयोधनम् । रिपोः सुतादिना वैरं भक्तस्त्रीदेशरादृक्कथा ॥ ४ ॥

१ नदी निगन्धिपुत्रा । २ पञ्च कालादौ ।

रोगमार्गश्रमौ मुक्त्वा स्वापश्च सकलां निशाम् । एवमादि परिहरेत् प्रमादाचरणं सुधीः ॥ ५ ॥

एते योगशास्त्रोक्ताः श्लोकाः सुगमाः स्वयमेवाभ्यूह्याः । विवेकिना श्रावकेण जिनवचनानि विज्ञायैकाग्रमनसा परिपालनीयानि ।
'महापरिगहाए'ति महापरिग्रहो लोभमूलः । स लोभो नरकदुःखदायकः । लोभी कथमपि न सन्तोषमेति—

तृप्तो न पुत्रैः सगरः कुचिकर्णो न गोधनैः । न धान्यैस्तिलकश्रेष्ठी न नन्दः कनकोत्करैः ॥ १ ॥

लोभी तृप्यति नो घनैरपि धनैरिच्छन्नं स्वं नवं, दर्पायः पितृकल्पितानुजपदं किं वार्षभिर्नाच्छिदत् ।

अश्रान्तं सरितां शतैरपि भृतः किं वाऽम्बुधिः पूर्यते, किं वा शाम्यति काष्ठकोटिभिरपि ज्वालाकरालोऽनलः

महापरिग्रहे रतः सुभूमश्चक्रवर्ती पदखंडाधिपतिः राज्यं करोति । तेनान्यदा चिन्तितं—“अन्ये चक्रवर्तिनः पदखंडाधिपतयः संजाताः । अहं तु द्वादशखंडाधिपो भवेयं ” । इति चिन्तयित्वा सबलयाहनधर्मरत्नयोगाल्लवणसमुद्रं तरीतुं प्रविष्टः । तदा तच्चर्मरत्नाधिष्ठातारः सहस्रदेवाः सन्ति, तैश्चिन्तितं—‘इदं चर्मरत्नं जले तरति तदस्मत्प्रभावः ? किं वा चक्राधीशप्रभावः ?’ इत्थं संचिन्त्य सुगः सर्वेपि चर्मरत्नं संत्यज्य पृथक् स्थिताः । तदा लोभानुभावाच्चक्रवर्तिचर्मरत्नं ब्रुडितं । गजाश्वयोधादयः सर्वेपि विपन्नाः । लोभाभिभूतश्चक्रवर्ती मृत्वा सप्तमनरेके नारकोभूत् । तत्सर्वं महारंभमहापरिग्रहफलं ज्ञात्वा विवेकिभिर्महारंभा महापरिग्रहास्त्याज्याः । ‘कुणिमाहारेणं ति’ मांसादिभक्षणे नरकपातः । आदिशब्ददादमक्षयद्रव्याणामनन्तकायिकानां च भक्षणं त्याज्यं । तत्राभक्षयद्रव्याणि द्राविशतिः । तथा चाहुः—

पंचुयरि ५ चउ विगई ९ हिम १० विस ११ करगे अ १२ सव्वमही अ १३ ।
 रयणीभोअणगं चिय १४ बहुवीअ १५ अणंत १६ संधाणं १७ ॥ १ ॥
 घोलवडा १८ वायंगण १९ अमुणियनामाणि फुल्लफल्याणि २० ।
 तुच्छफलं २१ चलिअरसं २२ वज्जह दव्वाणि वावीसं ॥ २ ॥

व्याख्या—पञ्चोद्वरी इतिष्पल्लोदुंवरप्लवकाकोदुग्धरफलरूपा । सा मशकाकाररक्ष्मयहुजीवनिचितत्वाद्बर्जनीया । लौकिका
 अपि पेटुः—एतानि न भक्ष्यन्त इति ५ । तथा चतस्रो गिरुतयोऽभक्ष्याः मद्यमांसमधुनवनीतरूपाः, तद्वर्णनिकजीयसंमूर्च्छनात् ।
 तथा चाटुः—

मज्जे महुंसि मंसंसि नवणीअम्मि चउत्थण् । उप्पज्जंति चयंति य तव्वण्णो जंतु तत्थगा ॥ १ ॥
 परेऽपि—

मये मांसे मधुनि च नवनीते तक्रतो वहिः । उत्पद्यन्ते विलीयन्ते सुसूक्ष्मा जन्तुराशयः ॥ १ ॥
 ससग्रामे च यत्पापमग्निना भस्मसात्कृते । तदेतज्जायते पापं मधुचिन्दुप्रभक्षणात् ॥ २ ॥

१ तद्व्यपणा तद्य जंतुणो इति या पाठः ।

मयं द्विधा काष्ठपिष्टभेदात् । मयं त्रिधा जलचरस्थलचरखचरभेदात् । मधु त्रिधा माक्षिकं कौत्रिकं आमरं चेति । नवनीतं तुषारं गोमहिष्यजडरामंभवं एवं सर्वमीलने नव ९ । हिमं शुद्धासंख्येयाष्कायरूपत्वात् १० । विषं मंत्रोपहतवीर्यमप्युदरान्तर्वर्ति-
गडोलकादिजीरघातहंतुत्वान्मरणममये महामोहोत्पादकत्वाच्च ११ । करका असंख्येयाष्कायरूपत्वात् । नन्वेवं जलमप्यसंख्येयजीव-
मयं तस्मान् पानीयमप्यभक्ष्यं । सत्यं, पानीयेन विना न निर्वाहः स्यात् । करकादीन् विना तु न कश्चिदनिर्वाहः, तंतस्त एव नि-
श्चिताः, न पुनः पानीयं । तदपि जलं श्रावकस्य ग्रासुकमेवोचितं १२ । सर्वाऽपि मृत्तिका खटिकादिका त्याज्या, न च भक्षणीया ।
ते हि मृत्तिकादिभक्षणव्यमनवतीनामचलानां पांडुरोगदेहदौर्बल्याजीर्णश्वासक्षयरोगादयो महानर्था मरणान्ताः । सच्चित्तमृत्ति-
शोणे चार्मग्न्येयपृथिवीकायचिराधना भवति । यतः—

अहामलकपमाणे पुढवीकाए हवंति जे जीवा । ते पारेवयमिन्ता जंबुद्द्वीवे न मार्यंति ॥ १ ॥

एतं चेत्तर्हि लवणमप्यसंख्येयपृथिवीकायात्मकत्वात्त्याज्यं । सत्यं, किं तु सर्वथा तस्यागे गृहस्थस्य न निर्वाहः । सच्चितं तद्धो-
जने पुनस्त्यजन्ति । विवेकिनो हि भुञ्जाना लवणं चेद् गृह्णन्ति तदा ग्रासुकमेव, न त्वितरत् । ग्रासुकत्वं च तस्याग्न्यादिग्रचलशस्त्र-
योगेनैव भवति, न तदन्यथा । पृथ्वीकायजीवानामसंख्येयत्वेनात्यन्तदुर्लभत्वात् । तथा च श्रीपञ्चमादगे एकोनविंशतितमे शतके तृती-
योद्देशके निर्दिष्टोऽयमर्थः—“वज्रमग्न्यां शिलायां स्वल्पपृथ्वीकायस्य वज्रलोष्टकेनैकविंशतिवारान् पेपणे सति केचन जीवाः स्पृष्टाः
केचन नेति ” । १३ । रत्नमीभोजनं चट्टविधजीवगंपातमभवैर्नैहिकपारलौकिकानेकदोषद्रष्टृत्वात् । यदभिहितं—

मेहं पिपीलिआओ कुणांति वमणं च मच्छिआ कुणइ । जूआ जलोदरं जाउ (तू) कोलिओ कोढरोगं च ॥ १ ॥
गालो सरस्स भंग कंटो लगइ गलमि दारुं च । तालुमि विंधइ अली वजणमज्झमि भुंजंतो ॥ २ ॥
निशीघ्रचूर्णायपि—“ गिहकोकिलस्स अवयवसमिस्सेण सुतेण पोद्वे किल गिहकोईला समुच्छति ” । एवमन्नादेर्विषमिथसर्पा-

दिलालामलमृगरीयपातादिना मृत्यायपि । तथा—

मालिचिमाहिअलंजामिणीसु रयणीपरासमंतेणं । तेवि लु(छ)लंति हु फुल्लं रयणीए भुजमाणं तु ॥ १ ॥
जीत्राणं कुंथुमार्इण घायणंताण धोवणाईसु । एमाइ रयणीभोगणदोसे को साहिओ तरइ ॥ २ ॥
उल्लूककाकमार्जारिरुध्रसंवरशूकराः । अहिदृश्चिकगोधाश्च जायन्ते रात्रिभोजनात् ॥ ३ ॥

इत्यादि । परेऽपि पठन्ति—

मृते स्वजनमात्रेऽपि सूतकं जायते किल । अस्तं गते दिवानाथे भोजनं क्रियते कथं ॥ १ ॥
रक्तीभयन्ति तोयानि अन्नानि पिशितानि च । रात्रौ भोजनसक्तस्य ग्रासे तन्मांसभक्षणम् ॥ २ ॥
अस्तं गते दिवानाथे आपो रुधिरमुच्यते । अन्नं मांससमं प्रोक्तं मार्कण्डेयमहर्षिणा ॥ ३ ॥

१ मालिच मार्द्वभ्रजामिणीसु इति पाठान्तरम् ।

नोदकमपि पातव्यं रात्रावत्र युधिष्ठिर । तपस्विना विशेषेण ग्रहिणा च विवेकिना ॥ ४ ॥

तथा च—

त्रयीतेजोमयो भानुरिति वेदाविदो विदुः । तत्करैः पूतमखिलं शुभं कर्म समाचरेत् ॥ १ ॥

नैवाहुतिर्न च स्नानं न श्राद्धं देवतार्चनम् । दानं वा विहितं रात्रौ भोजनं तु विशेषतः ॥ २ ॥

तस्माद्विवेकिना रात्रौ चतुर्विधोऽप्याहारः परिहार्यः । तदशक्तौ चाश्रयं स्वादिमं त्याज्यमेव । स्वादिमं पूगीफलाद्यपि दिवा सम्यक्शोधनादियतनैव ग्राह्यं । अन्यथा त्रसहसादयोऽपि दोषाः स्युः । मुख्यवृत्त्या च प्रातः सायं च रात्रिप्रत्यासन्नत्वादाद्ये द्वे घटिके भोजने त्यजेत् । यतः—

अह्नो मुखेऽवसाने च यो द्वे द्वे घटिके त्यजेत् । निशाभोजनदोषज्ञोऽश्नात्यसौ पुण्यभाजनम् ॥ १ ॥

अत्र एवागमे सर्वजघन्यं प्रत्याख्यानं मुहूर्तप्रमाणं नमस्कारसहितमुच्यते । कदाचित् तत्कार्यव्यग्रत्वादिना तथा न शक्नोति तदापि सूर्योदयास्तनिर्णयमपेक्षते एवातपदर्शनादिना । अन्यथा रात्रिभोजनदोषः । अन्धकारभगनेऽपि व्रीडया प्रदीपाकरणादिना त्रसादिर्विसानियमभंगमायामृषावादादयोऽधिकदोषा अपि स्युः । यतः—

न करोमि स्ति भणेत्ता तं चेव निसेवए पुणो पावं । पञ्चक्खमुसावाई माया नियडीपसंगो य ॥ १ ॥

पावं काऊण सयं अप्पाणं सुद्धमेव वाहरइ । दुगुणं करेइ पावं वीअं बालस्स मंदत्तं ॥ २ ॥

रात्रिभोजननियमाराधनविषयनयोर्मित्रत्रयदृष्टान्तः तद्यथा—देवपल्लीग्रामे श्रावकभद्रकमिथ्यादृष्टयस्त्रयः सुहृदो घणितोऽभूवन् । ते चान्यदा जैनाचार्यान्तिके जग्मुः । आचार्या अपि रात्रिभोजननियमदेशनां प्रारंभे । तच्छ्रुत्वा तै रात्रिभोजनवर्जनादिनियमश्चक्रे । तत्र श्राद्धेन रात्रिभोजनकन्दमूलाद्यभक्ष्यनियमः श्राद्धकुलोद्भवतया सोत्साहतयैव जगृहे । भद्रकेण बहु विमृश्य रात्रिभोजन एव नियमो गृहीतः । मिथ्यादृष्टिस्तु न प्रतिबुद्धः, कदाग्रहग्रस्तत्वात् । यतः—

आग्रही च त निनीयति युक्तिं तत्र यत्र मतिरस्य निविष्टा ।

पक्षपातरहितस्य तु युक्तिर्यत्र तत्र मतिरेति निवेशम् ॥ १ ॥

तदनु श्रावकभद्रकयोः कुडुबे अपि रात्रिभोजनादिनियमपरे अभूतां । गृहेशानुसारिणी हि गृहव्यवस्था । श्रावकश्च क्रमात्प्रमाद-
बहुलतया स्वनियमे शिथिलमतिर्जातः । स्वकार्यव्याकुलतया प्रातः सायं च त्याज्यषटीद्वयमध्येऽपि भुंक्ते, क्रमात् स्वयंऽस्तंगतेऽपि स-
म्यग्नियमाराधकभद्रकादिभिर्नोदितस्तु 'संप्रति दिवस एवास्ति, क्व रात्रिः ?' इत्यादि प्रत्याह । तदनुसारेण सकलं तत्कुडुबमपि त-
थैव जातं । अहह गृहस्वामिनः प्रमादबहुलतायाः पापप्रसंगशृद्धिः । अन्यदा भद्रकः किञ्चिन्नृपादिष्टकार्यव्यग्रतया प्राप्तर्मध्याह्ने-
प्यभुक्तः स्वर्गस्तमनवेलायां कथमपि भोक्तुं गृहमागतः । तावदुत्सरोभूत् । ततः सुहृदादिभिः भृशमभ्यार्थितोऽपि भद्रको
नाभुक्तः । यतः—

अप्पहियं कायव्वं जई सक्खा परहिअं पि कायव्वं । अप्पहियपरहियाणं अप्पहिअं चेव कायव्वं ॥ १ ॥

आमस्तु निःशून्या किञ्चिदन्धकारसरेऽपि यथेच्छया बुभुजे । तदा च तन्मूर्ध्नि पतिता यूका तेनाहारान्तराहारिता । ततो-
 ज्मा जलोदरमहाव्याधिनाऽत्यन्तं बाधितो मृत्वा निग्राभोजननियमभंगात् क्रूरो मार्जारोऽजनि । ततश्च दुष्टेन शुना कदर्थ्यमानो वि-
 पद्य नरकं नारु उदपद्यत । रजनीभोजनप्रगक्तो मिथ्यादष्टिरपि कदाचित् किञ्चिद्विषमित्राहारभुक्त्या शादंशाटं शुटदंत्रनिविडपीडया
 मृत्वा मित्रमन्तर्ध्व मार्जारो नारुधाभूत् । भद्रकस्तु सम्यगियमाराधनाद् सौधमे महद्दिसुरोऽभूत् । श्राद्धजीवस्तु नरकादुद्धृत्य निःस्व-
 द्विजस्य तनुजोऽजनि श्रीपुञ्जनामा । मिथ्यात्विजीवश्च तल्लघुभ्राता श्रीधराभिधः ।

इतथोपयुक्तेन भद्रकदेवेन रहसि स्वस्वरूपज्ञानग्राभवकथनपूर्वं प्रतिबोध्य रात्रिभोजनाद्यभक्ष्यनियमं ग्राहितौ तौ तत्प्र-
 तिपालने दृढीकृतां च । यतः—

यापाद्विवारयति योजयते हिताय गुह्यं च गूहति गुणान् प्रकटीकरोति ।

आपद्रतं च न जहाति ददाति काले सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदन्ति सन्तः ॥ १ ॥

पित्रार्घस्तु कदाग्रहनिग्रहाय सर्वथा भोजनं निषिद्धं । तयोर्लघनत्रयं जातं । तृतीयरात्राचवहितभद्रकसुरेण तन्नियममहिम
 पृष्ट्वा तत्र घात्रीपतेरात्यन्तिकी जठरव्याधिं चिक्रे । यथा यथा भिषग्ज्योतिषिकमात्रिकादयः किञ्चिदुपचेरुस्तथा तथा सा घृत-
 भिक्ता ज्वालयावधतमां । ततो मंत्र्यादिषु किंकृत्यमूढेषु हाहाखवरेषु पौरेषु सत्सु च दिवि दिव्या वागभूत्—“भो भो यामि-
 नीभोजनविषजनादिदृढधर्मपुञ्जश्रीपुञ्जहस्तस्पर्शनेनैवास्य राज्ञः पाटवं नान्यथा कथमपीति” । ततः ‘कोऽत्र पुरे श्रीपुञ्जः ?’ इति

विमर्शपरेषु सचिवादिषु केनाप्युक्तं—“ निःस्वविप्रपुत्रः स्वनियमदाढ्याल्लिङ्गघनत्रयेऽप्यश्लुभितः श्रीपुञ्जः शिशुरेकोऽस्ति । स एवायं संभवतीति ” । ततः संभावनामत्रिणाप्यत्र बहुमानेनाहृतः सचिवाद्यैः स श्रीपुञ्जः सपद्यागतः । आगत्य श्रीपुञ्जः सोत्साहमुच्चैराह—“ यदि ममाराधयमानयामिनीभोजनादिनियममाहात्म्यमस्ति तदानीमिदानीमेवास्य राज्ञः सर्वाङ्गव्यथा सर्वथाऽप्युपशाम्यतु ” । इत्युक्तिपूर्वपूर्वार्थं स्वहस्तदर्शनेनैव झटिति षट्चक्रे । ततस्तुष्टेन राज्ञा श्रीपुञ्जाय पञ्चग्रामाधिरत्यं प्रादायि । तद्विनाच नृपाद्यस्त रिपत्राद्यैरन्यैरपि विभारीभोजनान्यपि त्यक्तानि । एवं जिनधर्मं प्रभावयन् युक्तपञ्चग्रामसाम्राज्यः श्रीपुञ्जः श्रीधरेण सार्धं सौधमं प्राप्तः । त्रयोऽपि क्रमात्सिद्धाः । ॥ इति रात्रिभोजने भिन्नत्रयसंयन्धः ॥

बहुवीजं पंपोटकादिकं अभ्यन्तरपटादिरहितं केवलं बीजमयं । तच्च प्रतिबीजं जीवोपमर्दसंभवद्वर्जनीयं । यच्चभ्यन्तरपटादिसहितं बीजमयं दाडिमटिङ्गरकादि तन्नाभक्ष्यतया व्यवहरन्ति १५ । अनन्तकायिकान्यनन्तजन्तुजातघातघातकहेतुवात् । यतः—

नृभ्यो नैरयिकाः सुरास्तु निखिलाः पञ्चाक्षतिर्यगणो
द्व्यक्षाद्या ज्वलनो यथोत्तरममी संख्यातिगा भाषिताः ।
तेभ्यो भूजलवायवः समधिकाः प्रोक्ता यथानुक्रमं
सर्वेभ्यः शिवगा अनन्तगुणितास्तेभ्योऽप्यनन्तांशगाः ॥ १ ॥

तानि च व्यव्याज्ये दर्शयिष्यन्ते १६ । संधानं निबुक्कविल्वकादीनामनेकजीमसंसक्तिनिमित्तत्वात् संधानस्य व्यवहारवृत्त्या दिनत्रयात् एतोऽभक्ष्यत्वमाचक्षते १७ । घोलवटकान्यामघोलमिश्रवटकानि । उपलक्षणत्वादाभगोरससंपृक्तद्विदलानि च । केवलिनग्न्यष्टमजीवसंमक्तिसंभवात् । द्विदललक्षणं लिख्यते—

जंमि उ पीलिज्जंते नेहो न हु होइ विंति तं विदलं । विदले वि हु उप्पन्ने नेहजुअं होइ नो विदलं ॥१॥

इति १८ । घृन्ताकानि निद्राबाहुल्यमदनोद्दीपनादिदोषोपपत्तत्वात् । उक्तं च—

यस्तु घृन्ताककालिगमूलकानां च भक्षकः । अन्तकाले स मूढात्मा न स्मरिष्यति मां प्रिये ॥ १ ॥

इति १९ । अज्ञातनामानि पुष्पाणि फलानि च । अज्ञानतो निषिद्धपुष्पफलेषु प्रवृत्तौ व्रतभंगसंभवाद्विपुष्पफलेषु तु प्रवृत्तौ जीवितस्यापि नाशना कचूलपल्लीपतिसार्थिकवत् २० । तुच्छफलं मधुकजंबूकफलादेः । उपलक्षणत्वाच्च तुच्छपुष्पं करीराणिशिशुमधुकादि । तुच्छपत्रं माद्यपि तंदुलीयकादेश्च, बहुजीवसंमिश्रत्वात् । यद्वा तुच्छफलमर्धनिष्पन्नं कोमलं च बलकमुद्गसिंगादिकं । तद्भक्षणो हि न तथाविधा तृप्तिः, विराधना च भूयसी स्यात् २१ । चलितरसं कुथितान्नं पर्युपितद्विदलान्नपूपिकाद्यनेकजन्तुभंसक्तगम्यत्वात् परिहार्यत्वमस्तु । दिनद्वयातीते दधिनि जीवसंसक्तिः कथमवगम्यते ? तदुच्यते—शास्त्रप्रमाणात् । तथा चोक्तम्—

१ आण्डिशिशुः स्त्रीमोदगतशिशुजानिः

जइ सुग्गमासुमाई विदलं कच्चम्मि गोरस पडइ । ता तसजीवउप्पत्तिं भणंति दहिए विहु दिहुवरि ॥१॥
थूयते च धनपालपंडितप्रतिबोधनार्थं समागतेन तद्धन्युशोभनमुनिना दिनद्रयावीते दध्नि अलक्तकपुंमेन जीवदर्शने (कृतं)
ततस्तत्प्रतिबोधभवनं च २२ । इति द्वाविंशत्यभक्ष्याणि वर्जनीयानि ।

अथानन्तराधिकानि द्वाविंशन्मिमतानि तान्यपि त्याज्यानि । तेषां स्वरूपं चाहः—

सव्वायकंदजाइ सूरणकदो अ १ वज्जकंदो अ २

अल्लहलिहा य ३ तहा अल्लं तह ४ अल्लकच्चूरो ५ ॥ १ ॥

सितावरी ६ विराली ७ कुंअरि ८ तह थोहरी ९ गलोईअ १० ।

लसण ११ वंसकरिह्हा १२ गज्जर १३ लूणोअ १४ तह लोढा १५ ॥ २ ॥

गिरिकणि १६ कित्तलपत्ता १७ खरिंसूआ १८ थेग १९ अल्लमुत्थाय २० ।

तह लोणरुक्खछल्ली २१ खिल्लूहडो २२ अमयवल्ली य २३ ॥ ३ ॥

मूला २४ तह भूमिरुहा २५ तह विरुहा २६ ढक्कत्थुलो पढमो २७ ।

सूअरवल्लो अ २८ तहा पल्लंको २९ कोमलंबिलिया ३० ॥ ४ ॥

आलू ३१ तह पिंडालू ३२ हवंति एए अणंतनामेण ।

अन्नमणंतं नेयं लम्बवणजुत्तीइ समयाओ ॥ ५ ॥

व्याख्या—सर्वे च कन्दजातिरनन्तकायिका । तत्र कांश्चित् कन्दान् व्याप्रियमाणत्वात्नामतो दर्शयति—सूरणकन्दोऽशोधनकन्द-
विशेषः १ । वस्त्रकन्दः २ । आर्द्रहरिद्रा ३ । आर्द्रकं मृगवेरं ४ । आर्द्रकचूकः ५ । शतावरी ६ । विरालिके बल्लीभेदौ ७ । कुमारी
मांगलप्रणालाकारपत्रं ८ । धौहरी स्नुहीतरुः ९ । गह्वरी बल्लीविशेषः १० । लशुनं कन्दविशेषः ११ । बंशकरेलानि १२ । ग-
जैरकानि १३ । लवणिका वनस्पतिविशेषः, येन दग्धेन सज्जिका नि पद्यते १४ । लोढकः पद्मिनीकन्दः १५ । गिरिकर्णिका
बल्लीविशेषः १६ । किसलयरूपाणि श्रौढपत्रादवर्गा ग्रीजस्योच्छ्रूनावस्थालक्षणाणि सर्वाण्यपि १७ । खरिशुका १८ । श्वेगश्च
कन्दभेदः १९ । आर्द्रमुत्ता २० । लवणापरपर्यायस्य आमरनाम्नो वृक्षस्य च्छविः सुग, न तन्त्येऽवयवाः २१ । खिल्लोहडो लोक-
प्रसिद्धः कन्दः २२ । अमृतबल्ली बल्लीविशेषः २६ । मूलकः प्रसिद्धः कन्दः, स त्याज्यः । यदुक्तम्—

लशुनं गुंजनं चैव पलांडुः पिंडमूलकम् । मत्स्यं मांसं सुरा चैव मूलकस्तु ततोऽधिकः ॥ १ ॥

पुत्रमांसं वरं भुक्तं न तु मूलकभक्षणम् । भक्षणान्नरकं गच्छेद्दर्जनानात् स्वर्गमाप्नुयात् ॥ २ ॥

मूलकेन समं चान्नं यस्तु भुंक्ते नराधमः । न विद्यते तस्य शुद्धिश्चान्द्रायणशतैरपि ॥ ३ ॥

इति २४ । भूमिरुहाणि च्छत्राकाराणि वर्षाकालभावीनि भूमिस्फोटकानीति प्रसिद्धानि २५ । 'विरुदान्यंकरितानि द्विद-

लघान्यानि २६ । दंकरास्तुलः शाकविशेषः । स च प्रथमोद्गत एवानन्तकायिको न तु च्छिन्नग्रहः २७ । शुकरवह्णः स एवानन्त-
कायिको न तु धान्यवह्णः २८ । पल्यंकः शाकभेदः २९ । कोमलाम्लिका अवस्थाकिका चिचिणिका ३० । आलूकः ३१ । पिंडा-
लुकौ ३२ कन्दभेदौ । न चैत एवानन्तकायाः, चतुर्दशलक्षा अनन्तकायिकाः । तेषां लक्षणान्युच्यन्ते—

गूढसिरसंधिपठवं समभंगमहीरुगं च छिन्नरुहं । साहारणं सरिरं तन्निवरीयं च पत्तेअं ॥ १ ॥

इत्यादिसिद्धान्तोक्तलक्षणयुक्ता अन्येपि ज्ञेया हेयाश्च ।

चतस्रो नरकद्वारः प्रथमं रात्रिभोजनम् । परस्त्रीगमनं चैव संधानानन्तकायिकाः ॥ १ ॥

अनन्तकायाद्यभक्ष्यं चाचितभूतमपि परिहार्यं । अथार्द्रकादेः स्वयं परेणाचिचीकृतस्य ग्रहणे को दोषः ? उच्यते—निःशू-
कतो लौल्यवृद्ध्यादिपरंपरया सचित्ततद्ग्रहणप्रसंगवृद्ध्यादिश्च (दोषः) । यथोक्तम्—

इक्ष्णेण कयमकजं करेइ तप्पच्चया पुणो अन्नो । सायाबहुलपरंपर बुच्छेओ संजमतवाणं ॥ १ ॥

इति द्वात्रिंशदनन्तकायस्वरूपं ज्ञात्वा त्याज्यं । तथा आलस्यादिना घृततैलभाजनानामस्थगनं, मार्गे सति हरितकायाद्युपरि
अशोधिधाधनि वा गमनं, अनालोकितस्थाने हस्तक्षेपादि, सत्यपि स्थाने सचित्तोपरि स्थित्यादि वस्त्रादेर्वा मोचनं, पनककुंठ्या-
द्याक्रान्तशुष्यवस्त्रावणादेस्त्यजनं, अयतनया कपाटांगलादानादि, वृथा पत्रपुष्पादित्रोटनं, मृत्बटिकावर्णिकादिमर्दनं, वह्नुद्दीपनं,
गवादिघातादीनां शस्त्रव्यापारणं, निष्ठुरमर्मभाषणहास्यनिन्दाकरणादि । रात्रौ दिवाऽप्ययतनया वा स्नानकेशग्रथनखंडनरन्धनभूखनन-

मृदादिमर्दनलिपनवस्त्रधानजलगलनादि च प्रमादाचरणं, श्लेष्मादीनां व्युत्सर्गं स्थगनाद्ययतनयाऽपि प्रमादाचरितं, मुहूर्तनिन्तरं तत्र संमूर्छिममनुष्यासंमूर्छनतद्विराधनाया महान् दोषसंभवः । आह च श्रीपद्मवणाउपांगे—“कहण्णं भंते समुच्छिममणुस्सा उप्पज्जंति ? गोयमा अतो मणुस्मस्मिन्ने पणयालीसाइजोअणसयसहस्सेसु अड्डाइजेसु पन्नरसकम्मभूमीसु छप्पन्नाहं अंतरदीवेसु गब्भ-
वकंतिअमणुस्माणं चेव उच्चारंसेसु वा पासवणेसु वा खेलेसु वा सिघाणेसु वा वंतेसु वा पित्तेसु वा सुक्केसु वा सोणिण्णसु वा सुक्कपु-
गलपरिमाडेसु वा गयजीवकलेवरेसु वा धीपुसिसंजोण्णसु वा नगरनिद्धमणेसु वा सव्वेसु चेव असुईठाणेसु समुच्छिममणुस्सा समु-
प्पज्जंति अंगुलअसंखिज्जभागमिच्चाए ओगाहणाए असन्नी मिच्छदिद्दी अन्नाणी सब्बाहिं पज्जन्तीहिं अपज्जत्तगा अंतमुहुत्ता-
उआ चेव कालं पकरंति” । एवं संसारान्तर्भ्रमद्भिर्जीविवधाद्यनर्थः स्यात् तान्यप्यधिकरणानि वर्जनीयानि । यतः—

“न ब्राह्म्याणि न देयानि पञ्चद्रव्याणि पंडितैः । अग्निर्विषं च शस्त्रं च मद्यं मांसं च पञ्चमम् ॥१॥”

कथितं चान्यथास्त्रेपि—

“क्षेत्रं यंत्रं प्रवहणवधूलागलं गौतुरंगं धेनुर्गन्त्रीद्रविणकरिणौ हर्म्यमन्यच्च चित्रम् ।

यत्सारंभं जनयति मनः कर्मवन्धश्च यस्मात् तादृग्दानं सुगतिमतिभिर्नैव देयं न लेयम् ॥१॥”

येन कृत्वाऽनर्थदंडः स्यात्तदपि वर्जनीयं । द्रष्टृजीवा जागरिताः ते चारंभं कुर्वन्ति । तथा च पानीयाहारिकाण-
दलनकारिकास्त्रीकारुण्यकपुंकारुण्यद्विकृच्छान्तिरजकलोहकारमात्सिकशौनिकवागुरिकघातकचौरपारदारिकावस्कन्दकदायकादीनामपि परं-

परया कुल्यापापरप्रवृत्तिरिति महाननर्थदंडः । अत एवोक्तं श्रीभगवत्यंगे कौशांब्यां शतानीकस्य राज्ञो भगिन्या मृगावती-
ननान्दुजयन्त्याः श्रीवीरपाश्वे प्रभ्रसंवन्धे—“सुत्तचं भंते ? साहू जागरियत्तं भंते ? जयंती ! अत्थेगइयाणं सुत्तत्तं साहू अत्थेगइयाणं जाग-
रियत्तं साहू । से केणेट्ठेणं भंते एवं बुच्चई ? जयंती ! जे इमे जीवा अहम्मिया अहम्मिडा अहम्माक्खाई अहम्मपलोई अहम्मपलज्जणा
अहम्मसीलसमुदायारा अहम्मेण चैव वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति एएसिणं जीवाणं सुत्तत्तं साहू । एएणं जीवा सुत्ता समाणा नो
यहूणं जीवाणं पाणाणं भूआणं सत्ताणं दुक्खणयाए जाव परिआवणाए वट्ठति । एएणं जीवा सुत्ता समाणा अप्पाणं
या परं वा तदुभयं वा नो यहूहिं अहम्मियाहिं संजोअंति । एएसिं जीवाणं सुत्तत्तं साहू । जयंती ! जे इमे जीवा धम्मिआ
धम्मेण चैव वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति एएसिणं जीवाणं जागरिअत्तं साहू । एएणं जीवा जागरिआ समाणा पुब्बरत्तावरत्तकाल-
समयंसि धम्मजागरिअं जागरइत्तारो भवंति । एएसिं जागरियत्तं साहू । एवं बलिअत्तं दुब्बलिअत्तं दक्खत्तं आलसिअत्तं नेयवत्तं” । इत्थं
ज्ञात्वा प्रमादात्तरणं त्याज्यं । येन कृतेन आरंभो वर्धते तदपि त्याज्यं । यथोदुखलेन मुशलं, हलेन फालः, धनुष्या शरः, शकटेन युगं
नीतया लोष्टकः, कुठारेण दंडः, घराट्टिकायां पुटं द्वितीयपुटेनेत्यादि । इत्यादिपापोकरणानि परिहर्तव्यानि दुर्गतिदायकानि
ज्ञातव्यानि । “क्वंचिदियवहेणं ति” एकेन्द्रियद्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रियवधेन जीवा नरकं गच्छन्ति यथा कालसौकरिकः
पञ्चशतवन्नुयातकारकः नरकं गतः । तथा च—

नास्त्यहिंसासमो धर्मो न संतोषसमं व्रतम् । न सत्यसदृशं शौचं शीलतुल्यं न मंडनम् ॥ १ ॥
सत्यं शौचं तपः शौचं शौचमिन्द्रियनिग्रहः । सर्वभूतदया शौचं जलशौचं तु पञ्चमम् ॥ २ ॥

स्नानं मनोमलत्यागो दानं चाभयदक्षिणा । ज्ञानं तत्त्वार्थसंवाधो ध्यानं निर्विषयं मनः ॥ ३ ॥

गृहेऽपि यमतां नित्यमस्नानानां नृणां तपसा विनापि केवलं मनःशुद्ध्या शुद्धिर्भवति । उक्तं च—

मन एव मनुष्याणां कारणं बन्धमोक्षयोः । यथैवालिंग्यते कान्ता तथैवालिंग्यते सुता ॥ १ ॥

प्रणिहन्ति क्षणार्धेन साम्यमालंब्य कर्म तत् । यन्न हन्यान्नरस्तीव्रतपसा जन्मकोटिभिः ॥ २ ॥

धर्मस्य मूलं विनयविवेकौ । तौ विना न श्लाघा । शास्त्रेऽप्युक्तं—

विणओ सासणमूलं विणयाओ संजमे तवे । विणयाओ विप्पमुक्कस्य कओ धम्मो कओ तवो ॥ १ ॥
विणीओ आवहए सिरिं लहए विणीओ जसं च किंतिं च । न कयाइं दुब्बिणीओ सकज्जसिद्धिं समाणेइ ॥ २ ॥
यथाद्रिपु गुरुमरुग्रहेषु दिवसाधिपः । चिन्तामणिश्च रत्नेषु विवेकोऽपि गुणेज्जिति ॥ ३ ॥

विवेकोऽपि गुणश्रेष्ठः । विवेकेन विना गुणा अपि निर्गुणा भवन्ति । यतः—

यं विना शोभते न श्री रूपं चक्षुर्विना यथा । विवेकदीपकालोकसप्रकाशीकृतेऽध्वनि ॥ १ ॥
चरन्तो न स्वलन्त्येव कलिध्वान्तेऽपि कोविदाः । विवेको गुरुवत्सर्वकृत्याकृत्यं प्रकाशयेत् ॥ २ ॥
सन्निव्रतवदकृत्याच्च वारयेत् सुमतिं यथा ।

। अथ सुमतिदृष्टान्तः ।

श्रीपुरपुरे श्रीसेननृत्यो राज्य करोति । तस्य श्रीसखी भार्यास्ति । तस्य नृत्यस्य सोमालयः कुलक्रमायातोऽमात्योऽस्ति । तस्य सुतो नास्ति । पुत्राभावादत्यन्तदुःखी क्वापि रतिं न लेभे । अन्यथा तममात्यं प्रति नृत्यः प्रोवाच—“तवेयमनपत्यता मा बाढं बाधते । इत्यक्कालमावयोः सवन्धः क्रमागतोऽभूत् । अत एव मत्पुत्रस्यामात्यः को भविष्यति ? अन्यस्मिन्नमात्ये कीदृशो विश्वासो भवेत् । त्वं तु निश्चिन्त इव दृश्यसे ” । सोमः प्राह—“स्वामिन् किं विधीयते ? यतः—

जीवितं सन्ततिर्द्रव्यं देवायत्तमिदं त्रयम् । अनया चिन्तया किं स्यात् किं परायत्तवस्तुनि ॥१॥

नृत्यो जलस्य-उपायो विधीयता । साहसं कृत्वा धैर्यमवलम्ब्य निजा कुलदेवतामाराधय ” । इति राज्ञापिते सदुपाये सोऽमात्यो देव्या भयनं गतः । शुचिर्भूत्वा तस्याः पुरो दर्भसस्तारके स्थित्वा इत्यवक्—“हे मातः यदा मे पुत्रस्य मसादं करिष्यसि तदाऽहं भोजनं करिष्यामि ” इत्यभिग्रहमग्रहीत् । तृतीयदिवसे सा देवी प्रत्यक्षं जाता इत्युवाच—“भद्र किं कष्टं करोषि ? तव पुत्रः सल्लक्षणधरो नास्ति । अधुना परदारस्तथैवो द्यूतकारो भविष्यति । तस्मात् कियत्कालं प्रतीक्षस्व । तवोत्तमं सुतं दास्ये ” । तदा तेनोक्तं—“अहं राज्ञः पृच्छामि” इत्युक्त्वा स राज्ञे प्रष्टुं गतः । राज्ञो देव्याः कथितं श्रवणं । राज्ञा विमृश्योक्तं—“देवी कथय, तादृशोऽप्यस्तु, परतु पुत्रमध्ये विनयविवेकौ भवेता ” । इति निश्चयं देवीपाशे समागतः—“भगवति तादृशोऽपि अवगुणी पुत्रोऽस्तु, त्वं देहि, परंतु पुत्रे विनयविवेकरुणौ देहि” । देव्या प्रोक्तं—“एवमस्तु, तव पुत्रः परदारस्तथैवो द्यूतकारश्च भविष्यति । पर विनयविवेकान् भविष्यति” ।

सोऽप्यमात्यो देवीं नमस्कृत्य स्वगृहं गन्तुमुद्यतः । अथ तस्य द्वितीया स्त्री पण्यनारी परिग्रहेऽस्ति । सापि देवीभवनगतममात्यं ज्ञात्वा तावद्दिनानि भूस्थाया मुक्तभोजना चाभूत् । तदेवीतोपस्वरूपं ज्ञात्वा चेतया बलादपि स्वगृहं समानीतः । सोऽप्यमात्यः तद्गृहे तत्रैव स्नातभुक्तो रात्राववात्सीत् । प्रभाते स्वगृहं गच्छन् विपणधीः समादध्यौ—“धिङ् मां, सुकुलजायामुपेक्ष्यात्रैव स्थितः । देव्याः प्रमादमासाद्य यदत्रैवावसम् । ततो मे कुक्षेत्रजपुत्रो भावी । परं भाव्यन्यथा न भवति । मम जातपुत्रस्य धिरू, पुत्रजन्मन्यपि स्पष्ट-मुत्सवो नो भावी । अथ किं करोमि ? भूषस्य यथातथा कथयामि ” । इति विमृश्य राजसौधमागच्छन् (राज्ञा) तादृशो वीक्ष्य प्रजल्पितः—“भो मंत्रिन् हर्षस्थाने कथं विपण इव दृश्यसे ? किं देव्या विप्रतारितोऽसि ? किं वा व्यलीकं संजातं ? ” । तदाऽमात्यो देव्यादेशं स्वदोषं च स्वं निन्दन् सर्वमालयातवान् । तदा नृप ऊचे—“खेदं मा कुरु, ईदृशे एव कुले तादृशा देवतादिष्टा अन्यायकारिणो भवन्ति । तव या क्षतिः ? परं त्वं जायां स्वभवनभूमिगृहे सुगुप्तां स्थापय । पुत्रजन्मानन्तरं तां गृहान्निष्कासयेः ” । तेनापि तथैव कृतं । पूर्णसमये पुत्रोऽजनि । आशु नृपस्य निवेदितः । प्रच्छन्नकृतसंस्कारः (पुत्रः) क्रमेण व्यवर्धिष्ट । तमध्यापनयोग्यं ज्ञात्वा शास्त्रविचक्षणः पिता सुतमध्यापययितुमारेभे । तस्य भूमीगृहस्थस्योपरितनफलकासनस्थः छात्राणां पुरो बाह्ये नीतिशास्त्रमध्यापयति । नृपात्रया निजांगुष्ठे दवरकं च दृष्ट्वा स्ननवेर्षयति । “संदेहे सति दवरकोऽयं चालनीयः” इति संकेतपूर्वकं स्वसुतमध्यापयति । क्रमेण पुत्रः प्राज्ञो जातः । अन्यदा नीतिशास्त्रे श्लोक एकः समायातः । तथाहि—

दानं भोगो नाशस्तिस्त्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य । यो न ददाति न भुंक्ते तस्य तृतीया गतिर्भवति ॥१॥

तस्य व्याख्यानं निम्नम् (पुत्रः) दवरकं चालयति । पुनस्तस्य पिता पूर्ववत् व्याख्यानयति । भूयोऽपि दवरके चालिते

रोपितोऽन्यान् छात्रान् विदुष्य पुत्रं बहिः समाकृष्योक्तवान्—“समुद्रसमं शास्त्रं तस्मिन् गोपदोषमे श्लोकेऽस्मिन् सुगमार्थे किं भवान्भूदो जातः ?” । ततः सुतोऽप्याह—“आम तात भवद्भिर्वित्तस्य गतित्रयं वर्णितं, तच्च मम न पूर्यते । वित्तस्य गतिद्वयी चास्ति, एका दानं द्वितीया नाश एव । यच्च शुज्यते स एव नाशः । यत आह—

आयासशतलब्धस्य प्राणेभ्योऽपि गरीयसः । गतिरैकैव वित्तस्य दानमन्या विपत्तयः ॥ १ ॥

तच्च सर्वोत्तमं पात्रे देयं धर्माय दुःखिते । याचके कीर्तिधोषाय स्नेहपोषाय बन्धुषु ॥ २ ॥

भूतादौ विघ्ननाशाय वैरघाताय वैरिषु । औचित्येन नृणां दत्तं न दानं क्वापि निष्फलम् ॥ ३ ॥

भोगेन केवलं सौख्यमैहिकं कार्त्स्निकं भवेत् । लोकद्वयविनाशाय तस्य नाशस्तु निश्चितम् ॥ ४ ॥

तन्निशम्य विचारत्वरुदमात्यो हृदि प्रमोदं वहन् महीधुजे तत्सर्वमाख्यातवान् । नृपोऽप्याह—“भो भद्र एतस्य हृदि विवेकरविरुद्धतः । अस्मै तव मम च मनोरथं पूरयिष्यति । अहो एतस्य विचारागांभीर्यं, अहो चातुर्यं, अहो अद्भुता मतिः, उपाध्यायं शास्त्रं चातिक्रम्य यः प्रवर्तते । एतस्य ज्ञानं समुन्मीलितं । अथ तं छात्रं गजेन्द्रे समारोप्येहानय” । इत्यादिश्य नृपः स्वहस्तिनं परिचारं च प्रैषीत् । सोमोऽपि स्वगृहे गत्वा निजस्वजनानमेलयत् । अथ कारितभृगारं कृतकौतुकमंगलं हस्त्यारुढं महदृष्या नृपैकसि सुतं निन्ये । नृपोऽपि स्वस्योत्संगे निवेश्य तस्य सत्कारमकरोत् । तस्य सुमतिरित्यभिधानं कृतं । “अहो तव सर्वत्रैव गतिः । अहो त्वया भांडागारेऽन्तःपुरेऽपि सर्वत्रैव राज्यमध्येऽपि क्रीडायै गन्तव्यं” इति संमान्य विसर्जितवान् । राज्ञा सर्वत्रास्व-

लितगतिः स सर्वत्र क्रीडां कर्तुं श्रमति । मोऽन्यदा भांडागारे प्रविष्टः । तत्र नृपस्य मुक्ताफलहारं दृष्ट्वा देवतादिष्टदोषवशाच्चलचित्तः सन् तमग्रहीत् । तं संगोप्य मशंक्रमनास्तलेक्षणः प्रयातुमुद्यतः तावद्विवेकेन क्षणादाश्रितोऽचिन्तयत्—“धिह मां किमिदं विश्व-निन्दितं कर्म निर्ममे ? अहो चौर्यसमं पापं पृथिव्यामन्यन्नास्ति ” इति विचिन्त्य हारं स्थानके तत्रैव मुक्त्वा गृहमागतः । अथाप्यन्यदा राजमध्येऽस्वलितगत्या क्रीडया श्रमन् राजपत्न्या कामरागेण सुरतेच्छयाऽऽभाषितः—“भोः सुमते समागच्छ, निर्व्यजनं स्थानमस्ति, मया सह विलासं कुरु ” । तच्छ्रुत्वा सुमतिः कुमतीभूय तत्र गन्तुं प्रवृत्तवान् । तावता विवेकेन बन्धुनेव वारितः—“अहो धिह मां, यतो राजग्रेयस्यां मातृकल्पायां यन्मे मनः सचिकारं समजनि । परस्त्रीसंगिन इह भवे शिखण्डेदादिकं परभवे च नारकत्वं प्राप्नुवन्ति । स महान् स एव पंडितः, य आभ्यः कुटिलांगीभ्यो भुजंगीसदृशीभ्यो दूरं व्रजति । मयाऽतः परं परनारीमहोदरं महाव्रतं पालनीयं ” । इति विचिन्त्य तस्याः पादयोर्निगत्य स्वगृहेऽगमत् । एकदा कौतुकी द्यूतकाराणां समीपे कौतुकार्थं क्रीडार्थं च ममागतः । तेषां व्यसनं विलोकितं । तेषां स्वरूपमपि दृष्टं । एकं परस्परं विवदन्ति, एकं तु कलहायन्ते, एकं तु द्रव्यं हारयन्ति, एकं तु हसन्ति, एकं तु चोरयन्ति । तादृशं तद् दृष्ट्वा चिन्तयति—“द्यूतव्यसनं धिगस्तु । यतः—

द्यूतं न किं त्यजत किं दहत स्वदेहं छागं च मूत्रयत किं वदने स्वकीये ।

तत्तादृशप्रियतमासहितो नलोऽपि जानीत रोर इव राज्यसुखान्निरस्तः ॥ १ ॥

इदं द्यूतव्यसनं मम नो मंजाघटीति” । इति विचिन्त्य स्वगृहे गतः । एकदा क्रीडां कुर्वन् राजसदसि गतः । नृपं नमोऽकरोत् । राजोत्संगे कृत्वा चुम्बितः । तदा तेन सुमतिनोक्तं—“स्वामिन् नीतिशास्त्रे उक्तमस्ति—कस्यापि विश्वागो नो विधीयते, अहं अस्व-

लितगतिः कथं कृतोऽस्मि ? मयीदृशो विश्वासो नोचितः । नृपः प्रोवाच—“ वत्स त्वं देवतादत्तवरलब्धोऽस्मद्वंशपुरोधाः, त्वयि विश्वासः रुधं नो भवेत् ? त्वयि विषये देवतया विनयविवेकगुणौ मुक्तौ तौ तव साहाय्यकारिणौ । ” तदा तेन राज्ञोऽपि सर्वमपि स्वकीयं गुप्तं स्वरूपं प्रोक्तं । राजा प्रोवाच—“ वत्स त्वं सदोषोऽपि निर्दोष एवासि, विनयविवेकसहायात् । उक्तं च—

यस्य तस्य प्रसूतोऽत्र गुणवान् पूज्यते नरः । सुवंशोऽपि धनुर्दण्डो निर्गुणः किं करिष्यति ॥ १ ॥

स नृपोक्तं निशम्य लज्जयाधोमुखः तस्थौ । तदा तस्य नृपेण राजकार्यप्राधान्यं दत्तं । स राजकार्यं कृत्वा क्रमात् सद्धर्ममासाद्य सुमतिः सुगतिं ययौ ॥

॥ इति सुमतिहृष्टांतः ॥

तत्माद्धर्मस्य मूलभूतौ विनयविवेकौ तावेव ब्राह्मणौ । तावेव गुणौ सत्संगत्या भवतः । सत्संगतेः शास्त्रोक्तं फलं शृणु । सज्जनाः कीदृशाः ? यतः—

न ब्रूते परदूषणं परगुणं वक्त्यल्पमप्यन्वहं संतोषं बहते परर्द्धिषु परावाधासु धत्ते शुचम् ।

स्वश्लाघां न करोति नोज्ञति नयं नौचित्यमुल्लंघयत्युक्तोऽप्यप्रियमक्षमां न रचयत्येतच्चरित्रं सताम् ॥ १ ॥

सज्जनसंगत्याः किं फलम् ?

हरति कुगतिं भिन्ते मोहं करोति विवेकितां वितरति रतिं सूते नीतिं तनोति विनीतताम् ।

प्रथयति यशो धत्ते धर्मं व्यपोहति दुर्मतिं जनयति नृणां किं नाभीष्टं गुणोत्तमसंगमः ॥ २ ॥

लब्धुं बुद्धिकलापमापदमपाकर्तुं विहर्तुं पथि प्राप्तुं कीर्तिमसाधुतां विधुवितुं धर्मं समासेवितुम् ।
रोधुं पापविपाकमाकलयितुं स्वर्गापवर्गश्रियं चेत्त्वं चित्त समीहसे गुणवतां संगं तदंगीकुरु ॥ ३ ॥

गुणंगस्य माहात्म्याज्जीवः सौख्यमामोति । यतः

पश्य सत्संगमाहात्म्यं स्पर्शपापाणयोगतः । लोहं स्वर्णं भवेत्स्वर्णयोगात्काचो मणीयते ॥ १ ॥
विवेकाय भवत्येवाकुलजोऽपि सुसंगतः । कुलजातोऽपि दाहाय शंखो वह्निनिषेवणात् ॥ २ ॥
आस्तां सचेतसां संगत् सदसत् स्यात्तरोरपि । अशोकः शोकनाशाय कलये तु कलिद्रुमः ॥ ३ ॥

धर्मोऽपि जीयेन सत्संगत्या प्राप्यते । अत्र प्रभाकरनिदर्शनमुच्यते । तथाहि—

॥ अथ प्रभाकरदृष्टान्तः ॥

अस्यैव भरतक्षेत्रे धीरपुरनगरे यजनयाजनाध्ययनाध्यापनदानप्रतिग्रहरूपपदकर्मकर्मठो दिवाकरनामा विप्रो वसति । तस्यांगजः
“प्रभारुरोऽस्ति । स निरंकुश इव सर्वत्र भ्रमति । स्वेच्छया रमतै, धातुं धमति, घृतं कुरुते, स्वैरं यत्र तत्र क्रीडां कुरुते । पिता तं शिक्षयते
“यत्नं किं कुरुषे ? आत्मापि नात्मीयः ततः कोऽन्यो भविष्यति ? किं कुर्व्यसनानि सेवसे ? शास्त्राणि अवगाहस्व । काव्यरसामृतं
पिब । गुरुलाः शिक्षस्व । धर्मं कुरु । निजकुलं समुद्धर । यतः—

पङ्केनापि सुपुत्रेण विद्यायुक्तेन साधुना । कुलं पुरुषासिंहेन चन्द्रेण गगनं यथा ॥ १ ॥

किं जातैर्वहुभिः पुत्रैः शोकसंतापकारकैः । वरमेकः कुलालंबी यत्र विश्रम्यते कुलम् ॥ २ ॥
 एकेनापि सुदृक्षेण पुष्पितेन सुगन्धिना । आमोदितं वनं सर्वं सुपुत्रेण कुलं तथा ॥ ३ ॥
 एकेन शुष्कदृक्षेण दह्यमानेन वह्निना । दह्यते तद्वनं सर्वं कुपुत्रेण कुलं तथा ॥ ४ ॥

किं च—

धनाशा धातुवादेन जीविताशा रसायनैः । दृहाशा पण्यनारीभिर्मतिभ्रंशास्त्रयो नृणाम् ॥ ५ ॥
 इत्यादिशिक्षया शिक्षितोऽपि हसित्वा सुतस्तातमाह—“आम तात पठितेन किं ? पठित्वा को दिवं गतः ? यतः—

बुभुक्षितैर्व्याकरणं न भुज्यते, पिपासितैः काव्यरसो न पीयते ।

न च्छन्दसा केनचिदुद्धृतं कुलं, हिरण्यमेवार्जय निष्फलाः कलाः ॥ १ ॥

किं च—

त्रिगुणमत्रि गुणद्वं रूचहीणं वि रम्मं, जडमत्रि मइमंतं मंदसत्तं पि सूरं ।

अक्रुलमत्रि क्लीनं तं पयंपति लोआ, नवकमलदलच्छी जं पलोए पलच्छी ॥ २ ॥

अत्रिद्वन्द्वमत्रि त्रिना त्रिलद्वयेतस्यचिन्तयत्—“अयं च मत्पुत्रो भूत्वा निर्गुणः कुलकलंरूपः कुशीलः । किं करोमि ?

क्य गच्छामि ? इत्युदासीनपुत्र्या जन्म निर्वाहपर्यन्ते पुत्रमाकार्येदमभाषत—“ वत्स यद्यपि तव मद्राक्ष्येऽनास्था, तथाप्येकममुं श्लोकं त्वं गृहाण । एतन्मे कथनं कुरु ” । तेनोक्तं—“ करिष्याम्यहमेवेति ” । पित्रा श्लोकः कथितः । तथाहि—

कृतज्ञस्वामिसंसर्गमुत्तमस्त्रीपरिग्रहम् । कुर्वन्मित्रमलोभं च नरो नैवावसीदति ॥ १ ॥

व्याख्या—यः प्रभुः कृतमुपकार जानाति, तस्य प्रभोः सेवा कार्या । कुलजा स्त्री भार्या कार्या । निलोभं मित्रं कार्यं । एभिस्त्रिभिः प्रकारैर्नरो नावसीदति । इति ॥ १ ॥

एतच्छ्लोकं गृहीत्वा घृतस्थाने जगाम । तावन्मित्रेणागत्योक्तं—“ भोः प्रभाकर तव पिता विपन्नः । अथ मया किं कर्तव्यं ? ” इति श्रुत्वा प्रभाकरो मित्रमूचिमान्—“ नाहं जाने किञ्चित्, यत्कृत्यं भवति तत्तयैव कार्यं ” । तत्तथा कृते श्लोकं निवृत्ते पित्रादिष्टं सौकर्यं निभाषयन् “ पित्रा यदादिष्टं तद्विपरीते किं स्यात् ? विलोकयामि ” इति संचिन्त्य परदेशं प्रतस्थिवान् । मार्गे व्रजन् सिंहाभियानं ग्रामपतिं श्रुत्वा कृतज्ञं तुच्छप्रकृतिं स्तब्धं तमाश्रयत् । तस्य सेवां चक्रे । तेन तस्यैका दासिका सदाधर्मा नीचा रूक्षाऽज्ञाना गृहे गृहिणी कृता । तथा तत्रैव वास्तव्यो निर्दक्षिणोऽर्थकलुब्धो लोभनन्दिनामा वणिक् मित्रं कृतः । तत्रैव स स्थितो राजसेवां चरार । तेन स्वपराक्रमेण स्वपुच्छ्या च नृपस्य भांडागारो वर्द्धितः । तेन दास्या बहूनि वस्त्राणि आभरणानि च कारितानि । सा च बहु बहु संतोषिता । लोभनन्दी निःस्वोऽपि महर्द्धिः कृतः । अथ तस्य सिंहनृपस्य पुत्रादप्यधिको मयूस्कोऽस्ति । स स्वकीयो-त्संगे लालितः पालितः पोषितो भूषितश्च । एकदा प्रभाकरस्य दास्या भार्याया गर्भानुमागतो मयूराम्बिस्य दोहदो जज्ञे । तदा तेन

प्रभाकरेण ठक्कुरस्य मयूरकं यत्नात् संगोप्यान्यस्य मयूरस्याभिषेण दोहदः पूरितः । अथ भोजनवेलायां ठक्कुरस्तं मयूरमदृष्ट्वा मनुष्यान् प्रेष्य सर्वतो वीक्षयामास । मयूरः कुत्रापि न लब्धः । रात्रौ कथितं । तावता ठक्कुरो मृशमाकुलव्याकुलो जातः । स उच्चैः पटहोदधो-
पणां कारयामास—“ सिंहनृपस्य मयूरशुद्धि यः कोऽपि कथयति तस्मै दीनारशतं समर्पयामि ” । तच्छ्रुत्वा दास्या चिन्तित—“ अनेन वैदेशिकेन किं ? द्रव्यं गृह्णामि । ममान्यो भर्ता भविष्यति ” । इति विचिन्त्य सा पटहं स्पृष्ट्वा सिंहनृपान्तिकं गत्वाऽनदत्—“ स्वामिन् यथातथं शृणु । यतः—

सत्यं मित्रैः प्रियं स्त्रीभिरलीकमधुरं द्विषा । अनुकूलं च सत्यं च वक्तव्यं स्वामिना सह ॥ १ ॥

स्वामिन् निशि मे मयूरमभिषक्षणे दोहदो जातः । प्रभाकरेण तं मयूर समानीय मयि वारयन्त्यामपि स व्यापादितः । तस्याभिषेण मम दोहदः पूरितः ” । तच्छ्रुत्वा सिंहो रुष्टः—“ किं महतां संगोद्विग्नो जातोऽयं वा स्वभावात् ” । ततो राजा प्रभा-
करं निगृहीतुं स्वभटान् प्रेषीत् । सोऽपि मित्रपरीक्षार्थं लोभनन्दिमिश्रगृहेऽगमत् । कंसमानांग उवाच—“ भो मित्र मां रक्ष रक्ष ” । तदा लोभनन्दी तमप्राधीत्—“ भोः किं त्वया विनाशित ? ” स उवाच—“ कलत्रार्थे मया स्वामिर्वही विनाशितः ” । तच्छ्रुत्वा मित्रा-
धमः ग्राह—“ स्वामिद्रोहविधायिनः कः स्थानं ददाति ? प्रज्वलन्तं पूलकं स्पृगृहे को निक्षिपेत् ? ” एवं वदतो लोभनन्दिनो गृहे यावत्प्रभाकरः प्राविवेश तावलोभनन्दिना पूच्छक्रे । तावता नृपभटा आगताः । तैः स बभूवा बहिर्नीतः । तस्य निग्रहाय ते उद्यताः । तावत्स दैन्यमभाषत—“ मया भवतामुपकारः कृतः, मां रक्षत । किं च मां प्रमोक्षे नयत ” । इत्युक्ते तैस्तत्र नीतः सकरुणं जगौ—“ देव

त्वं मे पिता म्यामी, तमेव शरणं, एकं मदीयं व्यलीकं क्षमस्व” । तच्छ्रुत्वा भृकुटीभंगभीषणः सिंह उक्तवान्—‘ रे रे दुष्ट मदीयं मयूरमर्षय स्मर याऽभीष्टदेवतां’ तदा मित्रकलत्राभ्यां विनाऽखिलो लोको व्याकुलो जातः । ततः स ऊचे—‘ मम पितुर्वचनस्यातिक्रमणेनद्वेजं कलमभूत् ’ । पितुरुक्तं वचः पुनः पुनः स्मृत्वा यथास्थितं तं मयूरं ममर्ष्य सिंहनृपं पल्लीपतिमापृच्छन्न प्रसन्नास्यस्ततोऽचलत् । न भिक्षेन बोधितोऽपि नास्थाद् । तेनोक्तं—‘प्रत्यक्षदृष्टदोषेषु कोऽवस्थितिं करोति ? । स ततो गच्छंश्चिन्तयामास—“धिगमीपां दुष्ट-चेष्टितं । खलसंगतिः क्रिपाकष्टक्षच्छायेव दुःखदायिनी । एतेषां यन्मयोपकृतं तदग्निसात्कृतं । नृणां मृत्युरपि श्रेयान्, परं मूर्खदुष्टसं-गतिर्न वरा । यतः—

पंडितोऽपि वरं शत्रुर्न मूर्खो हितकारकः । वानरेण हतो राजा विप्रचौरेण रक्षितः ॥ १ ॥

क्रि च—

शिरसा सुमनःसंगाद्धार्यन्ते तन्त्वोऽपि हि । तेऽपि पादेन मृथ्यन्ते पटेऽपि मलसंगताः ॥ २ ॥

मयाऽधमानां स्वामिमित्रकलत्राणां परीक्षणं कृतं । इदानीं पितुर्वचः करिष्यामि ” । इति विचिन्त्य स क्रमेण गच्छन् सुन्दर-पुरं नगरं प्रापत् । तत्र हेमरथो राजा राज्यं करोति । तस्य पुत्रो गुणसुन्दरः कुमारः । स पुरबाधे चाबालीं कृत्वा श्रान्तस्तरुच्छायायां भृत्यैः परिभूतः स्थितोऽस्ति । तदा स प्रभाकरः महमा तर्जवागतः । प्रणामः कृतः । राजपुत्रेण तस्य सत्कारसन्मानादिकं दत्तं । स तत्रोपपिष्टः । ग्रासगोष्ठी कृता । राजपुत्रस्तत्र भोजनं कृतवान् । प्रमाकरोऽपि भोजितः । परस्परमंगलापमभ्युसलापः कृतः । यतः—

प्रसन्ना दृग् मनः शुद्ध लालता वाग् नत । शरः । सहस्र॥ याज्य पूजा॥

कुमारस्तं प्रभाकरं पप्रच्छ-‘कुतः समागतः ? क्व यास्यसि ? क्व कार्यं ?’ प्रभाकरेणोक्तं-‘देशान्तरादागतः पृथिव्यां कौतुक-
विलोकर्नाथं निर्गतोऽस्मि’ । ततो राजपुत्रेणोक्तं-‘महाभाग किं भ्रमसि ? मदन्तिके स्वस्थमनास्तिष्ठ ’ । नृपसुनुनेत्युक्ते प्रभाकरस्तत्र
वस्य । पुरमध्ये तेन सार्धं स गतः परस्परं भिन्नत्वं ज्ञातं । प्रभाकरश्चिन्तयति-“अस्याहो चातुर्यं, अस्याहो मधुरं वचः, अस्याहो
नवयस्यौचित्यं, अस्याहो स्वच्छं ज्ञानं । यतः-

वाल्मेयेऽपि मधुराः केपि द्राक्षावत् केऽपि चूतवत् । विपाके न कदापीन्द्रवारुणी फलवत्यहो ॥ १ ॥

आकृतौ हि गुणा नूनं सत्यीभूतमिदं वचः । यस्यैव दर्शनेनापि नेत्रं च सफलीभवेत् ॥ २ ॥

तदस्य सेवयाऽधुना प्राक् कुस्वामिसंज्ञं दीपमलं क्षालयामि ” । इति निश्चित्य तस्य सेवां करोति कुमारार्पितनासवेदमनि-
निगमति गुप्तेन । उत्तमप्रकृतिस्थैर्यगाभीर्यविनयान्विता सुप्रभानाम्नी गेहिनी कृता । तत्र भद्रैर्मयः परोपकारतत्परः सर्वजीवदयापरो
वमन्ताख्यो मित्रं कृतः । मुसेन कालं निनाय ।

इतश्च राज्ञि विपन्ने गुणसुन्दरो राजाऽभूत् । प्रभाकरो मंत्री जातः सर्वकार्यकर्ता । तस्य नृपस्य प्रजां पालयत एकदा जात्यतु-
रंगमां दारुणीये कृतौ । तौ सल्लक्षणधरौ, परंतु विपरीतशिक्षितौ । तयोस्तात्स्वरूपमजानन् नृप एकस्मिन् हये स्वयमारूढः द्वितीयेऽमात्य-
मादिशत् । तौ नृपागात्तयौ सपरिवारौ पुराद्वहिर्गता । क्षणं बाह्वयित्वा तयोरश्वयोर्वेगं ज्ञातुं नृपामात्यौ कर्कशं प्रहारं चक्रतुः । ततः सह-

सोत्प्लुत्य वेगतो गन्तुं प्रवृत्तौ । तावता नृपेणोक्तं—‘भो भृत्याः शीघ्रं घावत ’ । एवं जल्पतस्तस्य तौ हयौ शीघ्रगत्या चलितौ । तौ नृपमात्यौ क्षणाददृष्टौ जातौ । यथा यथा नृपमात्यौ वल्गामाकर्षयतः तथा तथा तौ तुरंगमौ शीघ्रगत्या गच्छतः । तस्मिन् प्रस्तावे महादव्यामामलकीतरोरथो गच्छताऽस्मात्प्रेनामलकत्रयमात्तं । तदनन्तरं तौ दूरं गतौ विलक्षीभूतौ वल्गां मुमुचतुः । तावदश्वौ तत्रैव संस्थितौ । नृपमात्याबुत्तीर्णौ । बाजिनौ प्राणमुक्तौ जातौ । क्षणमेकं तयोः खेदं धृत्वा तरुच्छायायां स्थितौ नृपस्तृपया पीडितो मनस्येवमचिन्तयत्—

“पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि जलमन्नं सुभाषितम् । मूढः पाषाणखंडेषु रत्नसंज्ञाऽभिधीयते ॥ १ ॥

ध्रुवं सत्यमिदं वाक्यं यत्पर्याणे तनौ च मे । सत्स्वप्नेतेषु रत्नेषु तृष्णा शाम्यति नाधुना ॥ २ ॥”

नृपोऽस्मात्प्रबुधाच—‘तृपया ममासवो यान्ति’ । तदा व्याकुलो मंथुवाच—‘भ्यामिन् तव तृपां वारयामि’ इत्युक्तैकमामलकं ददौ । नृपस्तद्भक्षणेन क्षणं स्वस्थो जातः । मुहूर्तानन्तरं भूयस्तापादितः प्राह—‘ भो मंत्रिन् पुनस्तथैव संप्रति मां तृष्णा बाधते, यथा नूनं न जीव्यते ’ । इति वदन् मूर्छां गतोऽपतत् । मंत्रिणाऽऽशु द्वितीयामलकं दत्वा पुनर्नृपः सज्जीकृतः । एवं तृतीयवेलायामप्यामलकमर्पितं ।

इतश्च पृष्ठे पदानुलग्नं सैन्यमागतं । अग्रेमराथवारैस्तौ दृष्ट्वा जयध्वनिचक्रे । तदा मंत्रिणोचे—‘ भो भटास्तावन्नीरमानीयतां ’ । ततस्तैर्व्यघ्रिष्टय तदानीतं । जलाहारमंतुष्टो महीपतिः सज्जीचक्रे । राजाऽथ सपरिवारो निजं नगरं जगाम । सामन्तनागराः पुनराज्ञो जन्मोत्सवं चक्रुः ।

अथ राज्ञः सुतः मलङ्कारः पञ्चमर्षीयो नृपमन्दिरात् क्रीडार्थं नित्यं प्रधानगृहे समायाति । अथैकदा स्वस्वामिपरीक्षार्थं ते
 रुमां माचक्षन् संयामिक्रमेकान्ते गोपयासास । तथा नृपस्य भोजनवेला जाता । कुमारो नेक्ष्यते । सर्वत्र विलोकयामास । याव-
 त्त्रापि न लब्धस्तावत् शोकव्याकुलो राजाऽधोमुखीभूय तस्थिवान् । मनसि दध्यौ—‘कुमारो मन्त्रिमन्दिर गतः, ततः पश्चान्न दृष्टः ।
 इदमसंभाव्यं किं संभाव्यते ?’ । राजलोकः समग्रोऽपि शोकाकुलो जातः । प्रभाकरो मंत्री विषण्णवदनः स्वगृहेऽस्थात्, राजसभायां न
 गाः । तदा मन्त्रिपत्नी पतिं पप्रच्छ—‘भो अद्य राजकुले कथं न गतः ?’ । ततोऽमात्यः सदुःखमिवाब्रवीत्—‘प्रिये भूपनेरात्मभुखं
 दर्शयितुं न शक्नोमि, येन मया पापबुद्धिना तादृशो नृपपुत्रो जमे’ । ततः सा संभ्रान्ता जगौ—‘स्वामिन् किमिदं जल्पसि ?’ । पुन-
 स्तेनोक्तं—‘एतन्मया कृतं’ । तेनैत्युक्तं सा पुनरवोचत्—‘इदं कथकार ?’ । सोऽवोचत्—‘त्वया गर्भानुभावेन गतदिने पलं प्रार्थितं ।
 मयाऽन्यत्र पलं न प्राप्तं । तस्मादेव नृपगजो व्यापादितः । तन्मांसं तवार्पितं । त्वया च भक्षितं । त्वन्मोहान्मयेदृशं कर्म कृतं’ ।
 तच्छ्रुत्वा माज्जदत्—‘स्वामिन् धैर्यं कुरु । अहं नृपस्य प्रत्युत्तर दास्ये । यूयं गृहमग्रे एकान्ते तिष्ठत’ । अत्रान्तरे भर्तृमित्रस्य वस-
 न्तस्य गृहे गत्वा तत्सर्वमाख्यातं । सोऽपि विमृश्य धैर्यं कृत्वाऽब्रवीत्—‘अयि सुन्दरि मा भैषीः । अहं स्वजीवितेन धनेन च
 निजमित्रस्य रिषदं स्क्षाम्येव । यतः—

क्षीरेणात्मगतोदकाय सकला दत्ता निजा ये गुणाः क्षीरे तापमवेक्ष्य तेन पयसा ह्यात्मा कृशानो हुतः ।

गन्तुं पात्रकमुन्मसनास्तदभवद् दृष्ट्वा तु मित्रापदं युक्तं तेन जलेन शाम्यति सतां मैत्री पुनस्स्त्रीदृशी ॥ १ ॥

इति निगि योत्थाय राजकुले गत्वा नरेधर नत्वा वसन्ताख्यः कृताञ्जलिः सागृभं व्यजिज्ञप्त्—‘नरेन्द्र विकल्पं मा

कार्पीः, त्वत्पुत्रो मया व्यापादितः, अतो हेतोर्मम वित्तं जीवितं च गृहाण ” । नृपतिरिदं निशम्य हृदि संशयितः । तावन्मंत्रिपत्नी समागत्यैवं व्यज्ञपयत्—‘स्वामिन् मया मदोहदस्यार्थे त्वत्पुत्रस्य वधः कृतः’ । तदा नृपः किंकर्तव्यतामूढः शून्य इवाभवत् । ततो मंत्री समागत्य कंषमानांग इवावदत्—“देव पत्नीमित्रयोर्नोपराधः । मदीयपीडया स्वमपराधं कथयतः । इदं दुष्कर्म मया समाचरितं । मया दुर्मतिना कुमारो निहतः । मम योग्यं दंडं कुरुष्व” । तदा नृपतिना विमृश्योक्तं—“मित्र तदा विपदि धात्रीफलानि नार्पयिष्यस्तर्हि क्वाहं ? क्व राज्यं ? क्व सुतः ? क्व परिच्छदः ? तव को दंडः ?” । मंत्र्याह—‘प्रभो पुत्रहनने मदंडो युक्त एव’ । नृपेणोक्तं—‘एव चेत्तर्हि त्रयामलकमध्यादेकामलकं बलितं’ । अमात्येन नृपस्य निश्चय ज्ञात्वा निजावरान् प्रेष्य नृपांगजमानाययत् । प्रधानेनोक्तं—“हे स्वामिन् कुमारेण सह त्वं चिरकालं राज्यं कुरु । राजसुखं भुंक्ष्व” । तदनन्तरं नृपो भूपितांगं स्मितमुखं ललमानं तं सुतं दृष्ट्वा सविस्मयो हर्षं प्राप । राज्ञोक्तं—‘किमेतत् ? । मंत्री लोकसमक्षं भितुरादेशादारभ्याखिलवृचान्तमाख्यातवान् । राजा तन्निशम्य भृशं सत्स्वभावतो लज्जितः । मंत्रिणं करे कृत्वा सस्नेहमब्रवीत्—“त्वं मम बन्धुः, तवोपकारं कथमपि नो विस्मरेयं, त्वं निश्चितमनाः सुखेन तिष्ठ, सौख्यं भुंक्ष्व” । ततोऽसौ सुस्वामिसुकलत्रसुमित्रजं सुखं लब्ध्वा सुखमन्वभूत् । ततो भूपसचिवौ सत्संगतत्परो राज्यं भुक्त्वा सद्गुरोधर्ममासाद्य पर्यन्तेऽनशनं प्राप्य दिवं गतौ ॥

॥ इति प्रभाकरदृष्टान्तः ॥

इत्थं तदुपदेशं निशम्य कुबेरः प्रतिबुद्धो गुरुमुवाच—“हेभगवन् स्तोकाधरैः पुनरपि घनं धर्मस्वरूपं समीहितं समादिशतु” । गुरोऽप्युचुः—‘महामाग तत्त्वं त्वं शृणु । तथाहि—

विनयः सुव्रताचारो गुरौ धर्मोपदेशके । शुश्रूषा प्रणतिश्चाज्ञामाननं मृदुभाषणम् ॥ १ ॥
विवेको जिनपूजादौ मनोवाक्कायशोधनम् । सुसंगस्त्वेप यो धर्ममित्रेण सह संगमः ॥ २ ॥
सुतरत्नं च जिनाख्यातं तत्त्वश्रद्धाननिश्चयम् । लोकोत्तरगुणैरेवं भवेल्लोकोत्तरं सुखम् ॥ ३ ॥

तथा चाह—

अत्याहारस्तथायासः प्रजल्पोऽनियमग्रहः । लोकसंगश्च दैन्यं च पट्भिर्योगी विवर्जितः ॥ ४ ॥
क्रियायां भवेयोगी वागुच्चारणमात्रतः । कुतः कस्याह्वयेनैव चारित्रं न हि सीदति ॥ ५ ॥
भूषितोऽपि चरेद्धर्मं यत्र तत्राश्रमे रतः । समः सर्वेषु भूतेषु न लिंगं तत्र कारणम् ॥ ६ ॥

पुनरपि कुर्वेऽवदन्—‘ भगवन् को देवः ? को गुरुः ? को धर्मः ? ’ गुरुरेवं प्राह—“महानुभागे त्वं शृणु—

वीतरागो जिनो देवो रागद्वेषविवर्जितः । हतमोहमहामल्लः केवलज्ञानदर्शनः ॥ १ ॥

सुरासुरेन्द्रसंपूज्यः सन्नूतार्थप्रदेशकः । कृत्स्नकर्मक्षयं कृत्वा संप्राप्तः परमं पदम् ॥ २ ॥

द्रव्यपूजा जिनेन्द्रस्य गन्धपुष्पाक्षतादिभिः । तथा तद्विचपूजादौ कर्तव्यं द्रव्ययोजनम् ॥ ३ ॥

भावपूजा तु सर्वज्ञे व्रतरूपा प्रकीर्तिता । देशसर्वविरत्या या भेदतस्तत्पुनर्द्विधा ॥ ४ ॥
 तत्र देशव्रतं जीवहिंसादीनां प्रदेशतः । निषेधेन सर्वथा तु स्यात्सर्वविरतिव्रतम् ॥ ५ ॥
 जीवाजीवौ तथा पुण्यं पापमाश्रवसंवरो । बन्धश्च निर्जरा मोक्षो नव तत्त्वानि तन्मते ॥ ६ ॥
 तत्र जीवः कर्मकर्ता भोक्ता कर्मफलस्य च । चैतन्यलक्षणस्तस्मादजीवो वैपरीत्यभाक् ॥ ७ ॥
 सत्कर्मपुद्गलाः पुण्यं पापं त्वेताद्विपर्ययः । आश्रवश्चित्तवाक्कायव्यापारा बन्धहेतवः ॥ ८ ॥
 संवरस्तन्निरोधेन तथा जीवस्य कर्मणा । यः संबन्धस्तयोरैक्यं स बन्धस्तत्प्रकीर्तितः ॥ ९ ॥
 बद्धस्य कर्मणः सादो यतस्तु निर्जरा मता । आत्यन्तिको वियोगश्च देहादेर्मोक्ष उच्यते ॥ १० ॥
 एतानि नव तत्त्वानि यः श्रद्धते स्थिराशयः । सम्यक्त्वज्ञानयोगेन तस्य चारित्र्ययोग्यता ॥ ११ ॥

इति सिद्धान्तेऽप्युक्तम्—

नाणं पयासयं सोहृओ तवसंजमो अ गुत्तिकरो । तिन्नं पि समाओगे मुखो जिणसासणे भणिओ ॥

गतपंकं यथा तुवं जले यात्युपरि स्वयम् । क्षीणकर्ममलो जीवस्तथा याति शिवाल्यम् ॥ १३ ॥
इत्याराध्यो वीतिरागो गुरुस्तत्त्वोपदेशकः । दयामूलस्तु धर्मो यस्तत्फलं त्वपुनर्भवः ॥ १४ ॥ ”

इत्थं तत्त्वोपदेशं निश्चय कृतेः प्रतिबोधं प्राप्तः । नृपोऽपि प्रतिबुद्धः । मुनिं नत्वा स्वगृहं गच्छेत् । ब्रजवीर्यनृपः स्वांगजाय वज्र-
नाभकुमाराय योग्यं ज्ञात्वा राज्यं दत्त्वा पत्न्या सह कुबेरेण च सह व्रतमुपाददे । वज्रनाभो नृपो न्यायेन महीमपालयत् । तस्य
विजयाहुक्षिप्तमुद्भवश्चाक्रायुधाभिधः सुतः समजनि । मोक्षपदवीं प्राप्तवान् । अन्यदा नृपो वातायन-
स्थितः शुभध्यानं ध्यायन् जातिस्मरणं प्राप्तवान् । पूर्वभगपालितं चारित्रं सस्मार । तदा स स्वाधिया दध्यौ—“अहो भवसमुद्रस्य
वीचिभिः को न भ्राम्यति । एकं उत्पद्यन्ते, एकं विलीयन्ते, एकं गायन्ति, एकं रुदन्ति, एकं हसन्ति, एकं विलपन्ति । ज्वलति ज्वलने कृती
अल्पभारं बहुमूल्यं च यत्कर्षति तद्भव्यं । अत एव समुद्रावगाहने चारित्रयानाधारं विना भवजलधिः कथं तरीतुं शक्यते ” । इति
पराग्यरंगरिगितो नृपतिव्रतं जिघृक्षुः पुत्रं मित्रमित्राकार्यं स्वाभिप्रायमचिकथत । तदा चक्रायुधोऽब्रवीत्—“ताताहं त्वत्पादसेवाग्रणी-
रस्मि । अपुना कः प्रस्तावः । व्रतं पथिमे वयमि युक्तं । इदानीं लोकस्य लालनं मम च पालनं युज्यते” । ततो नृपः प्राह—“व-
त्तु को वंति पथिमं प्रथमं वा वयः ? मा त्वं ममान्तरायकृद्भव । वरिचर्वणैः किं ? त्वं पूर्वक्रमागतं राज्यभारं निधेहि । यथाऽहं तव
माहात्म्यान् स्मर्यमाप्सो भवेयं ” । इत्युक्त्वा तं सुतं मौनपरं राज्ये निवेश्य क्षेमं कृजिनान्तिके परिव्रज्यामुपाददे । स मुनिर्बोधिं राज्यं
परित्यज्यान्तरंगराज्यं धर्ममाददे । यस्य विरतिर्भार्या, संवेगोऽङ्गजः, विवेकोऽमाल्यः, विनयस्तुरंगमः, आर्जवं पट्टहस्ती, शीलांगनामा स्थः,
जमदमादयो भृत्याः, मम्यस्त्वं मौधः, मन्तोपः मिहासनं, युगच्छत्रं तु विस्तृतं, धर्मध्यानशुक्लध्याने मुचामरे उभे । एवंविधमन्तरंगरा

ज्यं पालयन् गुर्गुलुज्ञयैकाकिविहारप्रतिमां दधौ । स दुस्तपस्तपस्तपति । तपसोऽनुभावाद्द्वयोमगमनलब्धिर्जाता । अन्येद्युर्विहारं कुर्वन् आकाशगत्या सुकच्छविजयं ययौ ।

अथ सोऽप्यदिजीवो नरकादुद्धृत्य भवं भ्रमन् ज्वलनादौ सुकच्छविजये कुरंगकनामा भिष्टोऽभूत् । प्रत्यक्षपापपिंडरूपः करा-
लाक्षो मपीनिभो बहून् जीवान् हिंसन् संहरन् प्राणघृतिं करोति । तदा श्रीवज्रनाभमुनीद्र एकदा कर्मवशाद्भ्रवितव्यतावशाद्वा तत्रैव
ज्वलनादौ रात्रौ कायोत्सर्गेण तस्थितवान् । तत्र ह्यन्ते सर्वत्र व्याप्तेऽतिभीषणैर्धूधूकारधूत्कारैः द्वीपिनां फू(बू)त्कारैः शिवारैवैः
कुरैवैः भूतव्यन्तरकृताड्ढासैरविम्यत् सुतरां हृदि दीप्यमानध्यानमदीपकः स मुनिधर्मजागरणेन तस्थौ । इतः प्रातः कुरंगकपुलिदेन
पापदिर्व्यग्रेण स मुनिर्दृष्टो । तदा स पापरूपः पापिष्ठः प्राच्येद्वेषवशात्स्फूर्जत्कोपः 'प्रातरयमनिष्टः' इति ध्यात्वा शरेण हत्वा भि-
छुस्तं मुनीश्वरं भुवि न्यपातयत् । गाढप्रहारेणातोऽपि आर्तध्यानरौद्रध्यानपरो मनागपि नाभूत् । मनसि च दध्यौ—“सहस्र रे जीव
तवैवेदं पुराकृतं कर्म । यतः—

उपेक्ष्य लोष्ठक्षेत्तारं लोष्ठं दृष्ट्वात्ति मंडलः । सिंहस्तु शरमप्रेक्ष्य शरक्षेत्तारमीक्षते ॥ १ ॥

उपदेक्षमालायाम्—

पत्थरेणाहओ कीवो पत्थरं डक्कुमिच्छइ । मिगारि उ सरं पप्प सरुप्पत्तिं विमग्गइ ॥ २ ॥

१ मण्डलः श्या.

पञ्चनमस्कारं स्मृत्वा सम्पगालोचनां कृत्वाऽनशनं चकार । तद्यथा—“ चत्वारि सरणं पवजामि, अरिहंता सरणं, सिद्धा सर-
णं, माह सरणं, कैवल्यभासिअधम्मं सरणं पवजामि । तहा पचक्खामि हं अट्टारसपावठाणाणं । तं जहा—

पाणाइवाय १ मलियं २ चोरिक्कं ३ मेहुणं ४ दविणमुच्छं ५ ।

कोहं ६ माणं ७ मायं ८ लोहं ९ पिज्जं १० तहा दोसं ११ ॥ १ ॥

कलहं १२ अभक्खाणं १३ पेसुन्नं १४ अरइइसमाउत्तं १५ ।

परपरिवायं १६ मायामोसं १७ मिच्छत्तसहं १८ च ॥ २ ॥

इमां अट्टारसपावठाणां वोसिरामि चि ” । तथा “ नमोत्थुणं अरिहंताणं भगवंताणं इवाइ नमोत्थुणं मम धग्मायरियस्स
धम्मोवंदेसग्गस्मावि ” इत्यादि ध्यायन् एकाग्रमनाः शुभं ध्यानं ध्यायन् समाधिप्रत्युता भूत्वा मध्यग्रैवेयके आनन्दसागरनाम्नि विमाने
ललितांगाभिधः सुरो निर्मलानन्दमग्नमानसः संजातः । तत्र सप्तविंशतिसाराण्यायुर्ध्वोक्तवान् । स पुलिन्दः स्वं धनुर्धरोत्तमं मन्यमानः
क्रियता कालेन विषय सप्तमावनौ तमः तमः प्रभायां प्रथिव्यां नारकः समजनि ॥ इति ॥

गुरुश्रीहेमविमलतनुयुतिविधायकः । पार्श्वनाथो जिनो वः स्तान्मनोवाञ्छितसिद्ध्ये ॥ १ ॥

इति श्रीतपागच्छनायकश्रीपूज्यश्रीजगच्चन्द्ररिपटुपरंपरालंकारश्रीपूज्यश्रीहेमविमलसूरिसंतानीयश्रीहेमसोम-

सूरिविजयराज्ये पंडितश्रीसंघचीरगणिशिष्यपंडितश्रीउदयवीरगणिविरचिते श्रीपार्श्वनाथ-

गद्यवन्धलघुचरित्रे पट्टसप्तमभवर्णनो नाम तृतीयसर्गः ॥

पार्श्वनाथचरित्रस्य सर्गस्तृतीय एव च । पंडितोदयवीरेण गद्यबन्धेन निर्मितः ॥ १ ॥

अथ चतुर्थः सर्गः ।

वाग्वाटिन्यै नमः ॥

श्रीपार्श्वनाथं प्रणिपत्य देवं श्रीसंघवीरं कृतसंघहर्षम् ।

पार्श्वचरित्रस्य सुबोधनार्थं सर्गं तुरीयं सुगमं विधास्ये ॥ १ ॥

अथास्मिन् जंघीये पूर्वमहानिदेहे क्षेत्रे देवपुरसमं सुपुरं नाम नगरमस्ति । द्वादशयोजनायामं नवयोजनविस्तृतं । तत्र लोकाः मज्जना निवसन्ति । यतः—

निर्दयाः पापसंहारे निर्दाक्षिण्याः स्वजीविते । लुब्धा यशसि दोषेभ्यो भीरवो यत्र पूरुषाः ॥ १ ॥

तत्रोज्ज्वलयग्रामा पूर्णचन्द्रगन्धिर्मलीकृतदिह्मुखः श्रीपद्मनाहुमहीपतिः राज्यं करोति । स कीदृशः ?—

अकलंको दृढः शुद्धः परिवारगुणान्वितः । यः सर्वनृपतिमौल्यमंडनो भुवनत्रये ॥ १ ॥

चातुर्योदार्यगांभीर्यस्यैर्यप्रमुखका गुणाः । यस्याश्रिताः शुभाः सर्वे पवनस्येव पादपाः ॥ २ ॥

तस्य नृपते रूपलक्षणपमार्थ्यचारुचातुर्यलज्जापिनयादिगुणशालिनी सुदर्शना नामतो रूपतोऽपि पत्नी पट्टराज्ञी समस्ति । तौ

दंपती अन्योऽन्येऽप्रेमसेन संपृक्तौ वैपयिकं पञ्चेन्द्रियसुखं भुङ्क्तः । अथ मध्यग्रैवेयकात् काले वज्रनाभजीयोऽमरश्च्युतः सुदर्शनाकुक्षि-
 शुक्तौ मुक्ताफलवदवतीर्णवान् । ततो राज्ञी निशीथे शयनस्थिता चक्रवर्तिजन्मसूत्रकान् चतुर्दश महास्वप्नान् दर्दश । ततः प्रभाते स्वप्न-
 पाठकैः स्वप्नविचारज्ञैः स्वप्नविचारं कृत्वोक्तं—‘नरेन्द्र तव पुत्रः पदस्वंढाधिपश्चक्रवर्ती भविष्यति’ । तच्छ्रुत्वा हर्षिता दिनान्यत्यवाहयत् ।
 सा समये प्राची दिवाकरमिव सुतमद्यत । महीयसा महामहोत्सवेन जन्मोत्सवं कृत्वा सुवर्णबाहुरित्यभिधानं तस्य निर्ममे । अंकादं-
 कममारोपात् सर्वे राजानो बालधारका बभूवुः । स सर्वसल्लक्षणः सर्वगुणधरो द्वितीयाचन्द्रवद्विद्भिः प्राप्तः । समुद्रसदृशे तस्मिन् कला
 नद्य इनायिशन् । स बाल्यमुल्लङ्घ्य प्रौढैर्यौवनं युवतिजनमनोनिविडप्रेमवनं प्राप । भानुवत्सर्वदोषोत्तवान् समजनि । तदा भवोद्विग्नः
 स वज्रनाभमहीयतिस्तं सुतं राज्यभारक्षमं ज्ञात्वा सुतस्य राज्यभारोप्य स्वयं प्रयज्वा जगृहे । स निरतिचारं चारु चरित्रं प्रतिपालय
 पञ्चमक्षानं प्राप्य पञ्चमीं गतिं प्राप ।

सुवर्णबाहुः क्षमाधीशुः स्वराज्यं पालयामास । स कीदृशः ?

वयूढोरस्को वृषस्कन्धः शालप्रांशुर्महाभुजः । आत्मकर्मक्षमं देहं क्षात्रो धर्म इवाश्रितः ॥१॥
 भीमकान्तैर्नृपगुणैः स बभूवोपजीविनाम् । अधृष्यश्चाभिगम्यश्च यादोरत्नैरिवार्णव ॥२॥

तस्य राज्यमनुपालयतः सप्ततयो न कदाचिदपि प्रादुर्बभूवुः । ता यथा—

अतिघृष्टिरनाघृष्टिर्मूपकाः शलभाः शुकाः । स्वचक्रं परचक्रं च ससैत्ता ईतयः स्मृताः ॥१॥

लोकाः सर्वेऽपि मुदिता अभूवन् । अथान्यदा वसन्त ऋतुराद् समागतः । अनेके पादपाः पल्लविताः पुष्पिताश्च । यतः—

रेजे वसन्तसमयो यत्र पल्लविता घनाः । एलालंवंगकर्पूरपूगाद्या विलसन्त्यगाः ॥ १ ॥

कदलीलवलीद्राक्षानागवल्लीप्रियंगवः । वासन्त्याद्या लताः कंप्रैर्नृत्यन्तीवाग्रपल्लवैः ॥ २ ॥

मालती यूथिका मल्ली केतकी माधवी लता । चंपकाद्या हसन्तीव विकशिकुसुमच्छलात् ॥ ३ ॥

तस्मिन् समये वनपालक आरामिकस्तस्य नृपस्य सदसि समागत्य प्रोक्तवान्—‘प्रभो वने वसन्तर्तुः क्रीडति’ । तन्निशम्य नृपस्तस्य पारितोषिकं दत्त्वा वने वसन्तक्रीडायै ययौ । तत्र कदलीगृहे माधवीमंडपेषु क्रीडां करोति । कदाप्यश्वक्रीडारतः, कदापि करिक्रीडारतः, कदापि जलक्रीडारतः, कदापि मल्लक्रीडारतः, कदापि हास्यक्रीडारतः कदापि नाट्यक्रीडारतः, कदापि गीतश्रवणादिक्रीडारतः, कदापि चतुरशीतिकासनैः सुरतक्रीडारतः, इत्यादिविविधप्रकारैर्वसन्तक्रीडां चकार ॥

एकदा वनेऽश्वक्रीडां कुर्वन्नस्ति । तदैकः करी चतुर्दशनो जंगमरजतगिरिरिव रजताभो गर्जरिव कुर्वन् दृष्टः । नृपस्तत्संश्रुत्वं प्रधावितः । यथा यथा करी याति तथा तथा नृपोऽपि तत्पृष्टौ (ष्टे) याति । यदा नृप उत्प्लुत्य हस्तिनमारुरोह स करी तदा नृपं गृहीत्वा नमसि समुत्पपात । वैताढ्याद्रौ गत्वा नगरासन्नवने नृपं मुक्त्वा नगरे गतः । तत्र मणिचूडनृपस्योत्तरश्रेणीश्चरस्य वर्धापनिका दत्ता—‘स्वामिन् सुवर्णबाहुनृपतिरत्रानीतः वने मुक्तः । अथाहं न जाने’ । नृपस्तस्य पारितोषिकं दत्त्वा विमानमारुह्य तत्रागतः । नमस्कृत्योक्तं—‘प्रभो पुरे पादावधार्योतां’ । सुवर्णबाहुनरेश्वरो बहुमानेन नगरमध्ये गतः । तत्र तेन विद्याधरपतिनोक्तं—‘मम पद्मावती नामांगजास्ति । तस्याः सहस्रमिताः सख्यः सन्ति । ताभिर्विमृश्य परस्परमुक्तं—आत्मनो वियोगो मा भूदत एव सर्वाभिरेक एव

पतिर्वरणीयः सर्वासामेक एव पतिर्भवतु इति । तज्ज्ञात्वा मया नैमित्तिकः पृष्टः—एतासां कः पतिर्भावीति । ततो ज्ञानवाञ्छैमिति-
कोऽप्याह—राजन् सुरपुरे नगरे सुवर्णबाहुश्चक्री पदस्वंडाधिपतिः पतिर्भावीति निशम्य मया गजरूपेणापहृत्यात्रानीतः ” । तदा सुव-
र्णबाहुभूयपतिस्तासां प्राणिग्रहणं करोति । तत्रान्यैरपि खेचरैः स्वकीयांगजानां प्राणिग्रहणं कारितं । दक्षिणश्रेणीपतिना रत्नचूड-
विद्याधरेश्वरेणापि स्वकीयांगजा दत्ता । तत्रस्थैरन्यैरपि खेचरैः बह्वयः कन्या दत्ताः । तत्र पञ्चसहस्रमिताः कन्याः परिणीताः । यतः—
‘ गुणैः स्थानच्युतस्यापि जायते महिमा महान् । अपि अष्टं तरोः पुष्पं जनैः शिरसि धार्यते ॥ १ ॥

अथ सौभाग्यभाग्यभोगभूः सुवर्णबाहुनृपतिः पद्मावत्यादिपत्नीभिः समस्ताभिः समन्वितो बहुविद्याधरपरिवारपरिष्ठितो
निजपुरं प्राप । तस्य महीशक्रस्य विधिना महीं शासतश्चतुर्दश महारत्नानि क्रमशोऽभूवन् । तद्यथा—

चक्रचर्मच्छत्रदंडाः कृपाणिः काकिणि (णी) मणिः । गजाश्चट्टहसेनानीपुरोधःस्थपतिस्त्रियः ॥ १ ॥

तदा महामहोत्साहेन राजाऽष्टाहिकामहोत्सवः कृतः । तदा स नृपश्चक्रवर्ती जातः । अथान्यदाधुयशालातश्चक्रत्नं पूर्वस्यां
दिशि प्रस्थितं । चक्रवर्ती मसैन्यो दिग्विजयार्थं निर्गतः । क्रमेण ब्रजबन्धौ मागधतीर्थमासाद्य कृताष्टमतया मागधतीर्थेश्वरं प्रति बाण-
मक्षिपत् । मागधेशः समासीनस्तं बाणं पुरः पतितं दृष्ट्वा ‘ अरे कस्य वराकस्य यमः क्रुद्धः ? ’ इति ब्रुवन् रुषा तं बाणमग्रहीत् । तत्र
चक्रिनाम वीरस्य शान्तकोपो जातः । तत्रोपदापाणिरेत्यानमत । आह च—‘ ते भृत्योऽस्म्यहं ’ । चक्री सत्कारपूर्वकं तं विसृज्य
कृतपारणोऽष्टाहिकोत्सवं चक्रे । एष चक्रवर्तिविधिरेव । एवं सर्वत्राप्यधिदेवानष्टमतपसा बाणभोचनेन चशीकुर्वन् दक्षिणस्यां दिशि
वरदामप्रभासपुरं तथैव तदीचक्रे । तथा भिन्धुसुरमपि नृपः क्रमाद्वशीचक्रे । तथा वैताद्वयगिरिमेत्य सैन्यं स्थापयामास । सेनान्यं प्रेष्य

मिन्धोः परखंडममाधयत् । वृताढ्यासन्नं कृतमालं यक्षं तमिस्रागुहाधिपं जित्वा सेनान्या दंडरत्नेन द्वासुदघाटयत् । ततश्चक्री कुम्भ्या-
रूढ उभयतो भिर्यां काकिण्या मंडलावलीं लिखन् गुहायां विवेश । तदुद्योतमनु सैन्यमपि चचाल । निम्नगोभिर्मग्नो नद्यौ सुखे-
नोदतरत् । पञ्चाशद्योजनां तां गुहामुल्लंघ्य स्वयमुदघटितदिव्यद्वारेण चक्री वहिर्निरगात् । तत्रापताह्वयजातिम्लेच्छभूपान्निर्जित्य
लीलया त्रीणि खंडानि साधयामास । क्षुद्रहिमन्तकुमारं जित्वा ऋषभकूटे काकिण्या निजाभिधां लिखित्वा खंडप्रपातां गुहां
प्रविश्य पुनर्वताग्रमगमत् । तत्र दक्षिणोत्तरेण्यीदृयविधाघरान् जित्वा गंगाया उत्तरखंड सेनान्या साधयामास । गंगादेवीं च वशी-
चक्रे । नर निघानानि प्रादुर्गभूतुः । एषं स्वर्णबाहुचक्रवर्ती पदखंडक्षोणीमंडलं स्वायत्तं कृत्वा व्यावृत्य निजं पुरमगात् । तं मुदितै-
र्भूपमुरमंशमहोत्सवेन निर्भरं तीर्थीभोभिरभिषेकरूपं द्वादशाब्दिको महाराज्याभिषेकश्चक्रे । द्वात्रिंशत्सहस्राणि राजानस्तस्य सेवका
यभूतुः । चतुःषष्टिसहस्राणि राक्षसोऽभूवन् । चतुरशीतिलक्षा हस्तिनो वाजिनो बभूवुः । पण्यवतिक्रोडयो ग्रामाः, एवमादिसमग्राभिश्च-
क्रनर्विचिभूतिभिः स विजयी विजयावर्गि चिरं पालयामास । बहूनि पूर्वलक्षाणि संजातानि (व्यतीतानि) ॥

अन्येद्युर्निजमागमिमौतुंगे प्रासादे सस्थिनोऽम्बरे देवानपश्यत् । तन्मुखाज्जगन्नाथं तीर्थकसुपागतमश्रूपीत् । तदा नरपतिः
श्वेतपक्षागमेऽम्भोधिरिवोद्भासं भृशं दधौ । “ स देशो धन्यः, तत्पुरं धन्य, यत्र तीर्थं करागमः । स वासरः सल्लक्षणधरो धन्यः, यत्र
प्रभुर्वन्द्यते ” इति ध्यायन् घराधीशो जिनेन्द्रं वन्दितुं ययौ । उपानतबद्धमुकुटच्छत्रचामरलक्षणं राजचिह्नपञ्चकं दूरे मुक्त्वा तं जिने
श्वरं ननाम । यथास्थानं निपद्य जिनवदनचनयनोद्भूतदेशनाजलं पयौ । तथाहि—

सम्मत्तं १ सामाइअं २ संतोसो ३ संजमो ४ अ सज्झायं ५ ।

पंच सया राजस्स न पयारो तस्स संसारो ॥ १ ॥

तत्र प्रथमं निरतिचारं सम्यक्त्वं पालनीयं । सर्वप्रकारेण मिथ्यात्वं त्याज्यं । तन्मिथ्यात्वं द्विविधं लौकिकं लोकोत्तरं च । उभयमपि द्विविधं देवविषयं गुरुविषयं चेति । तद्यथा-हरिहरब्रह्मादिभवेनपु गमनं प्रणामपूजादिकं च १ । कार्यरिमे हृष्टोपवेशनादौ लाभाद्यर्थं विनायकादीनां नामग्रहणं २ । चन्द्रोहिण्योर्गीतगानादि ३ । विग्रहे विनायकस्थापना ४ । पुत्रजन्मादौ पष्ठीदिने पष्ठीदेवतापूजादि ५ । विग्रहे मातृणां स्थापनं ६ । चंडिकादीनामुपयाचितकरणं ७ । तुलादिराशिग्रहाणां पूजनं ८ । चन्द्रग्रहग्रहणे षपतीपातादिके च विशेषतः स्नानदानपूजादि ९ । पितॄणां पिंडप्रदानं १० । सेन्तपथदेवयोः पूजनं ११ । क्षेत्रे सीतायाः हलदेवतायाः कृपिसमा-
स्मेजनं १२ । पुत्रादिजन्मनि मातॄणां शरावणां दूढानामकानां भरणं (पूजनं) १३ । स्वर्णरूप्यरंगि (जि) तवद्वपरिधानदिने सोनि-
निरूपिणिरंगिनिदेवताविशेषानाश्रित्य विशेषपूजा लाहणकादीनां दानं च १४ । मृतकार्थं जलाश्रुलितिलदर्भजलघटदानादि १५ ।
नदीतीर्यादौ मृतकदाहः १६ । मृतकार्थं शंडविवाहः १७ । धर्मार्थं सपत्नीपूर्वजपितॄणां प्रतिमाकरणं १८ । भूतानां शरावदानं
१९ । श्राद्धद्वादशाहिकमारिक्तागमाधिक्रमां नृत्सरिककरणं २० । प्रवादनं २१ । कुमारिकाभोजननृत्तदानं २२ । धर्मार्थं
परकीयरुन्यायाः पाणिग्रहणकरणं २३ । नानायज्ञविधापनं २४ । लौकिकतीर्थं यात्रोपयाचितुंडमुंडनंकदापनादि २५ । तद्या-
त्रानिमित्तभोजनादि २६ । धर्मार्थं कृपादिकलननं २७ । क्षेत्रादौ गोचरदानं २८ । पितॄणां निमित्तं हंतकारदानं २९ । काकमार्जा-
रादीनां पिंडिक्रदानं ३० । पिथलनिचरटाग्रादिदृष्टारोपणसेचनादि ३१ । शंडांकनपूजनादि ३२ । गोपुच्छपूजादि ३३ । शीत-

काले धर्मार्थमग्निज्वालनं ३४ । उम्बराग्निलिनीं बृह्मादिपूजनं ३५ । राधाकृष्णादिरूपकारिनिद्रप्रेषणाद्यवलोकनं ३६ । सूर्यसंक्रान्तिदिने विशेषपूजास्नानदानादि ३७ । आदित्यसोमवारादिवेकभक्तादि ३८ । उत्तरायणदिने विशेषेण स्नानादि ३९ । शनिचारे पूजार्थं विशेषतस्तिलतैलप्रदानस्नपनादि ४० । कार्तिके स्नानं ४१ । माघे स्नानं घृतकंवलादानादि ४२ । धर्मार्थं चैत्रे सांवत्सरिकदानं नवरात्रकरणं च ४३ । अजाप्रतिपदिने गोहिंसादि च ४४ । आतृद्वितीयायां चन्द्रं प्रति दशिकादानं ४६ । माघशुक्लतृतीयायां गौरीभक्तं ४७ । अक्षयतृतीयादिनेऽकर्तनं लाहनकादिदानं ४८ । भाद्रपदे कृष्णा कज्जलतृतीया शुक्ला तु हरितालिका, तयोः कज्जलीदेवतापूजादि ४९ । आश्विनशुक्लगोमयतृतीया ५० । मार्गशीर्षमाघकृष्णपक्षयोगेऽक्षचतुर्थ्यामिन्दूदयेऽदनादि ५१ । श्रावणशुक्लनागपञ्चम्यां नागपूजनादि ५२ । पञ्चम्यादितिथिषु दध्यवलोडनादि कर्तनादि च ५३ । माघशुक्लपष्ठ्यां सूर्यस्थयात्रा ५४ । श्रावणे शुक्ला चन्दनपट्टी ५५ । भाद्रपदशुक्ले सूर्यपट्टी ५६ । श्रावणशुक्लसप्तम्यां शीतलायां शीतलभोजनादि ५७ । बुधाष्टम्यां केवलनोभूमानभोजनादि ५८ । श्रावणकृष्णगोकुलाष्टम्यां उत्सवादि ५९ । दुर्वाष्टम्यां के विरूढादनादि ६० । आश्विनचत्रशुक्लपथोः नवरात्रयोर्नागपूजोपवासादि ६१ । चैत्राश्विनशुक्लाष्टम्यां महानवम्यां गोत्रदेवताविशेषपूजादि ६२ । नकुलनवमीकरणं ६३ । भाद्रपदशुक्लाविधवदशम्यां जागरणादि ६४ । विजयादशम्यां शमीप्रदक्षिणादि ६५ । विष्णोः स्वापे उत्थाने तथा फाल्गुनशुक्लामलक्यां ज्येष्ठशुक्लाण्डवानां चैकादश्यां सर्वमासेषु वा ताम्रपवासादि ६६ । संतानादिनिमित्तं भाद्रपदकृष्णवत्सद्वादशी शुक्ला त्वौद्ववादशी ६७ । ज्येष्ठत्रयोदश्यां ज्येष्ठिन्यामतकुलकदानादि ६८ । धनत्रयोदश्यां धनस्नपनादि ६९ । शिवरात्रापुष्याम-

ज्ञागणादि ७० । नमरात्रिपात्रादि ७१ । अनन्तचतुर्दश्यामनन्तदवरकवन्धनादि ७२ । अमावास्यायां जामातृभागिनेयभोजनादि
 ७३ । मोमचारपुतामात्रास्यायां नवोदकामावास्यायां च नदीतडागादौ विशेषस्नानादि ७४ । दीपोत्सवामास्यायां पितृनिमित्तं प्रदीपप्र-
 दानं ७५ । कार्तिकीर्चिशालीपूर्णिमयोः स्नानादि ७६ । होलिकाप्रदक्षिणादि होलिकानमस्याभोजनादि ७७ । श्रावण्यां तु
 यलिपर्व ७८ । दीवासादिकरणं ७९ । उत्तरायणकल्पनं ८० । एवं देशप्रसिद्धमनेकविधं लौकिकदेवगतं मिथ्यात्वं । लौकिकगुरूणां
 ब्राह्मणतापसयोगिकादीनां नमस्कारकरणं । तापसाग्रे औ नमः शिवायेति भजनं । मूलाश्लेषादिजाते बाले विप्रोक्तक्रियाकरणं ।
 विप्रादीनां कथाश्रवणं । तेभ्यो गोतिलतैलादिभोजनादिदानं । तेषां गृहे बहुमानार्थं गमनादि च । लोकोत्तरदेवगतं तु परती-
 धिक्संगृहीतजिनविचार्यनादि । समस्त्यथश्रीशान्तिनाथपार्श्वनाथादिप्रतिमानामिहलोकार्थं यात्रोपयाचितमाननादि च लोकोत्तरगुरु
 गतं च लोकोत्तरलिंगिषु पार्श्वस्थादिषु गुरुत्वबुद्ध्या वन्दनादि । गुरुस्थानादौ ऐहिकफलार्थं यात्रोपयानितादि च ।

या देवे देवताबुद्धिर्गुरौ च गुरुतामतिः । धर्मे च धर्मधीः शुद्धा सम्यक्त्वमुपलभ्यते ॥ १ ॥

अदेवे देवताबुद्धिर्गुरुधीरगुरौ च या । अयमे धर्मबुद्धिश्च मिथ्यात्वमेतदेव हि ॥ २ ॥

तस्मान्मिथ्यात्वं त्याज्यं । मिथ्यात्वादनन्तकालं संसारे जीयः परिभ्रमति । केवलं सम्यक्त्वमेवांगीक्रियतां । यतः—

अतोमुहुत्तमित्तं पि फासिअं जेहिं हुज्ज सम्मत्तं । तेसिं अवहुपुगलपरियहो चैव संसारो ॥ १ ॥

भवकोटीदुष्प्रापामवाप्य नृभवादिसकलसामग्रीम् । भवजलधियानपात्रे धर्मे यत्नः सदा कार्यः ॥ २ ॥

तथा च—

अवाप्य धर्मावसरं विवेकी कुर्याद्विलंबो न हि विस्तराय ।

यतो जिनस्तक्षशिलाधिपेन रात्रिं व्यतिक्रम्य पुनर्न लेभे ॥ ३ ॥

अहो महानुभावा अगारं संसारे धर्म एव सारः । तस्माद्धर्म एव कार्यः । इत्थं चैकमनसा जिनेश्वरस्य वचनानुमते मृण्वतश्च कर्तितः शुभाध्यवसायादीहापोहं कुर्यतो जातिस्मरणं समुत्पन्नं । पूर्वभवाचरितं चारित्रं स्मृतं । वैराग्यं समुत्पन्नं । 'अथालं राज्येन मोक्षाय यत्तिष्ये' (इति निश्चित्य) पञ्चमुष्टिकलोचः कृतः । जगन्नाथसमीपे स्वर्णबाहुध्वजवती दीक्षां जगृहे । निरतीचारं पञ्चाचारं चारित्रं प्रतिपालयति । तपस्तप्यमान एकादशांगीं पठमानः स क्रमाद्रीतार्थोऽभूत् । द्वाविंशतिपरीपहान् सेहे । श्रीजिनमापृच्छ्य क्रमेणैकाकी विहारं चक्रे । धर्मध्यानेषु लीनांगः कर्मणां ध्वयं करोति । कियद्भिर्दिनैर्विंशतिस्थानानि चाकरोत् । तथाहि—

अरिहंत सिद्ध पवयण गुरु थेरे^१ बहुस्सुए तवस्सीसु । वच्छल्लया एएसिं अभिक्खणोणोवओगे अ ॥ १ ॥
दंसेण विणंए आवस्सेसए य सीलंव्वए किरइय्योणं । खणलव्वतव च्चियाए वेयाव्वंसे समाहीए ॥ २ ॥

अपुव्वर्णोणगहणे सुत्तंभत्ती पवयणे पंभावणया । एएहिं ठाणेहिं तित्थयरत्तं लहइ जीवो ॥ ३ ॥

इमानि विंशतिस्थानानि कृतवान् । एकदा स वज्रबाहुमुनीश्वरो विहारं कुर्वन् क्षीरागिरिमन्निधौ मद्वाटव्यां प्रतिमया तस्थौ । इत्थं कमठजीवः इरंगको भिक्षो नरकाद्दुष्टतय तस्मिन्नेव पतिंते मिहो बभूव । स मिहस्तद्वाटव्यां अमन् ममाययो । न यमवद्भी-

पणः मिहस्तं महर्षिं दूरादद्रार्क्षति । प्राच्यवैरान्मह्या पुच्छमाच्छोटयन् हरिरास्यं प्रमार्याभ्यधावत् । तदा तत्कृतं ब्रूत्कारप्रतिशब्दमिपाद् गि-
रिर्गजितः । रौद्रध्यानो मृगेन्द्रस्तं शुक्लध्यानस्थितं महामुनीश्वर चपेटयाडहन् । तदा स मुनिर्विशेषतः शुक्लध्यानमापूरयन् चतुःशरण-
पूर्वं तमप्रतिमातिथिं गणयन् रागद्वेषरहितः सम्यगालोचनां कृत्वाऽस्त्रिंशत् क्षामणां चेतुरस्रवद्भर्मरससारमादाय कूर्चकवेदं त्यजति ।
स मुनिर्हरिणा निर्दाणः सन् मृत्वा दशमे प्राणते देवलोके महाप्रभविमाने विश्वतिसागरोपमस्थित्या सर्वोच्चमसुरोऽभवत् । तत्राधिकाधिकं
सुर्यं धुनक्ति । सिंहोऽपि पापिष्ठः पापात्मा मृत्वा चतुर्थ्यां पंकप्रभायां नरकश्रुधिव्यां नारको जातः । तत्र तीव्रवेदनां सहतेस्म—
दसविहवेयण नरए सीओसिण खुप्पिर्वास कडुअ । भय सोग पार्वस्स जेरो अ वाही य दसमो अ ॥१॥
तस्मादुबुधृत्य विविधतिर्यग्योनिषु भ्रमन् सर्वत्र बहुदुःखमासदत् ।

सौभाग्यहर्षसूरीशः सर्वसंपद्विधायकः । पार्श्वनाथो जिनो जीयान्नव्यानां भवतारकः ॥ १ ॥

इति श्रीतपागच्छे श्रीजगच्चन्द्ररिपट्टपरंपरालंकारश्रीहेमविमलद्वरिसंतानीयगच्छाधिराजश्रीपूज्यश्रीहेम-
सोमद्वरिविजयराज्ये पूज्याराध्यपं० श्रीसंघवीरगणिशिष्यपं० उदयवीरगणिविरचिते श्री-
पार्श्वनाथगद्यबन्धे लघुचरित्रेऽष्टमनमभमवर्णनो नाम चतुर्थः सर्गः ।

पार्श्वनाथचरित्रस्य सर्गस्तुरीय एव च । पंडितोदयवीरेण गद्यबन्धेन निर्मितः ॥ १ ॥

१ धर्मध्यानमिति षष्ठान्तर

अथ पञ्चमः सर्गः ।

चिदानन्दरूपं जिनं पार्श्वनाथं सदा मोददं देवदेवं विनम्य ।

सतां संमतः पञ्चमः सर्ग एव मया रच्यते गद्यवन्धेन सद्यः ॥ १ ॥

अथ सिंहजीयं विधिधानि नरकतिर्यग्योनिभवानि दुःस्थानि सहमानः क्वापि सन्निवेशे रोरविप्रसुतोऽभवत् । तस्य सुतस्य कर्मगदादाल्ये जनरुजननीचान्धया विपन्नाः । ततो लोकेर्जीवितो रंको जातः । कमठ इति नाम्ना क्रमेण यौवनं प्राप्तः । मन्दिरं मन्दिरं प्रति भ्रमन् मिथया भोजनं दुःखेन प्राप्नोति । एवं सोऽतिदुःखी जातः । परकीयां समृद्धिं दृष्ट्वा खिद्यति । मम कर्मणा दुःखीकृतोऽहं । यतः—

ब्रह्मा येन कुलालवद्वियमितो ब्रह्मांडभांडोदरे विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षितः सदा संकटे ।

रुद्रो येन कपालपाणिपुटके भिक्षाटनं कारितः सूर्यो भ्राम्यति नित्यमेव गगने तस्मै नमः कर्मणे ॥ १ ॥

मोऽन्येगुरीश्वरान् रत्नस्थर्णालंकारभूषितान् दृष्ट्वा मयः ममुत्पन्नैवराग्यादित्यचिन्तयत्—“ अमी पुण्यवन्तः सहस्राणाम्भुदरंभ-
रणां देवसरिल्यागयणः, अहं स्वोदरभरणेऽप्यक्षमः ।

केऽपि सहस्रंभरयो लक्षंभरयश्च केऽपि नराः । नात्मंभरयन्त्यन्ये फलमेतत्सुकृतदुष्कृतयोः ॥ १ ॥
तस्मात्तपस्यामि” । इति विगृह्य खेदात् कमठः तापसव्रतं जग्राह । तपस्तेपे । कंदफलादयः पञ्चाग्न्यादिक साधयति ॥
इतथास्मिन् जम्बूद्वीपाभिधे द्वीपे भरताभिधेऽस्मिन् क्षेत्रे गंगोपकंठे वाराणसीनाम्ना पुरी प्रत्यक्षा साक्षात् स्वर्गपुरीव राजते । नगरवर्णनमित्थं—

यत्र स्फटिकहर्म्याणि प्रस्तुतागरुधूम्यया । कैलाशा इव राजन्ते तटसंचारिवारिदाः ॥ १ ॥

यत्रैवानेकप्रासादोत्तुंगशिखरगा ध्वजाः । आह्वयन्ते जनान्नित्यं तत्पुरं शोभतेतराम् ॥ २ ॥

ईश्वरा धनदाश्चैव तंविपादागताः किमु । राजन्ते यत्पुरं नित्यं तत्पुरे शोभतेतराम् ॥ ३ ॥

तस्यां नगर्यामिहैराकुवंशोद्भवो भुवनत्रयविश्रुतोऽध्वसेननरेश्वरो राज्यं करोति । तस्य त्यागशौर्यगुणोद्भूता कीर्तिर्दिशसु दिक्षु
विस्तृता । यतः—

गृहे श्रीभारती वक्त्रं भूर्भुजे हृदि धर्मधीः । स्थितेतीव रुपा तस्य कीर्तिर्दूरतरं गता ॥ १ ॥
म राजा कीदृशः ?—

शूरो युद्धे नते सोमो दुष्टे वक्रो बुधः श्रुते । गुरुर्वाचि कविर्नीतौ मन्दे मन्दस्त्वसौ नृपः ॥ १ ॥
नम्य गजो यामाजनशिरोमणिः पवित्राचारा मदाकारा शीलालंकृतिगात्रा पवित्रपुण्यपात्रं चामादेव्यभिधाना पट्टराज्ञी सम-

५. म्यगंत.

जनि । तयोर्दण्योः पञ्चेन्द्रियैरपयिकं मुरं भुजंतोर्देवलीलावद्राजलीलया कालो याति । इतश्च प्राणते कल्पे उत्तमां देवर्द्धिं भुक्त्वा गुरुर्गणहृत्तीरधरुष्यनतुभ्यां सवितालायां देवलोकाब्ज्युत्वा निशीथसमये श्रीमद्रामाकुक्षौ समवातरत् । तदा तया वामादेव्या नीर्यहजन्मयनसभतुर्दग् महास्रग्मा दृष्टाः । तद्यथा—

गजेन्द्रो दृपभः सिंहो लक्ष्मीर्माल्यं शशी रविः । ध्वजः कुंभः सरो वाङ्मिमानं वसवोऽनलः ॥ १ ॥

एवंगिरियान् व्यमान् दृष्ट्वा मा राज्ञी जजागार । एतत्स्वप्नदर्शनं राजानं कथयामास । राजापि मुदितः । प्रभाते स्वप्नपाठकानां हृदयं स्वप्नदर्शनं प्रोचते । तदा नीर्यमृशयोक्तं—“राजेन्द्र अस्मच्छास्त्रे द्रामसतिः स्रग्माः सन्ति । तत्र त्रिशन्महास्वमाः । तत्र त्रिशन्महा-
न्यग्रमस्ये इमे चतुर्दग् महास्वमास्त्यीर्यकरमातरथक्रयतिमातरो वा तीर्थकरे चक्रवर्तिनि वा गर्भेऽवतरति सति पश्यन्ति । तस्माद्द्वामा-
दंष्ट्या गह्वरा चतुर्दग् महास्वमा दृष्टान्तेषामनुभावात्सुतो भविष्यति । म च तीर्थकरश्चक्रवर्ती वा भविष्यति ।” तच्छ्रुत्वा नृपतिर्मुमुदे ।
तेषां गंमान्य चतुरं द्रव्ययस्यादिकं दत्त्वा विगर्जयति स्म । राज्ञी हृष्टा गर्भं दधौ । प्रवर्धमानगर्भानुभावाच्चस्य राज्यश्रीर्धनदादिष्ट-
गुणैः परिशीर्षिता । व्ययतोऽपि न क्षीयते । वामादेव्याः समीहितं मर्त्यं किंकर्ष्य इव देवताः पूरयन्ति स्म । इत्थं वामाराज्ञी सुखेन गर्भं
यहन्ती प्रमान् पौषण्णदग्ग्यां गरिजग्वार्यां विश्वत्रयोद्योतकरं मत्तर्पलाञ्छनमिन्द्रनीलरत्नवन्नीलाभं पुत्ररत्नं मुपुवे । तदा दिवि
इन्दुर्निर्भननाद । दिग्गः नगम्रास्या अभयन् । नारदाणामपि मुहूर्तमेकं सुखमभूत् । तदा वायवोऽपि सुखस्पर्शा मन्दं मन्दं ययुः ।
हमापा पञ्चेन्द्रियादयः गर्भेऽपि मुदिताः । त्रिभुवने उद्योतोऽभूत् । तदा महता दिक्कृमारीणामागनानि चलितानि । अवधिना
त्रिनजन्मगमये ज्ञाना नवतुः । प्रमेय नाः यन्निष्यान्तादाजग्मुः । तथाहि—

भागकरा भागवता सुभागा भागमालना । सुवत्सा वत्सामत्रा च पुष्पमाला त्वानोन्दता ॥ १ ॥

एता मेरुरुचकाधोलोकस्था दिक्कुमार्यस्तत्रागत्य जिनं जिनांवां च नत्वा एवमूचिरे—“हे जगन्मातर्जगदीपप्रदायिके तुभ्यं नमः । चयमथोलोख्यामिन्यो दिक्कुमार्यो जिनजन्मोत्सवं कर्तुमागताः स्मः । त्वं मा भूषीः ” । इत्युक्त्वा संवर्तकमारुतं विकुर्व्य योजनमितां भूमिमथोधयन् । चातेन भूमिशुद्धिमकुर्वन् । ततो जिनासन्ननिषण्णा गायन्ति । तथा—

मेघंकरा मेघवती सुमेयां मेघमालिनी । तोयधारा विचित्रा च वारियेणा बलाहका ॥ २ ॥

इत्यूर्ध्वलोकवासिन्योऽष्टौ दिक्कुमार्यो मेघं विकुर्व्य पृथ्वीं सिक्त्वा पुष्पवृष्टिं वितेनिरे । जिनं जिनांवां च नत्वा नानाविधानि धनलगीतानि गायन्ति ।

अथ नन्दोत्तरा नन्दा सुनन्दा नन्दिवर्धिनी । विजया वैजयन्ती च जयंती चापराजिता ॥ ३ ॥

एताः पूर्वुरुचकात्तत्रैत्य जिनं जिनांवां च नत्वा दर्पणकरास्तस्युः ।

समाहारा सुप्रदत्ता सुप्रबुद्धा यशोधरा । लक्ष्मीवती शेषवती चित्रगुप्ता वसुन्धरा ॥ ४ ॥

एता दक्षिणरुचकस्थास्तत्रैत्य जिनं जिनांवां च नत्वा भृंगारपाणयस्तस्युः ।

इलादेवी सुरादेवी पृथिवी पद्मावत्यपि । एकनासा नवमिका भद्रा शीतेति नामतः ॥ ५ ॥

एताः पश्चिमरुचकस्था जिनं जिनमातरं च नत्वा व्यजनपाणयस्तस्युः ।

अलंबुसाऽमितकेशी पुंडरीका च वारुणी । हासा सर्वप्रभा श्रीह्रीरष्टौ दिगुचकाद्रितः ॥ ६ ॥

एताधामरपाणयस्तस्युः ।

विचित्रा चित्रकनका तारा सौदामिनी तथा । दीपहस्ता विदिक्ष्वेत्य सर्वा दिगुचकाद्रितः ॥ ७ ॥

एता दीपहस्ताः ।

रूपा रूपासिका चापि सुरूपा रूपकावती । रुचकद्वीपतोऽभ्येयुश्चतस्रो दिक्कुमारिकाः ॥ ८ ॥

एता जिनेशितुर्नाभिनालं चतुरंगुलवर्जं छित्वा विवरं यातयित्वा तत्र निचिधिषुः । रत्नमाणिक्यमौक्तिकैर्विवरं पूरयित्वा तदुपरि पिठिकाग्रं चक्रिरे । अथ दक्षिणोत्तरदिक्षु कदलीगृहाणि विचक्रुः । अथ तत्र जिनं जिनांवां च नीत्वा दक्षिणैकमि रत्नमयं मिहासनं व्यधुः । तत्र तयोस्तैरभ्यव्योदतेन कुर्वन्ति । ततः पूर्वचतुःशाले कदलीगृहे मणिपीठे न्यवेशयन् । सुगन्धजलैः स्नपयित्वा दिव्यनेपथ्यमंडनैः भृंगारयित्वा तत्रचतुःशाले रत्नासने न्यधुः । तत्रारणिकाष्टेभ्योऽग्निमुत्पाद्य गोशीर्षचन्दनं दग्ध्वा रक्षापोटलिकाद्वयं कृत्वा तयोः करे घन्युः । तत्र जिनस्य गीतगानं कृत्वा पर्वतायुर्ध्वेत्युक्त्वा पापाणगोलकौ मिथ आस्फालयामासुः । भूयो वामादेवीं विश्वं च श्रुत्यागतौ विधायास्युः । तत्र गीतगानं कृत्वा जिनं नत्वा स्वस्वस्थाने जग्मुः ।

ततः स्वर्गे सुरेन्द्राणामायनानि चक्रंपिरे । तदा शक्रोऽवधिना जिनजन्मसमयं ज्ञात्वा स्वयं तत्रस्थो जिनसंमुखं सप्ताष्टपदानि गमभ्येत्य प्रणम्य विधिना शक्रस्तवेनास्तवीव । ततः शक्रो हस्तिगमेपिणमादिश्य सुषोपाघंटया तीर्थकृतो जन्मकृत्यं नाकिनां

समेतः । तत्र विमानं संक्षिप्य जिनजन्मगृहे समागत । जिनेन्द्रं जिनां च नतैवमस्तवीत्—“ भो रत्नधारिणि शुभलक्षणे जगन्मातस्तुभ्यं नमोऽस्तु । यया त्वया त्रिशुवनस्य धर्ममार्गप्रकाशकोऽयं दिव्यरत्नप्रदीपो भगवान् जिनः सुपुत्रे । अतः कारणात्तुभ्यं नमोऽस्तु । अहं शक्रोऽस्मि । जिनजन्मोत्सवं कर्तुमागाम् । तन्नो भीतिः कार्या ” । इत्युक्त्वाऽवस्थापिनीं निद्रां दत्वा जिनस्य प्रतिपिपं तत्र मुक्त्वा पञ्चरूपं धृत्वा एकेन रूपेणाञ्जलौ जिनमाददे, उभाभ्यां रूपाभ्यां चामरद्वयमवीजयत्, एकेन रूपेण प्रभोरुपरि च्छत्रं चित्रदेकेन रूपेण च वज्रमुल्लालयन् देवैः परिवृतः समुत्पत्य मेरुमहागिरौ समागात् । तत्र पांडुकवने पांडुकं वलायां शिलायां जिन-स्नात्रयोग्यदिव्यरत्नमिहासने प्रभुमंके कृत्वा वासवो हर्षनिर्भरः पूर्वाभिमुखो न्यपीदत् । अन्येऽपि प्रयुक्तावधयद्विपष्टिर्वासवा महदुर्घ्या तत्राजगमुः ।

दश वैमानिका इन्द्रा विंशतिर्भुवनधिपाः । ज्योतिष्कौ द्वौ च चन्द्रार्कौ द्वात्रिंशद्वचन्तरेश्वराः ॥ १ ॥

तत्र कलशा विफुर्विताः

सौवर्णा राजता रत्नाः स्वर्णरूप्यमया अपि । स्वर्णरत्नमयाश्चापि रूप्यरत्नमया अपि ॥ १ ॥

स्वर्णरूप्यरत्नमया अप्यन्ये मृन्मयास्तथा । अष्टाधिकानि प्रत्येकं शतानि दशसंख्यया ॥ २ ॥

पणव्रीत्सजोयणतुंगा चारस जोयणाइ वित्थारा । जोयणमेगं नालो इगकोडिसाष्टिलक्खाइ ॥ ३ ॥

एते कलशाः क्षीरोदधुदकैर्भूताः । अच्युतादिसुराधीया विधिना जिनमस्तपयन् । पारिजातकण्ठपादिभिर्जिनमानचुः । तदा च ते देवास्तुष्टुदुः । केऽपि सुरा हृष्टा ननृतुः । केऽपि सुरा गान्धास्वागालकौशिकहिडोलदीपकमधुमादंशचारुघोरणसोहागाधरासभाणवल्लीरुभा इत्यादिदिव्यदेवरागैर्गीतगानानि कुर्वन्ति । केऽपि सुराः पदपञ्चाशत्कोटितालभेदैर्दिव्यनाटकं कुर्वन्ति । केऽपि ततेन निततेन घनेन सुषिरेण चतुर्विधेन घाधेन कौतुक पूरयन्ति । केऽपि कौतुकाद्वल्गुः । केऽपि मधुरस्वरैर्भविर्ना भावयन्ति । ते कलशास्तैर्गान्तर्भूताः । अथ प्रभुमीशानेन्द्राकं न्यस्य सौधमेन्द्रधनुर्बभूवपूपाणि विकुर्व्य विपाणोर्ध्वारिभिः स्नययामास । विभोरग दिव्यमुखेणोन्मृज्य दिव्यैश्चन्दनविलिप्य पुष्पाधैरपूजयत् । शक्रः स्वामिपुरो रजततंडुलरष्टौ मंगलानि चाढौक्यत् । तथा—

दर्पणो वर्धमानश्च कलशो मीनयोर्युगम् । श्रीवत्सः स्वस्तिको नन्दावर्तभद्रासने इति ॥ १ ॥

ततः शक्रः एव स्तोतुं पचक्रमे—

जुय श्रियो निधे स्वामिन्नश्वसेननृपांगज । नम्रामरशिरोभृगसंगचंगपदांबुजम् ॥ १ ॥

अथ मे सफलं गोत्रं नेत्रे च विमलीकृते । स्नातोऽहं धर्मकृत्येषु जिनेन्द्र तव दर्शनात् ॥ २ ॥

अथ मे सफलं जन्म प्रशस्तं सर्वमंगलम् । भगार्णवं च तीर्णोऽहं जिनेन्द्र तव दर्शनात् ॥ ३ ॥

अथाहं सुकृतीभूतो मिथूताशेषकिल्विपः । भुवनत्रयपूज्योऽहं जिनेन्द्र तव दर्शनात् ॥ ४ ॥

अथ मे कर्मणां जालं विधूतं सकपायकम् । दुर्गत्या विनिवृत्तोऽहं जिनेन्द्रं तव दर्शनात् ॥ ५ ॥
 अथ मे सफलं देहं अथ मे सफलं चलम् । नष्टानि विघ्नजालानि जिनेन्द्र तव दर्शनात् ॥ ६ ॥
 अथ नष्टो महाबन्धः कर्मणां दुःखदायकः । सुखसंगः समुत्पन्नो जिनेन्द्र तव दर्शनात् ॥ ७ ॥
 अथ मिथ्यान्यकारस्य हन्ता ज्ञानदिवाकरः । उदितो मञ्छरीरस्य जिनेन्द्र तव दर्शनात् ॥ ८ ॥
 तत्र स्तवननिध्यानध्यानैरजनि निर्मलम् । वक्षश्चक्षुर्मनो मेऽद्य वीतराग नमोस्तु ते ॥ ९ ॥

इत्थं जगन्नाथं स्तुत्वा ततो नीत्वा वामान्तिकेऽमुचत् । अवस्वापिनीमहत्प्रतिरूपकं च जहे । प्रभोर्दृष्टिधिनोदायोपरि श्रीदा-
 मर्गङ्करमुचत् । तथा चोन्धीर्पिके दिव्ये कुण्डलपुगे अमुचत् । शक्रादेशाद्वनदः सोधे द्रव्यस्त्वष्टीधाकरोत् । प्रभोरंगुष्टेऽमृतं
 तंक्रम्य मधुं प्रणम्य नन्दीश्वरे ते सर्वेऽपि सुरेन्द्राः सुरासुराश्च शश्वताहूतो नत्वाऽष्टाहिरां कृत्वा हृष्टाश्च स्वस्वास्पदं ययुः ।

ततो वामा स्वाभिमाता प्रयुद्धा प्रकाशवदनांबुजं दिव्यांगरागनेपथ्यधर पुत्रं वीक्ष्यामोदत । देव्याः परिच्छदः पुत्रजन्मोदन्तं
 नृपं त्रिजपयामास, दिक्कुमार्यागमाद्यं सर्वमाख्यत् । ततः श्रीअश्वसेननृपस्तस्मै पारितोषिकं दत्त्वा पुत्रजन्मोत्सवं करोति । पथमं कारागा-
 गदन्दिनमोक्षमकरोत् । नृत्यदिव्यांगनागीतैस्त्वर्त्यनर्दैर्जयारवैर्नाटकैः श्रवणनिभिस्तन्नगर शब्दाद्धेतं तदाऽभवत् । दानसन्मानव-
 गांरनः त्रिया चायान्त्या तद्राज्यं व्यूढमपि संकीर्णं तदाऽभवत् । कुलचारकृते छतके निवृत्ते स्वजनानामङ्ग्य भोजनवस्त्राभरणादि-

मत्कारपूर्वकं कथयति—“भोः सजनाः श्रूयतां, एतस्मिन् घालके गर्भस्थिते मात्रा निशि ध्यान्तेपि पार्श्वतः सर्पन्तं सर्पमद्राक्षीत् तद्दर्भानुभात एवैतस्य घालकस्य पार्श्व इत्यभिधा भवतु” । तदा स्वजनसमक्षं अश्वसेननृपो घालकस्य पार्श्वभिधामकरोत् । स चालो धात्रीभिलांल्यमान आदराद् द्वितीयाचन्द्रवत् क्रमेण वृद्धिं प्राप । क्षुधोदये शक्राहितं निजांगुष्ठदमृतं पपौ । देवांगनाः स्वामिनं प्रीत्या रमयामासुः । स श्रीपाशौ चत्तर्भनाराचसंहननः समचतुरस्रसंस्थानो विवोष्टोऽसितशरीरो नीलकान्तिः सुनयनः पद्मनिःश्रामो द्वाविंशच्छणधरो घालयमुल्लंघयति ।

गंभीर उन्नतः सूक्ष्मः सरलः पृथुलोऽसितः । अदीर्घस्त्रिषु त्रिज्वेवं द्विशुभ्रो नवपाटलः ॥ १ ॥

नाभौ सत्वे स्वरेऽगाधस्तुंगोऽसपदमूर्धसु । सूक्ष्मः केशे नखे दन्ते सरलोऽहौ भुजैऽगुलौ ॥ २ ॥

पृथुलो भ्रूसुखोरस्तु तारावृत(पांग)कचे शितिः । कटौ पृष्ठे च पुंश्चिह्ने तुच्छः शुभ्रो रदाक्षिषु ॥ ३ ॥

पाणिपादे गुदे तालुजिह्वयोरथ चौष्ठयोः । नखदन्तेषु मांसे च ताम्रो नवसु शस्यते ॥ ४ ॥

एभिर्द्वाविंशच्छणैः संयुक्तः, अष्टाग्रसहस्रसंलक्षणैर्युक्तः, नवकरतनुमानः, अद्भुतदेहरूपगन्धः अदृश्यहारीनीहारः, निरामयः, मलस्वेदोज्ज्वलः, एवंविधो भगवान् विशेषतो रजे । क्रमेण युवतिजनाह्लादकरं नवयौवनं प्राप ।

एकदा नृपमायानस्थितं कश्चिन्नर एतैर्यं व्यजिज्ञपत्—“स्वामिन् इतः पश्चिमदिग्भागे कुशस्थले पुरमस्ति । तत्र नरपरमार्ग्यो नृपतिरासीत् । ग मुकृती सत्यवादी धर्मप्रवर्तको जिनधर्म रतः गाण्ड्युश्रुपापरो नीत्या राज्यं प्रतिपालय

राज्यश्रियं त्यक्त्वा व्रतमुपादत्त । इत्यर्धकथितेऽध्वसेननृपः शिरो पुन्यब्रेवमुवाच—“अहो महानुभावः सत्त्वाधिको यः स्वीकृतं
 राज्यं तत्याज” । मांऽपि भूयः पुमान्ने—“नत्वर्मणः स्रुतः प्रसेनजिनामार्थिना कल्पवृक्षोपमस्तत्र राज्यं करोति । तस्य प्रभावती
 नाम्ना कन्यास्ति । मा संप्रति नव्यामना प्रत्यक्षं सुरकन्यावद्राज । तादृशीं तां समुद्भूतनवयौवनां वीक्ष्य पिता चिन्तातुरो-
 ऽनु रूपवरं सर्वत्रान्वेषयामास । किं तु तादृक् क्षोऽपि वरो न प्राप्तः । अथान्यदा सा सखीभिः परिवृता वने क्रीडार्थं ययौ ।
 तत्र किन्नरीभिर्गीयमानं पार्थरूपमगृणीत् । तस्य गुणोत्कीर्तनं शृण्वन्ती सा पार्थकुमारे सानुरागा जाता । अन्यक्रीडां व्रीडां
 च त्यक्त्वा हरीणीवत्तद्रीतं शृण्वन्ती शून्यीभूतमनसा लीनाऽभूत् । स्मर्यमाणैस्ताडिता निश्चेष्टाऽभवत् । तदा सखीजनस्तां पार्श्वनाथं
 प्यायन्तीं मवीक्ष्य स्ववेदमनि निन्ये । सत्यस्तत्स्वरूपं पित्रोर्व्यजिज्ञपन् । पित्रोः प्रमोदो जातः—“एतच्छुभं चिन्तितं, पुक्तोऽयं संयोगः,
 श्रीमत्पार्थकुमारो जगत्त्रयशिरोमणिर्वरः सुन्दरः प्रचुरायुः पुष्ट्या चिन्तितः, मया ध्रुवं पार्थकुमारेण सहोदाहः कार्यः, उत्तमनरैर्विद्या
 कन्या च सत्पात्रे विनियोज्या, समुद्भूतं चेमां कन्यामधिपार्थ स्वयंरां प्रेषयिष्यामि” । इत्थं पितृवचः श्रुत्वा सा कन्या समुदेतरां । तच्च
 व्यतिक्रमं कलिंगदेशवर्तियवनाभिघ उद्धतो मृकुटीमीपणः कथमपि ज्ञात्वाऽवादीत्—“मयि सति कः पार्थः प्रभावतीमुद्बोधा ? कोऽयं
 प्रसेनजिद् ? यो मां मुक्त्वा तां तस्य प्रदास्यति” । इत्युक्त्वा भूरिसैन्यैः परिवृतः कुशस्थलपुरं वेगादागात् । तेन पुरोरोधः कृतः । पुरं
 निरुप्यागमननिर्गमं जातं । ततः प्रसेनजिद् भूषथिन्तातुरो जातः । मंत्रिभिर्विचार्य समर्थमध्वसेननृपं ज्ञात्वाऽहं मंत्रिसागरदत्तसुतः पुरुषो-
 नमो नाम प्रेषितः । निशीथे पुरान्निर्गमं । मयाऽयं वृत्तान्तो भवतः कथितः । अथ यद्युक्तं कृत्यं तत्करोतु” । इत्युक्त्वा ध्वसेननृपो
 ग्राज्यवीत्—“कोऽयं वराको यवनः ? मयि सत्यपि का भीतिः ? एषोऽहं सज्जसैन्यः कुशस्थलं व्रातुमागतः” । इत्युक्त्वा भंभामवा-

दयन् । अखिलं मेन्यं मिलितं । तज्ज्ञात्वा श्रीपाश्र्वो नृपान्तिके क्रीडागृहात् समागात् । पितर जगौ-“एष संरभः कस्योपरि ? ” । ततोऽधसेननृत्योऽगुल्या तं नर दर्शयन् सर्वं कथयामास । तदा पुनः पार्श्वकुमार इदमभ्यधात्-“वंराको यवनः, तस्योपरि कीदृशोऽप्यमुद्यमः ? पूजयास्तिष्ठन्तु । अहं तस्य शिक्षां करिष्ये ” । नृपस्तद्भक्तिशक्तिक्षमं वाक्यं श्रुत्वा हृष्टः श्रीपाश्र्वं ससैन्यं प्रीपीन् । श्रीपाश्र्वो गजारूढः पुरपोत्तमयुतोऽनेकभूपालसंयुतश्चचाल । स्वामिनः पुरतश्चलन्नगा इव गजाश्चेलुः, नदीरया इव हयाश्चेलुः, रथाः क्रीडागृहा इव चेलुः, पत्तयः कपिवद्गगन्ति स्म । एवंविधया क्रीडया प्रभुः यवनखेलनार्थं चचाल । तदा नन्दिन्योपैः शंखादिशब्दैर्निग्नाननिस्वनैरुत्सर्पद्भिः शब्दायमानमंवर जातं । प्रथमे प्रणायके मातलिसारथिः सरथ उपेत्य प्रभुं नर्तयं प्रोवाच-‘ नायाहं शक्रमारथिः, त्वामतुलबलं शक्रो जानाति, तथापि तेन भक्त्याऽहं सरथः प्रेषितः । प्रभुस्तद्रथमारुरोह । फ्रियद्भिर्दिनैः प्रभुः कुशस्थलपुरासन्नोद्याने सुरकृते सप्तभूमिके आवासेऽनसत् । ततो महादक्षं दूतं सुशिक्ष्य यवनान्तिके प्रेषीत् । स गत्वा यवनं स्माह-“श्रीपाश्र्वकुमारस्त्वां मन्मुखैर्नवमादिशति, भो यवन त्वं बलं मा कृथाः, निजस्थानं याहि । अहं पार्श्वः समागतोऽस्मि ” । तदा यवनो ललाटमत्पुञ्चं कृत्वाऽनदत्-“ अरे दूत मां किं त्वं नो वेत्सि ? कोऽधसेनः ? कः पार्श्वः ? यो मां समभिप्रेषयति । निष्ठुर भाषमाणमपि त्वां दूत्यान्न हन्मि । स्वस्वामिने मनुक्तं निवेदय ” । पुनरपि दूतोऽप्याह-“मूढ किं मुधा गर्वं वहसि ? किं जगतां पति नो जानामि ? ननु प्रभुस्त्वा समरे बोधयिष्यति ” इति नृपन्तं दूतं यवनस्य भटाः मदायुधा हन्तुमुद्यताः । तदा दृष्टामात्यन्तान् भटान् साक्षेपमिदमुचियान्-“ भो जडा भवतामाकस्मिकः क्षयोऽयं । यस्य मदेवा इन्द्राः सेवां कुर्वन्ति तस्य श्रीपाश्र्वकुमारस्य दाम्प्य हनने युष्माकं न गतिः ? ” । इति श्रुत्वा मयभ्रान्ता भटाः सर्वेपि शान्तिं ययुः । भट्री दल करे कृत्वा इत्यको-

“यस्य त्वं प्राप्ता तस्य सर्वत्र सौख्यं भवति । अन्यत्र मम पुत्री ग्रमावती भृशं पार्श्वकुमारेऽनुरागिणी वर्तते । प्रसद्य तस्याः प्राणिग्रहणं कारयतु” । अश्वसेनोऽब्रुवत्—“भद्र साधून् । अस्माकं मनोरथोऽस्ति । परं पार्श्वः संसाराद्विरक्तोऽस्ति । न जाने किं करिष्यति । परं त्वदुपराधादधुना पार्श्वं बलादपि पाणिग्रहणं कारयिष्यामि । तन्मा कृथास्त्वमधृतिः” । इत्युक्त्वा तेनैव सह पार्श्वान्तिकं ययौ । पार्श्वं प्रति जगौ—‘यत्स त्वं प्रसेनजित्पुत्रीमुद्रह’ । श्रीपार्श्वोऽब्रुवत्—“नैव परिणेष्यामि । कुतः ? अयं भवविधेर्दुस्तरः । संसारे बहूनि पाणिग्रहणानि कृतानि सन्ति । अहं संसारमुन्मूलयितुमिच्छामि । स्त्री भवशुद्धस्य मूलं । मम संसारास्थित्या कार्यं नास्ति” । अश्वसेननृपोऽप्युच्ये—“यत्सेदृशेन मनसापि त्वमस्मन्मनोरथं पूरय । प्राप्तनजिनाः कलत्रिणो भूत्वा पश्चात्पसा सिद्धाः । त्वमपि पाणिग्रहणं कृत्वा संसारसौख्यानि भुक्त्वा पश्चात्स्वार्थं साधय,” । प्रभुस्तावचनमनुल्लङ्घ्यं ज्ञात्वा तद्वचनं मेने । तदिनाद्विवाहोत्सवः प्रारब्धः । स्थाने स्थाने गीतगानानि, स्थाने नाटकानि, स्थाने वाद्यानि, स्थाने मांगल्यानि, स्थाने स्थाने दानानि, स्थाने स्थाने भोजनानि, एवं विधोत्सवैर्दिनानि अतिवाहन्ते । विवाहदिवसे प्राप्ते सुमुहूर्ते प्रभावतीं स्वर्णकुम्भैः स्नपयित्वा गुरुदत्ताक्षतान् मूर्ध्नि निवेद्य चन्दनाक्षतदुर्वाद्विहस्ताः कुलस्त्रियो दिव्यवासोभिर्विविधाभरणैश्चालंकृतां चक्रुः । इत्थं श्रीपार्श्वकुमारोऽपि सुमुहूर्ते सुलग्ने परिवारपरिवृतो धवलद्विरदारूढः कृतमंगलः सच्छत्रधामरवीजितोऽनेकपाथिवैर्वेषितस्तूर्यनादैर्गर्जितः पुरस्त्रीभिर्घोष्यमाणो लीलया गच्छन् विवाहमंडपं प्राप । तत्र सुशीलेन द्विजपुंगवेन क्रमेण कुलाचारः कृतः । मंगलाचारपूर्वकमुभयोर्वचकन्ययोः करमेलको जातः । पश्चात्तलां चत्वारिकान्तरे गतौ । तत्र स्वजनाः श्रीखंडपुष्पतांथूलेनपथ्याश्वगजादिभिश्च सन्तोषिताः । याचकानां दानादि दत्तं । आज्यलाजाप्यप्रीण हवनपूर्वकं विधिना अमयितुमारभे । तत्र प्रथमे मंगले राज्ञा श्वशुरेण स्वर्णभाराः सहस्रशः प्रदत्ताः । द्वितीये

मंगले कुडलहाराधाभरणानि प्रदत्तानि । तृतीये स्थालादीनि भाजनानि गजाश्वाथ । चतुर्थे मंगले दिव्यचीवरानि प्रदत्तानि । अन्यान्यखिलान्यपि कृत्यानि कृतानि । एवं विवाहोत्सवं कृत्वा प्रीणिताशेषविष्टपः कुमारः श्रीपार्श्वः स्वगृहमाजगाम । सर्वेषां संतोषः संजातः । अथसेननृपेण बहु सत्कृता जनाः स्वगृहमाजग्मुः । प्रभुः प्रभावत्या सह सुत्वानि भुनक्ति । यतः—

करकिसलयमूलं धुन्वतीनां स धन्यः श्रवणपथमनल्पा यस्य पुंसः प्रविष्टाः ।

नवरत्नपरिरंभे बालसीमन्तिनीनामहह न न न मा मा मुञ्च मुञ्चेति वाचः ॥१॥

कुंकुमपंककलंकितदेहा पीनपयोधरकंपितहारा । नूपुरनादरणत्पदपद्मा कं न वशंकुरुते भुवि रामा ॥२॥

प्रभुः श्रीपार्श्वस्तथा सह क्रीडन् जनानां प्रीतिं जनयन् वासरानत्यवाहयत् ॥

सोमविमलसूरीशः सर्वज्ञः सर्वसौख्यदः । पार्श्वनाथो जिनो जीयाद्विमवा(वा)तहरः परः ॥१॥

इति श्रीतपागच्छे श्रीजगच्चन्द्रसरिपट्टपरंपरालंकारश्रीपूज्यश्रीहेमविमलस्रसिंतानीयगच्छाधिराज श्रीपूज्य श्रीहेमसोमसू-
रिविजयराज्ये पूज्यश्रीपं०संघवीरगणिशिष्यपं०उदयवीरगणिविरचिते श्रीपार्श्वनाथगद्यबन्धलघुचरित्रे

भगवच्चयवनजन्माभिषेकविवाहोत्सववर्णनो नाम पञ्चमः सर्गः ॥ ५ ॥

पार्श्वनाथचरित्रस्य पञ्चमः सर्ग एव च । पंडितोदयवीरेण गद्यबन्धेन निर्मितः ॥ १ ॥

अथ षष्ठः सर्गः ।

नत्वा श्रीगुरुपादपद्ममनिशं जाड्यप्रतापापहं श्रीसारस्वतमंत्रमेवमखिलं धृत्वा च वक्षःस्थितम् ।
षष्ठं सर्गमथ क्रमागतमहं श्रीपार्श्वदेवप्रभोः संवन्धेन युतं वदामि विमलं सद्बन्धनधेन हि ॥१॥

अथान्यदा श्रीपार्श्वप्रभुः स्वागते गमाधस्थः काशीपुरीं विलोकयन् सपूजोपस्कान् पीरान् बहिर्गच्छतोऽपश्यत् । तद् दृष्ट्वा जनान्
जगाद—“हिमघाहो दधिदुग्धप्रपुष्पफलाष्टुपस्कारसंयुक्तो जनः मह्यं पुरीतो बहिर्याति, तत् किनिदान उत्तमयोऽस्ति ? देवयात्रा
याऽस्मि ?” । तदा कोऽप्यने—“स्वामिन् कृपानिधे श्रूयतां, एकः कमठास्यस्तपस्वी वने ममेतोऽस्ति । स तपः कुर्वन् पञ्चाग्निं साधयति ।
तमर्चितुं जनो याति ” । प्रभुरपि ममृत्योऽश्वाढः कौतुकाच्च द्रष्टुं ममागात् । तदा तीव्रपञ्चाग्निपःस्थितं धूम्रं पिबन्तमज्ञानकष्टं
दृष्ट्वा देहं दमन्तं कमठमपश्यत् । ज्ञानत्रयधरः प्रभुपार्श्वो बद्धिङ्गुडान्तःक्षिप्तकृष्टान्तस्थितं दह्यमानं महोरगं चापश्यत् । कृपावान्
श्रीपार्श्वस्तं पद्मगं जलन्तं दृष्ट्वाज्योचत्—“अज्ञानमज्ञानं” यत्तपस्यपि नो दया । गर्वेऽपि जानन्ति यद्वाहीनो धर्मो न युक्तये
स्यात् । यतः—

स कमलवनमग्नेर्वासरं भास्वदस्तादमृतमुरगवक्त्रात्साधुवादं विवादात् ।
रुगपगममजीर्णाज्जीवितं कालकृत्वादभिलपति वधाथः प्राणिनां धर्ममिच्छेत् ॥१॥

अतः कारणादयैव प्रथमा । यथा नाथं विना सैन्यं नो राजते, यथा जीवं विना वपुर्नो भ्राजते, यथा निशापतिं विना निशा न शोभते, यथा नदी हंसमिथुनैर्विना न विभासते, तथा दयां विना धर्मोऽपि न चकासते । अतः कारणाद्भोस्तपस्विन् दयां विना किं मुधा क्लेशकारकं कष्टं करोषि ? जीवयातात् कथं पुण्यं भवति ?" इति श्रुत्वा कमठः प्रोचे—“भोः क्षत्रियराजकुमार राजपुत्रा हस्त्यश्वक्रीडामेव विजानन्ति, धर्मं तु मुनिपुंगवा एव विदन्ति” । ततो जगतां पतिः पार्श्वनाथस्तत्प्रत्ययार्थं स्वर्नरैर्वह्निकुंडात्काष्ठमाकर्ष्य यत्नेन स्फोटयामास । तस्मात्काष्ठादाकुलोऽहिः सहसा निरगात् । प्रभुस्तस्य पद्मस्य नमस्कारमदात् । विभोवाक्यपीयूषैर्नमस्कारामृतं पीत्वा सोऽहिः समाधिना मृत्वा नागाधियो धरणेन्द्रोऽभूत् । स धरणेन्द्रो नागसुरेषु महर्द्धो रेजे । अहोऽज्ञानं कमठ रेऽज्ञानं जैनैरेवं स्तूपमानो विश्वः स्वभवनं ययौ । कमठस्तापसो लघुतां प्राप्तो जर्नहलितो गर्हितो भगवत् उपरि द्वेपं वहन्नन्यत्र गतः । ततः कमठस्थापसो हठात्कष्टतरं चारुतपस्तेपे । अद्यानकष्टं कृत्वा पार्श्वप्रभोरुपरि द्वेपं वहन् मृत्वा भवनवासिषु मेघकुमारेषु मेघमालीति नामतोऽसुरः समजायत । यतः—

बालतवे पडिवद्धा उक्कडरोसा तवेण गारविआ । वेरेण य पडिवद्धा मरिउं असुरेसु जायंते ॥१॥

मेघमाल्यसुराधमो दक्षिणश्रेण्यां सार्धपत्योपमायुक्केण देवसुखं बहुतरं धुनक्ति । श्रीपाथो भोगसौख्यानि भुञ्जन् दिनान्यत्यवाहयत् । अन्यदा मधौ श्रीपाथप्रभुर्जनोपरोधेनोद्यानं वीक्षितुं ययौ । तत्रोद्याने लताद्रुमपुष्पावचयं कौतुकादिकं विलोकयन् विश्वरेकमुत्तुंगतोरणं महान्तं प्रामादं ददर्श । प्रभुस्तस्मिन् प्रामादे प्राविशत् । तत्प्रासादमिच्छावद्भुतराज्यराजीमतीत्यागं विधायान्निश्रितसंपन्नं श्रीनेमिचरितचित्रं दृष्ट्वाऽचिन्तयत्—“अहो श्रीनेमैवराग्यरंगोऽनुपमो यो नवे वयसि राज्यं राजीमतीं च विहाय निःसंगः सन्

व्रतमग्रहीत् । मयाऽप्ययमसारः संसारस्त्याज्य एव ” । तदा भगवान् वैराग्यरंगरंगितः श्रीपार्थो युक्तभोगकर्मा व्रतोन्मुखो बभूव । ततोऽनन्तरं नवविधा लोकान्तिकाः सारस्वतादयः सुराः पञ्चमब्रह्मदेवलोकादागत्य प्रभुं नत्वा व्यजिज्ञपन्—“ जय स्वामिन् त्रैलोक्यनायक संसारतारक सकलकर्मनिवारक प्रभो त्रैलोक्योपकारकं तीर्थं प्रवर्तय । त्वमेव ज्ञानवान् संवेगवानसि । स्वयमेव सर्व जानासि । अधिकारत्वाद्द्वयमिदं ब्रूमः ” । इत्युक्त्वा जिनं नत्वा ते देवाः स्वर्दिवं ययुः । ततस्तत्प्रासादात् स्वामी स्वसौधं जगाम । प्रभुः सुहृदो विसृज्य पल्यंकस्थः शुभभावनां भावयन्निशां निन्ये । तथाहि—

संपदो जलतरंगविलोला यौवनं त्रिचतुराणि दिनानि ।

शारदाभ्रमिव चञ्चलमायुः किं धनैः परहितं न कुरुध्वम् ॥ १ ॥

यत्र जातास्तत्र रता ये पीतास्ते च मर्दिताः ।

अहो लोकस्य मूर्खत्वं वैराग्यं किं न जायते ॥ २ ॥

नमस्कारं हारं दधत हृदये कर्णयुगले श्रुतं ताडकाभं करकमलयोर्दानवलये ।

गुरोराज्ञां शीर्षे मुकुटमनुलं येन भविका यथा भव्यां कंठे क्षिपति वरमालां शिववधूः ॥ ३ ॥

१ भव्यां वरमालामित्यर्थः ।

दिवसनिसाघडिमालं आउं सलीलं जीआण धित्तुणं । चंदाइच्च वइल्ला कालरहहं भमाडंति ॥४॥

न सा जाई न सा जोणी न तं ठाणं न तं कुलं । न जाया न मुआ जत्थ सव्वे जीवा अणंतसो ॥५॥

इत्यादिशुभभावनां भावयतो भगवतो निशा पर्यगलत् । विश्वोद्योतार्थमादित्य उद्गतः । तदा भगवान् श्रीपार्श्वः प्रभातकृत्यानि कृत्वा पित्रोः सन्निधौ गत्वा विनयेन नत्वा पित्रोस्त्रे स्थित्वा स्वदीक्षायै दानमारभत । श्रीपार्श्वस्तदा सर्वत्र पटहोद्घोषणामकारयत्—‘ भो लोका यथेच्छं दीयमानं दानं गृह्णतां ’ । तदा शक्रादिष्टः श्रीदो द्रव्यं जलदचद्वर्पति । प्रत्यहं प्रभुरेका कोटी लक्ष्णयष्टौ हिरण्यं ददौ । जगतोऽखिलो दारिद्र्यमयदावाग्निः शशाम । श्रुवि परमानन्दकन्दाः कन्दलिताः । ग्रीणि कोटिशतानि अष्टाशीतिकोटयः अशीतिलक्षणि प्रभुवार्पिकं दानं ददौ । अथ ज्ञातदीक्षाध्वनाश्चतुःषष्टिवासवास्तत्राभ्येयुः । चारित्रोत्सवं चक्रुः । तत्र प्रथमं भगवतस्तीर्थाभःसंभृतैः कुम्भैः स्वर्णरूप्यरत्नमयैः स्नानमकारयन् । पथात् हरिचन्दनकर्पूरादिसुरभिद्रव्यैर्लिप्तांगो दिव्यावरभृत् पारिजातादिपुष्पौघस्फारधम्मिमल्लग्रनुरः शुशुभेतरां । तदनु उदारस्फारहारकुण्डलकोटीरंकराणां गदादिभूषणैर्भक्त्या भूषितः । तदा विश्वः कल्पद्रुमवद्राज । ततः श्रीपार्श्वप्रभुः शक्रमृत्रितीं विशालां शिविकां समारोहत् । तत्र सिंहासनमलंचके । ततो भगवत उपरि सुवृत्तमुज्ज्वलमुल्लसच्छत्रं रेजे । उभयोः पार्श्वयोश्च चामरे रेजाते । बहुषु वाद्येषु वाद्यमानेषु, विविधगीतेषु गीयमानेषु, पटुबन्दिषु जयजयारावं वदत्सु, शिविकां सुरासुरनरेषु वहमानेषु, सोत्कण्ठं पुरीजनैर्वीक्ष्यमाणः शिरसा नम्यमानः, अञ्जलिना प्रह्वं स्तूयमानः सैयमश्रियमुद्गोढं मुदा वनेऽगत् । तत्राशोकनरोस्तले शिविक्रातः समुत्तीर्य श्रीपार्श्वजिनपतिः स्वर्णरत्ना-

भरणान्यमुञ्चत् । ज्ञानदर्शनचारित्ररूपरत्नान्यग्रहीत् । तदा शक्रः पार्श्वप्रभोरसे देग्दूष्यममुचत् । भगवान् श्रीपार्श्वः पौपस्य कृष्णै-
कादस्यां विशाखानक्षत्रे कृताष्टमतपाः पञ्चमुष्टिभिः केशमुन्मूल्य 'नमो सिद्धाणं' इति पदं स्मरन् चारित्रमग्रहीत् । तदा भगवतो
द्राग् मनःपर्यवज्ञानं समुत्पन्नं । विभोः पञ्चमुष्ट्युद्धृतान् केशान् शक्रः स्ववाससा गृहीत्वा क्षीरसागरे चिक्षेप । तदा च त्रिशतरा-
जपुत्रैः संवेगाच्चारित्रमंगीकृतं । अथ सुरसुरनरेश्वराः श्रीपार्श्वं जिनेन्द्रं प्रणम्य स्वस्थानं जग्मुः । तदा तत्रैव भगवान् लंघमानभुज-
द्वयः कायोत्सर्गेण स्थितवान् । प्रभाते विहारं चकार । अष्टमस्य पारणके कोपकटाक्षसन्निवेशे धन्यस्य गृहिणो गृहे प्राविशत् ।
तदा धन्यः स्वं धन्यं मन्यमानः कल्पद्रुममिव तं जिनं वीक्ष्य सहस्रोन्मन्नविवेकत्वात् नत्वा शुद्धधीः परमानेन नाथस्य पारणकं
कारयामास । 'अहो दानमहो दानं' इत्युद्धोषणापूर्वकं दिवि देवदेवदुन्दुभिस्ताडितः । गन्धांबुष्टिभिः भूः सिक्ता । स्वर्ण-
द्वष्टिः कृता । नानाप्रकारपञ्चवर्णकुसुमैर्भूः प्रकीर्णा । दिव्यं नाटकं जातं । नाथस्य पारणके धन्यः पुण्येन पूर्णः संजातः । गृहं धनेन
पूर्णं जातं । जनो मुदा पूर्णो जातः । गगनं देवदुन्दुभिनादः पूरितं । तदा धन्यो राज्ञा लोकैश्च संमानितः । तत्र प्रभोः पारण-
कस्थाने मुदा पादपीठं व्यधात् । स्वामी ततो ग्रामाकपुरादिषु विचचार । स्वामी धरित्रीव सर्वसहः शारदाभ्रमिवामल आकाशव-
न्निरालंबो वायुवदप्रतिबद्धो वह्निवत्तेजसा दीप्तः कांस्यपात्रवन्मुक्ततोयः समुद्रवद्गंभीरो मेरुशिवाप्रकंपो भारंडवदग्रमादः पद्मपत्रव-
न्निलपः पञ्चसमितिभिः समितस्त्रिभिर्गुप्तिभिर्गुप्तो द्वाविंशतिपरीपहान् जयन् चरणन्यासेन महीं पावयन पञ्चाचारं प्रतिपालयन्
अटव्यां कलिगिरेरधः कुंडाल्यसस्तीरे विभुः प्रतिमया स्थितः । एकोनविंशतिदोषरहितं कायोत्सर्गं व्यधात् । तथाहि—
घोडगलय खंभाई, मालुछि नियल सबरि खलिण बहू । लंबुत्तर अण संजई, भमुहंगुलि वायस कविट्टे ॥

सिरकंप मूअ वारुणि, पेहत्ति चइज्ज दोस उस्सग्गे । एगूणवीसं दोसा, टालयियव्वा पयत्तेण ॥ २ ॥

तथा च—

नासाग्रन्यस्तद्वन्द्वो दन्तैर्दन्तानसंस्पृशन् । प्रसन्नवदनः पूर्वाभिमुखो वाप्युदङ्मुखः ॥

अप्रमत्तः सुसंस्थानो ध्याता ध्यानोद्यतो भवेत् ॥ १ ॥

कायोत्सर्गे भगवान् शुक्लध्यानं ध्यायति । तत्र महीधरो नामा करी जलपानार्थमागतः । स प्रभुं दृष्ट्वा चेहापोहसंपन्नो जा-
तिस्मरणमाससाद । तदा स दधौ यथा—“प्राच्यभवेऽहं हेमाभिधः कुलपुत्रको वामनांगो जने हास्यास्यदमभूवम् । अन्येद्युः पितुः
पराभवाग्निर्गतस्ततो ब्रमन् वने गुरगो दृष्टाः । मया च चन्दिताः । गुरुणाऽहं यतित्वस्यायोग्यत्वान्महोपकाराय श्रावकत्वं ग्राहितः ।
श्रावकोऽहं जातः । पर जनैर्हस्यमानोऽतिखिन्नः । तच्छृणु स्मृतनुं चाभिनिन्दन् महातनुमभिलपन् अर्तिध्यानेन मृत्ना शैलोपमः करी
अभूवं । तदिदानीमहं पशुर्जातः । किं कुर्ये ? किमाराधयामि ? अथवा किञ्चित्करेणाशुमेव प्रभुमर्चये ” । इति ध्यात्वा सरोऽम्भः
प्रविश्य स्नात्वा दन्तिराद पद्मान्यादाय पार्श्वप्रभोः पार्श्वे ययौ । स करी त्रिः प्रदक्षिणां कृत्वा प्रभोः पदद्वयं पद्मैः पूजयित्वा मनसा
स्तुत्वा शिरसा नत्वा स्व धन्यं मन्यमानो यथास्थानं गतः । अथासन्ना देवाः प्रभुं सद्गन्धर्गस्तुभिः पूजयित्वा प्रभोरग्रे नाट्यविधि
मुदा निदधिरे । केनापि गत्वाऽऽसन्नचंपाया रुक्मकुन्दनरेन्द्रस्य तत्सर्वं स्वरूपं निवेदितं । स नरेन्द्रो विस्मितः सन् सवलवाहनः प्रभुं
चन्दितुमभ्यागतः । प्रभुस्त्वन्यत्र विहार कृतवान् । नरेन्द्रेण तत्र श्रीपार्श्वप्रभुप्रतिमा नवहस्तग्रमाणा मिनिर्मिता, तत्रोरुचैत्यं कार-
यित्वा समहोत्सवं सा प्रतिमा तत्र निवेशिता । देवैस्तत्र नाटकं कृतं । साधिष्ठायकभावेन सा प्रतिमा सप्रभाया जाता । सापि

मनोऽभीष्टं फलं जनानां दत्ते । तत्र कलिनाम्ना पर्वतः कुंडनाम्ना सरः तदासन्नं कलिकुंड इति ख्यातं तीर्थं विश्वपावनं संजातं । सोऽपि करी मृत्वा तत्रैकभक्तिमान् महर्द्धिव्यन्तरो जातः । तीर्थसेवको जातः

प्रभुः पादर्वजिनेन्द्रो विहारं कुर्वन् क्रमेण शिवपुर्यां ययौ । तत्र कौशल्याख्ये वने कायोत्सर्गेण तस्थिवान् । तदा धरणेन्द्रः पूर्व-
भवोपकारं स्मृत्वा तत्र महद्धर्या समागत्य स्वामिनं नत्वा भक्त्या स्तुत्वा स्वामिनः पुरो नाटयविधिं व्यधात् । धरणेन्द्रेण मनसा
चिन्तितं—‘मयि सेवके सत्यपि प्रभोरर्ककिरणस्पशौ माभूत्’ इति ध्यात्वा प्रभोः शिरसि सहस्रफणरूपं छत्रं ददौ । ततोऽन्यत्र
गने नाथे धरणेन्द्रोऽपि स्वस्थानमगात् । तदारभ्य जनैरहिच्छेत्रेति विख्याता पुरी वासिता । अहिच्छत्रं तीर्थं प्रसिद्धं जातं । अथ
स्वामी राजपुरनगरसमीपे वने गत्वा प्रतिमया स्थितः । तत्रेश्वराख्यो नृपतिरस्ति । स नृपस्तदा राजपाट्यां विनिर्ययौ । तदा
सेवकैरुक्तं—‘स्वामिन्नेनं व्रतस्थं स्वामिनमश्वसेननृपांगजं पश्य’ । इत्युक्ते नृपो हृष्टः पार्थजिनान्तिकं ययौ । नृपः प्रभुं दृष्ट्वेत्यचिन्त-
यत्—‘मयाऽयं वेपो दृष्टोऽस्ति’ इति चिन्तयन्मूर्छितः । लब्धसंज्ञश्च जातजातिस्मृतिर्जगौ—‘अहो महच्चित्रं मम निजप्राच्यभवो-
ऽस्मारि’ । मन्त्र्यै—‘स कीदृक् ? उपदिश्यतां’ । नृपः स्माह—‘भो निशम्यताम् । वसन्तपुरनगरे दत्तनामा द्विजः पुरासीत् ।
स हि लग्ननिमित्तज्ञानकथनाज्जने प्रसिद्धो जातः । अथ कर्मवशात्तस्य द्विजस्य कुष्ठरोगः समुत्पन्नः औषधशर्तैरपि न शान्तः ।
कुटुंबेनापि कर्मवशान्यक्तः दुःखी जातः । गंगायामेत्य वेगतस्तत्र तज्जले निपतन् केनापि विद्याधरार्पिणाकाशगामिना दृष्ट उदितश्च—
‘महाभाग कथं जले क्षम्पां ददासि ?’ । सोऽवक्—‘भोः साधो रोगवशोत्पन्नदुःखान्निग्रये’ । मुनिरुवाच—‘भो महानुभाव महा-
रसायनं त्विनधर्मं सर्वरोगहरं त्वं कुरु । अथत्सेवनेन विपतरोः कर्ममूलं छिन्धि’ । तेनोक्तं—‘किं तद्रसायनं ?’ तेनेति पृष्टो मुनि-

राख्यत्—‘अयं कर्मरोगः । तन्निवारणार्थं धर्मापघं कुरु’ । ततोऽसौ शुद्धभावेन ससम्यक्त्वं पञ्चाणुव्रतरूपं गृहिधर्मं प्रपन्नवान् । तदनन्तरमचित्ताहारप्रासुकजलपानपञ्चपरमेष्ठिनमस्कारगणनरोऽभवत् । शुभभावना भावयति । अन्येद्युः स चैत्यं गत्वा जिनं नत्वा मुनिं वन्दित्वा समुपविष्टः । तदाऽन्यः पुष्कलिश्राद्धो मुनिसमीपे पूर्वं समुपविष्टोऽस्ति । तेन स मुनिः पृष्टः—“भगवान् एवंविधविविधव्याधिविशीर्णदिहस्य नरस्य जिनौकसि समागत्य जिनवन्दनं युक्तं ? किमु न या ?” । मुनिरुच्ये—“भो महाभागावग्रहाशातनोज्झनादेव देववन्दने को दोषः ? । साधवोऽपि मलकिलबकलेवरा भवन्ति । त एव तादृग्रपाञ्चत्ये देववन्दनं कुर्वन्तः सन्ति” । पुनरपि पुष्कलिश्राद्धः प्रोच्ये—‘एष क्व गतौ गन्ता ?’ । मुनिर्ज्ञानानुभावादूचे—‘एष पूर्ववध्यायुः राजपुरे तिर्यग्गतौ कुर्कुटो भावी’ । तदा स कुण्डी स्वस्य भाविदुःखं श्रुत्वाऽरोदीत्तरां । ततः स मुनिना संबोधितः—“हे कोविद मा खिद्यस्व । यथाऽभ्युधेः प्रचंडपवनोऽधूततरंगस्य प्रसरः केनापि रोधुं न शक्यते, तथा प्राक्कृतकर्मविपाकप्रसरः केनापि रोधुं न शक्यते । तथा चाहुः पंडिताः—

सुखस्य दुःखस्य न कोऽपि दाता परो ददातीह कुबुद्धिरेषा ।

पुराकृतं कर्म तदेव भुज्यते शरीर हे निष्ठुर यत्त्वया कृतम् ॥ १ ॥

तथा च—

आरोहतु गिरिशिखरं समुद्रमुल्लंघ्य यातु पातालम् । विधिलिखिताक्षरमालं फलति सर्वं न सन्देहः ॥ २

उदयति यदि भानुः पश्चिमायां दिशायां प्रचलति यदि मेरुः शीततां याति वह्निः ।
विकसति यदि पद्मं पर्वताग्रे शिलायां तदपि न चलतीयं भाविनी कर्मरेखा ॥३॥

तस्मात्कर्मणां गतिर्विषमाऽस्ति । तीर्थकरा अप्यनन्तबलाः । तैरपि कर्मणो गतिर्नोल्लङ्घ्यते । पुराकृतकर्मवशात्तदेव भुज्यते । प्रथमजिनेन्द्रोऽपि वर्षे यामदाहारं न लेभे । तस्मात्कर्मगतितर्नोल्लङ्घ्यते । तथापि मृणु-तस्मिन् राजपुरे कुर्कुटभवे मुनिं दृष्ट्वा संजात-जातिस्मृतिर्विहितानशनो मृत्वा तत्रैव राजपुरे नृपो भविष्यसि । तत्र राजपाट्यां गतः श्रीपार्श्वजिनं दृष्ट्वा बोधं लप्स्यसे । इति श्रुत्वा स कुण्ठी द्विजो मुदितः । क्रमेण कुर्कुटो भूत्वा नृपो जातः । म चैपोऽहं । प्रभुं दृष्ट्वाहं जातिस्मृतिं प्राप्तः ” । ततः प्रभुं नत्वा प्रभोः कायोत्सर्गस्थाने चैरयं विधायोत्सवेन श्रीपार्श्वनाथप्रतिमां स्थापयामास । तस्य चैत्यस्य कुर्कुटेश्वर इत्याख्या विस्तृता । तत्र कुर्कुटेश्वरं नगरमपि निवासितं ।

एकदा नाथो विहरन्नगरसन्नवर्तिनं तापसाश्रममागात् । तत्राहर्षतिरस्तं गतः । तत्रोपकूपे न्यग्रोधमूले प्रभुर्निशि कायेन मनसाऽपि निष्प्रकंपः प्रतिमया तस्थौ । इतश्च मेघमाली सुराधमः प्राग्भगवैरव्यतिकरं निजमवधिना ज्ञात्वा पूर्ववैरं स्मृत्वा क्रुधा ज्वलन् श्रीपा-र्यनाथमुपद्रोतुं समागात् । स सुराधमः पापात्मा दुष्टो धृष्टो हृष्टः पुष्टः श्रीपार्श्वनाथप्रभोरग्रे प्राप्तः । तेन गर्जन्तो गजा जंगमाः शैला इव विकृताः । तैर्दूरादेत्य प्रभुः स्रंसुदया चुक्षुभे । तैर्भाष्मैः प्रभुर्नाक्षोभि । तेऽप्यदृश्यतां प्राप्ता हीणा भीता इवागमन् । पश्चात्प्रभोरग्रे दंष्ट्राकचभीषणान् तीक्ष्णनखकुदालान् अग्निप्रदीप्तदृष्टो बहून् व्याघ्रान् स विचक्रे । ततो महीं पुच्छैरान्छोदय प्रभोरग्रे दूरादेत्य

पूरुकारशब्दं चक्रुः । तथापि प्रभुमक्षोभ्यं चिदित्वा स्फुरध्यानप्रदीपात्रुभावाद् दूरं ययुः । ततस्तेन चित्रका त्रिपसर्पा वृश्चिकाश्च विरुतात्मना
 विकृताः । तैरपि भगवान् चुक्षुभे । तिलुपुपमात्रमपि न क्षुब्धः । ततो बह्वीभिर्बाद्यं वादयन्तीभिर्गानं कुर्वन्तीभिः किनरीभिर-
 नेकहावभावकामयेष्टाभिर्भगवान् न चालितः । ततोऽपि प्रभुर्न क्षुब्धः । बह्वीभिर्वाल्याभिः कथमपि मन्दरो यथा न चलति तद्वत्प्रभुर्न
 चलितः । ततस्तेन पापात्मना प्रभोः शिरसि महती रजोवृष्टिर्विदधे । तथा रजोवृष्ट्यापि भगवान् भगवन्मना न चलितः ।
 ततो महातादरेण तेन दुष्टात्मना प्रेता वेताला विकीर्णकेशविकृताकृतिमर्त्यमुण्डग्रालंघ्यभृद्विकृताकारा विकृताः । तैरपि भगवान् न
 दुःख्यभवत् । तैरपि न क्षुब्धः प्रभुः । ततो वादामयो जातः । तदनु स पापो भगवन्तं नीरे निमज्जयितुमंघरे घनं विचक्रे । काल-
 जिह्वासदृशी विद्युदद्युतत् । तजितैर्गजैतः सर्वदिशोऽपूरयत् । जगदिदमाकुलमभूत् । तदा मुशलाकारधाराभिर्घनो वर्षितुं
 प्रवृत्तः । रोदस्येकजला जज्ञे । जन्तवो जलैः प्लाविताः । तदा च प्रभोजानुकटीकंठदग्धं नीरमभवत् । क्रमात्रीरं नासाग्रमाययौ ।
 तथापि भगवान्निजध्यानान्नाचलत् । भर्वाभोधिपतद्विश्वाधारस्तंभ इव स्थितः । तदा धरणीरगेन्द्रस्यासनकंपोऽभवत् । ततो मगनन्तं
 सोपसर्गं ज्ञात्वा स्वदेवीभिः सहाययौ । तत्र प्रभुं नत्वा प्रभोः पादयोरधोऽभोजं न्यधात् । प्रभोः शिरसि धरणश्छद्रं सप्तभिः
 फणैरूर्ध्वं विचक्रे । तदा च भगवान् ध्यानममाधिसुखलीलात्मांघ्रजे स्थितो राजहंस इव शुशुभे । विभोरग्रे धरणदेव्यो
 भक्तिनिर्भरा वेषुवीणामृदंगादिवाद्यपूर्वं संगीतं नाटयं च चक्रुः । धरणस्तु भक्तिमान् कमठधोपसर्गकृत्, तयोस्तुल्या मनोवृत्तिः
 प्रभोरभूत् । एवं सत्यप्यमर्षेण वर्षन्तं मेघमालिनं निरीक्ष्य धरणः कोपात्साक्षेपमिदमब्रवीत्—“भो दुर्मते स्वस्यानर्थाय किमे-
 तदारैरेभे । अहं भगवतो भृत्यः । अतः परं न सहिष्ये । काष्ठान्तर्दह्यमानोऽहं भगवतः प्रसादादिन्द्रत्वं प्राप्तः । त्वमपि पापान्निपे-

धितः । तत्र कोऽपराधः कृतः ? । नाथे निष्कारणवान्धवेऽस्मिन्निष्कारणारिः कथं भवसि ? । त्रिजगत्तारणक्षमोऽयं भगवान् जलैर्न निमज्जते । नूतनगाथे भवाभोधौ त्वमेव ब्रुहिष्यसि ” । इति धरणोरेन्द्रेण मेघमाली हकितः । तदा मेघमाली भीतस्तं तथा-स्थितं भगवन्तं दृष्ट्वा पादं नागेन्द्रसेवितं च निरीक्ष्य जलं संहृत्य प्रभोः पादयोः पतितः । योजितकरसंपुटो मेघमाली प्रभुं क्षमयित्वा भक्त्या नत्वा पश्चात्तापरो निजं स्थानं ययौ । धरणेन्द्रोऽपि भगवन्तं निरुपद्रवं ज्ञात्वा विभुं स्तुत्वा तस्य चरणौ नत्वा स्वकीये भवनेऽगात् ।

अथ प्रभो रात्रिर्व्यतिचक्रमे । तदा भगवतो व्रतवासरात्न्यशीतिदिनेषु चतुरशीतितमे दिने विशाखास्थे निशाकरे चैत्रकृष्णचतुर्थ्यां धनयातिकर्मचतुष्टये क्षयं गते कृताष्टमतपसः शुक्लध्यानं ध्यायतः श्रीपार्श्वजगत्पतेः पूर्वाह्ने केवलज्ञानमुत्पन्नं । तदा लोकमलोकं च निकालविषयं ज्ञानं सर्वं जानाति स्म ददर्श च । ततः सुराणामसुराणां चासनानि चकंपिरे । तदा हृष्टाः सुराः सर्वे स्वसकृत्त्यानि चाक्रिरे ।

तथा हि—यायुकुमाराः क्षमाभेकयोजनप्रमाणामर्जयन् । मेघकुमाराः सुगन्धांबुधृष्टिभिः तां क्षमाभेकयोजनप्रमाणामसिञ्चन् । तदनु व्यन्तराः स्वर्णरत्नैर्भूमिपीठं बबन्धुः । तत्र विचित्रपुष्पाण्यधोवृन्तानि किरन्ति स्म । ततो रत्नमाणिक्कयाञ्चनैस्तोरणानि चतुर्दिशं तद्भूतिशोभायै विचक्रुः । ततो वैमानिका ज्योतिष्का ध्रुवनेशाः सुरा मणिरत्नहेमकापिशोषैरुपशोभितान् रत्नरूप्यमयांस्त्रीन् वप्मान् व्यधुः । ततो यमचतुर्द्वारे वाप्यः स्वर्णाब्जैरलंकृता व्यन्तरैः कृताः । द्वितीयस्य प्राकारस्यान्तरे चेशानकोणे स्वाभिविश्रामहेतवे देवच्छन्दं तमिषा विचक्रुः । व्यन्तरैस्तत्र समवसरणे सप्तविंशतिघन्तचैरशोकतरुर्निकुर्वितः । तस्याधो विविधे रत्नैस्ते पीठं

विदधिरे । तस्योपरि मणिमयं प्रतिच्छन्दकं व्यधुः । तन्मध्ये पूर्वदिग्भाग रत्नमयं सिंहासनं व्यधुः । छत्रत्रयं तत्र दध । यक्षाभ्यां च चामरद्वयं विदधे । तत्र द्वारे पुरः स्वर्णबुजस्थितं धर्मचक्रं चक्रुः । तत्रान्यदपि यत्कृत्यं तत्सर्वं व्यन्तरा व्यधुः । तथाहि—

वारसजोयणमुसहे, ओसरणं आसि नेमिजिणं जाव । दो दो गाउ ऊणं, पासे पणवीस चउवीसे ॥१॥

ततस्तु सुरसंचारितस्वर्णपद्मन्यस्तपदः क्रमात्समवसरणं सुरकोटिवृतो ययौ । तत्र प्रविश्याशोक्तरोः प्रदक्षिणां प्रभुध्वजे । तत्र “नमो तिस्यस्स” इति पदेन तीर्थं नत्वा प्राङ्मुखः सिंहासनमशिथ्रयत् । तत्र द्वाक् प्रभोः प्रतिरूपाणि रूपाणि दिक्ष्वन्यासु तिसृष्वपि तादृशान्यानि व्यन्तराश्चक्रुः । तदा वासवः प्रभोः शरीरस्य महोत्सहं ज्ञात्वाङ्गमध्यात्तेज ईषदीपद् गृहीत्वा भामंडलं चकार । तन्नामंडलं प्रभोः शिरसः पृष्ठे रेजे । प्रभो पुरो रत्नमयो ध्वजो रराज । तदा जलदवद्वर्गमीरध्वनिर्दिवि दुन्दुभिर्गजैर्वं करोति । तत्र द्वादश पर्यदो यथास्थानमुपविशन्ति । तथाहि—

साधुवैमानिकीसाध्यः स्युराग्नेय्यां विभोः क्रमात् । नैऋत्यां भवनपतिज्योतिर्व्यन्तरयोपितः ॥ १ ॥

वायव्या दिशि भवनज्योतिर्व्यन्तरनाकिनः । वैमानिकां नरा नार्यः स्युरैशान्यामनुक्रमात् ॥ २ ॥

त्रयोऽपि पर्यदश्चतुष्कद्वारैः प्रविश्य प्राच्यादिषु दिक्षु नतिं कृत्वा यथास्थानमुपविशन्ति । तदादौ साधुसाध्वीनामभावाच्च न कोऽप्युपविशति । तिर्यङ्मरामराः कोटिस्तत्र गान्ति स्म । न कस्याप्यावाधा भवेत् । वप्रस्य द्वितीयस्यान्तस्त्यक्तविग्रहास्तिर्य-
श्चस्तिष्ठन्ति । उक्तं च—

सारंगी सिंहशवं स्पृशति सुतधिया केकिकान्ता भुजंगं
मार्जारी हंसवालं प्रणयपरवशान्दिनी व्याघ्रपोतम् ।

वैराण्याजन्मजातान्यपि गलितमुदा जन्तवोऽन्ये त्यजन्ति

श्रित्वा साम्यैकभावं प्रशमितकलुषं योगिनं क्षीणमोहम् ॥ १ ॥

त्रैलोक्यनाथस्य श्रीपार्श्वनाथस्य चेदृश वैभवमुद्यानपालकमुखाच्छ्रुत्वाऽध्वसेननरेश्वरो रोमाञ्चितवपुर्जज्ञे । तस्मै धनपालका-
यागलभ्रान्याभरणानि पारितोषिकं ददौ । ततस्तोषितो चामादेवै प्रभावत्यै च तद्वैभवं सर्वं निवेद्य हस्त्यश्वथसंवाहं कारयि-
त्वा भूपतिर्वामादेव्यादिसहितो महर्ध्व्या श्रीपार्श्वनाथं जिनेन्द्रं प्रभुं वन्दितुं ययौ । नृपतिः पञ्चाभिगमपूर्वकं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य प्रभुं
भक्त्या नत्वा एवमस्तवीत । तद्यथा—

एकः पुरुषसिंहस्त्वं मोहमत्तेभनिग्रहात् । इतीव विदधे नाथ सिंहासनमिदं सुरः ॥ १ ॥

रागद्वेषमहाशत्रुजयोद्धूयशशी इव । रेजाते चामरे चोभे पक्षयोरुभयोस्तव ॥ २ ॥

ज्ञानदर्शनचारित्रराज्यं त्वय्येकतां गतम् । अतस्तेषामिवैषा ते मूर्ध्नि च्छत्रत्रयी स्थिता ॥ ३ ॥
चतुर्धा देशतो धर्मं चतुर्मुखे तव ध्वनिः । दिवश्चतुर्दिशं जातः कषायानिव धर्षितुम् ॥ ४ ॥

मन्दरादीनि पुष्पाणि पञ्चधा देशर्नाभुवि । किरन्ति तव पञ्चाक्षजयतोपादिवामरैः ॥५॥

शाखाशिखरस्तालपद्दिग्तैः शंसतीव ते । पण्णां जीवनिकायानां रक्षां ककेल्लिरुल्लसन् ॥६॥
दग्धसप्तभैर्यस्त्वात् सप्तार्चिः सममप्यदः । धत्ते भामंडलं नाथ त्वत्संगादिव शैत्यताम् ॥७॥

भूत्वा (स्यां) दुन्दुभिरप्युच्चैर्ध्वनन्नष्टासु दिक्ष्वसौ । अष्टकर्मरिपुव्राताविजयं शंसतीव ते ॥८॥
प्रातिहार्यश्रियं मूर्तामन्तरंगां गुणाश्रियम् । इत्थं दृष्ट्वा मनो नाथ कस्य न स्यात्स्वायि स्थिरम् ॥९॥

इत्थं जगन्नाथं श्रीपार्श्वनाथं स्तुत्या स्तुत्वा श्रीमानधसेननरेश्वर उदारधीः पर्युपासना दुर्वन् सपरिच्छदो यथः स्थानं निविष्टः ।
ततः श्रीपार्श्वनाथजिनेन्द्रो योजनगामिन्याऽमृतस्राविण्या सर्वजीवानुगया गिरा माधुयदेशना व्यधात् । यतः—

ब्राह्मा संकुचिता भीता सिता धत्ते तृणं मुखे । 'क्षीरं नीरवहं नित्यं श्रीजिनानां गिरः पुरः ॥१॥

अथ भगवतो व्याख्यानस्वरूपं व्याख्यायते । तथाहि—

अहो भव्याः श्रयन्त्वन्तर्मुखीभावं मनोदृशा । निरीक्ष्यासारमुज्झित्वा कुरुध्वं सारसग्रहम् ॥१॥
यतः—

क्रोधवाडवदुर्दशं मानपर्वतदुर्गमे । मायाप्रपञ्चनक्राढ्ये लोभावर्तभयकरे ॥ २ ॥

जन्ममृत्युजरारोगशोकदुःखजलेर्भूते । इन्द्रियेच्छामहावातोद्धतचिन्तोर्मिसंकुले ॥३॥
 अस्मिन्नपारे संसारे पारावारे शरीरिणाम् । महारत्नमिवानर्घ्यं मानुष्यमतिदुर्लभम् ॥४॥
 जंघ्वद्वीपो भवेदाद्यो द्वितीयो धातकी स्मृतः । पुष्करवरद्वीपार्थं सार्धं द्वीपद्वयं भवेत् ॥५॥
 महाविदेहान् पथैव पथैव भरतानि च । पथैरावतकानीह एताः स्युः कर्मभूमयः ॥६॥
 तत्रापि विजयानां स्याच्छतं पण्ड्याधिकं तथा । भरतैरावतक्षेत्रदशकं सर्वसंख्यया ॥७॥
 इत्येवं कर्मक्षेत्राणां स्यात्सप्तत्यधिकं शतम् । प्रतिक्षेत्रं च तत्राप्यनार्याणां खंडपञ्चकम् ॥८॥
 पष्टं खंडं भवत्यार्यं प्रायो म्लेच्छाद्यधिष्ठितम् । तत्राप्यनार्यका देशा धर्मसामग्र्यभावतः ॥९॥
 तत्रापि सुकुलोत्पत्तिर्दीर्घमायुररोगता । धर्मेच्छा सुगुरोर्योगः सामग्री [ग्रथः] पञ्च दुर्लभा ॥१०॥
 प्रमादपञ्चकस्तंभमोहशोकादिकारणैः । लब्ध्वाऽप्यधन्या मानुष्यं न लभन्ते हितं श्रुतम् ॥११॥
 हितं श्रुत्वापि कस्यापि मातिर्धर्मे प्रजायते । न हि शुक्तिषु सर्वासु मेघांभो मौक्तिकं भवेत् ॥१२॥

१ जघ्वद्वीपमिति द्वीपं धातकीयं पृथ्वीपकम् । पुष्करपुष्पद्वीपार्थसाधं द्वीपद्वयं भवेत् ॥ इति प्रत्यग्निर्यायः ।

अतो धर्मः सदा सेव्यो हेतुरूपः फलार्थिभिः । दानशीलतपोभावभेदात्वेय चतुर्विधः ॥ १३ ॥

तत्र तावत्त्रिधा तज्ज्ञेर्दानधर्मः प्रकीर्तितः । ज्ञानदानाभयदानधर्मोपष्टम्भदानतः ॥ १४ ॥

सम्पद्ज्ञानेन वेत्थात्मा पुण्यपापे ततस्तयोः । प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च कृत्वा मोक्षे सुखं व्रजेत् ॥ १५ ॥

विनाशः शेषदानानां कुतोऽपि क्वापि दृश्यते । ज्ञानदाने पुनर्वृद्धिः सिद्धिस्तस्य परस्य च ॥ १६ ॥

याति रागगणो ज्ञानादर्कात्तम इव ध्रुवम् । तेनान्यो नोपकारोऽस्ति ज्ञानदानसमो भुवि ॥ १७ ॥

किं चाथ बहुधा ज्ञानदानात्त्रैलोक्यपूजितः । सर्वज्ञो भवतीत्यत्र धनमित्रनिदर्शनम् ॥ १८ ॥

अत्र भगवता त्रिधा दानं प्ररूपितं ज्ञानदानं १ अभयदानं २ धर्मोपष्टम्भदानं ३ । तत्र भगवान् ज्ञानदानमाहात्म्योपरि धनमित्रनिदर्शनं प्रकाशयति । तथाहि—

अथ धनमित्रकथा ।

अथ तत्र मगधाभिधे देशे राजपुरं पुरं वर्तते । तत्र जयन्तो नाम पार्थिवो जयति । तस्य राज्ञः कमलावती राज्ञी राजते । तयोश्चन्द्रोऽनविजयनामानायमानगुणशालिनीं सुतां स्तः । किं तु ग्राह्यमदोषेण परस्परकृतामपौ तेजसोऽसहिष्णू तौ दिनाग्निर्गमयतः ।

१ अतो न क्वापि दृश्यते इति पाठांतरं.

समादिष्टः । तदाऽमर्षिः—“तदा सभा सक्षाभा सजाता । नृपणोक्तं—“वत्स भवान् किं कथं कुपितः? ज्येष्ठे सति कनिष्ठस्योत्थापनं नैव युज्यते । उत्तमाः सन्मानमपि नेच्छन्ति । ज्येष्ठसहोदरः पितृतुल्यः । तस्मिन् सति दीयमानं राज्य-मपि (कनिष्ठः) नेच्छति” । राज्ञेति प्रज्ञापितोऽपि नोपशाम्यति । ततो मंत्रिभिः सामगिरा भणितः—“भोः चन्द्रसेन त्वं दक्षोऽपि पितुर्वचो न मन्यसे । तव दुर्विनीतत्वं नैव घटते” । इत्यादिवचनैश्चन्द्रसेनः प्रसन्नो जातः । ज्येष्ठो विजयकुमारः सैन्य-दुर्द्धरः सेवालं जेतुं प्रतस्थे । स्वदेशस्य सीमसन्धिं गत्वा दूतमुखात्सेवालस्येति कथितं—‘भो याहि निजं स्थानं, अहं समागतोऽस्मि’ । दूतवचनं श्रुत्वा भृकुटीभीषणः सेवालोऽप्यवदत्—‘युद्धसज्जो भव, वाचां फल्युवल्गितैः किं ? मम भुजबलनिर्णयं पश्य’ । इत्यमर्षवशात्सैन्यद्वये मिलिते तयोः संग्रामोऽजनि । भवितव्यतावशात्कुमारस्याखिलं सैन्यं भग्नं । पिता जयन्तराजसन्च्छुत्वा स्वयं गन्तुमना जातः । तदा लघुपुत्रचन्द्रसेनेन विज्ञप्तं—‘तात मामधुना प्रेषय’ । ततोऽमात्यैः कथितं—‘पुरापि कुमारो हठा-त्प्रतिपिद्धः, सप्रत्यादेशः खल्वचितः’ । नृपेण तत्प्रतिपद्य कुमारः सविशेषबलान्वितः प्रहितः । चन्द्रसेनोऽपि कुमारो नित्य-प्रयाणकैः शत्रुजयाय चलितः । अकस्मात्तत्र गत्वा युद्धं कृत्वा तमग्रहीत् । नृपांगजः सेवालं सप्तांगश्रिया सहादाय स्वनगरं ययौ । राज्ञा महद्दर्श्यां स प्रवेशितः । तं रिपुं संमान्य नृपः पूर्वस्थितावस्थापयत् । यतः—

“सन्तो गृहागतं दीनं शत्रुमप्यनुगृह्णते ।”

चन्द्रसेनकुमारं बुद्धिपराक्रमादिगुणैर्ज्येष्ठं मत्वा राजा-ग्रमन्नः सन् युवराजपदेऽयोजयत् । विजयोऽत्यन्तपराभवाह्वजितो

निद्रि निर्गन्ध चलितः । देशान्तरं क्रान्त्या बहुमहीं अमन् शून्यमेकं पुरं प्राप्य निशि शून्यात्मा श्रमाजीर्णदेवकुले सुप्त्वाप । प्रातः स्नानागलितः । यतः—

कर्मायत्तं फलं पुंसां बुद्धिः कर्मानुसारिणी । तथापि सुधिया भाव्यं सुविचार्यैव कुर्वता ॥ १ ॥

न एकाकी दुःखी जातः । यदुक्तं—

जिणइ दिनि वित्त न अप्पणे, तिण दिन मित्त न कोय । सूरह कमलइ मित्त पुण, जल विण वयरी सोय ॥ १ ॥

एकाकी तत्रैवस्ततो अमन् उद्दीयाणभुवं प्राप्तः । तत्र कीर्तिधरो मुनिः कायोत्सर्गे स्थितोऽस्ति । तं दृष्ट्वोल्लसितानन्दकन्दः महगा संजातः । स हृदि दध्यौ—“अहो मे भाग्योदयादत्र साधुदर्शनं जातं । यतः—

देवस्य दर्शनानुष्टिराशीर्वादाद् गुरोः पुनः । प्रभोश्च दानसन्मानार्द्धपः कस्य न जायते ॥ १ ॥

तदेनं प्रणम्यात्मानं निर्मलं करोमि ” । इति शुद्धधिया तं मुनीश्वरं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य वन्दते । मुनिनापि धर्मलाभाश्रियं दत्त्वा मंतीपितः । सोऽपि विनयेन योजितकरकमलो भावेन यथाभ्यानं स्थितः । मुनिनापि धर्मदेशना प्राप्त्वा । तथाहि—

आर्यदेशकुलरूपवलायुर्बुद्धिवन्धुरमवाप्य नरत्वम् ।

धर्मकर्म न करोति जडो यः पोतमुज्झति पयोधिगतः सः ॥ १ ॥

धर्मो मोहमहारात्रिव्याकुलानां दिनोदयः । शुष्यतः सौख्यवृक्षस्य धर्म एव घनाघनः ॥ २ ॥
 भव्यैराराधितः सम्यग्दाता यः सुखसंपदाम् । उच्चाटनं च विपदां दुर्गतौ पतदंगिनाम् ॥ ३ ॥
 अवन्धूनामसौ बन्धुरसखीनां पुनः सखा । अनाथानामसौ नाथो धर्मो विश्वैकवत्सलः ॥ ४ ॥
 सम्यग्धर्मस्तु सर्वज्ञादिष्टो जीवदयामयः । गृहस्थयतिभेदेन यथाशक्त्या तमाश्रय ॥ ५ ॥

विजय इत्यादिदेशनामत्रैर्ध्वस्तमोहमहाविषः सन् सद्धर्मचेतना प्राप्य प्रतमग्रहीन् । मुनीश्वरस्तस्य दीक्षां दत्त्वा धर्मशिक्षामेवं दत्तवान्—“अहो विजयरारज्ये त्वमेकमना हितं शृणु । मो मुने जिनेन रागद्वेषादयो ये शत्रवो हठेन निगृहीतास्तान् ये पुष्पान्ति तेपा जिनः कथं प्रसीदति ? अतः कारणात् एव रागद्वेषादयः शत्रवो विजेतव्याः । पुनरपि शृणु शास्त्रोक्तं—

अजीर्णं तपसः क्रोधो ज्ञानाजीर्णमहंकृतिः । परतप्तिः क्रियाजीर्णं जित्वा त्रीन् निर्वृतो भव ॥ १ ॥

तथा च—

क्षान्त्या क्रोधो मृदुत्वेन मानो मायार्जवेन च । लोभश्चानीहया जेया कषया इति संवरः ॥ २ ॥
 अज्ञानाज्जायते दुःखं सज्ज्ञानाच्च सुखं पुनः । अभ्यस्यं यत्तदा तेन स्वात्मा ज्ञानमयो भवेत् ॥ ३ ॥
 धीरः सचेतनो मौनी यो मार्गे यात्यसगतः । बलिष्ठैरपि मोहाद्यैः स शिवं यात्यगंजितः ॥ ४ ॥

इति तत्त्वोपदेशार्यं मयान्नं परिवेषितम् । तव दीक्षामये पात्रे तद्भुक्त्वा त्वं सुखी भव ॥ ५ ॥”

पुनरपि गुरुर्जगौ—“हे महानुभाव यथा रोहिण्या त्रीहिपञ्चकं प्राप्य वृद्धयानीतं, तदा भवतापि महाव्रतपञ्चकं प्राप्य वृद्धया नेतव्यं” । अथ तच्चाप्तृतास्यादो विजयो जगौ—‘प्रभो का रोहिणी ? तया कथं त्रीहिपञ्चकं वृद्धयानीतं ?’ । गुरुत्वाच्च—
‘तत्संबन्धं शृणु । तथाहि—

। अथ रोहिणीकथा ।

हस्तिनागपुरे दत्तः श्रेष्ठी वसति । तस्य श्रीदत्ता भार्या । तयोश्चत्वारः पुत्राः सन्ति गंगदत्तदेवदत्तजिनदत्तवासवदत्ताख्याः । उज्ज्वलाभक्षिकारक्षिकारोहिणीनामानश्चतस्रः स्नुषाः सन्ति । अथान्यदा दत्तश्रेष्ठी स्वगृहकर्मनियोगाय चतस्रः पुत्रवधूः परीक्षितुं ममारंभे । अथान्यदा स श्रेष्ठी यथूनां पितृवर्गं स्वजनांश्च समील्य भक्त्या भक्तादिसत्कारेण भोजनादिकं दत्त्वा यथौचित्यं न्यवीक्षितुं शतं । तत्समक्षं ज्येष्ठानुक्रमतो यधूः समाकार्य स त्रीहिपञ्चकं दत्त्वा प्रत्येकमिदमादिशत्—‘हे वध्वोऽमी पञ्च त्रीहयो धार्याः । यदा मया याच्यन्ते तदा मम देयाः’ । इत्युक्त्वाऽखिलं जनं विसर्ज्य । तदा ज्येष्ठया चिन्तितं—“वृद्धो ग्रथिलो यदिदं द्रव्यव्ययं कृत्वा मजनान् भोजयित्वा मजनसमक्षं पञ्चामी त्रीहयो दत्ताः । किं तेषां विडम्बना ?” । इति चिन्तयित्वा त्रीहयो बहिस्त्यक्ताः । द्वितीयया चिन्तितं—‘किं करोमि ?’ क्वाहं व्यापयामि ?’ इति संचिन्त्य मक्षिताः । तृतीयया चिन्तितं—“यत्तु वृद्धेन गुरु-
पेणादं चरत्पूर्वकं मजनमथ त्रीहयोऽमी दत्तास्तत्केनचित् कारणेन भाव्यं” । इति विमृश्य शुद्धवस्त्रेण बध्वा वेष्टिकामध्ये म्रुत्वा

यन्नेन स्थापिताः, मतिदिनं संभालयति । चतुर्थ्यां रोहण्या स्वबन्धूना समप्य प्रातरप चापयित्वा दृष्टि नीताः वहयः संजाताः । अथ पञ्चमे रौं चिन्तयति श्रेष्ठी—“पञ्च वर्षाणि जातानि । मया बधूनां व्रीहयो दत्ताः । विलोकयामि, किं कृतं ?” इति वि-
मृश्य स्वजनान् गमिन्य भवत्या भोजयित्वा स्वजनममङ्गं व्रीहयो बधूनां पार्श्वे यान्तिताः । प्रथममुजितां बधू प्रोचे—“वत्से
न न स्मरति ? इतोऽन्तीने पञ्चमे वर्षे तव मया पञ्च व्रीहयो दत्ता अभूवन् ।” यच्चा प्रोक्तं—“सत्यं, दत्ता अभूवन् । श्वशुरेणोक्तं—
'ते मम दोषन्ता' । उजिता ततः स्थानाद् गृहमध्ये गत्वाऽन्यान् पञ्च व्रीहीन् समानीय ददौ । तदनु श्वशुरेणोक्ता—‘वत्से त
पूर्वते न सा ?’ । तथा तुलीनत्वाद्यथास्थितं सत्यमुक्तं—‘आम तात ते न, अन्ये एते’ । ‘तत्कथं वत्से ?’ । ‘ते तु तदैव मया
त्यक्ताः, एते अन्ये एव’ । तदा श्वशुरेण क्रोधमग्रादुक्तं—

“दानानुसारिणी कीर्तिलक्ष्मीः पुण्यानुसारिणी । प्रज्ञानुसारिणी विद्या बुद्धिः कर्मानुसारिणी ॥ १ ॥

इदृश्या गोजिता स्यात्वे भस्मच्छरपुञ्जादौ नियोजिता । सोऽजितापि तत्कार्यं कुर्वन्ती दुःखिनी जाता । तदनु द्वितीया
कथः श्रेष्ठिना समुद्घापिता—‘वत्से त्वमपि व्रीहीन् देहि’ । सापि गृहमध्यादन्यान् शालिकणानानीय ददौ । श्रेष्ठिनोक्तं—“हे
पुत्रि अमी व्रीहयस्ते एवान्ये वा ? सत्यं वद । यतः—

एकत्रासत्यजं पापं पापं निःशेषमन्यतः । द्वयोस्तुलाविधृतयोराद्यमेवातिरिच्यते ॥ १ ॥”

ततस्तथा गत्यमुक्तं—‘आम तातान्ये एते व्रीहयः’ । ‘तत्कथं’ ? इति पृष्टे साऽब्रवीत्—“यदा पूज्यैर्मम व्रीहयो दत्तास्तदा

मया चिन्तितं, क्याहं मुञ्चयं ? पतिप्यन्ति अमी कणाः इति विचिन्त्य मया भक्षिताः ” । ततः श्रेष्ठिना विमृश्य स्वजनसमक्षं स्वमनसं खंडनं पीपणं रन्धनं परिवेषणादिकं कार्यं ददे । सापि तत्कार्यं कुर्वन्ती क्षणमात्रमपि सुखं न प्राप । तृतीया रक्षिकानाम्नी चतुः श्रेष्ठिना समुद्रापिता—‘वत्से शालिकणान्मम देहि’ । ततः सा सहर्षं स्ववेदमनि समेत्य स्वभूषणपेटिकामध्याच्छालिकणानादाय मधुरस्य प्रदत्तवती । मधुरोऽयदत्—‘ते एवान्ये वा ? ’ । तयोक्तं—‘ते एव, नान्ये, मया स्वाभरणपेटिकायां स्थापिता अभूयन्’ । ततस्तेन मा द्रव्यस्वामिनी कृता । यत्किञ्चिद् गृहे रत्नस्वर्णादिकं वस्त्वस्ति तत्स्वामिनी जाता सा सुखिनी बभूव । जनैः प्रशंसिता । ततस्तुरीया रोहिणी वधूः समालापिता—‘पुत्रिके मम त्वं पञ्च व्रीहिकणान् प्रदेहि’ । ततस्तया प्रणम्योक्तं—‘आम तात शकटानि दीयतां’ । श्रेष्ठिनोक्तं—‘तत्कथं ? ’ तया वध्वोक्तं—‘आम तात श्रूयतां—यदा मम पञ्च व्रीहिकणाः प्रदत्तास्तदा मया चिन्तितं मम मधुरेण बहुजनसमक्षं व्रीहयो दत्तास्तत्केनचित् कारणेन भाव्यं इति विमृश्य मया बन्धोः फलं दत्त्वा प्रोक्तं—अमी कणा वापयितव्या इति । तेनापि कौटुंबिककरे दत्ताः । तेन चोप्ताः । क्रमेण वर्षं वर्षं प्रत्युप्ता बहवो जाताः फोष्टागारे धिताः । तस्माच्छकटानि दयानि ” । ततस्तुष्टेन श्रेष्ठिना शकटानि दत्तानि । ते शालयः समानीताः । सर्वैरपि प्रशंसिताः ‘धन्येयं स्तुषा, यस्या ईदृशी शुभा मतिः’ । ततः श्रेष्ठिना सा गृहस्वामिनी कृता—‘अस्या आज्ञया सर्वकृत्यानि कर्तव्यानि, इयं मद्गृहस्वामिनी’ । ततः मा सुखिनी जाता । अथोपनयमाह—यः श्रेष्ठी स सदगुरुः । ये तु पञ्च व्रीहयस्ते तु पञ्च महाव्रतानि । ये पञ्च महाव्रतानि गृहीन्वा त्यजन्ति ते उज्ज्वलावद् दूःखं प्राप्नुवंति, असारं संसारे परिभ्रमणं कुर्वन्ति । ये तु व्रतानि गृहीत्वा विराधयन्ति, तेऽपि द्वितीयमुपायतरुणं प्राप्नुयन्ति । ये तु गुर्माद्यया पञ्च महाव्रतानि गृहीत्वा प्रतिपालयन्ति, महाव्रतेषु निरतिचारपत्नं कुर्वन्ति ते

मत्प्राप्त्यापानं पालयन् गुरुः । विजयोऽपि तथैव प्रतिपद्य श्रुताध्ययनतपः सम्यक् संयमं पालयन् गुरुणा त्वयापि त्रुतपञ्चकं गृहीत्वा परं वृद्धिं प्रापयितव्यं ” । विजयोऽपि तथैव प्रतिपद्य श्रुताध्ययनतपः सम्यक् संयमं पालयन् गुरुणा माकं विहरति । कालेन तं योग्यं ज्ञात्वा गुरुः स्वपदे स्थापयित्वा संभेतिगिरिं समारुह्यानशनं गृहीत्वा मोक्षपदं जगाम ।

अथ त्रिजयश्रिराचार्यः स्वशिष्याणां वाचनाध्यापनादिना समुद्युक्तो भुवि विहरन्नुच्चैर्महतीं प्रतिष्ठां प्राप । एवं बहुकाले गते श्राव्यश्रमेण निविधोत्तमप्रधानेन समः श्रान्तो मनस्येवं चिन्तयति—“अमी मुनयो धन्याः यस्माज्जडाः सन्ति । ये परप्रशशास्त्रार्थानि रहिताः मुतेनामते, अतः कारणान्मूर्खत्वं रुचिरं । यतः—

मूर्खत्वं हि सखे ममापि रुचितं यस्मिन् यदष्टौ गुणा,
निश्चिन्तो बहुभोजनोऽत्रपमना रात्रौ दिवा शायकः ।
कार्यकार्यविचारणान्धवधिरा मानापमाने समः ।
प्रायेणामयवर्जितो दृढवपुर्मूर्खः सुखं जीवति ॥१॥

अहं नेत्पठितोऽस्मि तदाहं शास्त्रार्थोत्तरप्रदानेन दुःखवानस्मि । तदा तेनार्चयेण ज्ञानावरणं कर्म बद्धं । स कालेनाप्रति-
क्रान्तो मृत्ना सार्धमे सुरोऽजनि । तत्रायुः प्रातिपाल्य ततश्च्युत्वा पद्मपुरे धनश्रेष्ठिसुतोऽभवत् । जयदेव इत्यभिधानं तस्याभवत् ।
म कुमारत्वे लेखशालायां पठनाय मुक्तः । पंडितः पाठयति परमश्रमात्रमपि किञ्चिन्नायाति । किं करोति ? । जनकः खेदं
धत्ते चिन्तयति च—

“अजातमृतमूर्खेभ्यो मृताऽजाता वरं सुताः । यतस्ते स्वल्पदुःखाय यावज्जीवं जडो दहेत् ॥१॥”

देवानां पूजादिकमुपयाचते, विविधौषधानि करोति, परंतु किमपि नायाति । यौवनं प्राप्तः । लोका वदन्ति—‘अयं मूर्खः’ । वैराग्यात्स विमलचन्द्राचार्यपाश्वे प्रव्रज्यां जग्राह । स क्रमेण चारित्रं पालयति, योगोद्धनं करोति तत्रापि किञ्चित्पठनं नायाति । द्वादश वर्षाण्याचाम्लादि तपः करोति, तथापि किञ्चिदक्षरमात्रमपि नायाति । गुरुणा प्रोक्तं—“भोः साधो तव पूर्वार्जितं कर्म प्रकटीभूतं खेदं मा कुरु ’ रे जीव मा रूप मा तुष ’ एवं पठ ” । तदपि नायाति । ‘मासतुस मासतुस ’ एवं स पुनः पुनः पठति । लोका वदन्ति—“अयं मासतुसनामा ऋषिः ’ एवं नाम प्रदत्तं । स मासतुसविरीहापोहं कुर्वन्नाचाम्लानि कुर्वन् शुक्लध्यानं ध्यायन् केवलज्ञानं प्राप्तः । तत्रासन्नसुरैर्दुन्दुभिघ्नानपूर्वकं स्वर्णपद्मरचना कृता । तत्रासीनः केवली धर्ममादिशत्—“भो जना मया पूर्वभवे सच्छास्त्राध्यापनव्यावाचनरधीयानेषु (शिष्येषु) सत्सु भग्नमनसा ज्ञानावर्णीयं कर्म बद्धं । अस्मिन् भवे तत्कर्म पूर्वार्जितं ममोदयं प्राप्तं—“हसंतो हेलया कम्मं रोअंतो नवि छुट्टए ” । एतस्य कर्मणः क्षये केवलज्ञानं समुत्पन्नं ” । इत्थं तस्योपदेशेन भव्यजन्तवः प्रबुद्धाः । स केवली पृथिव्यां विहरन् बहून् प्रतिबोधयन् शत्रुञ्जयपर्वते सिद्धः । इत्थं ज्ञात्वा ज्ञानं प्राप्य जलस्यैतलविन्दुवत्सर्वत्र विस्तारणीयं ।

द्वितीयमभयदानं । मार्यमाणो जीवो रक्ष्यते तदभयदानं । त्रिशुवनैश्वर्यदानादभयदानमतिरिच्यते । भयभीतानां प्राणिनामभयं यत्प्रदीयते तदप्यभयदानं । यतः—

हेमधेनुधरादीनां दातारः सुलभा सुवि । दुर्लभः पुरुषो लोके यः प्राणिष्वभयप्रदः ॥१॥

जीवितव्याभयं प्राप्य दीनदीनोऽपि संमदात् । मन्यते स्वं त्रिलोकीशं दृष्टान्तोऽत्र वसन्तकः ॥ २ ॥

अथ वसन्तककथा ।

श्रीवसन्तपुरे महाचलयान् तेजस्वी प्रतापी मेघवाहनामा नृपती राज्य करोति । तस्य प्रियकरा पट्टराज्ञी अस्ति । अन्या अपि पञ्चशतमिता राश्यः सन्ति । स भूपतिस्त्वाभी राक्षीभिः सह वैपयिकं सुखं राज्यसुखं चानुभवन् सुखेन कालं निनाय । लोका अपि मृदिताशयाः सुगेन घसन्ति । दानशुण्यादिकं कुर्वन्ति । एकदा तत्र यामिन्यां कोऽपि चौरः सलोप्त्रकस्तलारक्षकैर्दृष्टः । स तु नैर्षदः । आस्थानस्थितस्य नृपतेः पुरः समानीतः । नृपस्तं तस्करं निरीक्ष्य प्रसन्नया वाचा शिथिलं बन्धं विधाप्य विस्मितमानसः प्रोत्तरे—“ वद रे तत्र को देशः ? का जातिः ? एवंविधे नवे वयसि किमिदं त्रिरुद्धं कर्मरिबन्धं ” ? । तच्छ्रुत्वा तस्करः पदे पदे स्थलदास्य एवं जगाद—“ नाथ रन्ध्रपुरे नगरे वसुदत्तः श्रेष्ठी वसति । तस्याहं वमन्तारूपोऽङ्गजः । पित्रा लालितः पालितः पाठिनः परिणयितः । परं दृष्ट्वा यद्यतो द्यूतव्यसनानहं जातः । पितृभिः स्वजनैर्जनैर्निवारितः शिष्यमाणोऽपि द्यूतव्यसनं नाहं मुञ्चे । लोका अपि मां निग्रायन्ति—” तत्राचमकुलीनस्य द्यूतव्यसनं न युक्तं । लोका ईर्ष्यां कुर्वन्ति । यतः—

यद्यपि न भवति हानिः परकीयां चरति रासभो द्राक्षाम् ।

असमञ्जसं च दृष्ट्वा तथापि खलु खिद्यते चेतः ॥ १ ॥

ततः पित्रा रात्रौ गत्वा रुष्णाधरविधिं कृत्वाऽहं गृहाभिष्कामितः । यतः—

द्वेप्योऽपि संमतः श्रेष्ठस्तस्यार्तस्य यथौपधम् । त्याज्यो दुष्टः प्रियोऽप्यासीद्व्योऽङ्गुष्ठ इवाहिना ॥ १ ॥

अथाहं निरङ्कुशतया सर्वत्र भ्रमामि, चौर्यं करोमि, घृतं रमे, भिक्षां प्रतिगृह्णं याचे, शून्ये देवकुले शये, पापकर्माणि कुर्वन्-
 प्रागतः चौर्यार्थं रात्राण्य ग्रवृजः तव भृत्यैर्दृष्टः अत्रानीतः इत्थमात्मीयवृचान्तो मया कथितः । अथ नाथ यथोचितं कुरु” । तदा
 राजा चिन्तितं—‘नृपैथोरो न मोक्तव्यः’ इति विमृश्य नृपेण तलारक्षकस्योक्तं—‘एतस्य शूलारोपणं कुरु’ । तावत्तलारक्षकेण स चालितः ।
 इतश्च नृपस्य वामपक्षामनासीना प्रियंकरा पट्टराज्ञी तं कांदिशिकं दीनं शरण्यराहितं चौरं वीक्ष्य नृपं विज्ञापयामास—“नाथाद्यायं मम
 ममर्ष्यतां यथाऽहमेकदिवसं मनोरथमस्य पूरयामि, आगामिकदिवसे प्रातः तवाग्रे ढोकयामि । ” अनुल्लङ्घ्यवाक्यत्वान्नुपेण राज्ञ्याः
 स चौरः समर्पितः । राज्ञ्या वन्दनमुच्छेद्य निजावासमानीतः । परिवारजनाः पट्टराज्ञ्या तं शतपाकाद्यैस्तैलैः सादरमभ्यंग्य स्नानपीठे
 विन्यस्य सुनर्गरुलशाहितैः पुष्पवासितैः स्यच्छैः सलिलैरुज्यैः स्नपयामासुः । ततः सुकुमालक्ष्मवस्त्रेण ल्हितांगं कृत्वा कदलीगर्भसंकाशं
 दिव्यनेपथ्यं परिधाप्य रुष्णागरुधूमेन शिरोरुहान् धूपयन्ति । सचन्दनसेनांगं मिलिप्य यथास्थानमाभरणानि निवेशयमासुः । बाह्वो-
 र्यस्त्रिलयेऽह्नुलिपूर्मिकाः कर्णयोः कुंडले मूर्ध्नि मुकुटं कंठे च हारार्धहारदीन्रिवेशयन्ति । ततो विशदासने समुपवेश्य स्वर्णाधारस्थसु-
 स्यालकघोलाद्यममंडयन् । पश्चाद्वहुवर्णकं पक्कान्नं घृतपूरादिकं शालिदालिघृतशकादिकं दध्योदनमखिलं परिवेष्य राज्ञी सगौरवं
 स्वयं पार्श्वस्थिता भोजनं तमकारयत् । ततः कर्पूरमिश्रं ताम्बूलभक्षणं कारयति । तदनु पर्यंकेऽस्य निषण्णस्य पुरश्चित्रकथाकाव्य-
 रत्नविनोदान् देव्यचीकरत् । अथापराह्णममये राज्ञ्यादेशेन किंकरैर्वस्तुरंगममारोप्य पट्टसूत्रमयीं वल्गां करपल्लवे दधानः
 शिरस्यातपत्रं चित्राणो विधग् यत्नात् शतसंख्यामितैर्भटैः परिवृतः पञ्चशब्दवादित्रनिर्घोषपुरःसरं सर्वत्र नगरमध्ये मन्दं मन्दं

मंगलं मयः पुरजनेर्गीष्यमाणः कौतुराणि सर्वत्र निलीक्यन् दिवमात्यये मन्दिरे समानीतः । पल्यके तूलिकाशीतरक्षोशीपर्यादिकै-
निर्मापितप्रद्वीतिः अग्निं लीलयाऽतिग्राहयति । प्रातः प्राच्यवेपं कारयित्वा राज्ञः समर्पितः । नृपस्तलारक्षरस्य तं यथाय यावत्सम-
र्पयति, तान् द्वितीयया राश्या तथैव याचितस्तथैव भोजितस्तथैव भोजितस्तथैव । क्रमेणान्यामी राज्ञीभिः सापत्यभा-
गमञ्जातम्पथैर्यत्कुरुदिसमं क्रमान्नुपं विनश्य याचित्वा भूरितरुद्व्यव्ययाधिकाधिकैस्तस्य तस्करस्य विविधोत्सवैर्मनस ईप्सितं पूरितं ।
अथ तस्य नृपस्य पञ्चदशनीतमा राज्ञी श्रीलक्ष्मी नाम कुलत्रं पालयन्ती अल्पस्थितिपरिवारा स्वस्यैव कर्मणो दोषं मन्यमानाऽस्ति ।
रियादानन्तरं राजा गा हृष्टया दृष्टापि नास्ति । मा साहसमालम्ब्य भूपं व्यजिज्ञपत्—“स्वामिन् प्राणमल्लभ प्राणाधार मया कदापि
क्षिन्विष्यामि न नास्ति । अथ विनिहन्तृदात्रयाऽहं याने” । राज्ञा प्रोक्तं—‘याचस्व’ । सोवाच—‘चैतोऽयं मम देयः, कदापि न माशनीयः,
अमयदानं देयं । नृपस्तदाकुर्यं तस्या गुणगौरवं दात्रा तत्सर्वं मेने । शृणु प्रिये—‘ मयायं मुक्तस्त्वदाक्यत् ।’ सापि तं स्वगृहे
नीतरा संश्रुतात्मानमोजनं कारयित्वा ज्वलन्ग्राणि परिधाप्याभयं ददौ । स तु राज्यलाभादधिकं तदा मेने । तस्मिन्बहोरात्रे गते
श्रीलक्ष्मी तं घर्मतनयं कृत्वा निममजं । मांऽपि मिहामनोपनिष्टस्य राज्ञः प्रणामार्थमागतः । मुदितः सन्नुपं प्रणमति । राजापि
विभ्रिमन्त्रं पप्रच्छ—“ यद् रे मत्ये, किं कुरुष्व, अथ किं मुदितः ? एतामद्विवसान् यागद्विषण्णयदनञ्छायो मयील्लिप्त इवाभवः ।
अथ तु मन्त्रयोगेऽपि मुदितो दृश्यमे ।” गोऽप्याह—“ धृत्यां नाथ तव कर्णप्रविष्टैः शूलारोपाक्षरैः सर्वं शून्यं ममाभवत् । जलं
रियमग्निमं, अत्रमपि रियमग्निमं, पन्यकः शून्यसंक्रान्तः, तुरगो रासभाकारः । गर्वमप्येवमभवत् । मरणशंक्रया दुःखदायकम-
भूत् । अथ श्रीश्रीलक्ष्मीमार्थनया श्रीप्रजापतेः गुप्रत्यैर्यदभयदानं दत्तं तत्प्रभावादहं सर्वं पूर्णं सुखं पश्यामि ।” तदा राश्या

नृपस्योक्तं—'म्यामिन् श्रीश्रुत्वेनास्याभयं देयं ।' राज्ञोक्तं—'दत्तमभयं, किमप्यन्यन्निवेदय' । साऽबोचत्—'त्वत्प्रसादेन सर्वमेवास्ति, किमपि मम न्यूनं न ।' राज्ञा चिन्तितं—'अहो एतस्या गांभीर्यं अहो निर्लोभतागुणः अहो वचनमाधुर्यं नूनमस्याः प्रभावेण मम राज्यं प्रवर्धते ।' इति तोषात्सा पट्टराज्ञीपट्टे स्थापिता । पत्युः प्रसादमवाप्य सदगुणजलेन कश्मलं क्षालयामास । सा मयत्र चित्प्राप्ता जाता । म वसन्तकोऽपि तत्रैव राजसेवां करोति । सदाचाररतो वासरानत्यवाहयत् । सा शीलवती राज्ञी राज्यमुत्तं भुञ्जाना गृहिधर्मरता नममश्रैवेयकेऽभयदानप्रसादोद्देवत्वं ग्राह्य नैकत्रिशत्सागरोपमायुर्भुक्त्वा महाविदेहक्षेत्रे सिद्धा । वसन्तकोऽपि गुरुयोषात्प्रपन्नाशुनतं मम्यक् पालयित्वा दिवं ययौ । इदमभयदानमाहात्म्यं ज्ञात्वाऽभयदानं देयं ।

भगवान् श्रीपार्थनाथो भव्यजीवान् प्रतिबोधयति—भो भविकाः श्रूयतां—साधूनामन्नोपाश्रयभैषज्यवस्त्रपात्रपानीयदानतो भवकोटिमञ्चितं पातकं प्रक्षिप्य चक्रवर्तितीर्थरूपदर्वी ग्रामोति । तच्च दानं पात्रे दत्तं नृणां बहुफलदायकं भवेत् । उक्तं च—

खलोऽपि गवि दुग्धं स्याद्दुग्धमप्युरगे विपम् । पात्रापात्रविचारेण तत्पात्रे दानमुत्तमम् ॥१॥

पात्रं तु माधन एव । सप्तत्रिंशतिगुणमहिताः पञ्चमहाव्रतपालका अष्टव्रचनमातृणां धारका एव साधवः । यत उक्तं सिद्धान्ते—उत्तमपत्तं साहू मज्झिमपत्तं च साधया भणिया । अविरयसम्महिट्टी जहन्नपत्तं मुणेर्यत्तं ॥१॥

अतः कारणात्साधवः पात्राणि । तेषां दानं देयं । साधर्मिकानामपि दानं देयं । सिद्धान्तेऽप्युक्तं—'तहारूपं समणं माहणं फासुं णं एमणिज्जणं असणं पाणं खाइमं साइमं वा पडिलाभेमाणे आउवज्जाओ मत्तकम्मपयडीओ निविडवंधणवद्धाओ सिट्ठिलवंधणवद्धाओ परुंति जीवा अत्थेगइआ जीवा तेणेन भवग्गहणेण सिज्झंति सुज्झंति जाव सन्नदुक्खाणमंतं करेति अत्थेगइया जीवा

दोषणं भयग्राह्येणं गिज्जंति जाय मन्वदुक्खणमंतं करेति एवं जाय तेरम भवा नाइक्कमंति जहञ्जहाउ सहस्सामी” । मुग्धत्वेनापि दानं दानं पात्रे मिरुयं स्यात् । अत्रार्थे निदर्शनं कथ्यते । तथाहि—

महाविदंद्दुश्रेयं पुक्कलामतीमित्रये जयपुरनगरे जयशेखरो नृपती राज्यं करोति । तत्र व्यवहारितनयाश्चत्वारोऽपि मित्रत्वेन मन्ति । प्रायश्चन्द्रः, तथा द्वितीयो भानुः, तृतीयो भीमः, तुर्यः कृष्णः । ते मिथः परस्परमेकीभूताः परममित्ररूपाः परमेष्टा अन्योन्यं हगन्ति प्रीडन्ति च । उक्तं च—

क्षीरेणारमगतोदकाय सकला दत्ता निजा ये गुणाः क्षीरे तापमवेक्ष्य तेन पयसा स्वात्मा कुशानौ हुतः ।
गन्तुं पात्रकमुन्मनस्तदभमद् दृष्ट्वा तु मित्रापदं युक्तं तेन जलेन शाम्यति सतां मैत्री पुनस्त्वीदृशी ॥१॥
ददाति प्रतिगृह्णाति गुणमाग्याति वक्ति यः । भुंक्ते भोजयते चैव पड्विधं प्रीतिलक्षणम् ॥ २ ॥

मित्रोपाजितं लक्ष्मीं ते मिलयन्ति । एरुदा चन्द्रोऽग्निनयत—“खलु ययं सद्भाग्याः चाल्यभावे मातुस्तन्यं पितुर्धनं भुज्यते तदरं । यौगमे तु यः न्यभुजोपाजितं मित्रं भुंक्ते ददाति च स उचमः, अधमो मूलहरः । तस्माद्भनोपाजिनोपायः कार्य एव । आपाभागे व्ययः न क्रियते । उक्तं च—

अनायव्ययकर्ता च अनाथकलहप्रियः । आतुरः सर्वभक्षी च नरः शीघ्रं विनश्यति ॥१॥

इति रिमृस्यान्येषां त्रयाणां मित्राणां स्वाभिप्रायं कथयति । तैः सर्वैर्मिष्टं—‘यानवात्रेण जलधिष्यपापारः क्रियते’ । इति

विप्रश्न मयपि नृणामुक्तं । तैल्वतं—‘गृहे धनं प्रचुरमस्ति, यथेच्छं भुञ्जीत’ । पुनैरुक्तं—‘निश्चयेन वयं गमिष्यामः आज्ञां ददतु’ । पुनः पितृभिरुक्तं—“गूयं मुग्धाः जना धूर्ताः, विप्राः परदेशाः, अन्धव्यापारो विशेषदुष्करः” । इत्यादिभिर्युक्ति-
मिर्मोदं चारिता अपि ते ममूद्रगमनोत्सुका वभूवुः । भांडैः प्रवहणं भृत्वाऽपशकुनैर्वीरिता अपि चेलुः । दिनत्रयं जलवर्त्मनि गताः ।
तान्द्यभक्ति गडितं त्रिगुण्डो महाघातोत्पातश्च वभूय । तदा सहसा ग्रग्रहणं भयं । प्रवहणस्था लोका जलधौ दिशो दिशं द्रुहिताः ।
केऽपि फलकाधारेण गताः । चन्द्रस्तु फलकाधारं प्राप्य सप्तमेऽङ्गे जलधेस्तटं प्राप । चित्ते चिन्तयामास—“हा मया सर्वो जनः
कृष्टे क्षिप्तः । पितृभिः स्वजनलोकावरितं कार्यं हठात् कृतं यत्तत्फलं सांप्रतं दृष्टं । अथ मम जीवितेन किं ?” इति ध्यात्वा वस्त्र-
पात्रेण तरावात्म्यकण्ठं बध्वा तैरा लंघितः । अथ कोऽपि विप्रः पाशं छुरिकया छित्त्वाऽब्रवीत्—“भोः सारिक त्वया आत्मघातपा-
तकं न कार्यं, शास्त्रे महद् दूषणं कथितं” इति कथयित्वा गतः । ततोऽन्यत्र पर्वतान्तरे गत्वा तथैव गलपाशः प्रारब्धः । तत्र केनापि
माधुना कायोत्सर्गस्थितेनोक्तं—“मा साहसं कुरु” । ततश्चन्द्रेण विलोकितं । पादपान्तरितो मुनिर्दृष्टः । मुनिं नत्वा प्रोक्तं—
‘नाथ मम मन्दभाग्यस्य जीवितेन किं ?’ । साधुरब्रवीत्—“आत्मघातपातकेन जीवा दुर्गतिं यान्ति, नरो जीवन् भद्रं प्राप्नो-
ति । मदीयोऽत्र दृष्टान्तः तं शृणु—श्रीमंगलपुरे राजा नीतिविचन्द्रसेनाख्यो राज्यं करोति । तस्य भानुमंत्री प्रधानः । तद्भार्या
मरस्यती । तयोः परस्परमृत्युपन्तग्रीतिः । अन्यदा पल्यं के मा रुदन्ती भानुमंत्रिणा दृष्टा । तेन पृष्टं—‘प्रिये किं रोदिषि ?’ । साऽ-
वदत्—‘नाथ न किञ्चन’ । पुनराग्रहेण पृष्टा माऽवोचत्—“स्वप्नेऽद्य स्वामित्रन्यखिया सह विलासं कुर्वस्व दृष्टोऽसि । तेन
कारणेनाहं रोदनं कुर्वे” । तच्छ्रुत्वा मुनिवो दध्यौ—‘या स्वप्नेऽपि सपत्नी वीक्ष्य दुःखं विभर्ति सा प्रत्यक्षं दृष्ट्वा कीदृग्

भ्रमति ? इति' विप्रदृश्योक्तं—“श्रिये अस्मिन् भवे त्वमेव भार्या । अथ च त्रयि जीवन्त्यामहं जीवामि, त्वयि च त्रियमा-
णायां प्राणत्यागं करोम्यहं” । एवं तयोः स्नेहप्रकर्षः प्रसिद्धिमगमत् । अन्यदा नृपः प्रधानयुक्तः कटक्यात्रया दूर गतः ।
एरुस्मिन् दिने दंपतिवियये स्नेहवार्ताप्रस्तावे भानुमन्त्री स्नेहस्वरूपं रात्रः पुरोऽशंसत् । अन्यदा नृपेण परीक्षार्थमेकं नर
जयपुरे प्रैषीत् । तेन तत्र नृपादेशदलीका भानुमन्त्रिणो त्रिपत्तिवार्ता सरस्वत्यग्रे सदुःखं विनिर्मिता । तन्निशम्य सरस्वती
महता संजातहृदयस्फोटा पञ्चत्वं प्राप्ता । स नरः कटके गत्वा भूपतेरुचयत् । वज्रघातसमं वाक्यं नृपः श्रुत्वा दध्यौ—“मया
स्वीघातपातकं मुधा कृतं । तथा च सचिवो यावदिमा वार्ता न शृणोति तावत्सचियस्य प्राणरक्षोपायं करोमि” इति निश्चित्य सन्धि-
वोत्तारकं नृपो गतः । अमात्योऽपि सभ्रमान् नृमुगच—‘किमिदं स्वामिन् भृत्यान्ते स्वयमागतः ?’ । नृपोऽवोचत्—‘अहं तत्रान्तिके
क्वचिघाचिहं समागतोऽस्मि’ । मन्त्री ग्राह—‘त्वाभिन् समादिदपता’ । ततो नृपतिर्जगौ—“मया स्नेहपरीक्षार्थं तव मृतिमत्त्व भार्याग्रे
कथापिता । तेन सा त्रिपन्ना । अथ मदभ्यर्थनया तया गृहिर्न कार्या” । तच्छ्रुत्वा सचियस्य मूर्च्छा समागता । नृपेण शीतलोपचारैः
सजीकृतः । सचिवेनोक्तं—“स्वामिन् मदीया वाग् याति । यत उक्तं—

अलसायते नि सज्जणेन जे अक्खरा समुल्लविया । ते पत्थरटंकणकिरणव्व नहु अन्नहा हुति ॥ १ ॥

अतः कारणान्मया मृतिः कार्या” । रात्रा चह्वाग्रहेण मृत्यो रक्षितः भानुमन्त्रिणा विवाहनिमित्तः कृतः । कियत्कालानन्तर स्मनगरे
स्वं गृहं गत्वा सज्जनेर्गृहीतानि त्रियास्थीनि सदाऽर्चति । तस्या गुणान् स्मार स्मारं प्रलपति । स्वदेहेऽपि माया त्यक्ता । एरुदाऽचिन्तयत्—
‘गंगाया गत्वा त्रियास्थीनि ग्रगहयामि’ इति विप्रदृश्य मन्त्री गंगातटं गतः । तत्र त्रियास्थीनि प्रचहयन् सरस्वत्या नाम गृह्णन् धिलपति

रोदिति । तत्रासन्ना चराणसीधरनृपांगजा सरस्वती तं विलपन्तमशृणोत् । तं दृष्ट्वा मूर्छिता सा भुवि पतिता । ततः सखीभिर्गत्वा राज्ञोऽग्रे निवेदितं । राजापि तत्रागात् मपरिच्छदः । कन्यापि शीतलयाव वन्दनैर्लब्धयेतना जाता । कन्यायै पृष्टं—‘तव किं जातं ?’ । तयोक्तं—“अ.म तातायं मम पूर्वभवभर्ता । अन्ये पुरुषा सर्वेऽपि मे बान्धवाः । अयं मे वरः । एनं वृणोमि ।” ततो राज्ञा कन्या विवाहिता । तया सह मंत्री भोगान् युनक्ति । एकदा नृपतिस्तस्य राज्यं दत्त्वा प्रवज्यां जगृहे । भानुर्नृपो राज्यं पालयति । अन्यदा तस्या दाहज्वरस्य पीडा जाता । बहुभिरुपायैर्न शशाम । सा मृता । भानू राजा तस्या वियोगेन वैराग्येण व्रतं जग्राह । चरित्रं पालयति । सोऽहं । अतः कारणाज्जीवन्नरो भद्रशतानि पश्यति । महानुभाव धर्मं कुरु ।” चन्द्रेणोक्तं—‘भगवन्मम स्तोकैः बहुतरं शिक्षय’ । तदा साधुना पञ्चपरमेष्ठिनमस्कारः पाठितः । तेन शिक्षितः । साधुनोक्तं—‘अयं नित्यं स्मरणीयः सम्यक्स्वं पालनीयं’ । अथ चन्द्रस्तं मुनिं नत्वा प्रीतः पुष्पपुरं ययौ । तत्र महाद्विको जातः । चन्द्रो, भावेन नित्यं पञ्चपरमेष्ठि-मंत्रं स्मरति । ततो विधिमयाते त्रयोऽपि सुहृदश्चिरात्मलिनाः । चन्द्रो भानुर्भीमः कृष्णश्च चत्वारोऽपि निजं निजं वृत्तान्तं कथयन्ति । नमस्कारस्य माहात्म्यं ते त्रयोऽपि श्रुत्वा नमस्कारं शिक्षन्ते स्म । ते सर्वेऽपि व्यापारं कुर्वन्तो महर्षयो जाताः । चत्वारोऽपि विमृशन्ति—‘ऋद्धिर्जाता, अतः स्वनगरे यामः, इति निश्चित्य प्रवहणेनोदधिमुल्लंघ्य एकत्र सरसि भोजनं कर्तुं स्थिताः । तत्र भोजनं पाचितं तस्मिन्नवसरे पण्मासोपवासी साधुरेको नगरे गोचरीं कर्तुं याति । तदा ते तं साधुमपश्यन् । तैः साधुनिर्मन्त्रितः—‘भगवन् पादावधारयतु’ । ततश्चन्द्रेण भावपूर्वकं मुनीश्वरः प्रतिलाभितः । अन्यैस्त्रिभिरप्यनुमोदना कृता । तत्र चतुर्भिरपि भोगकर्मफलमर्जितं । ते तु चत्वारोऽपि क्रमेण स्वनगरं जयपुरं क्षेमेण प्राप्ताः । तत्र स्वजनाः सर्वेऽपि मिलिताः । महावर्धपनोत्सवो

जातः । निरालं श्रद्धिसुखं भुक्त्वा चत्वारोपि द्वादशकल्पे दानप्रभावाद्देवा जाताः । ते चत्वारोऽपि देवजीवा आयुःक्षये च्युत्वा चतुर्षु देशेषु राजानो जाताः । परमाद्विक्तो घभूवुः । तेषां पूर्वभवस्नेहादन्योऽन्यं परमप्रीतिर्जाता । ते चत्वारोऽपि एकस्मिन् देशे एकत्र तिष्ठन्ति । राज्यसुखं भुक्त्वा पर्यन्ते व्रतं प्रतिपाल्य सिद्धाः ॥

अहो भव्यास्तरयज्ञानं विना विद्या गुणाय न, श्रमवर्जिता तपस्यापि गुणाय लाभाय नो भवेत् । मनःस्थैर्यं विना तीर्थयात्रापि नो लाभाय । यदाहुः—

प्रणिहन्ति क्षणार्धेन साम्पमालंब्य कर्म तत् । यन्न हन्यान्नरस्तीव्रतपसा जन्मकोटिभिः ॥ १ ॥

वीतरागं हृदि ध्यायन् वीतरागो यथा भवेत् । मुक्त्वाऽखिलमपध्यानं भ्रामरं ध्यानमाश्रय ॥ २ ॥

स्थाने याने जनेऽरण्ये सुखे दुःखे तथा मनः । अभ्यस्यं वीतरागत्वे लयलीनं यथा भवेत् ॥ ३ ॥

इन्द्रियाणां मनो नाथो मनोनाथो हि मारुतः । मारुतस्य लयो नाथो लयनाथो निरञ्जनः ॥ ४ ॥

वद्धमावध्यते मुक्तमग्रहं स्यात्ततो बुधैः । वारणीयं धृतोन्मुक्तज्जुवध्वोक्षवन्मनः ॥ ५ ॥

हृतिः पुन्ये घृतं दुग्धे तेजः काये यथा स्थितम् । ज्ञानं जीवे तथा किंतु व्यक्तीस्थित्परिकर्मणा ॥ ६ ॥

इत्थं दानस्य माहात्म्यं वर्णितं । द्वितीयं धर्मागं शीलं । यदाहुः—

शोचानां परमं शौचं गुणानां परमो गुणः । प्रभावमहिमा धाम शीलमेकं जगत्त्रये ॥ १ ॥

जवो हि ससेः परमं विभूषणं भर्तागनायाः कृशता तपस्विनः ।

द्विजस्य विद्येव मुनेस्तथा क्षमा शीलं हि सर्वस्य जनस्य भूषणम् ॥ २ ॥

तस्य शीलस्य नमिता घटिकाः सन्ति । तद्यथा

वसहि १ कह २ निसिजिं ३ दिय ४ कुट्टितर ५ पुव्वकीलीय ६ पणीए ७ ।

अइमायाहार ८ विभूसणाइ ९ नव वंभचेरगुत्ती य ॥ १ ॥

अस्या व्याख्या—यसतिरुपाश्रयः यस्मिन् गृहेऽङ्गनाज्यस्थितिं करोति । अथवा गृहासन्ना स्त्रीवसतिः सैवोपाश्रयः ताज्य एव । कथा स्त्रिया सहालापस्त्याज्यः । निमिज्जा यत्र शयनासनेऽङ्गनोपविष्टा भवति तदेव शयनासनं घटिकाद्वयं यावत्त्याज्यं । इंदिय स्त्रीणामंगोपांगानि इन्द्रियाणि च न विलोकनीयानि । श्रीमदुत्तराध्यायेऽप्युक्तमस्ति—“चिचभिच्चि न निज्जाए नारिं वां सुअलंकिअं” इत्याद्युक्तत्वात् । स्त्रिया सहालपनं त्याज्यं । अंगोपांगेन्द्रियसन्मुखविलोकनं ब्रह्मचारिणा त्याज्यं । कुड्यन्तरे भित्तिस्तरं त्याज्यं, यत्र गृहे दंपती शयाने कंठ्यादिरावो हावभावविलासहास्यादिरागः श्रूयते तत्र गृहे मिस्यन्तरे ब्रह्मचारिणा न स्यातव्यं । पुव्वकीलीआ पूर्वकीर्तिदं पूर्वं क्रीडा कृता भवति सा न स्मरणीया । पणीए अत्यन्तसरमाहारस्त्याज्यः । अइमायाहार अतिमात्राहारो बहुः

नारंवारं पुनः पुनः न भक्षणीयं । विभूतसङ्गाद् विभूषणां स्वच्छवस्त्रं स्नानं भज्जनं तैलमर्दनं अंगशोभाकरणं ब्रह्मचारिणा त्याज्यं ।
इमा नममिता वाटिकाः ताः संरक्षणीयाः निरतिचारेण ब्रह्मचर्यं पालनीयमिति ॥

पुंसा स्वदारंगंतोपत्रतं पालनीयं, स्त्रिया स्त्रुल्लसंतोपत्रतं पालनीयमेव ।

विषयव्याकुलैः शीलं खंडितं मनसापि यः । ते यान्ति नरकं घोरं यथा मणिरथो नृपः ॥ १ ॥

सती मदनरेखेव पालयत्यमलं व्रतम् । यः स धन्येषु रेखासो भवेत्सुगतिभाजनम् ॥ २ ॥

॥ अथ मणिरथनृपमदनरेखयोः संबन्धः ॥

अस्त्यत्र भरतेऽवन्तीदेशे गुदर्शननाम्ना पुरं श्रियो निवासस्थानं । तत्र मणिरथो राजा राज्यं करोति । स पायिष्ठो लंपटः ।
तद्भ्राता युगपाहुर्दुराजः शुभमना दयामान् दानवान् गुणवान् उत्तमः । तस्य मदनरेखा नाम सद्गुणशालिनी सती साध्वी
भार्याऽस्ति । सा रूपवती सती जिनधर्मरता द्वातनवत्तया द्वादशवत्तराऽस्ति । सा स्वपतिभक्ता पौषधप्रतिक्रमणादिकं करोति ।
स्वपतिना सह संसारदुखं शुनक्ति । तयोश्चन्द्रयशा नामाङ्गजोऽस्ति । अथान्यदा तां मदनरेखां जवनिकान्तरितां सालंकारां
शुभगां मणिरथनृपोऽपश्यत् “अहो केयं सुरांगनाचद्राजते ? ईदृशी विद्युलतावद्भ्राजमाना मम भार्या नास्ति । एषा ध्रुवं मया
ग्राह्या प्रथमं प्रलोभये ” । ततोऽसौ नृपः पुष्पतांबूलचसालंकारादिकं तस्याः प्रहिणोति । सा निर्विकल्पा ज्येष्ठस्यायं प्रसाद इति
ज्ञात्वा नृपप्रेषितं सर्वमपि गृह्णाति । एकदा राधा दूती प्रहिता । सा तां मदनरेखामित्यवोचत्—“ भद्रे तव गुणग्रामे रक्तो राजा

वदत्येवं तं मां भर्तारं श्रुतिपथ राज्यस्यामिनी भव ।” तन्निश्चय्य राज्ञी ज्ञातोदन्ता तां दूतीमेवं जगाद—“भो दूतिके नेदं कार्य-
मुत्तमानां । शास्त्रेऽप्युक्तमस्ति—

अणंता उ पावरासीओ जया उदयमागया । तथा इत्थित्तणं पत्ता सम्मं जाणेइ गोयमा ॥१॥

इत्थित्तणेण य पत्ते जइ सीलगुणो नहु । पम्भंतस्स तं जम्मं ता जाणह कंजियं कुहिअं ॥२॥

तस्मात्कारणात् स्त्रीणां गुणः शीलमेवेति । किं च सत्पुरुषा मृत्युमपि अंगीकुर्वते, परंतु लोकद्वयविरुद्धं शीलखंडनं कथमपि
नाचरन्ति । यतः—

जीवघातादलीकोक्तात् परद्रव्यापहारतः । परस्त्रीकामनेनापि ब्रजन्ति नरकं नराः ॥१॥

तस्मान्महाराज संतोषं कुरु । कदाग्रहं युञ्ज । इयं वृष्णा न कार्येय” । इत्यादि तस्या गदितं दूती राज्ञे न्यवेदयत् । तथापि
नृपस्य कामवृष्णा सदुपदेशजलेन शशाम । एकदा नृपो मनसि दध्यौ—“भ्रातरि युगबाहौ जीवति सत्येया नान्यमिच्छति, तस्मात्तं
हत्वा यलादिमां गृह्णामि” । इति निश्चित्य स नृपो भ्रातरं हन्तुकामः प्रस्तावं वीक्षते । अहो महाकाममोहविडम्बनां विलोकयन्तु—
न हि पश्यति जात्यन्धः कामान्धो नैव पश्यति । न पश्यति मदोन्मत्तो अर्थी दोषं न पश्यति ॥१॥

तथा च—

दूधे सींच्यो लीवडो थाणो कीड गुलेण । तो ही न ठंडइ कडुपणे, जाते हिं निणें गुणेण ॥१॥

एरुदा मदनरेखया स्वप्ने चन्द्रो दृष्टः । तथा भर्तुः कथितं । सोऽप्याख्यत—‘चन्द्राभसुतसंभवो भविष्यति’ । तस्य गर्भानुभावेन तृतीये मासि दोहदो जज्ञे—जिनेन्द्रार्चनं करोमि, अर्हतां च कथां शृणोमि । सा संपूर्णदोहदा गर्भं वहते । अन्यदा यमन्ततुरागतः, तस्मिन् समये नागपुत्रागमालिकापाटलाकुन्दमुच्चुकुन्दएलालवंगकोलद्राक्षाखर्वूरिकाकदलीलवलीजाती-
यतपरराजादनीसहकारचंपकप्रभृतयस्तरगो भृशं कुसुमिताः । चहमस्तत्रालिगणाः क्रीडन्ति । पिकथुकादयः पक्षिणस्तत्र वसन्ति हसन्ति जल्पन्ति तल्पन्ति कल्पन्ति । तस्मिन् वसन्ते युगवाहुः प्रियायुतः क्रीडार्थं तत्र वने ययौ । नागरजना अपि बहवस्तत्र क्रीडां चरुन्ति । जलक्रीडांदोलनाद्यैः स्वाद्यस्त्राघपानाशनादिभिव्यग्रस्य युवराजस्य दिनं क्षण इवाभवत् । रात्रौ तत्रैव कदलीगृहे सु-
प्याप । परिरारस्तु कोऽपि पुरेऽगात् कोऽपि तत्रैव स्थितः । अथ मणिरथो नृपः स्मचित्ते दृष्यौ—‘अद्य युगवाहुः स्नल्पपरिवारो मने स्थितोऽस्ति, तस्मादयममरः’ । इति विमृश्य नृपतिः खङ्गरस्तत्र वने गत्वा यामिकान् पप्रच्छ—‘भो युगवाहुः कुत्रा-
स्ते ?’ । तैरुक्तं—‘स्वामिन् अस्मिन् कदलीगृहेऽस्ति’ । नृपेणोक्तं—‘वने मदभ्रातरं कोऽपि शत्रुः परिभविष्यतीति अधृत्याऽ-
हमायातः’ । तदा ससंभ्रमं युगवाहुः ममुत्तस्थौ । नृपसमीपे समागत्य नृपं प्रणमति । राज्ञाऽभाणि—‘एहि पुर यावः, नि-
न्नायामारमनोऽनारस्थानं न युक्तं’ । ततो युगवाहुः प्रस्थातुमारेभे । “अयं ज्येष्ठभ्राता प्रभुः पितुः स्थानीयः हितकारकः अ-
नुल्लंघ्यान्न एव” इति चिन्तयन् पुरसन्मुखं चचाल । ततः पापधिया राज्ञाऽपयशोभयमवगणयशसिना स्कन्धे युगवाहुर्हृतः । स मूर्छन् भुवि पपात । अहो अधममक्षत्रमिदं । मदनरेखया कृतितं—‘घातत घावत शीघ्रं शीघ्रं’ । तदा खड्गोद्यतकरा भटाः शीघ्रं
किमेतदिति जल्पन्तः ममाययुः । तदा मणिरथनृपेणोक्तं—‘मा विभीत मा विभीत भोः प्रमादेन मत्करात् खड्गोऽपतत्

किं करोमि ? ' इति लोकलज्जया व्यलपद् । यथास्थितं ज्ञात्वा बलान्गुणेण पुरीं नीतः । चन्द्रयशः पुत्रो हाहारं कुर्वन् वैद्यानादाय जग्मिवान् । स्वपितुर्यत्नत् घातकर्मचिकित्साद्यस्मारयत् । तदा युगबाहोर्बहुरुक्तनिर्गमाद्वाचा स्थिता, नेत्रयुग्मं निमिलितं, निश्चेष्टितमंगं बभूव । तदा मदनेरेखा भर्तुः प्राणान्तिका दशां ज्ञात्वा कर्णान्तिके स्थित्वा मृदुस्वरेणेति जगाद—“ अहो महानुभाव त्वमयुना स्वहिताय भन, इयं ते धीर वेलाऽस्ति । मदुक्तं मृणु, तद्यथा—खेदं मनागपि मनसि सा कार्पीः, निजकर्मपरिणामोऽपराध्यति न कोऽपि चापरः । यत उच्यते—

यथेन विहितं कर्म भवेऽन्यस्मिन्निहापि वा । वेदितव्यं हि तत्तेन निमित्तं हि परो भवेत् ॥ १ ॥

अतः कारणात् कायेन मनसा गिरा च धर्मपाथेयं गृहाण । यद् दुष्कृतं कृतं भवति तत्संप्रति गर्ह । मित्रमभिघ्नं स्वजनमरिजनं क्षमयस्व मैत्रीभावं कुरु । यत्त्वया दुःखे ये स्थापितास्तान् सर्वान् अयुना क्षामय । जीवितं यौवनं लक्ष्मी रूपं त्रियसमागमः, इदं सर्वमपि जलधितरगवच्चञ्चलं, व्याधिजन्मजरामृत्युग्रस्तानां प्राणिनां जिनोदितं धर्मं विना कोऽपि शरणं नास्ति । कस्यापि प्रतिबन्ध मा कुरु । जन्तुरेक एवोत्पद्यते, एक एव विपद्यते, एक एव सुखान्यनुभवति, स एव हि दुःखान्यनुभवति । वपुर्धनधान्यादिकं कुटुंबं च सर्वमेतदनित्य । वसारुधिरमांसास्थियकृद्विष्मृत्प्रूरिते शरीरे मूर्च्छा न कार्यी । इदं वपुर्लालितं पालितं क्षालितं कदाचिन्नात्मीयं भवति । धीरेण कातरेण चापि निश्चयेन मर्तेव्यं । यतः—

मृत्योर्विभेति यो बालः स स्यात्सुकृतवर्जितः । पंडितस्तु सदा वेत्ति मृत्यु प्रियतमातिथिम् ॥ १ ॥

तस्मात्तथैव श्रियते यथा पुनर्नो श्रियते । ततः कारणान्मनसि चिन्तनीयं—अरिहंता सरणं हुज्ज, सिद्धा सरणं हुज्ज, माहवो सरणं हुज्ज, केवलिभासिओ घम्मो सरणं हुज्ज । अष्टादशानां पापस्थानकानां प्रतिक्रमणं कुरुय । परमेष्ठिनमस्क्रियां कुरु ।
 ऋषभादितीर्थरानखिलांश्च भरतेरावतनिदेहाहंतोऽपि नमस्कुरु । यतः—

तीर्थेकृद्भयो नमस्कारो देहभाजां भवच्छिदे । भवति क्रियमाणः सन् बोधिलाभाय चोच्चकैः ॥ १ ॥

सिद्धानां नमस्कारं कुरु, यथा कर्मक्षयो भवति—

सिद्धेभ्यश्च नमस्कारो भगवद्भ्यो विधीयते । कर्मेन्धोऽदाहि यैर्ध्यानाग्निना भवसहस्रजम् ॥ १ ॥

आचार्या धर्माचार्यास्तेषां नमस्कारं कुरु । उपाध्यायानां नमस्कारं कुरु । जिनकल्पिकस्थविरकल्पिकजंघाचारणविद्याचारणा-
 दित्ताधूनां नमस्कारं कुरु । एभिः पञ्चनमस्कारैर्जन्तुमोक्षं याति । तथा ध्रुवं वैमानिको भवेत् । चतुर्विधाहारमपि यावज्जीवं
 परित्यज्यानशनं गृहाण ” । इति तस्या वाक्यामृतैर्विध्यातक्रोधपावको हृष्टः सन् श्रीपेञ्चलं बध्वा युगबाहुः सर्वं प्रतिपन्नवान् । स
 शुभस्यानो निपद्य पञ्चमे ब्रह्मदेस्लोकं दशसागरोपमायुः सुरोऽभवत् । ततश्चन्द्रयशाः सुतो भृशं क्रन्दितुमारेभे । तदा भदनरेखा मनसि
 दृश्यौ—“ धिगमे रूपं, मन्दभाग्याहं, यन्मदीयं रूपमीदृक्पुरुषरत्नस्यानर्थमूलं बभूव । येन पापिना मन्निमित्तं निजभ्राता हतः,
 अयमपि पापिष्ठो मां बलाद्ब्रह्मीक्यति । तदत्र मे स्थातुं न युज्यते । तस्मात्कचिदन्यत्र गत्वा पारतन्त्र्यं कार्यं कुर्वेऽहं । अन्यथा मे
 पुत्रमप्येष पापो हनिष्यति ” । इति मंत्रयित्वा ततः स्थानान्निशीधे पूर्वस्यां दिशि महाटव्यां बहिर्निर्गात् । रात्रिर्गता । द्वितीये-

निष्ठति । तन्मम प्रगतिविधया कथितं । तस्मात्प्रसन्नमना भूत्वा मम राज्यमलंकुरु । तच्छ्रुत्वा मदनरेखया चिन्तितं—“ अह-
मम कर्मणां वैचित्र्यं यदन्यान्यव्यसनश्रेणी मम पुरः प्रादुर्भवति । अहं शीलरक्षणार्थं इयद् दूरं समागता, तथापि तस्यैव भंग इहापि
समुपस्थितः । तच्छीलं मया नियमाद्रधितव्यं निश्चयेन ” । इति संकल्प्य साऽजल्पत्—“ अहो महानुभाव प्रथमं तावन्मम
नन्दीश्वरे जिनान् वन्दापय, मुनीन् वन्दापय, पथात्तव प्रियं करिव्ये ” । ततस्तुष्टेन तेनासौ नन्दीश्वरद्वीपे क्षणेन नीता ।
तत्रैषा स्थितिः—

चत्वारोऽअनशेषेषु दधिमुखेषु षोडश । द्वात्रिंशच्च रतिकराभिधानेषु जिनालयाः ॥ १ ॥

एवं द्विपश्चाद्यजिनालयाः प्रासादाः—

योजनानां शतं दीर्घाः पश्चाद्विस्तृताश्च ते । द्विसप्तत्युच्छ्रिताः सर्वे द्विपश्चाद्विस्तृत्यमी ॥ २ ॥

त्रिमानादृतीयं ताभ्यां ऋषभचन्द्राननगरिणैर्वर्धमाननामानः शाश्वतार्हतां श्रीजिनप्रतिमा भवत्या पूजिता वन्दिताः । तद्वन्द-
नावमाने मणिचूडमुनीश्वर तावुभायपि नमस्कृत्य निषीदतुः । तदा स ज्ञानवान्मुनिज्ञानिन मदनरेखाया व्यतिकरं ज्ञात्वा सद्ध-
मदेगुनया मणिप्रभं प्रत्यवोधयत् । ततो मणिप्रभस्त्वचरेण मदनरेखा राज्ञी क्षामिता । मणिप्रभेणोक्तं—‘ अथ त्वमद्य चासरात्मम
यामिर्नृते, ब्रूहि, किं त्वेप्सितं करोमि ? ’ । मदनरेखया प्रोक्तं—‘ बान्धव त्वया ममैतत्तीर्थदर्शनात्सर्वं शुभं कृतं ’ । पश्चात्स मुनिः
पृष्टः—‘ भगवन्मम पुरस्य व्यतिकर कथयतु ’ । मुनिरुवाच—“ भद्रे द्वौ राजपुत्रौ प्रागास्तां । धर्मं कृत्वा तौ सुरौ जातौ । तौ तत-

ऽहि मध्यंदिने सरः प्राप्य जलं पपौ । तत्र वनफलैः प्राणवृत्तिं चकार । मार्गश्रमादिता श्रमखेदच्छेदार्थं एकस्मिन् कदलीगृहे सुष्याप । तत्र पतिमरणजदुःखात् पुत्रविरहजदुःखात् मार्गश्रमाच्च निद्रा समागता । निशायामपि तत्रैव सुष्याप । तस्यां रजन्यां व्याघ्रसिंहचित्रकशिवावैरुत्रस्ता सा भूयो भूयो नमस्कारमचिन्तयत् । तत्रैवार्धरात्रौ तीव्रोदरव्यथा जाता । सर्वलक्षणसंपूर्णं सूर्यवत्तेजस्विनं कृच्छ्रेण पुत्रं सुपुत्रे । प्रातः कंबलरत्नेन वेष्टयित्वा श्रीयुगबाहुनामांकिनमुद्रिकां बालस्य करे कृत्वा सरसि स्वचीवराणि क्षालयितुं ययौ । तत्र नीरमध्ये करी क्रीडति । नेनागत्य सा मदनरेखाऽम्बरे चो(प्रो)ल्लालिता । अथ नन्दीश्वरद्वीपप्रस्थितो युवा रसेचरस्तां राज्ञीं पतन्तीं वीक्ष्य रूपमोहितस्तां जगृहे । सा रुदन्ती वैताढ्यं नीता । सा धीरत्वमवलंब्याचदत्—“ भो महासत्त्वाद्ययामिन्यां वने सुतं प्रहृताऽहं । तं बालकं कदलीगृहे मुक्त्वा सरोवरेऽहं ग्रविष्टा । तत्र जले हस्तिनोत्क्षिप्ताऽम्बरेऽहं पतन्ती वीक्ष्य त्वया जगृहे । ततः स बालः केनापि श्वापदेन हनिष्यते । किं चाहाररहितः स्वयमेव मरिष्यति । तस्माद् भोः सदय ममापत्यदानेन प्रसादं कुरु । ॥ एवेहानीयतां, किं वा सत्वरं त्वं मां तत्र नय” । तच्छ्रुत्वा विद्याधरः प्राह—“ भद्रे चेत्वं मां भर्तारं प्रतिपद्यसे तदा तवादेशकारी भवान्महं । अन्यच्च त्वं शृणु । वैताढ्ये खेचरश्रेणिस्वामी रत्नावहे पुरे मणिचूडाभिधो राजा, तस्याहं पुत्रो मणिप्रभाङ्कः । स मम पिता निर्विण्णकामभोगः सन् मां राज्ये संस्थाप्य चारुणाश्रमणान्तिके दीक्षामग्रहीत् । स मत्पिता साधुः गतचासरे क्रमेण विहरन्नन्दीश्वरद्वीपे चैत्यानि वन्दितुं ययौ । तं मुनीश्वरं चैत्यानि च वन्दितुं सांग्रतं गतोऽभूव । भद्रे मया पश्चाद्बलमानेन पथि त्वमीक्षिता । अथ च त्वं मां भर्तारं प्रतिपद्य राज्यस्वामिनी भव । अन्यच्च तवांगजस्तुरगापहृतेन मिथिलापतिना पद्मरथनुपेण वने दृष्टे । तं बालकं गृहीत्वा स्वप्रियायाः पुष्पमालायाः समर्पितः । तत्र स्वसुतत्वेन लाल्यमानः सुखी

तिष्ठति । तन्मम प्रवृत्तिविविधया कथितं । तस्मात्प्रसन्नमना भूत्वा मम राज्यमलंकुरु । तच्छ्रुत्वा मदनरेखया चिन्तितं—“अहमम कर्मणां वैचित्र्यं यदन्यान्यव्यसनश्रेणी मम पुरः प्रादुर्भवति । अहं शीलरक्षणार्थं इयद् दूरं समागता, तथापि तस्यैव भंग इहापि समुपस्थितः । तच्छीलं मया निष्पामाद्रक्षितव्यं निश्चयेन ” । इति संकल्प्य साऽजल्पत्—“अहो महानुभाव प्रथमं तवन्मम मंदीश्वरे जिनात् वन्द्यापय, मुनीन् वन्द्यापय, पश्चाच्च प्रियं करिष्ये ” । ततस्तुष्टेन तेनासौ नन्दीश्वरद्वीपे क्षणेन नीता । तत्रैषा स्थितिः—

चत्वारोऽञ्जनशैलेषु दधिमुखेषु षोडश । द्वात्रिंशच्च रतिकराभिधानेषु जिनालयाः ॥ १ ॥

एवं द्विपश्चाद्यजिनालयाः प्रासादाः—

योजनानां दशतं दीर्घाः पश्चाशद्विस्तृताश्च ते । द्विसप्तत्युच्छ्रिताः सर्वे द्विपश्चाशङ्गवन्त्यमी ॥ २ ॥

चिमानादवर्तीयं ताम्यां ऋषभचन्द्राननवारिणेष्वर्धमानमानः श्वाभर्ताहतां श्रीजिनप्रतिमा भक्त्या पूजिता वन्दिताः । तद्वन्दनायमाने मणिगूडमुनीश्वरं तायुभावपि नमस्कृत्य निषीदतुः । तदा स ज्ञानवान्मुनिज्ञानिन मदनरेखाया व्यतिकरं ज्ञात्वा सद्धर्मदंशनया मणिप्रभं प्रत्यबोधयत् । ततो मणिप्रभखेचरेण मदनरेखा राज्ञी क्षामिता । मणिप्रभेणोक्तं—‘अथ त्वमद्य वासरान्मम यामिर्वर्तसे, ब्रूहि, किं तवेष्मितं करोमि ?’ । मदनरेखया प्रोक्तं—‘वाञ्छय त्वया ममैतचीर्थदर्शनात्सर्वं शुभं कृतं’ । पश्चात्स मुनिः पुरः—‘भगवन्मम पुत्रस्य व्यतिकरं कथयतु’ । मुनिरुवाच—‘भद्रे द्वौ राजपुत्रौ प्रागास्तां । धर्मं कृत्वा तौ सुरौ जातौ । तौ तत-

श्रुतौ । तयोरेको मिथिलापतिः पद्मरथनृगोऽजनि । द्वितीयस्ते सुतोऽभवत् । अश्वापहृतेन तवांगजो गृहीत्वा स्वप्रियायाः पुष्पमालायाः समर्पितः । पद्मरथो नृपस्तुष्टः । पूर्वभवस्नेहान्मिथिलायां महोत्सवोऽकारि । तव पुत्रः सुखेन तिष्ठति । ”

इतश्च जितद्वयशशिग्रभं रत्नौघनिर्मितं किंकिणीध्वानमुखरं उच्छलचूर्यनिनादं देवैः कृतजयजयारावं विमानमेकं समागतं । ततस्तेजःप्रसरभासुरः प्रवरभूषणभूषितो देवर्गीयमानगुणो देवध्वंको निर्ययौ । स सुरो मदनरेखायास्तिष्ठः प्रदक्षिणा दत्त्वा पादयोर्निपत्य पद्मान्मुनिं नत्वा निपण्यवान् । तदेवकृतमसंबद्धं दृष्ट्वा मणिप्रभो विद्याधर उवाच—“ देवानामपि यद्येषा नीतिस्तदा कस्य किं भूमः ? चतुर्हानिधरं चारुचारित्रभूषितं मुनिपुंगवं हित्वा प्राक् स्त्रीमात्रस्य प्रणामः कृतः ” । अथ यावत्सुरः किञ्चिद्वक्तितावन्मुनिर्जगौ—“ मैवं ब्रूहि, सुरोऽयमुपालभयोग्यो न । यतः कारणान्मणिरथो राजा मदनरेखासक्तो युगबाहुं सहोदरं जघान । मृत्युकाले मदनरेखया स्वभर्ता युगबाहुर्निपुणकोमलबाक्यजैनेन्द्र धर्मं ग्राहितः । तद्धर्मप्रभावात् पञ्चमे कल्पे इन्द्रसामानिकः सुरोऽभूत् । सुरस्येयं मदनरेखा धर्माचार्या । तस्मादनेन सुरेणापि इयं प्राग्वन्दिता । यतः—

यो येन स्थाप्यते धर्मे यतिना गृहिणापि वा । स एव तस्य सधर्मदानाध्वर्मगुरुर्भवेत् ॥ १ ॥

किंच—

सम्यक्त्वं ददता दत्तं शिवसौख्यं सनातनम् । एतद्दानोपकारस्योपकारः कोऽपि नो समः ॥ २ ॥

इत्यादि मुनिनाख्याते श्रीजिनधर्मस्य सामर्थ्यमवद्भुतं विभावयन् विद्याधरोऽमरं ध्वमयते । तदा देवो मदनरेखां ग्राह—

‘मद्रे पद, अहं किं तवामीष्टं करोमि ?’ । साप्याह—“जन्मजरामृत्युरोगशोकादिवर्जितं मोक्षसौख्यं ममाभीष्टमस्ति । तदा तु जिनधर्मं विना केनापि नो शक्यते । तथापि मां शीघ्रं मिथिलापुर्यां नय । तत्र पुत्रमुखं निरीक्ष्य धर्मकर्मणि यतिष्ये” । ततः सा सुरेण तत्क्षणाग्निमिथिलापुर्यां नीता । यत्र श्रीमल्लिनाथस्य जन्म दीक्षा केवलं चाभूत्, तत्र तीर्थभूमिबुध्याऽहंचैत्येषु प्रणम्यासन्नोपाश्रये माध्वीर्दृष्ट्वा प्रणेमतुः । ताभिर्धर्मोपदेशो दत्तः—“यत् दुर्लभमिदं मानुष्यं प्राप्य धर्माधर्मफलं प्रत्यक्षं ज्ञात्वा धर्मकार्ये सदुद्यमो विधीयते” । इत्यादिदेशनाग्रान्ते सुरः प्रोवाच—‘हे सुन्दरि त्वमेहि, राजमन्दिरे याप, तत्र तव तनयं दर्शये’ । ततः साऽग्रगीत्—“अधुना भगहेतुना स्नेहेनालं । भवे भ्रमतां जन्तूनां पुत्रादिपरिवारः प्रचुरो जातः । अहं दीक्षां प्रहीष्ये । एतासां माध्वीनां चरणाः शरणं मम” । इत्युक्ते सुरः साध्वीस्तां च नत्वा दिवि गतः । मदनरेखायि साध्वीनां समीपे दीक्षामग्रहीत् । सुनताहा संजाता । इयं दुष्करं तपस्तपति, निरतिचारं चास्त्रिं पालयति । अथ तस्य बालस्य प्रभावात्सर्वेऽपि पार्थिवा नताः, तस्मात्पद्मरथो नृपस्तस्य बालस्य नमिरिति नाम निर्ममे । धात्रीभिराल्ल्यमानः पाल्यमानः समये कलां गृह्णन् श्वेतपक्षशशाङ्कवद्भिः प्राप्तः यौनस्योऽभूत् । पित्रा सुकुलजातानामष्टोत्तरसहस्रमितानां कन्यानां पाणिग्रहणं कारितः । अथ पद्मरथो नृपः तं नमिं राग्ययोग्यं ज्ञात्वा राज्ये न्यस्य दीक्षां गृहीत्वा क्षीणकर्मा शिवं गतः । नमिर्नमितान्यभूपाल उन्नतिं प्राप ।

इत्थं यस्यां रात्रौ मणिरथो युगबाहुमवधीद् तस्यां निशायामेवाहिना दष्टः स मृत्वा तुर्याविनौ पङ्कजभायां गतः । तदा मंत्रिणामन्तैः युगबाहुसुधाधन्द्रयशा राज्ये स्थापितः । स महीं पालयते । एकस्मिन् दिने नमे राज्ञो राज्यप्रधानो धवलः करी दृढमालानस्तंभमुन्मूल्य पिण्यःटर्वीं प्रति प्रास्थात् । स करी सुदर्शनपुरसमीपे व्रजन् मनुष्यैर्दृष्ट्वा चन्द्रयशसो राज्ञो निवेदितः । राजात्यैरावताभं

तमिभं चलात्सपुरमानयत् । तज्ज्ञात्वा चरुणैर्नमिभूशुजः कथितं । तदा नमिराजेन दूतः ग्रहितः । स गत्वोवाच—‘नमी राजा स्वकीयं गजं याचते’ । तदा चन्द्रयशा जगाद—“तव स्वामी किं ग्रहग्रथिलोऽस्ति ? यो निजं गजं याचते । मम परमेश्वरेण दत्तः । यतः—

न श्रीः कुलक्रमायाता शासने लिखितापि वा । खड्गेनाक्रम्य भुञ्जीत वीरभोग्या वसुन्धरा ॥१॥

इत्याद्युक्त्याऽपमान्य नृपो दूतं व्यसर्जयत् । सोऽपि गत्वा नमेः सर्वं सविशेषं व्यजिज्ञपत् । तदा नमिः क्रुपितः प्रयाणभेरीभां कारनादेन सर्वगलेन सुदर्शनपुरोपरि चलितः । तदा चन्द्रयशा नृपः सोत्साहं नमिनृपं प्रति संग्रामार्थं चलितः । परं त्वपशकुनैर्वीरितः । तदा मंत्रिभिर्विज्ञप्तः—‘राजेन्द्र गोपुराणि पिधायात्र तिष्ठ । पश्चाद्यथोचितं करिष्यामः’ । सोऽपि राजा तथाऽकरोत् । नमिनृपतिरेत्य विष्वग् नगरमेवेष्टयत् । ततश्चैव व्यतिकरो जनन्या सुव्रतार्यया ज्ञातः । मनसि चिन्तितं—“अपरिज्ञातपरमार्थविमायुभौ जनक्षयकरं संग्रामं विधायाधोगतिं मा प्रयातां” । इति निश्चित्य गुरुणीं समापृच्छ्य सुसाध्वीपरिवारपरिहृता सुदर्शनपुरे नमिनृपान्तिके समागच्छत् । तत्राम्युत्थानं विधाय परमासने निवेश्य नमिभूशुजा भक्त्या मदन्तरेखा वन्दिता । राज्ञि भूमौ निविष्टे साध्वी देशनां विधाय रहस्यमिदमब्रवीत्—“राजन् राज्यश्रीरसारा, जीवधातेन जीवो ध्रुवं नरके प्रयाति, संग्रामान्निवर्तस्व । अन्यच्च ज्येष्ठभ्रात्रा, सह कथं विग्रहः ?” । नमिराजेन पृष्टं—‘कथं ममासौ ज्येष्ठभ्राता ?’ । ततः साध्व्या सर्वं यथातथं ख्यातं । प्रत्ययार्थं मुद्रिकारत्नकंवले कथिते । पुष्पमालया पृष्टया ते तु दर्शिते । तथापि मानेन नमिनृपतिः संग्रामान्न व्यरमत् । ततः साध्वी चन्द्रयशःपाशे गता । तेन राज्ञा सत्वरघुपलक्षिता, अम्युत्थायासनं दत्वा नत्वा नृपो निविष्टवान् । अन्तःपुरपरिस्वारजनस्तां ननाम । ‘भगवति किमेतदुग्रं व्रतं गृहीतं’ ? सा निजं वृत्तान्तं यथावस्थितमकथयत् । राज्ञा प्रोक्तं—‘मे सहोदरः स्वमस्त्रचितः कुत्रास्ते ?’ ।

आर्यया गदितं—'येन त्वं रोधितोऽमि स नमिनृपः तव सहोदरो, चाखेऽस्ति' । ततो हर्षकुलश्चन्द्रयशा नृपो नमिनृपमिलनार्थं संमुखं गतः । नमिर्दृष्टः । सोऽपि तस्य संमुखमाययौ । नमिर्ज्येष्ठचन्द्रपुत्रयोः पतितः । अन्योऽन्यं स्नेहेन मिलितौ । महोत्सवेन नगरं प्रवेश्य नमिं चन्द्रयशा नृपोऽथर्षेणोऽवदत्—“वत्स पितुरेवं मृतिं दृष्ट्वा राज्ये मम रतिर्नास्ति । परं राज्यधूर्धराभावा-
दियत्कालमहं स्थितः” । इत्यादियास्यैः संबोध्य नमिं राज्ये स्थापयित्वा प्रात्राजीत् । नमिः सूर्यवत्प्रतापवान् शुशुभेतरां । सुखेन बहुकालो ययौ ।

अन्यदा नमिराजस्य महादाहजरस्तनौ प्रादुरभूत् । तदुपशमनार्थं भेषजान्यकरोत्, तथापि न शशाम । ततस्तस्योपशान्तये राश्यः स्वयं चन्दनानि घर्षयन्ति । तदा बाहुमलयधेगिरणत्कारत्वेनृपस्य कर्णाघातेनारतिर्भृशं जायते । ततो राश्यः कंकणानि करादुत्तार-
यामासुः । एकैकं कंकणं करे मंगलाय दधुः । अथ नृपोऽमात्यमपृच्छत्—‘देव्यः किं चन्दनं न घर्षयन्ति ? यत्कारणात्कंकणशब्दो न श्रूयते’ । ततो मंजिनोऽवादीत्—“स्वामिन् ताः सर्वा अपि राश्यथन्दनं घर्षयन्त्यः सन्ति । करस्यैकैकं चलयं, तेन ध्वनिर्न श्रूयते” । तन्नृत्वा नृपः संजातसंबोधश्छिन्नमोहो हृदि दृश्यौ—“अहो भूरिसंयोगा दुःखदायकाः सन्ति, भूरिभिः कंकणैर्दुःखं, स्वल्पैः स्वल्पतरैः सुखं । यावदस्यैव दृष्टान्तादेकाकित्वे महत्सुखं । विस्तारः सर्वक्लेशाय संक्षेपास्तु सुखावहाः । अतः कारणा-
देकाकिनं सुखावहं । यदि चाद्य निशायां मे दाहः कथमपि शाम्यति तदाहं सर्वसंगं परित्यज्यैकाकीभूय चारित्रं गृह्णामि” इति निनपन्नमिनृपः सुप्तः । निद्रा समागात् । निशान्ते मन्दरोपरि श्वेतगजारूढमात्मानं स्वप्ने पश्यति । प्रातः शंखतूर्यरवेण प्रतियुध्यः
गभिरामपः मन् दृश्यौ—“अहो मया कीदृशोऽयं स्वप्नः शुभो दृष्टः । यतः—

गोवृषे पर्वताग्रे च प्रासादे सफले द्रुमे । आरोहणं गजेन्द्रेऽपि स्वप्नशास्त्रे प्रशस्यते ॥ १ ॥

पूर्वं मयेदृशः शैलराजो दृष्टोऽस्ति ” । इति चिन्तयतस्तस्य शुभाध्यवसायाज्जातिस्मरणमभूत् । “ पूर्वं मनुष्यभवे श्रामण्यं कृत्वा दशमे प्राणते कल्पे सुरोऽहमभूवं । ततोऽहञ्जन्ममहोत्सवेऽहं मन्दरगिरौ समेतोऽभूवं ” । ततो बुद्धः स्वयमेव स्वकीये साम्राज्ये सुतं न्यस्य देवतादचलिंगः सन् प्रव्रज्यां प्रपन्नवान् । तदा शक्रो विप्रवेशधस्तं पुर्यां निर्यान्तमालोक्य परीक्षितुं समाययौ । शक्रस्तं वदति—“ भो महासज्ज तवेदं जीवदयाव्रतं किं ? त्वद्व्रतग्रहणे चैषा पुरी क्रन्दति, तदयुक्तं परबाधाकरं व्रतं ” । ततो मुनिव्रूते—“ मम व्रतममीषां दुःखकारणं न किंतु स्वस्य कार्यहानिः दुःखस्य कारणं । ततोऽहमपि स्वकीयं कार्यं कुर्वे । ममान्यचिन्तया किं ? ” । पुनर्हरिराह—“ तवान्तःपुराणि गृहाणि च दह्यमानानि त्वं कथमुपेक्षसे ? ” । मुनिराह—“ अहं सुखेनास्मि । मिथिलायां दह्यमानायां किमपि मे न दह्यते ” । पुनराह हरिः—“ भोः पुर्यां दुर्गमं प्राकारं नानायंत्रयुतं कारयित्वा परिव्रज । राजर्षिः पुनराह—‘ भो भद्र संयमो मम नगरं, शमाल्यः प्राकारः, नयाख्यो यंत्रोऽस्ति मम ’ । पुनः शक्रोऽब्रवीत्—‘ भोः क्षत्रिय लोकानां निवासाय मनोहरान् प्रासादान् कारयित्वा परिव्रज ’ । मुनिः प्रोचै—‘ मम मन्दिरं निश्चलं मुक्तिपुरे कृतमस्ति, ममान्यैः गृहैः किं ? ’ । हरिः प्राह—“ प्रथमं पुर्यां चौरनिग्रहं कृत्वा पश्चात्परिव्रजे ” । ऋषिरुवाच—‘ भो महानुभाव मया रागाद्याद्यौरा निगृहीताः ’ । वासवः प्राह—‘ ये चोद्धृता नृपास्त्वया निर्जिता न भवन्ति तान्निर्जित्य प्रव्रज्यां कुरु ’ । ऋषिरुवाच—‘ अन्येषां सुभटानां किं ? कर्मणां जयः स परमो जय एव ’ । वासवोऽब्रवीत्—‘ गृहवासात्परो धर्मो नास्ति, यत्र दीनानां दानं दीयते ’ । ऋषिरुवाच—‘ गृहिधर्मः सावधः सर्वपतुल्यः, मुनिधर्मो निरवधो महामेरुगिरिवदुचः ’ । हरिः प्राह—“ हस्तगतान् भोगान् कथं त्यजसि ? प्रथममतिदुर्लभान् भोगान् श्रुत्वा

प्रव्रज्यां कुरु ” । मुनिरुच्ये—“ दृष्टिरिषाहितुल्याः शल्योपमा बहुभारान् भुक्तास्तथाप्यसंतुष्टस्य जीवस्य नो धृतातः ” । शक्रणत्यादि भणितोऽपि नमिर्व्रतान्न चलन्ति । ततः शक्रः साक्षाद् भूत्वा नमिं नत्वेदमब्रवीत्—“ त्वं धन्यः, त्वं कृतपुण्यः, त्वं महानुभावः, त्वं वीरः श्लाघ्यं येन त्वया संसारस्तृणवन्त्यक्तः ” । इत्येवं स्तुत्वा नत्वा वन्दित्वा त्रिः प्रदक्षिणां कृत्वा देदीप्यमानकुंडलो हरिः देवलोके जगाम । तदनु नमिराजर्षेः प्रत्येकबुद्धो निरतिचारं चारुचारित्रं प्रतिपाल्य कर्मक्षयं कृत्वा केवलं प्राप्य मिद्धि गतः । मदनरेखापि चारित्रं प्रतिपाल्य मोक्षं गता । ते धन्या ये मदनरेखावच्छीलं पालयन्ति । ते च मुक्तिं प्राप्नुवन्ति । तेऽपि धन्या ये नमिराजर्षिर्निद्राज्यं त्यक्त्वा चारित्रं गृहीत्वा पालयन्ति । तेऽपि च सिद्धिगतिं प्राप्नुवन्ति ।

अधुना तप उच्यते—अनन्तकालनिचितानि निकाचितान्यपि कर्मन्धनानि तपोऽग्निना दह्यन्ते । यतः—

‘कान्तारं न यथेतरो ज्वलयितुं दक्षो दवाग्निं विना, दवाग्निं न यथा परः शमयितुं शक्तो विनाऽम्भोधरम् ।
निज्जातः पवनं विना निरसितुं नान्यो यथांभोधरं, कर्मोचं तपसा विना किमपरं हन्तुं समर्थं तथा ॥ १ ॥
यस्माद्विघ्नपरंपरा विधटते दास्यं सुराः कुर्वते. कामः शाम्यति दाम्यतीन्द्रियगणः कल्याणमुत्सर्पति ।
उन्मीलन्ति महर्द्धयः कलयति ध्वंसं च यः कर्मणां, स्वाधीनं त्रिदिवं शिवं च भवति श्लाघ्यं तपस्तप्त किम् । २ ।

अहो महानुभावाः तत्तपस्तप्यतां, यत्तपःप्रभावात्सनत्कुमारः प्राज्यं राज्यं परित्यज्य लुब्धीः प्राप्तवान् । तद्व्याख्यायते । तथाहि—

अथ सनत्कुमारकथा ।

चरित्र

॥१२०॥

अस्मिन्नेव भरतक्षेत्रे कुरुजंगलदेशे महाद्विपरसंपूर्णं हस्तिनागपुरं पुरं वर्तते । तत्राशेषविक्रमाक्रान्तारिगणो वीरसेनाभिधो राजास्ति । तस्य सहधर्मचारिणी सहदेव्यभिधाना पट्टराज्ञी सभस्ति । सा शीलालंकृतगात्रा पत्रित्रपुण्यपात्रा । तस्याश्चतुर्दशस्य ब्रह्मचित्तः सर्वशुभलक्षणसंपूर्णः श्रीमान् सनत्कुमारः सुतः सभजनि । तस्य सूरजसुतः कालिन्दीकुक्षिसंभवो महेन्द्रसेनाख्यः पांशुकीडितः सत्वास्ति । स सनत्कुमारो मित्रेण सह स्तोकैर्दिनैः सकलाः कला ग्रहितः । कुमारः शिष्टजनोचितान् भविष्यान् विनोदान् कुर्यन् सर्वेषां प्रीतयेज्जनि । अथास्य यौवनारंभेऽन्यदा वसन्तर्तुः समागतः । सनत्कुमारो मित्रेण सह नागरजनैश्च समं वने गत्वा नानावसन्तक्रीडाभिधिरं चिक्रीड । अथासन्नसरसि कुमारः सभिन्नो जलक्रीडां करोति । अथैवः कोऽपि तत्र समागतः । स्वशुंढेनापि कुमारं सभिन्नं स्वस्कन्धे कृत्वा नभसि समुड्डीनः । कुमारो हस्तिस्कन्धसमाल्लभः शृथिव्यां नानाविधकौतुकानि विलोकयति । क्रमेण करी वीताढ्ये दक्षिणश्रेण्यां स्थनूपुरनगरसमीपवने गत्वा कुमारं शुभोच । स करी नगरे गतः । तत्र राज्ञोऽग्रे निवेदितं—‘स्वामिन्मया सनत्कुमारः समानीतः’ । तत्र कमलवेगनृपतिः सपरिकरो वने गत्वा सनत्कुमारं प्रणम्य प्रोक्तवान्—‘स्वामिन् मम मदनकलाभिधाना सुतास्ति । तां च यौवनावस्थां ज्ञात्वा मयैको नैमित्तिकः पृष्टः अस्याः को वरो भावीति । तदा नैमित्तिकेनोक्तं—एतस्याः सनत्कुमारश्चक्री भर्ता भविष्यति । तस्मान्मया युष्मदाकारणार्थं विद्याधरः प्रेषितः, भव्यं जातं । नगरमध्ये समागच्छतु । तदा चक्रवर्ती महोत्सवपूर्वकं नगरमध्ये समागात् । तत्र नृपेण कन्धायाः पाणिग्रहणं कारितं । अन्यरपि विद्याधरैः स्वस्वकन्या दत्ताः । पञ्च-

शतकन्याः परिणीताः । तत्रोत्तरश्रेणीविद्याधराणां पञ्चशतकन्याः परिणीताः । तत्रस्थविद्याधरनृपैस्तस्याभिप्रेतः कृतः । ययं तत्राज्ञा-
कारिणः स्म इत्यवोचन् । क्रियद्दिनानि तत्र स्थित्वा चतुरंगचमूयुतो व्योमगताश्वेभविमानारूढः स्वनगरे समागतः । तत्र पुत्रविरहज-
नितदुःखतप्तं पितरं ननाम । तत्र पितरौ परमानन्दनन्दिनौ जातौ । नागरा अपि मुदं प्राप्ताः । अन्यदा चक्रादीनि चतुर्दश महारत्नानि
समुत्पन्नानि । क्रमेण सर्वं भरतं साधितं । नर निधयः समुत्पन्नाः । विश्वविख्यातः सुप्रभिद्धो दीप्ततेजा महाश्वक्रवर्ती मंजातः । चक्रव-
र्तिसंघन्धिनो महाभोगानुदारान् भुञ्जानस्य तस्य कालो याति ॥

अन्यदा देवलोकं सौधेर्मन्द्रः सभासीनो नाटकं प्रेक्षमाणोऽस्ति । अत्रांतरे संगमाल्यो देव ईशानदेवलोकतः सौधेर्मन्द्रम-
मीपे समागतः । तद्देहप्रभया समास्थिताः सर्वे सुरा निष्प्रभा जाताः यथा द्यौर्देवे चन्द्रादिग्रहाः सर्वे निस्तेजसो भवन्ति । स
देवो देवसंघन्धि कार्यं कृत्वा स्यं विमानं गतः । तदा तैर्विस्मितैर्देवैर्देवैः पृष्टः—‘अयं देवः केन कारणेनातीव तीव्रतेजा दृश्यते ?’ ।
सुरेन्द्रेणोक्तं—‘अहो देवाः श्रूयतां अनेन प्राच्यभवे आचाम्लयर्धमानाल्यं तपः कृतं तेनेदृशं तेजः समजनि ’ । पुनर्देवैः
पृष्टं—‘ स्वामिन्मनुष्यलोकं कोऽप्यधिकरूपवानस्ति ? ’ । तत इदोऽवदत्—‘ मनुष्यलोकंऽधुना कुरुंशयिभूषणो हस्तिनागपुरे
सनत्कुमारश्चक्रवर्ती राज्यं करोति । सोऽधिकरूपवानस्ति । देवेभ्योऽप्यतिरिच्यते ’ । तन्निश्चम्य सुराः सर्वेऽपि विस्मयं प्राप्ताः ।
जयविजयौ द्वौ देवौ तद्वचोऽश्रद्धानौ विप्ररूपेण शुभमागतौ । चक्रवर्तिभग्नद्वारे वेत्रिमुक्तद्वारा तो प्रविश्य चक्रवर्तित-
नुरूपं विलोकयन्तौ मुदमापतुः—‘ यदिन्द्रेणोक्तं तत्सर्वं सत्यं ’ । ताभ्यां तैलाम्यंगविधिं कुर्वन् नृपो दृष्टः । तदा चक्रिणा
पृष्टं—‘ युवां कौ ? किमिहागमनकारणं ? ’ । तावूचतुः—‘ नरेन्द्र आवां विप्रौ । जगत् त्रये तव रूपमधिकतरं वर्ण्यते । तद् द्रष्टुं

नृपोऽथ त्रिस्मितो दिव्यकटाङ्गदभूषितं सम्यगालोकनात् बाहुयुग्मं विच्छायमैक्षत । हारार्घ्यहाराद्यैर्भूषितं वक्षःस्थलं रजश्छ-
न्नार्कनिचमन्त्रिःश्रीकं सोऽपश्यत् । एव सर्वमप्यंगं निष्प्रभं दृष्ट्वाऽचिन्तयत्—“अहो संसारः कीदृशः ? एवविधं मदीयं सुन्दर रूपं
मिच्छायं जातं । अहो कस्य शरणं । न कोऽपि कस्य केनापि रक्षितुं शक्यते । ते महात्मानो ये सर्वसंगं त्यक्त्वा वने गत्वा परित्रज्य
चारित्रमाचरन्ति” । इति ध्यात्वा महसोत्तमनैराग्यो निःसर्गो विनयधर्गुर्वन्निके नृपः प्राप्ताजीव । ततः स्त्रीरत्नमुख्यानि चतुर्दश
रत्नानि नरेन्द्रा अभियौगिकदेवाः स्मृत्यागारजना अपि तस्य मार्गानुलभाः पण्मासान् यागदभ्रमन् । तेन चक्रयूपिणा ते न
वीक्षिताः । अगन्धनकुले जाता नगाः किं वान्तमिच्छन्ति । तथैव तेन वान्ताहासस्सर्वं त्यक्तं । अथ स पूज्यः पठभक्तान्ते गोचर-
चर्यया भ्रमन् चीनकूरमजातकं लब्धवान् । तदेवाशनं भुक्त्वा महान् स पुनः पष्ठोपयासं विदधे । तद्दिनादारभ्य दुष्टव्याधयोऽभ-
वन् । तद्यथा—

शुष्ककण्ठो ज्वरः कासः श्वास अन्नारुचिस्तथा । अक्षिदुःखं तुन्ददुःखं ससैतेऽत्यन्तदारुणाः ॥ १ ॥

पन्थेऽपि बहवो रोगाः प्रादुर्बभूवुः । सप्त वर्षशतानि तानधिमह्य दीप्तोग्रतपासि तपति । तस्य तपस्तपतः कफश्रेष्मविभ्रुम-
तान्तेनैवोपधिनहर्षयः नमिन्नश्रोतोलब्धिय एवंग्रिधाः सप्त लब्धयोऽभवन् । तथापि स महामुनीश्वरो रोगमतीकारं न चक्रे ।
अथ नौषेण्डः ननानां नाशुर्जनं कुर्वन् वैद्यरूपं निर्माय मुनिपाथे समागात् । मुनिवदति—“भगवन्ननु जानीहि । अहं तव
व्याधिपतिक्षिप्तं हूँ । त्वं निरंशोऽसि तथाप्यहं तव व्याधिनाशं करोमि” । मुनिराह—“भो वैद्य द्रव्यव्याधिरस्ति भागव्या-
धिग्रास्ति, त्वं क्वन् एतेस्वरं स्वरिपि ?” । वैद्यनोक्तं—“द्रव्यव्याधिभावव्याधिमेदो नाहं जाने” । मुनिरुच्ये—“द्रव्यव्याधिः

प्रकटो दृश्यते, भावव्याधिस्तु कर्म, तस्य त्वं प्रतिक्रियां करिष्यसि ?' । शक्रेणोक्तं—'स्वामिन् कर्मव्याधिरुल्लङ्घनः, तं छेत्तुं न शक्नोमि' । मुनिनिर्जांगुलिं श्लेष्मणा लिप्त्वा स्वर्णवर्णां विधाय दर्शयामास—' भो वैद्यराज मम कर्माणि मयैव भोक्तव्यानि, अतः किं प्रतिक्रियां करोमि ?' ततः प्रशंसापर इन्द्रस्त्रिप्रदक्षिणां दत्त्वा स्वस्वरूपं प्रकटं कृत्वा मुनिं भूयो भूयोऽभिवन्द्य स्वास्पदं ययौ । श्रीमान् सनत्कुमारस्तुनीन्द्रोऽपि कर्मक्षयं कृत्वायुः परिपूर्णं सनत्कुमाराख्यं तृतीयकल्पं जगाम । तत्रायुः पूर्णं भुक्त्वा महाविदेहे सिद्धः । ईदृशं तपोमाहात्म्यं विज्ञाय कर्मनिर्मूलनोद्यमपरमहात्मभिर्यथाशक्त्या तपः कार्यं ॥

अधुना भावना प्रतन्यते—धर्मस्य मित्रं भावः । कर्मन्धनानलो भावः । सत्कृत्यान्नेषु घृतं भाव एव । सुकृतलेशोऽपि भावान्दृष्ट्वा सर्वार्थसिद्धिदः । यतः—

निच्युण्णो तंबोलो पासेण विणा ण होइ जह रंगो । तह दाणसीलतवपूयणाओ अहलाओ भावविण ॥१॥

भावभ्रष्टानां नराणां तु सर्वत्र भ्रष्टा भवेत् । भावेनैकदिनमपि चारित्रं पालितं सद्गतये भवति । तत्र पुंडरीककंडरीकनिदर्शनं कथ्यमानं श्रूयतां । तथाहि—

अथ पुंडरीककंडरीककथा ॥

अस्मिन्नेव जंबूद्वीपे महाविदेहक्षेत्रे पुष्कलात्र्यां विजये श्रीपुंडरीकिणी नगर्यस्ति । तत्र नयत्रियः पात्रं महापद्माभिघो राजास्ति । तस्य शीलविनयविवेकादार्यचारुचातुर्यवती पद्मावती नाम प्रियास्ति । तस्य नृपस्य शस्त्रशास्त्रविशारदौ पुंडरीककंडरी-

काभिधौ तनयौ बभूवतुः । नृपो न्यायेन राज्यं प्रजां च पालयति । अन्यदा बहिर्नेलिनीवनोद्याने बहुसायुपरिवासपरिहृताः श्रीसुमताचार्यगुरवः समसृताः । महापद्मो नृपस्तदागमनं ज्ञात्वा गुरुं वने गत्वा भूभागे समुपविष्टः । गुरु-
धर्ममादिशत्—

चत्वारि परमंगानि दुल्लहाणी य जंतुणो । माणुसत्तं सुई सध्या संजमे मह वीरियं ॥ १ ॥

इत्यादि गुरुरपदिष्टां धर्मदेशनां श्रुत्या महीपतिर्जातश्रद्धः पुंडरीकज्येष्ठपुत्रस्य राज्यभारं न्यस्य स्वयं व्रतमग्रहीत् । स चतुर्दश पूर्वाणि ममधीत्य विविधैस्तपोभिः श्रामण्य पर्यपालयत् । मासमेकं संलेखनां कृत्वा प्रान्ते देहं हित्वा मर्वदुःखपरिक्षीणो निर्वाणपदमासदत् । अथ कियता कालेन त एव स्थविरास्तत्रैव निहार कुर्वन्तश्चेयुः । पुंडरीको भूगतिः स्थविरागमनं ज्ञात्वा सानुजः सपरिच्छदो वन्दिर्तु गतः । गुरुं भक्त्या यन्दते । गुरुणा सविस्तरा धर्मदेशना दत्ता । पुंडरीकोऽपि तां धर्मदेशनां विभावयन् लघुकर्मतया संजातसंवेगः पुरीं प्राविशत् । निजामात्पानाकार्यं कंडरीकं पुरस्कृत्य सहर्षमिदमब्रवीत्—“ वत्स मया भोगा भुक्ताः । अधतं राज्यं च पालितं । राजानो वशीकृताः । क्षोणिमंडलं साधितं । देवगुरवोऽपि पूजिताः । गृहिधर्मो निपेवितः । स्वजनाः सरकृताः । अर्थिनः सफलीकृता । यथोऽर्जितं । अधुना मम तारुण्यं याति । जग निरुद्धं समभ्येति । मृत्युरासन्नतामेति । पुनर्जीवानां पुनर्जन्म पुनर्मृत्युः पुनर्दिवसः पुनर्निशा । एवं संसारो विडंबनाप्रायः । मया च गुरुमन्त्रः श्रुतः । अहं संसाराद्विरक्तोऽस्मि । तस्मान्ममिदं राज्यं गृहाण । नीत्या राज्यं प्रजां च पालय । अहं च सुगुरोः पार्श्वे गत्वा सर्वार्थसिद्धिकरीं दीक्षां ग्रहीष्ये ” । कंडरीको जगौ—

“आतस्त्वं किं मां भवसमुद्रे पातयसि ? । मयापि धर्मः श्रुतः । अहं प्रव्रज्यां गृहीत्वा जन्म सफलीकरिष्ये ” । पुंडरीको जगाद—
 “आतथारित्रं दुष्करमस्ति । सर्वभूतेषु श्रमता दया च पाल्या । सर्वदा सत्यं भाषितव्यं । तृणमात्रस्याप्यदत्तस्य विवर्जनं कार्यं । ब्रह्म-
 व्रतं मदा धार्यं । सर्वदापि परिग्रहस्त्याज्यः । रात्रौ चतुर्विधाहारविवर्जनं कार्यं । द्विचत्वारिंशदोषविवर्जित आहारो ग्राह्यः । अशुद्ध-
 मानमाहारं गृह्णन् चारित्रभ्रष्टत्वं भवति । चतुर्दशविधोपक्रृत्यानि धार्याणि । सिद्धान्तेऽप्युक्तं—

पत्तं १ पत्तावंधो २ पायट्टवणं च ३ पायकेसरिया ४ । पडलाइं ५ रजत्ताणं ६ गुच्छओ ७ पायनिजोगो ॥

तिन्नेव य पच्छाणं १० रयहरणं ११ चेव होइ मुहपत्ती १२ ।

एसो दुवालसविहो उंवही जिणकप्पियाणं तु ॥ २ ॥

एए चेव दुवालस मत्तयेरं चोलपट्टो अ । एसो चउदसरूवो उवही पुण थेरकप्पमि ॥ ३ ॥

साधुना संनिधौ संचयस्त्याज्य एव । गृहस्थस्य संस्तवो न कार्यः कदापि हि । पुष्टा रागादयोऽरयो जेतव्याः । खड्गधारोपमं
 व्रतं वर्तते । त्वं बालोऽसि । इदं व्रतं भुजाभ्यामब्धितरणसनिभं चास्ति । परीयहाः सोढुमश्वक्याः । अधुना गृहिब्रतासक्तो राज्यं
 पालय । समतिक्रान्तयौवनः परिव्रज्यां त्वमाश्रयेः ” । इत्यादियुक्तिभिरुक्तोऽपि कदाग्रहं नासुञ्चत् । अथ कंडरीको नृपेण प्रधानैश्च
 वार्यमाणोऽपि व्रतमग्रहीत् । राज्ञा आतुर्निक्रमणोत्पन्नोऽकारि । ‘ यावद्राज्यधरः कोऽपि स्यात्तावद्विमो स्थीयतां ’ मंत्रिभि-

रित्याद्युक्तो राजा भाननां भवत्यति । कंडरीकोऽपि साधुभिः सह विहारं कुर्वन् चारित्रं प्रतिपालयति । एवं बहुकालो ययौ । एकदा पुष्पावतीपुरीयनासन्ने स्थिराः सममृताः । तत्र पुरीजनाः केचिन्द्दन्दनार्थं समागताः । तदा कंडरीको निर्व्यजनं ध्यानमकरोत् । तदा वमन्तक्रीडार्थं केचिन्नागराः क्रीडन्ति नृत्यन्ति हसन्ति जल्पन्ति तल्पन्ति गायन्ति वाद्यन्ति । एवं च वमन्ते विलसन्ति तदा तस्य प्रतविधातकृचारित्रावरणीयाख्यं कर्कशं कर्म समुदीर्णं—“ एते जना धन्याः, ये गृहे स्थिताः संसारसुखं भुञ्जन्ति नृत्यन्ति गायन्ति स्वरूचन्दनवनितादीनां सुखं गृह्णन्ति इच्छाहारं भुञ्जन्ति । अहं तु प्रवज्यां गृहीत्या नरकोपमे दुःखे स्थितोऽस्मि । क्षणमात्रमपि मम सुखं नास्ति । तुच्छाहारः सोऽपि शीतलः । कदम्ब ज्वलिताहारभोजनं परीयहस-हृन् नरकोपमं दुःखं केन भोक्तुं शक्यते ? । अनया दुःखदायिन्या दीक्षयाऽलं । राज्यमेव समाश्रयामि ” । इति विचिन्त्य भग्नमना भानभ्रष्टः समजनि । तं तथापि ज्ञात्वा साधनोऽपि तत्पुत्रः । गुरुणाप्युपेक्षितः । अन्यदैकस्मिन्नवसरे द्रव्यलिंगोपकरणान्वितः स्वनगरीवहिरुद्यानसीमनि गत्वा तस्थौ । तरुशाखायां पात्रकं प्रालम्ब्य हरितावनौ निवेद्योद्यानपालकैर्भूषणमाकरयामास । उद्यानपालकेन गत्वा नृपस्योक्तं—‘ स्वामिन् एकाकी कंडरीक इहायतः ’ । तदा स संभ्रातश्चमूद्धतो भूयतिस्तत्राययौ । तं भग्नप-रिणामं विदित्वा तं वन्दित्वाऽब्रवीत्—“ त्वं पूज्यः, त्वं महानुभावः, त्वं धन्यः, येन त्वया तारुणे वयसि व्रतं गृहीतं । चारित्रं शुद्धं प्रतिपालयसि ” । इत्यादिकोपलवाक्यैः प्रेक्षितो लज्जितः ततः स्थानाद्गतः । मनसा भग्नचारित्रो वेलया क्रियां न करोति । यतः

यद्यपि मृगमदचन्दनकुङ्कुमकर्पूरवेष्टितो लसुनः । तदपि न मुञ्चति गन्धं प्रकृतिगुणा जातिदोषेण ॥१॥

नृपेण प्रेरितोऽपि स तथैव अष्टो जातः पुनरपि वर्षानन्तरं तथैव तत्रागात् । नृपोऽपि तथैव समागत्य तमब्रवीत्—“ महा-
 नुभाव संयममेरुमारुह्य किमात्मानं पातयामि ? राज्यादिसंपदस्तु सुलभाः ” । कंडरीकः प्राह—“ अमूभिर्वि-
 चोयुक्तिभिर्मम प्रयोजनं नास्ति । अथ दीक्षयाऽलं । मयेदं दुष्करं सोढुं न शक्यते ” । नृपः प्राह—“ इदं राज्यं गृहाण, मदीयं
 चेप्सितं जातं ” । नृपः पुनराह—“ भो भरेन्द्रा भो अमात्या अस्यैव राज्याभिषेकः कार्यः, अहं परिव्रज्यां ग्रहीष्ये ’ । इत्युक्त्वा
 पुंडरीकनृपतिः कंडरीकस्य साधुलिंगान्यग्रहीत् । स्वयमेव दीक्षां गृह्णाति । कंडरीकोऽथ कृष्णास्यैः पौरामात्यादिभिः सह
 पुरीं प्रविश्य गृहान्तर्गत्वा समुपाविशत् । ‘ सिंहवन्निष्क्रम्य जंबूकोऽधुना जातः ’ । सामन्तमुखपा इति विचिन्त्य तं हसन्ति निन्दन्ति
 तं न नमन्ति । ततः कंडरीकनृपतिर्दध्यौ—‘ प्रथमं भोजनं कृत्वा पश्चात् दुष्टानाममीषां निग्रहं करिष्ये ’ । सोऽचिरात्सर्वान्नां पाकम-
 कारयत् । क्रमेण वारंवारं सर्वाभैर्भोजनं स तथाऽकरोद्यथा भृत्यैर्भुज्योर्धृत्वा शय्यां नीतः । मध्यनिशि विशूचिका जज्ञे । शूलं कर्क-
 शमुत्पन्नं । वातो रुद्धः । स तीव्रवेदनया प्रलापं कर्तुमुद्यतः । तदा केनापि तस्य प्रतिक्रिया नो चक्रे । तदनु तेन चिन्तितं—‘ य-
 दैषा रात्रिर्विभाति तदा मंत्रिवैद्यादीन् संहरामि ’ । इत्थं रौद्रध्यानमयमानसो मृत्वा सप्तमावनौ नारको जज्ञे । अथ पुंडरीको राजर्षि-
 धिन्तयति—‘ धन्योऽहं, येन मयाऽयं साधुधर्मः प्राप्तः । गुरुसमीपे गत्वा चारित्रं पालयिष्ये ’ । इति चिन्तयन् क्षुत्तृतापादिदुःखादचल-
 मानसो मार्गातिगमनात् गलद्रक्तपदः श्रमात् श्रान्त एकस्मिन् ग्रामे स उपाश्रयमयाचत । तत्र वृणसंस्तारक्रे प्रशस्पेलेश्यः स उपविश्येदं
 चेतसि धर्मध्यानं भावयामास—“ कदाहं गुरुसमीपे गत्वाऽशेषकर्मनिर्मूलनक्षमां यथोचि(दि)तां परिव्रज्यां पालयिष्यामि ” । इति चिन्तयन्
 चादतरं व्याकुलो जातः । तदा मस्तकेऽञ्जलिं बद्ध्वा स्पष्टाक्षरैरिदं वषाण—“ नमोऽहं ब्रह्मो भगवद्भ्यः । नमो मे धर्माचार्येभ्यः । अहमव-

लोऽयस्यः त्यत्पादान्ते हिमामलीकमदत्तं मैथुनं परिग्रहं निशाभुक्तं क्रोधमानमायालोभं रागद्वेषकलहं चाभ्याख्यानं रतिमरतिं परनिन्दनं मायामृगं तथा मिथ्यात्यग्रलयनामकं, अष्टादशेमानि पापस्थानानि त्यजामि । यद्यपीष्टं प्रियं कान्तं लालितं पालितं चिरकालं संभालित-
मिदं शरीरमन्तिमश्वासोच्छ्वासेन त्रिविधं त्रिविधेन व्युत्सुजामि ” । इति भावांबुना धौतकलुषात्मा विपद्य सर्वार्थसिद्धाख्ये पञ्चमानु-
त्तरस्मिन्ने गुरोर्नमोऽभूत् । भो भविकृष्ण इत्थं भावस्य माहात्म्यं ज्ञात्वा घर्मकृत्येषु भावप्रधानेन भाव्यं । इत्यादि श्रीपार्श्वजिनेन्द्रस्य
देशनां श्रुत्वा बहवो जनाश्चारित्रं जगृहुः । केऽपि श्राद्धघर्मं जगृहुः । केऽपि सम्यक्त्वं प्रतिपेदिरे । केऽपि भद्रकतां ययुः । श्रीमदश्व-
सेननृपाऽपि प्रमोर्वदनपंकजजां देशनां निशम्य हस्तिसेनाय खलवे राज्यं दत्त्वा दीक्षां जग्राह । वामादेवीप्रभावत्यौ भवतारिणीं
वर्णी प्रमोः मकाशाच्छ्रुत्वा हृदि विभाव्य दीक्षां जगृहतुः । प्रभुणा तत्र दशगणघरस्थापना कृता । तेषां नामान्याह—

आर्यदत्त आर्यघोषो विशिष्टो ब्रह्मनामकः । सोमश्च श्रीधरो वीरसेनो भद्रयशा जयः ॥ १ ॥

विजयश्चेति गणभृन्नामकर्मभृतो दश ॥

एतेषामुत्पादविगमधौल्यरूपां पदत्रयीं प्रभुराख्यत् । ते गणघरास्तदा द्वादशांगीमयव्रयन् । अथ विभुः श्रीपार्श्वजिनेन्द्रः
नमुत्थाय तेषां मौलितु गुरुपदौक्त्तिनि स्तनस्थालस्थितानि दिव्यवासांसि न्यक्षिपत् । तत्र प्रभुणा दुन्दुभिध्यानपूर्वकं गुरेन्द्र-
समं चतुर्विधतंयस्थापना कृता । प्रभुस्त्वोपविद्ययानुशिष्टिं व्यधात् । तदनु प्रभुः प्रथमयौल्यं देशनां विसर्ज्य तत उत्थायेशान-
दिकुस्थिते देवकृते दिव्यदेवच्छन्दं गत्वा विश्राममुखमनुबभूव ॥

श्रीहेमसोमसूरीश ऋद्धिदृष्टिसमृद्धिदः । पार्श्वनाथो जिनो वः स्तान्मनोवाञ्छितसिद्धये ॥ १ ॥

इति श्रीतपागच्छीयश्रीपूज्यश्रीहेमविमलद्वरिसंतानीयश्रीहेमसोमद्वरिविजयराज्ये पं० संघवीरगणिशिष्य पं०

उदयवीरगणिविरचिते श्रीपार्श्वनाथगद्यबन्धलघुचरित्रे भगवद्विवाहदीक्षाकेवलज्ञानसमवसरणदेशनाव-

र्णनो नाम षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

पार्श्वनाथचरित्रस्य सर्गः षष्ठस्ततो मुदा । पंडितादेयवीरेण गद्यबन्धेन निर्मितः ॥ १ ॥

अथ सप्तमः सर्गः ।

पार्श्वनाथं प्रणम्याहं वन्द्यमानपुरन्दरम् । ऊचेऽहं सप्तमं सर्गं कथाकल्लोलसुन्दरम् ॥ १ ॥

अथ श्रीपार्श्वनाथभोरावगणधरः श्रीआर्यदत्तो देशनां व्यधात् । तद्यथा—“ भो भविका प्रथमं मनीषिणां यतिधर्मः शीघ्र-
मोक्षदायक एव । तत्राशक्ताः श्राद्धधर्मं प्रकुर्वन्तु । असारे संसारे धर्म एव साररूपः । गृहस्थः शीले तपसि क्रियायामशक्तः, तथापि
तेन श्रद्धा कार्या ” । तदाऽमात्येन पृष्टं—‘ भगवन् श्राद्धधर्मं कथयतु ’ । तदा गणधरेणोक्तं । श्रूयताम्—

गृहस्थानां सम्यक्त्यमूलो द्वादशव्रतरूपो धर्मः । तत्रादौ धर्मस्य मूलं सम्यक्त्वं ।

या देवे देवताबुद्धिर्गुरो च गुरुतामतिः । धर्मे च धर्मधीः शुद्ध्या सम्यक्त्वमिदमुच्यते ॥ १ ॥

सम्यक्त्वादिपरीतं मिथ्यात्वं त्याज्यं । सम्यक्त्वस्य पञ्चातिचाराः “संकांस्त्वविगिच्छा” शंका देवगुरुधर्माणां शंका सत्यं वा हृदं वा १ । आक्रांदाज्जयेया हरिहरसूर्यादीनां प्रभावं दृष्ट्वा तस्य वा जिनधर्मस्यापि चांछां करोति, शंखेश्वरादीनां भोगं मनुते २ । विनिरिक्त्वा धर्मसंयन्धिकृतसंदेहः, तथा देवगुरुधर्माणां निन्दा स तृतीयोऽतिचारः ६ । अन्यदर्शनीयस्य प्रशंसा ४ । अन्यदर्शनीयेन सह परिचयः, तस्य च संस्मरणं करोति ५ । इदं सम्यक्त्वं पञ्चातिचारहितं श्राद्धैः परिपालनीयं ।

द्वादशतमस्य प्रथममणुत्रतं प्राणातिपातं परिपालनीयं । श्राद्धानां धर्मः सयादविश्वोऽस्ति ।

जीवा सुहुमा शूला संकप्पारंभओ भवे दुविहा । सावराहनिरवराहा साविक्खा चेव निरविक्खा ॥ १ ॥

अस्या गाथाया व्याख्यानं गुरुमुखाज्ज्ञेयं । प्रथममणुत्रतस्य प्राणातिपातस्य पञ्चातिचारास्त्याज्याः । “वहंवंधछविच्छेए” वधो द्विपदगुरुवरादीनां निर्दयत्वेन मृष्टियष्ट्यादिभिर्घातं करोति, स वधरूपोऽतिचारः १ । वन्धः निषिद्धवन्धनेन द्विपदचतुष्यदादीनां वन्धः २ । छविच्छेदः कर्णकंयलादिच्छेदनं पशूनां करोति ३ । अतिभारः बहुभारारोपणं करोतीति तुर्योऽतिचारः ४ । भक्तपानविच्छेदं करोतीति पञ्चमोऽतिचारः ५ । द्वितीयं मृषागदमणुत्रतं, तस्यापि पञ्चातिचाराः “सहसारहससदारे” । महसाकारेण क्रूरस्यापि कूटालीकं दीयते १ । यंदकाने केनापि महालोनं क्रियते तस्य प्रसन्ननं करोति २ । मृषोपदेशः कूटोपदेशो दीयते ३ । स्वकीयस्त्रिया गुणप्रकाशनं ४ । हृदलेखलित्वं ५ । तथा कन्यागोभृग्यलीकानि एतानि पञ्च कूटानि सुधीर्वर्जयेत-कन्यालीकं १ ।

चतुष्पदालीकं २ । भूम्यलीकं ३ । न्यासापहरणं ४ । कूटसाक्षिभरणं ५ । तृतीयमदचादानमणुव्रतं, तस्यापि पञ्चातिचाराः “तेना-
 हृडप्पओगे” इत्यादि । तस्करानीतं वस्तु गृह्णाति १ । तस्करस्य प्रयोगमीलनं २ । दाणचोरीकरणं ३ । कूटतौल्यमानमापकरणं ४ ।
 सरसविरगवस्तुनोर्मेलनं क्रियते इति पञ्चमोऽतिचारः ५ । तुर्यं स्थूलमणुव्रतं, तस्यापि पञ्चातिचाराः “अप्परिगगहियाइत्तरेत्यादि” ।
 माटकं दत्त्वा दास्यादिकं सेवते १ । वेदयादिगमनं करोति २ । कामक्रीडां प्रचुरामत्यासक्तः करोति ३ । अन्यजनानां विवाहकरणं
 निवाहमीलनं [च] ४ । कामभोगे तीव्राभिलाषरूपः पञ्चमोऽतिचारः ५ । पञ्चमं परिग्रहपरिमाणं अनुव्रतं । तस्यापि पञ्चातिचाराः ‘घण-
 धन्नखित्तत्थु” इत्यादि । धनधान्यप्रमाणातिक्रमः १ । क्षेत्रास्तुप्रमाणातिक्रमः २ । रूप्यस्वर्णप्रमाणातिक्रमः ३ । रूप्यप्रमाणातिक्रमः ४ ।
 द्विपदचतुष्पदप्रमाणातिक्रमः ५ । अथ त्रीणि गुणव्रतानि । तत्र ग्रथमं गुणव्रतं दिग्विरतिव्रतं । तस्य पञ्चातिचाराः
 “गमणस्स य परिमाणे” इत्यादि । ऊर्ध्वदिशि प्रमाणातिक्रमः १ । अधोदिशि प्रमाणातिक्रमः २ । तिर्यग्दिशि प्रमाणातिक्रमः ३ ।
 क्षेत्रवृद्धिः, कार्योत्पन्ने चैकां दिशं संक्षिप्यान्यदिशो वृद्धिं करोति इति तुर्योऽतिचारः ४ । दिक्परिमाणं न स्मारयति ५ । द्वितीयं गुणव्रतं
 भोगोपभोगाल्पं । तत्र मरुदेव भुज्यते यः स भोगः अन्नभृङ्गारादिकः, पुनः पुनर्भोग्य उपभोगोऽज्ञादिकः । एतस्य व्रतस्य भोजनतः
 पञ्चातिचाराः “सच्चित्ते पडिचेद्धे” । सचित्ताहारस्य भक्षणं २ । सचित्तप्रतिबद्धस्य भक्षणं २ । अग्निवारिणाल्पपाचितं तद्भक्षणं ३ ।
 उल्लङ्घनिकापृथुकपर्यटिकाभक्षणं ४ । तुच्छौषधिभक्षणं ५ । कर्मतः पञ्चदशकानि तु कर्मादानानि पूर्वं व्याख्यातानि सन्ति । अनर्थदंडाल्पं
 तृतीयं गुणव्रतं । तस्य पञ्चातिचाराः “कंदप्पे कुवकुइए” । कंदर्पवचनं १ । भंडवच्छरीरे कुचेष्टां करोति जनानां हास्यमुत्पादयति २ ।
 असंनद्धं जल्पति ३ । अधिकरणं करोति ४ । भोगोपभोगमस्तुषु तीव्राभिलाषः ५ । अथ च चारि शिक्षाव्रतानि व्याख्यायन्ते ।

प्रथमं शिक्षाव्रतं सामायिकव्रतारूपं । तस्यातीचारपञ्चकं “तिविहे दुष्पणिहोणे०” । मनसापि दुःप्रणिधानं आर्तध्यानं रौद्रध्यानं विचिन्तयति १ । वनसा सावधं जल्पति २ । कायेन सावधं करोति अप्रमार्जितभूम्पामुपविशति ३ । अनुपस्थापना ४ । चपलचित्त-
तया सामायिकं करोति विकथां या करोति ५ । द्वितीयं देशवकाशिकारूपं शिक्षाव्रतं । तस्यातिचारपञ्चकं “आणवणे पेसवणे०” ।
आनयनं १, प्रेषणं २, शब्दं करोति ३, रूपं दर्शयति ४, पुद्गलोत्क्षेपं करोति ५ । दिग्विरतिव्रतं यावज्जीवममाणं, देशवकाशिकं
तद्दिनवेलाप्रमाणं । तृतीयं पौषयोग्यासाभिधं । तस्यापि पञ्चातीचारस्त्याज्याः “संथारुचारविही” इत्यादि । अप्रतिलेखितदुःप्र-
तिलेखितशुश्रूषासंस्कारं करोति १ । अप्रमार्जितदुःप्रमार्जितभूम्पामुपवेशनं शय्यासंस्कारं करोति २ । अप्रतिलेखितदुःप्रतिलेखित-
भूम्प्यां नीत्यादिपरिष्ठापनं करोति ३ । पौषधं शुद्धमनसा न पालयति ४ । निद्राविकथादिकं करोति ५ । द्वादशमतिथिसंविभागं
शिक्षाव्रतं । तस्य पञ्चातीचारा ज्ञातव्याः “सचित्तेनिस्त्रिगणे०” अदेयबुद्ध्या शुद्धथमानमाहारादिकमशुद्धं करोति १ । देयबुद्ध्या-
शुद्धथमानमाहारादिकं शुद्धं करोति २ । अनित्यं वस्तु सचित्तवस्तुना समाच्छाद्य मुञ्चति ३ । साधौ गृहमागते विलम्बेन दानं
ददाति ४ । मत्सरेण दानं ददातीति पञ्चमोऽतिचारः ५ । श्राद्धेनामुना प्रकारेण सम्यक्त्वमूलद्वादशव्रतानि आनंदकामदेववत्
पालनीयानि । तान्यपि सिद्धिदायकानि भवन्ति । यतः—

सम्यक्स्वोदारतेजा नवनवफलदावर्तरूपव्रताल्लि-सिद्धान्तोक्तैकविंशत्यमलगुणगतिश्राद्धधर्मस्तुरंगः ।

प्रापयान्तं भवाद्नेर्नयति शिवपुरं कामदेवादिवत्त-न्मिथ्यात्वाधीनशंकादिकहृत्परतो यत्नतो रक्षणीयः । १ ।

गोलकल्पस्य गृहस्थस्य व्रतपालनं दुष्करं । व्रतपालनाशक्तानां गृहस्थानां जिनपूजाकरणं निश्चयेन युक्तं । जिनपूजया
ति । यतः—

यान्ति दुष्टदुरितानि दूरतः, कुर्वते सपदि संपदः पदम् ।

भूषयन्ति भुवनानि कीर्तयः, पूजया विहितया जगद्गुरोः ॥ १ ॥

श्राद्धैः श्रीजिनपूजा कार्त्तव्य । रावणेन जिनपूजया तीर्थकरगोत्रं समुपाजितं । तथाहि—

अथ रावणकथानकम् ।

रे लक्ष्मीनिवासप्रकरे सिंहसेनो भूपतिन्यायेन राज्यं करोति । सिंहवती राज्ञी तस्य नृपस्य भार्याऽस्ति । न्यायेन
। तस्मिन्नेव नगरे बहुधनकोटीश्वरः प्रतिष्ठावान् कनकश्रेष्ठी नाम व्यवहारी वसति । देशान्तरव्यापारं करोति । तस्य

मना भार्यास्ति । सा जिनधर्मे दृढाश्रया । तयोर्द्विपत्योः परस्परं सुखमनुभवतोः पुत्रद्वयं जातं । तयोः
नाम निर्ममे । बालत्वे पंडितपाश्चै पठितौ च तौ पंडितौ जातौ । बृद्धस्तु सुचिनीतो भिष्टवक्ता सर्वेषां

बल्लभः । लघुस्तु दुर्विनीतः कटुभाषी सर्वेषामनिष्टः । यतः—

कटुकस्नेहे मधुरं किं न भाषसे । मधुरं वद कल्याणि लोको हि मधुरप्रियः ॥ १ ॥

लोकैस्तयोः सुविनीतो दुर्भिनीत इति नाम कथितं । सर्वत्र तन्नाम्ना प्रसिद्धौ जातौ । एकदा कनकश्रेष्ठी नानाविधवस्तुभिः
 पञ्चशतशकटानि भृत्या भार्यापुत्रयुतो बहुपरिवारपरिद्वृतः सिंहलद्वीपं प्रति प्रस्थितः । क्षेमेण पथि गच्छन् त्रिशोडशजनमायातः । तत्रैकं
 मद्रदनमायातं । तत्र श्रीश्रमपभजिनैत्यं सप्रभावमस्ति । विविधवृक्षवाटिकापरिकलितं मनोहरं देवक्रीडासदृशं । तत्रैकाग्रवृक्षाधः कनक-
 श्रेष्ठी पट्टगृहं कृत्वा स्थितः । क्रमेण सर्वोऽपि सार्थस्तत्र स्थितः । तत्र श्रेष्ठी भोजनानन्तरं सुष्याप । क्रयाणकचिन्तापरिकलितोऽस्ति ।
 तदा चैकं शुकपुगुं श्वेतवर्णं रक्तचंचुचरणयुतं पक्षोपरि रक्तचिह्नयुक्तं बहुप्रेमपरिपूर्णं सहकारवृक्षोपर्युपविष्टं मनुष्यवाचोक्तवतं शृणोति ।
 तद्वाक्येन रञ्जितः क्रयाणकचिन्तां मुक्त्वा पीयूषसद्वक्त्रं शृणोति स्म । तथाहि—शुको वदति—‘ हे प्रिये अयं कनकश्रेष्ठी
 पट्टभाग्याधिकोऽस्ति ’ । शुकी वक्ति—“ स्वामिन् किं भाग्यं ? अधुना क्रयाणकवस्तूनां लाभो न भवति । कथं भाग्या-
 धिकः ? ” पुनः शुको वक्ति—“ हे प्रिये अयं कनकश्रेष्ठी जिनबिम्बतीर्थप्रभावनां करिष्यति, तस्मान्महाभाग्याधिकः ” ।
 शुकी वदति—‘ किं तीर्थं स्थापयिष्यति ? ’ । शुकः कथयति—‘ वल्लभे चिदकपर्वते बदरी नाम तीर्थं प्रभाव-
 यिष्यति ’ । ततः श्रेष्ठी तत्कर्णपीयूषोपमं वाक्यं श्रुत्वा चिन्तयति—‘ अत्र वने को वक्ति ? ’ । ततः श्रेष्ठी पट्टगृहाग्नि-
 गन्तव्य एकान्तदृष्ट्या पश्यति तदा तत्कीर्युगुं दृष्ट्वा चिन्तयति—‘ नूनमेव कीरो ज्ञानवान् अस्ति ’ । स विशेषं विलोकयन् शृणोति ।
 पुनः कीरी प्राह—“ भोः पक्षिराज कीदृशं तीर्थं शूलमयं रत्नमयं वा काष्ठमयं वा करिष्यति ? ” । पुनरपि शुकः
 प्राह—“ हे प्रिये अयं श्रेष्ठी स्पर्शग्रावमयं जिनबिम्बं कारयिष्यति । तत्प्रभावेण महद्यशो भावीति ” । तत्समये कनकश्रेष्ठिसमीपे

द्वौ सुतौ समेतौ किरयुग्मं पश्यतः । दुर्विनीतेनोक्तं—‘अनेन वाणेनाहत्य कीरं पातयामि, अथवा पाशेन गृहीत्वा क्रीडार्थं पञ्जरे प्रक्षिप्यते’ । तच्छ्रुत्वा वृद्धभ्रात्रोक्तं—‘भवं वद, एवं पक्षिणं फलभक्षणविप्रतारणया गृह्णामि’ । तदा चैकग्रंथे शाब्दलद्राक्षालु-
व्युपरि पाशयुतो बद्धः । तदा स शनैः सहकारवृक्षोपरि चटितुमारब्धः—‘अयमावयोर्ग्रहणार्थं वृक्षोपरि चटन्नस्ति । परमात्रां न गृहीष्यति । कस्मात् ? वामाक्ष्या काणकोऽस्ति । वामभागे पीणिकनागोऽस्ति दुमकोटरमध्ये, तं स न पश्यति । अहमपि वामभागे स्थितोऽस्मि । तेनात्रां न गृहीष्यति’ । शुक्रयोक्तं—‘त्वमेव बुद्धिविशारदोऽसि । तत्र गुणनिष्पन्नं नाम । परं तु स्वामिन्मम द्राक्षया दोहदोऽस्ति । द्राक्षाभक्षणं करोमि । भवानीय समर्पय । येनेच्छां पूरयामि’ । शुक्रनोक्तं—
‘भद्रे द्राक्षालुपिपाशैश्च पाशः स्थितोऽस्ति । तेन हेतुना कथं गृह्णामि ?’ । शुक्रया श्रोक्तं—‘चेत् द्राक्षा नानयसि तदा मे प्राण-
त्यागो भावीति’ । कीरेणोक्तं स्वस्था भव । एष शुक्राक्षो यदा कोटरासन्नः समेष्यति तदा नागस्तस्य श्वामं भक्षयिष्यति, तदा च मृतप्रायो भविष्यति । तदा तत्र दोहदं पूरयिष्यामि’ । तदा तद्राक्ष्यं श्रुत्वा सा मौनमाधाय स्थिता । क्षणानन्तरं स दुर्विनीत-
कुमारो वृक्षमारुह । पीणिकस्तस्य श्वासपानाय समागतः । तत्समये तस्य श्वासः पीणिकनागेन भक्षितः । स तत्रैव तरुशाखायाम-
वलंब्य मृत्युर्नस्थितः । नागोऽपि मानुषविषययोगेणाचेतनो जातः । सोऽपि तत्रैव स्थितः । उभयोरप्यचैतन्यं जातं । तत्समये कीर-
उद्गीय चञ्चुघातेन पाशं छित्त्वा द्राक्षां गृहीत्वा कीरीं ददाति इच्छां पूरयति । परस्परं महता प्रेम्णा चञ्चुः शिरउपरि कृता ।
शुकः सुखं गृह्णाति । शुकः कीरीमाह्लादयति । अथ धेन्वी मुखमूर्ध्वाकृत्यांगजं निरीक्षते । सुतोऽचेतनरूपो दृष्टः । विरहव्याकुलो
जातः । श्रेष्ठी विलपति । करुणस्वरेण बाहं रोदितुं लग्नः । अहो संसारे कृत्रिमस्नेहः । यतः—

हे संकर मा सज्जसि, अह सज्जसि मा देहि माणुसं जम्मं ।
 अह जम्मं मा पिम्मं, अह पिम्मं मा वियोगं च ॥ १ ॥
 हा हा हीउ वज्जघडियं, घडियं वज्जेण वज्जसारित्थं ।
 वल्लहविओगकाले, जं न हुआ खंडखंडेहिं ॥ २ ॥
 पाणीत्तिणे वियोग, कादव जिम फाटे हियो ।
 तिमहीज माणस होय, साचा नेह पतीजीए ॥ ३ ॥

ततः श्रेष्ठी षड् षड् विलपन् ऊर्ध्ववदनं कृत्वा विहंगमं वदति—

जह तुम्ह सुई वल्लही, तह अहिओ महपुत्त । सुह विलसो तुम्हे विहु, मह बहु दुक्ख ज मित्त ॥ १ ॥

इत्यादिषड्विलपनेन कीरी कीरं वक्ति—“ येन नरेण मम द्राक्षादोहदो पूरितः तस्य महादुःखमस्ति । स्वामिन् तस्य सुत-
 जीवनोपायं कथय । परोपकारसिक्त उपकारं कुरु ” । शुको जल्पति—“ हे प्राणप्रिये श्राव्यलनालिकेत्यवाया नागस्य चेद् धूम्रं
 ददाति तदैतस्य धामः शरीरे प्रविशति । पुत्रोऽपि जीवति महानन्तरं नागोऽपि जीवति । एवं जीवनोपायो नान्यः ” । तच्छ्रुत्वा
 श्रेष्ठी शीघ्रं स्वीचारकात्रालिकेत्यवां समानीय धूम्रं कृत्वा पुत्रं सचेतनं कृतवान् । तदा स पुत्रः सावधानीभूय तरोरुत्तरितः । श्रेष्ठी

वारं वारं पुत्रमालिङ्गति । सहर्षं पुनः पुनश्चुवति । सुतेनोक्तं—‘आण ताताद्य केन कारणेन वारंवारं समालिङ्गनादिकं स्नेहं करोषि ?’ । श्रेष्ठिना सकलोऽपि पूर्वभूतवृत्तान्तः पुत्रस्य निवेदितः । तच्छ्रुत्वा पुनः पुनः सहर्षं स्नेहदृष्ट्या कीरं पश्यति । स्नेहेन कथयति—“भोः सत्त्वाधिकं यरोपकारकारकं मम प्राणदातः त्वमेवोत्तमोऽसि, त्वमेव मम प्राणाधारः, त्वयैव मम पुनर्जन्म दत्तं । अथाधुना मे वाक्यं श्रूयतां, भवता स्वेच्छया मद्भक्तानि फलानि नित्यमेव भक्ष्यन्तां । अस्य वाक्यस्य निश्चयं कुरु, येनाहमनृणीभवामि” । तद्वाक्यं श्रुत्वेन प्रतिपन्नं । तदा स कुमारः प्रतिदिनं मनोज्ञफलानि द्राक्षादाडिमफलादीनि कीरभक्षणार्थं दृक्षोपरि शुभपात्रे निवेशयति । कीरयुग्मं भक्षयति । स्वेच्छया क्रीडति । श्रेष्ठ्यादिजनाः सर्वेऽपि प्रीणयन्ति । अन्यदा श्रेष्ठिना क्रयणकमूल्यदर्शनार्थं सिंहलद्वीपे भृत्याः प्रेषिताः । श्रेष्ठी तु तत्रैव वने निवसितः । एकदा कनकश्रेष्ठी शरीरचिन्तानिवारणार्थं वारिभृतां ताम्रमयीं द्वारां गृहीत्वा गतः । तत्र वनमध्ये चैकस्मिन् प्रदेशे कृष्णोपलशिला पतितास्ति । तदुपरि ताम्रभाजनं मुक्त्वोत्सर्गार्थं समुपविष्टः । तदा ताम्रभाजनं सुवर्णमयं जातं । तद्दृष्ट्वा श्रेष्ठी विस्मितः । सहर्षवदनो जातः । तत्र पापाणे माभिज्ञानं कृत्वा स्वोत्तारकमन्मुखं चलितः । तदा पथि लघुपुत्रो दुर्विनीतो संमुखो मिलितः । हस्ते नीतभाण्डं स्पर्णमयं दृष्ट्वा सुतः प्रच्छति—‘आम तात कस्येदं भाण्डं ?’ । श्रेष्ठी वदति—‘न चात्मीयं’ । तदा स पुत्रः पश्चाद्गलितः । स्वनागभाण्डं क्व गतं ? सर्वत्र विलोकयति । अनुचरः पृष्टः । स वक्ति—‘श्रेष्ठी ताम्रपात्रं गृहीत्वोत्सर्गे गतः’ । तदा स शक्तिः, ‘हुं ज्ञातं, औपध्या नागपात्रं स्पर्णकृतं । अहमपि गवेपयामि’ । अन्यत्ताम्रभाजनं गृहीत्वा स तत्र पदानुसारेण जगाम । स्वबुद्ध्या चिन्तितवान्—‘किं करोमि ?’ । तदा चैको नवीनतरुदृष्टः । तत्पत्रजिग्राहयि-
पयोपानत्साहितः दृष्टुपरि चटितः । दुग्धशालाभवलब्धं करेण पत्राणि गृह्णाति । तावता दृष्टदधिप्रायेकेन भूमौ पातितः । तस्य दश-

ननु तदप्यं पतितं । विष्णो यदनाग्रे करं दत्त्वा पथादलितः । पित्रा दन्तपातकारणं पृष्टः स मौनमाधाय स्थितः । अन्यदा श्रेष्ठिना
शुकस्योक्तं—'भोः शुकराज रहःस्थाने समागच्छ, तव किञ्चित्प्राप्तव्यमस्ति' । तदा शुकनेोक्तं—'ओम्' । तदा वनमध्ये द्वावपि
गवौ । निर्व्यजने श्रेष्ठिनोक्तं—'भोः कीर पंडित बुद्धिविशारद त्वया पुरा यदुक्तं तत्सर्वं सत्यं जातं । स स्पर्धापापणो मया
प्राप्तः । अथ कथं तस्योपलस्य प्रतिमां कारयामि ?' । शुको वक्ति—'त्वं मम पूर्वमवमित्रं, तस्मात्तत्र कथयामि । पुण्या-
धिकं श्रूयतां । एनमुपलं गृहीत्वा प्रभाते सार्थयुतः प्रयाणं कुरु । दिनसप्तकानन्तरं इमामटवीमुल्लंघ्य स्वीयतां । अहमपि
मप्रियः सार्धं समेभ्यामि । पथादहं यथायुक्तं कथयिष्यामि' । ततः श्रेष्ठी तत्सम्यग् ज्ञात्वा प्रत्युपे सार्थयुतश्चाल । शुकोऽपि
मार्धं जगाम । दिनमसकैटवीं ममुल्लंघ्य सार्धो विश्रमितः । तदान्यवासरे रहसि श्रेष्ठिना शुकः पृष्टः—'भोः शुकराज
परममाणवल्लभ तवाज्ञा कृता । अथ किं कार्यं ?' स वक्ति—'एषा वल्ली दृश्यते । अस्याः प्रभावात्तव कार्यं भविष्यति । कथं ? अस्या
यत्स्याः पत्राणि गृहीत्वा पिंडीकृत्य नेत्रोपरि पट्टो बन्धनीयः । तत्प्रभावेण पतन्त्री चिह्नगमो भवति । पथादुड्डीय चटकपर्वते याति ।
तत्र गाल्मलिरुनाम्ना प्राद्वतलस्ति पद्मसास्यादफलः पट्वर्णपुष्पः । तत्पुष्पं च एकदेशे धवलं, पुनरेकदेशे रक्तं पुनरेकदेशे पीतं,
पुनरेकदेशे नीलं, एकदेशे इयामं मेघवर्णं च, मध्यभागे पञ्चवर्णं । ईदृशं पुष्पं तदद्भुतगुच्छं तदद्भुतकाष्ठं इत्यादि पञ्चांगं समानेयं । पश्चा-
न्मयं निवेदयिष्यामि' । एतच्छुश्रुत्वाञ्जुत्वा श्रेष्ठिना चिन्तितं—'सुमुखं पुत्रं प्रेषयामि' । पुत्रमाहूय भणति—'भो भद्रैतत्कार्यं
दत्तं नर दृढ' । तेनोक्तं—'प्रमाणं' । स पक्षीभूय चलितः । शुको मार्गं दर्शयितुं कियद्भूमिं गतः । मार्गे गच्छतस्तस्य शुकः शिक्षां
दत्त—'भोः मात्सिक तव मार्गे गच्छतो यत्र पर्वते विर्भटीगन्ध समायाति तत्र स्वीयतां । भूमावतीर्य नयनयोर्भेषजं छोट-

नीय । ततस्तत्तरोः पूर्वोक्तं तद्ग्राहं । पञ्चांगं गृहीत्वा शीघ्रं समागम्यतां ” । शिष्यां दत्त्वा कीरः पश्चाद्वलितः । पश्चात्स गरुडपक्षिरूपेणोडीय देववत्तस्मिन् शैले पञ्चाशद्योजनमाने गतः । गन्धानुमानसाभिज्ञानेन तं तरुं जानाति स्म । ‘ स एव निश्चयेन तरुः ’ । तत उत्तीर्य नेत्रयोर्भेषजं छोटयति । ततो नररूपं जातं । भेषजं गृह्णाति । ततथेतसि चिन्तयति—‘ केनोपायेनाथ स्वस्थाने व्रजामि ’ । इति विचिन्त्य चिन्तां प्रपन्नः स्वमुखे निःश्वासं मुञ्चति । तत्समयेऽकस्माच्च शुक्रयुग्मं समेतं । कुमारः सहर्षो जातः । शुक्रयुग्मं दृष्ट्वा महर्षेणोवाच—‘ एहि भोः कीरराज अत्रोपविश ’ । कीरस्तत्रोपविष्टः । कीरेण पृष्टं—‘ त्वं कः ? कुतः समागतः ? कथय ’ इति पृष्टे कुमारः सहर्षोऽवदत् । तेन कुमारेण यथास्थितः पूर्ववृत्तान्तः सकलोऽपि शुक्राग्रे निवेदितः । तदा तेन शुक्रेनोक्तं—‘ स शुक्रो मद् भ्राता । तच्छरीरे शुकीशरीरे च व कुशलमस्ति ? ’ । कुमारेणोक्तं—‘ तत्र तयोः कुशलमस्ति ’ । शुक्रेनोक्तं—‘ त्वया निःश्वासः कथं मुक्तः ? ’ । कुमरोऽवक्—‘ निःश्वासकारणं मे श्रूयतां, शुक्रवचनादत्राहमागतः, अथ कथं यास्यामि ? ’ । तदाशु शुकी समुडीय फलमेकमानीय शुक्रं प्रति ददाति—स्वामिन्नेतत्फलं प्राधूर्णिकाय देहि ’ । शुक्रेन तस्मै फलं दत्तं । कुमारेण गृहीत्वा पृष्टं—एतस्य फलस्य कोऽनुभावः ? ’ । शुक्रोऽवक्—‘ भो वन्द्यो श्रूयतां, ग्रीवायां फलवन्धनात् ग्रहरेणैकेन शतयोजनानि नभोमार्गे गम्यते, इदं फलप्रयोजनं ’ । ततः पुनरपि शुकी वदति—‘ स्वामिन् अयं वैदेशिको नरोऽपाधेयः, किञ्चित् श्वलं दीयते ’ । शुक्रः प्राह—‘ यथारुचि ’ । ततः सा शुकी समुडीय गिरिकोटरे रहःस्थाने रत्नभूमिं गत्वा चिन्तामणिरत्नं समानयत् । कुमाराय समर्पितं । इदं चिन्तामणिरत्नं, एतस्यानुभावाच्चिन्तितं कार्यं भवति ’ । इत्याकर्ण्य तत्फलं ग्रीवायां बध्वा शुक्रमुत्कलाप्य तत्स्थानाच्चलितः । जनकसमीपे गतः । तच्चिन्तामणिरत्नं तत्फलं च

पितुरग्रे मुक्तं । प्रभातः कथितः । पितुः प्रमोदोऽजनि । पित्रा रत्नप्रभायात्सर्वेषां सार्थजनानामशानपानखादिमस्वादिमभोजनैर्भोजन
कारित वस्त्राणि दत्तानि सर्वेऽपि संतोषिताः । दानं दत्तं कदापि न निष्फलं । यतः—

दारिद्र्यं न तमीक्षते न भजते दौर्भाग्यमालिंगति, नाकीर्तिर्न पराभवोऽभिलपते न व्याधिरास्कन्दति ।
दैव्यं नाद्रियते दुनोति न दरः क्लिश्यन्ति नैवापदः, पात्रे या वितरत्यनर्थदलनं दानं निदानं श्रियाम् ॥१॥

तेन श्रेष्ठिता बहुद्रव्यव्ययः कृतः । चिन्तामणिरत्नप्रभावात् मनोगच्छितं कार्यं सिध्यति । प्रतिदिनं सार्थजनान् पोषयति ।
दिनैकानन्तर श्रेष्ठी शुकराजमपृच्छत्—‘भोः कीरराज परोपकारसिक्क मम जिनप्रतिमाकुराणोपायं कथय’ । शुक्रोऽनोचत्—
“श्रेष्ठिन् त्वं एकाग्रमनसा शृणु । अस्मिन् गिरौ कन्दरासमीरे श्वेत्पलाशोऽस्ति । तं क्लृप्तं ममानीय नररूपं त्रिधाप तत्कण्ठे
फलं धार्यता । तच्छिरसि चिन्तामणिरत्नं स्थाप्यं । तदा म काष्ठनरोऽधिष्ठापकप्रभावात्प्रतिमां घटिष्यति । अन्यकाष्ठान्यानीय
काष्ठमयं गृहं कपाटसहितं कारय । तन्मध्ये तं स्पर्शपाषाणं नय । तत्र प्रतिमा कार्या । पश्चात्काष्ठनरस्य शाल्मलिकृतरोः दृगुमं
फलं (च) देहि । दृगुमफलरसाभ्यां प्रसरन्निलायाः प्रतिमाया आकारः कार्यः । तस्मिन् प्रस्तरे लोहं न लगति, ततः शाल्म-
लिकृतरक्ताण्डेन प्रतिमा घटितव्या । तस्य दृक्षस्य मञ्जर्यां प्रतिमाया ओषो भविष्यति । रहसि स्थाने प्रतिमा कार्या । तस्मिन्
समये यादिननिर्घोषादिना नाटकं कार्यं । तत्प्रभावेण तत्र महान् भाग्योदयो भविष्यति ” । श्रेष्ठी तच्छ्रुत्वा मुदितः सन् तथैव
जिनप्रतिमा कारयामास । स श्रीपार्श्वनानाथविनं निर्माय पूजामय यादिमहोत्सवं चकार । स्नातृगीतनृयादिकं करोति । तत्प्रभावेण
घरणेन्द्रपद्ममतीरेत्यादिदेवास्तस्य श्रेष्ठिनः सान्निध्यं कुर्वन्ति । उपलस्य खंडा यत्नेन स्थापिताः । तां प्रतिमां गृहीत्वा श्रेष्ठी

सिंहलद्वीपसन्मुखं चलितः । तदा शुक्लनोक्तं—‘अथाहं मदीयस्थाने व्रजामि’ । तदा श्रेष्ठिनोक्तं—‘शुकराज त्वं मम प्राणेभ्योजयि वल्लभः । त्वया गम बहूपकारः कृतः । त्वं कः ? देवो विद्याधरो वा ? तत्र स्वरूपं वक्तव्यं । क तत्र स्थानकं ? तत्सत्यं ममाग्रे निवेदय ” । तदा शुक्लनोक्तं—‘मदीयं स्वरूपं कियता कालेन केवली गुरुः कथयिष्यति’ । इत्युक्त्वा शुक्रः शुकीयुक्तः स्वकीयं देवरूपं कृत्वा स्वस्थाने देवलोकं जगाम । तत्र देवः आश्चर्यजनप्रासादेऽष्टाहिकामहोत्सवं कृत्वा स्वकीये विमाने सुखभागभूत् । श्रेष्ठिनो मार्गे गच्छतः सिंहलद्वीपसंमुखं क्रयाणकमूल्यदर्शनार्थं ये नराः पूर्वं प्रेषिता अभूवन् तेऽभ्येयुः । तैरुक्तं—‘स्वामिन् उत्सुकेन समागन्तव्यं क्रयाणकविक्रयेण बहुलाभो भविष्यति’ । इति श्रुत्वा मुदितः सन् अविच्छिन्नप्रयाणैः सिंहलद्वीपे गत्वा क्रयाणकविक्रयः कृतः । तत्र बहुद्रव्यप्राप्तिर्जिता । श्रेष्ठिनोपलखंडप्रभावात्तत्र बहुरं हाटकं कृतं । पश्चाद्दलितः शतयोजनानन्तरं चटुरपर्वतोऽस्ति । तत्र स्थित्वा कनकश्रेष्ठी स्नानाग्रा कनकपुरं नगरं वासयति । तत्र नवीनो दुर्गः कारितः नवीनावासाः कारिताः । तत्र निगसति । सार्धजनेनाऽपि तत्र निवासश्चक्रे । अन्या अपि पञ्चविंशतिग्रामा वासिताः । श्रेष्ठी तत्र नगरे महोत्सुगतोरणं चतुरशीतिमंडपैरलंकृतं प्रासादं मनोहरं कारयति । तत्र महोत्सवपूर्वकं शुभमुहूर्ते मिद्वियोगे श्रीपार्श्वनाथचिबं स्थापयामास । तत्र प्रतिदिनं स्नानादिकं कारयति । नाटकं कारयति ।

इतश्चैकदा वैतादृगधिपतिर्मणिचूडविद्याधरेध्वरोऽष्टापदतीर्थे आश्चर्यजनयात्राकृते निर्गतः । नन्दीश्वरद्वीपे जिनात्मस्कृत्य सिंहलद्वीपे समागतः । तत्रापि जिनमभिनम्य पश्चाद्दलितः । चटकपर्वते तद्वामोपरि विमानेन गच्छतस्तस्य विमानं न चलति । तदा तेन विद्याधरनृपेण चिन्तितं—‘केन हेतुना मदीयं विमानं न चलति ?’ । तदा तेन प्रज्ञप्तिविद्याधिष्ठायिकायाः

पृष्टं—मातम विमानं कथं न चलति ? तदा तयोक्तं—‘ भो नृपात्र नरीनपार्श्वजिनविवन्दनं विना कथं तव विमानं चलति ? ’ तदा
 तद्वृत्त्या विमानादुत्तीर्य जिनपूजनवन्दनकृतेऽथ उचरितः । तदा पवित्रीभूय जिनपूजनं चक्रे । तस्यांगुलिकायां स्वर्णमुद्राऽस्ति ।
 स्पशोपलजिनविवस्पर्शनात् मुद्रा षोडशवर्णिका जात । तेन विमृष्टं—‘ इयं मुद्रा चतुर्दशवर्णिका षोडशवर्णमया जाता
 तञ्जिनदलमभावः ’ । एवं विचार्य तां जिनप्रतिमां ‘ गृहीत्वा चलितः । तद्वृद्ध्वा जनाः सर्वे पृष्ठे धाविताः । युद्धमारब्धं ।
 तत्समयेऽकस्मात्सिंहलाभीशो राजा रावणः समागतः । मासं यावद्युद्धं कृत्वा रावणेन विधाधराः सर्वे श्राप्तिताः । रावणस्त-
 ज्जिनविवं लात्वा लंकायां जगाम । तत्र प्रासादे श्रीपार्श्वजिनमूर्तिं पूजां नाटकादिकं प्रत्यहं करोति । पञ्चाशद्वर्षाणि
 जातानि । एकदा रावणः श्रीपार्श्वजिनाग्रे स्वयं नृत्यं करोति । मन्दोदरी गायति नृत्यति च । तत्समये रावणस्य करे वाद्यतंत्री
 झटिता । रावणेन स्वकरात् लसा कर्षिता, तया तंत्री संधिता । भावानृत्यं न भग्नं । तत्र जिनपूजाभक्तिप्रभावाद्वावणेन तीर्थ-
 करगोत्रमुपाजितं । जिनभक्तिप्रभावात् पद्मावतीवैरोद्याजितपलादिदेव्यो रावणस्य करपीडां निवारयन्ति । तस्यां निशायां प्रति-
 माधिष्ठायकेन रावणस्य स्वप्नं दत्तं—‘ मां मत्स्थाने मुञ्च ’ । तदा रावणस्य बदरी नाम दासी अस्ति । सा त्वापन्नसत्त्वा-
 स्ति । गर्भस्य त्रयोविंशतिवर्षाणि जातानि सन्ति । रावणेन तस्यै प्रोक्तं—‘ एतद्विवं चटकपर्वते मुञ्च ’ । सा श्रीजिनविवं
 गृहीत्वा प्रासादे प्रतिमां संस्थाप्य प्रत्यहं जिनमूर्तिं करोति । तत्प्रभावात्तस्याः सुतप्रसवोऽभवत् । तस्याभिधानं केदार इति
 दत्तं । स जन्मवैराग्यवान् जातः । यौवनं प्राप्तः । रावणेन तस्य केदारस्य भाग्योदयाच्चटकपर्वतस्य राज्यं दत्तं । पञ्चविंशति-
 ग्रामाणामधीशो जातः । कनकश्रेष्ठी प्रधानो जातः । बहूनि पुण्यानि करोति । तदा श्रीरामचन्द्रेण रावणो विनाशितः । जिन-

भक्तिप्रभावात् केदारस्य राज्यं न गृहीतं । केदारस्य सुखमनुभवत एकदा केवली गुरुः समासार्षीत् । कनकश्रेष्ठिकेदार-
राजौ गुरुवन्दनार्थं जग्मतुः । गुरुणा देशना दत्ता । धर्मं श्रुत्वा श्रेष्ठिना शुक्रस्वरूपं पृष्टं—‘ भगवन् स कः शुक्रः, येन मम प्रति-
माकरणे शिक्षा दत्ता ’ । गुरुणा श्रोत्रं—“ श्रूयतां, अयं तव प्राग्भवमित्रं । एकदा सौधर्मदेवलोके सौधर्मसभायां सौधर्मन्द्राग्रे
नाटकं जायमानमस्ति । तत्र भरतसंगीतोक्तपदपञ्चाशकोटितालमेदे देवगंधार १ बंगाल २ श्रीराग ३ कौशिक ४ हिंदोल ५
दीपक ६ मधुमादन ७ श्याप ८ घोरा ९ सोहग १० अधरास ११ भाणवल्ली १२ ककुभा १३ सिद्धांगादिदेवरागैः षट्-
त्रिंशत्सहस्रमितैश्च भद्रावलीकनाट्यं १ सूर्यावलीकनाट्यं २ चन्द्रसूर्योद्गमनं नाट्यं ३ तारकोद्गमननाट्यं ४ ह्यननाट्यं ५ गजनाट्यं
६ पद्मावतीनाट्यं ७ वल्लीनाट्यं ८ तरुनाट्यं ९ कुसुमनाट्यादिदेवनाटकैर्नाटकं जायमानमस्ति । तदा तस्येन्द्रस्य मित्रद्वयं समु-
पविष्टमस्ति अमिततेजा अनन्ततेजाश्च । अन्येऽपि देवास्त्रोपविष्टाः नाटकं विलोकयन्ति । तदा तस्यां सभायां अञ्जनम्नी इन्द्रस्य
पट्टराज्ञी नाट्यविलोकनार्थं समुपविष्टास्ति । तदा तस्य मित्रद्वयस्याञ्जूपट्टराज्ञ्या सह दृष्टिरागो जातः । तदाऽञ्जुः ताभ्यां सह
क्रीडाकरणार्थं वाटिकायां गता । ते त्रयोऽपि तत्र क्रीडां कुर्वन्ति । तद्दुश्चेष्टितमिन्द्रेण ज्ञातं । इन्द्रोऽपि तत्र जग्मिमान् । तद्दुश्चेष्टितं
दृष्ट्वा चुकोप । इन्द्रेणोक्तं—“ आः पापिष्ठी, युवाभ्यां किमिदमसमजसं समारब्धं ? युवयोः किं वदामि । शपं ददामि शुक्ररूपेण
मनुष्यलोकेऽङ्गनया सह स्थातव्यं ” । देवाभ्यामुक्तं—“ स्वामिन् कदा श्यापानुग्रहः ? ” । सुरेन्द्रेणोक्तं—“ यदा युवयोर्मित्रं देव-
श्च्युत्वा कनकश्रेष्ठिनाम्ना व्यवहारी अउतरति, स यदा स्पर्शपापणस्य प्रतिमां कारयित्वा पूजयिष्यति, तदा युवयोः शापमोक्षः ” ।
तौ तथेति कृत्वा मनुष्यलोकं शुक्ररूपेणागतौ । ततोऽष्टवत्वारिंशत्सहस्ररूपैः स देवच्युत्वा त्वं समुत्पन्नः । तेन शुकेन तव प्रतिमा-

करणशिक्षा दत्ता । अयं सकलोऽप्युपायः शुक्रविलसित एव । पञ्चाच्छुक्रः सभायः समित्रो नन्दीश्वरद्वीपे गत्वा शुक्ररूपं त्यक्त्वा देवरूपं कृत्वा नन्दीश्वरद्वीपेऽष्टाहिकामहोत्सवं कृत्वा प्रथमदेवलोके स्वकीयामृतसागरनाम्नि विमाने गत्वा सुखभागभूत् ” । तदा कनकश्रेष्ठी गुरुरूपदिष्टा देशना श्रुत्वा वैराग्यमापन्नः । केदारनृपोऽपि वैराग्यमापन्नः । द्वावपि दीक्षां जगृह्यतुः । निरतिचार चारित्र प्रविपालयति । पर्यन्तेऽनक्षनं विधाय पञ्चमे ब्रह्मदेवलोके दशार्णवायुपौ सुरौ जातौ । ततो महविदेहे सेत्स्यतः । तत्तीर्थमधुना परशानसैन्यगृहीतं । इति बहरीकेदारचरित्र ॥

भो भो भव्यजना यथा रावणेन जिनपूजया तीथकरगोत्रमुपार्जितं तथाऽन्येऽपि जीवाः स्वर्गापिर्गपदवी प्राप्नुयन्ति । सा पूजा त्रिविधाऽस्ति पुष्पाक्षतस्तोत्ररूपा । तत्रादौ पुष्पपूजा जीवाना विशिष्टफलेहेतवे भवति । यतः—

देशाधीशो ग्राममेकं ददाति, ग्रामाधीशो क्षेत्रमेकं ददाति ।
क्षेत्राधीशः सेतिकां संप्रदत्ते, सार्वस्तुष्टः स्वं पदं संप्रददाति ॥ १ ॥

पुष्पपूजनया वयस्सेनकुमारस्य राज्यपदवी जाता । तथाहि—

॥ अथ वयस्सेनकथा ॥

अस्त्यत्र भस्तक्षेत्रे सर्वत्र प्रसिद्धं ऋषभाख्य पुर । समृद्ध्या राजितं प्रासादश्रेण्या भ्राजितमस्ति । तत्र गुणसुन्दरो नाम्ना

नृपोऽस्ति । न्याये राज्यं पालयति । तत्र परमश्रद्धावान् श्रेष्ठाचारविचारवान् अभयंकरश्रेष्ठी वसति । स जिनभक्तः परमश्रद्धाः । कुशलमती तस्य प्रियाऽस्ति । साप्यहोर्निशं देवपूजादानसामायिकप्रतिक्रमणादीन्यगण्यानि पुण्यानि करोति । तस्य श्रेष्ठिनः कर्मकरौ द्वौ स्तः । तामपि भद्रप्रकृती । एकस्तु गृहकर्माणि करोति । अपरस्तु गाश्चारयति । अन्यदा तौ मिथो वार्ता चक्रते—“आवयोः स्वामी श्रेष्ठी धन्यः । यस्य प्राचीनसुकृतादिदानीं सुखसमृद्धिः, भाविभवे त्वैहिकपुण्यप्रभावात्सुगतिर्भविष्यति । आयां तु दरिद्रौ अकृतपुण्यकौ । नचेहलोकसुखं न च परलोकसुखं । यतः—

अदत्तभावाच्च भवेद्दरिद्रं, दरिद्रभावात्प्रकरोति पापम् ।

पापप्रभावान्नरके व्रजन्ति, पुनरेव पापी पुनरेव दुःखी ॥ १ ॥

मनुष्यभवं निष्फलं निर्गमयावः ” । इति चिन्तयन् नौ तौ ज्ञात्वा श्रेष्ठिना चिन्तितं—‘इमौ धर्मयोग्यौ’ । एकदा चातुर्मासिकदिने श्रेष्ठी तयोर्जगाद—‘अहो युवां जिनेशितुः पूजनाय मत्सार्थे समागच्छतं’ । तौ श्रेष्ठिना सह चैत्थे गतौ । श्रेष्ठी शुद्धभावः परिश्रवत्नः श्रीजिनेन्द्रपूजां करोति । तदा श्रेष्ठिना प्रोक्तं—‘युवामपि जिनपूजनं कुर्वतम्’ । तदा तावृचतुः—‘यस्य पुष्पाणि तस्यैव फलं भवेत्, अस्माकं वेष्टिरेव’ । तदा श्रेष्ठिनोक्तं—‘युवयोस्तु स्वल्पमपि किञ्चिदस्ति न वा’ । तयोर्मध्ये गोपालो जगाद—‘मम वस्त्रान्यले पञ्च कपर्दिकाः सन्ति’ । श्रेष्ठिनोक्तं—‘वत्स त्वं पञ्चकपर्दिकानां पुष्पाणि गृहाण, जिनेन्द्रं भावेन पूजय’ । स शुद्धभावेन जिनेन्द्रं पूजयति । द्वितीयेन चिन्तितं—‘एतस्यैतान्मात्रमध्यस्ति, मम पार्श्वे तु किञ्चिदपि नास्ति’ । इति

नित्यन् रोदितुं लग्नः । ततो जिनेन्द्रं पूजयित्वा श्रेष्ठी ताभ्यां युक्तो गुरुमन्दनाय ममेतः । तत्र देशनां शृणोति । प्रत्याख्यानकरं नमद्राक्षीत् । गुरोः पाथे पृष्टे—‘एतेन किं क्रुते?’ गुरुरप्याह—‘भो भद्र अद्यामुना पौष्यं तपः क्रुतं । अयं च तस्यांगी-
कारः’ । स इत्याकर्ण्य उपयत्सं चकार । श्रेष्ठिना मह गृहं गतः । ततो भोजनवेलायां स्थालिकायां भक्तं परिवेषग्य द्वारे संस्थितो मनसि दृश्यौ—“यदि मत्पुण्यैः कोऽपि मुनीन्द्रः समभ्येति तदाहं तस्मै ददामि । येन कारणेन श्रेष्ठिगृहे कार्यं कृत्वा मया न्नमर्जितं” ।
तस्येति चिन्तयतोऽस्मान्मुनिः समागतः । स सर्वं तद्भोज्यं मुनये ददौ । श्रेष्ठी तद्वीक्ष्य मुदितः । श्रेष्ठी तस्यान्यभोजनं पर्यवेपयत् ।
तेन कर्मरूपेणोक्तं—‘अद्याहमुपोषितः’ । श्रेष्ठिनोक्तं—‘पूरं कथं गृहीतं?’ । सोऽगदीत्—‘ताव मया गृहकार्यं कृत्वा भोजनं
मदीयं कृत्वा मुनये दत्तं’ । ततः श्रेष्ठी मपि ज्ञेयं तुष्टः । तयोर्मत्सत्यं कुरुते । चैत्ये तौ प्रत्यहं यातः । मुनिमन्दनं कुर्वति । नमस्कार-
गुणनं विदधाते । धर्मस्य महद्वर्णां कुर्वति ॥

इतश्च शूरसेनाख्यो नृपतिः कलिगणेशाधिपतिः दायादापहृतराज्यश्रीः कुरुदेशं गतः । तत्र हस्तिनापुराधीशस्याचलसमीपे
गतः । तेन पञ्चाग्रद्रामा दत्ताः । स सुकृष्णराहे ग्रामे निवसति । तस्य निजयादेवी भार्यास्ति । तौ कर्मकरौ विपद्य तस्याः
तृभान्मातरतां । दानदातृभ्यो जीमः प्रथमोऽमरसेनाख्योऽभूत् । जिनार्चको जीमः पश्चात् वयरसेनाभिधोऽनुजोऽभूत् । प्राच्य-
पुण्यानुभागतो रूपयिद्यादिगुणीशौ स्वल्पचामरैर्वधुधाते । राजहंसाक्षि मर्क्षेपां हर्षं वितेनतुः । तयोरुपरि जयाख्या सपत्नी जननी
द्वेयं रहते । यतः—

तिथ्यराण पटुत्तं नेहो वलदेववासुदेवाणं । साचक्षीणं वयरं तिन्निवि गुरुआइ गुरुआइ ॥१॥

एकदा तयोः पिता शूरसेनो नृप एकस्मिन् ग्रामे कार्यार्थं गतः । तौ गेटिकाकन्दूक्रीडां कुर्वाणौ स्तः । तदाऽपरमाता जया गृहस्योच्चमालके चोपविष्टास्ति । तौ रममाणौ सा पश्यति । इतश्च कन्दुकः समुच्छलन्नपरमातुर्मालिके पतितः । तथा गृहीतः । वयरसेनोऽनुजः तं कन्दुकं याचितुं जयासमीपे गतः । तदा तथा कन्दर्पवितारं कुमारं दृष्ट्वा तदग्रे कामार्थे हावभावः कृतः । वयरसेनेनोक्तं—‘मातरेतदसमञ्जसं’ । स बाढं तस्याः पादयोर्निपत्य कन्दुकं गृहीत्वा भ्रातुरग्रे समागत्य मातुर्वचनं यथास्थितं कथितवान् । क्रीडां कृत्वा भोजनाय प्रवृत्तौ । सा जया स्वकीयवस्त्रस्य खंडं खंडं कृत्वेष्यया मञ्चे सुप्ता । इतश्च नृपः कार्यं कृत्वा स्वग्रामे समागतः । राज्ञीगृहे समागात् । सा राज्ञी वल्लभत्वेन पृष्टा । साऽवक्—“स्वामिन् तव पुत्राभ्यामहं क्षोभिता । मया स्वशक्त्या शीलं कष्टेन रक्षितं । मम गात्रं नखैर्वल्लूरित । मदीयां वराणि वलेन स्फाटितानि विलोकयतु” । राजा तदलीकवाक्यैर्भृशं रुष्टः । ‘एतौ दुष्टौ पापिष्ठौ धृष्टौ मारयामि’ । इति विचिन्त्य चंडमातंगमाकार्यं भूपतिरादिदेश—‘भोः चंड ग्रामबाह्यस्थयोः क्रीडां कुर्वाणयोः पुत्रयोः शीपे छिन्ना समानय’ । मातंगोऽचिन्तयत्—‘बहुगुणशालिनोस्तयोः कुमारयोः पिता कथं कुपितः । अधुना प्रस्तावोचितं ब्रुवे । इति विचार्योवाच—‘देवादेशः प्रमाणमेव’ । ततः स कुमारपार्थं गत्वा सर्वं कथयामास । ताभ्यां भणितं—‘भो भद्र तातसमीहितं शीघ्रमेव कुरु’ । ततः पुनर्निपादेन सगद्गदं तौ प्रार्थितौ—‘युवां मयि प्रसद्य क्षीघ्रं देशान्तरं वेगेन यातं’ । कुमारवृचतुः—‘नृप-स्त्वां सकुडुवं हनिष्यति’ । पुनश्चांडालेनोक्तं—‘उपायेन स्वं रक्षिष्यामि, युवाभ्यां मा विलंब्यतां’ । तेनेत्युक्तौ पादचारैर्णकां

दिशं प्रति चलितौ । निपादोऽपि मृन्मये शीपे कृत्वा लाक्षरंगेण विलिप्य सायं रात्रः पुरो गतः । तुरगौ समर्प्य मस्तके दूरेण दर्शयित्वा जगाद् । ' अवधार्यतां स्वाम्यादेशः कृतः ' । नृपोऽप्याह—'ग्रामाद्वहिर्गताहिते शीपे कुरु ' । इत्युक्त्वे मातंगेनोक्तं—'तथैव करोमि ' । मातंगः स्वगृहे गतः । सा दृष्टा रात्री तुष्टास्तीव हृष्टा । चिन्तितं च—' शुभं कृतं एतौ व्यापादितौ ' ॥

अथ तौ राजपुत्रौ साहसिकौ अविच्छिन्नग्रयाणकैः कियद्भिर्वासिरैः क्रमेण महाटव्यां प्राप्तौ । सा महाटवी कीदृश्यस्ति ?

एकतः शालहिंतालप्रियालसरला द्रुमाः । एकतो नागपुन्नागलविंगागरुचन्दनाः ॥ १ ॥

क्वचिच्चिचाम्रजंवीराः कपित्थाश्चरथजंतवः क्वचिद्वकुलकंकोलपाटलाशोकचंपकाः ॥ २ ॥

क्वचिन्नयग्रोधमन्दारपिचुमन्दहरीतकाः । चंपकाशोकपारिष्कप्रमुखाः सन्ति वृक्षकाः ॥ ३ ॥

यंत्रंभमहिपव्याघ्रसिंहचित्रकशूकराः भूतप्रेतपिशाचाश्च यत्र क्रीडन्ति स्वेच्छया ॥ ४ ॥

अथ तौ कुमारौ तस्मिन् वने समागतौ । तत्र क्षुधासंतापहारिणः सहकारतरोस्तले विश्रमन्तुः । तत्रामलैर्नदीजलैः सहकारस्य मत्फलं प्राणयुतिं तौ चक्रते । तयोस्तत्रस्थयोगलद्भ्युतिर्मानुरस्तं प्राप । भो जना विलोकयन्तु दिनान्ते सूर्यस्यापीदृशी दशा भवति, अन्यस्य तु का कथा ? । आरक्तवती संध्यापि ग्रथीणा रात्रिः प्रकटीवभूव । अपरांघ्रौ तु सूर्यो निःशेषं ममज्ज । स-रोवरेषु पद्मश्रेणिः मंकीचं प्राप । विमलात्ममित्रनाशे यतः कारणाद् दुःखं जायते । नममि तारकाः प्रादुर्चभूवुः । सर्वत्र तमसः प्रसरो जातः । तौ कुमारौ तत्रैव महाकारतले निशायां स्थितौ । अथ तस्मिन् समये वयरसेनोऽनुजभ्राता ज्येष्ठमहोदरममरसेनमपृच्छद्—

‘भो भ्रातः तातरोपस्य कारणं न ज्ञायते’ । ज्येष्ठोऽवादीत्—“ वत्स न जानामि तातरोपस्य कारणं, परंतु मनसेति ज्ञायते इदमपर-
मातुर्विजृम्भितं ” । लघुवभाण—‘ततोपि किमलीकैर्वाक्यैः प्रत्येति ’ । पुनर्ज्येष्ठोऽप्युच्ये—“ वत्स मुग्धस्त्वं, महिला कूटमन्दिरं
अलीकमपि जल्पति, रागांधुबुद्धयः पुमांसः स्त्रीवचनं कूटं सत्यं मन्यन्ते । गंगावालुकाया मानं वार्धजलमानं महागिरेस्तोलनं मति-
मन्तो विजानन्ति । परं तु महिलायाः कूटपारं न जानन्ति । तथावयोरुपकारिणी जाता, तथा सकलैयं मही दर्शिता ” । एनां
वार्तां तयोः प्रकुर्वाणयोरमरसेनस्य निद्रा समागता । वयसेनस्तु पुनः पुनः वामदक्षिणवीक्षणं कुर्वन् जागर्ति । अत्रान्तरे कीर एकश्चा-
ब्रष्टक्षे स्थितः कृपयार्द्रमनाः स्पष्टं निजप्रियां भगतिं स्म—‘ हे प्रिये इमावुभौ नरा योग्यौ स्थितौ, एतयोः किमप्यातिथ्यं
क्रियते ’ । कान्तया भगितः—“ नाथ त्वया शुभं कथितं । सुकूटपर्वतगूढगह्वरे निजविद्याभियुक्तवीजौ सहकारौ विद्याधरैरारोपि-
तौ । आवयोः शृण्वतोस्तैस्तयोर्माहात्म्यं कथितं एकस्य फलं यो भक्षयति तस्य राज्यं सप्तमे दिने स्यात् एवं द्वितीयाव्रतरोः फलवीजं
यस्योदरे तिष्ठति तन्मुखत्वात्प्रातर्गह्वरे दीनारशतपञ्चकं पतति । हे कान्त त्वयाप्याकर्णितं तद्वचः । आवां चैकैकं फलमानीयानयोर्दद्वः ।
परोपकारकरणेऽन्तारः श्लाघ्य एव । यतः—

त एव दिवसाः श्लाघ्या यत्रोपक्रियते परः । शेषास्तु निष्फला ज्ञेया ध्रुवं मूढत्वहारिताः ॥ १ ॥

आदित्याय तमः स्पष्टं मेघाय ग्रीष्मशोषता । मार्गश्रमस्तु वृक्षाय श्रेष्ठाः परोपकारिणः ॥ २ ॥

न सरोवर जल पिये, न तरुवर फल खाय । दातारांको षट्तीयो, पर उपकारे थाय ॥ ३ ॥

शुकेन शुक्या अग्रे प्रोक्तं—‘ प्रिये त्वयाऽहमधुना साधु स्मारितः ’ । इत्युदित्वा तौ मुकुटपर्वते गतौ । तत्सर्वं वयरसेनोऽ-
 श्रौषीत् । तौ पश्चिणौ सहकारफलद्वयं पर्वतादानीय वयरसेनाग्रे मुमुचतुः । तद्वचनात्तयोः फलयोर्भेदं ज्ञात्वा फलद्वयं गृहीत्वा कटौ
 न्यधात् । स मनसि दध्यौ—‘ किं सत्यमसत्यं वा ? । स्वयमेव ज्ञास्यते ’ । अथ वयरसेनो निशाघे ज्येष्ठं जागरयित्वा निद्रायाः सुखं
 गृह्णाति । सूर्योदये तावुभौ ततः स्थानात्प्रस्थितौ । मार्गे सरः समायावं । तत्र सुखशुद्धिं चक्रतुः । वयरसेनः फलप्रभावमकथयन् ज्येष्ठ-
 भ्रातुः राज्यकरं फलं ददौ । स्वयं चान्यत्फलं भक्षयामास । पुनस्यो चलितौ । द्वितीयेऽऽ प्रातः प्रच्छन्नीभूय गंह्यं करोति । फल-
 प्रभावात् पुरस्ताद्दीनारशतपञ्चकं पतितं । ततो ज्येष्ठवन्धुना सह वयरसेनो भोजनतांयूलादिना स्वेच्छया सुखमनुभवति । ज्येष्ठेन पृष्टं-
 ‘ तव द्रव्यं कुतः ? ’ । स ऊचे—‘ भांडागारात्मया सार्ये गृहीतं ’ । क्रमेण तौ सप्तमे दिने काञ्चनपुरासन्नवने गतौ श्रान्तौ । तदै-
 कस्य तरोर्मूलेऽग्रजः सुप्त्वाप । यतः—

श्रान्तानामलसानां च निद्रा हि परमं सुखम् । अतः परं सुखं नास्ति संसारे च जगत्त्रये ॥ १ ॥

वयरसेनः पुरमध्ये भोजनादिसामग्रीग्रहणार्थं गतः । तस्मिन् समये तत्र पुरेऽपुनो राजा शूलयोगान्मृतः । ततो हस्त्यश्चकलश-
 न्छत्रचामरलक्षणवस्तुपञ्चकं देवाधिष्ठितं पुरे बंभ्रमीति । राज्यधरं नरमन्वेपयन् बहिर्गत्वाऽमरसेनस्य कुमारस्य सहमा कलशो दालितः
 गजहयाभ्यां हेपितं, गजेन स्वशुण्डया मस्कोपरि च्छदं निस्तृतं, चामराभ्यां च वीजितः । तदाऽमरसेनो दिव्यवेपथरो गजस्कन्धा-
 रूढो मंत्रिसामन्तनागैः प्रणम्याभिनन्दितः जयजयारावं शृण्वन् पुरे प्रविश्य नीत्या राज्यं करोति । वयरसेनोपि तस्य शुद्धिं लब्ध्वा
 मनसि दध्यौ—“ चेज्ज्येष्ठभ्रात्रा ममागमनं न प्रतीक्षितं, तदाहं तस्य पार्श्वे किं यामि । यतः—

वरं वनं व्याघ्रगजेन्द्रसेवितं द्रुमालये पुष्पफलांबुभोजनम् ।

तृणेषु शय्या वरजीर्णवल्कलं न बन्धुमध्ये धनहीनजीवितम् ॥ १ ॥

अतः कारणात्तत्राहं भ्रातुः सकाशे न यामि । यदि यामि तदा सोदरत्वात् पञ्चसप्तादिकं ग्रामं ददाति । तद्युगान्तेऽपि नाहं गृह्णामि । तेन गृहीतेन किं ? यतः—

पौरुषाकारयुक्तस्य नीचवृत्तौ कुतो रतिः । मत्तेभकुम्भनिर्भेदी केसरी तृणमत्ति किम् ॥ १ ॥

दीनमुक्त्वा परं नत्वा लह्मीकृत्य यदुच्यते । जीवितेन तु किं तेन जीवितान्मरणं वरम् ॥ २ ॥

ममापि राज्यमस्ति ” । इति विचिन्त्य तत्र भुक्त्वा नगरमध्ये स्थित्वा मगधालयपण्यस्त्रिया गृहे धनस्येच्छया विलसति । नृपेणापि नगरे भृशमन्येषिनः, परं कुत्रापि न दृष्टः । ततो राजा राज्यचिन्ताव्यग्रोऽभूत् । वयस्सेनोऽपि त्यागभोगपरायणः सन् गीतद्युतेष्ट-गोष्ठ्यादिधिर्नोर्दिनान्यतिग्राहयति । कदा कदापि काव्यशास्त्रकथादिभिर्दिनानि निर्गमयति । नाट्यसंगीतगानादिकैश्च दिनानि यान्ति । गीतशास्त्रविनोदैश्च कालो गच्छति धीमताम् । व्यसनेन हि मूर्खाणां निद्रया कलहेन च ॥ १ ॥

एवं सुखेन कालो याति । अन्यदा कुट्टिनी मगधां ग्रीचे—“ हे वत्से तव प्रियो महादानेश्वरो महाभोगी, पृथिव्यां कोऽपीदृशो नान्योऽस्ति । किं च व्यवसायं राजसेनादिकं किं (कं) चित्र करोति । कदापि हि अर्थव्ययं भूयांसं करोति । तद् द्रव्यं कुतः ?

तत्पृच्छयतां ” । मगधाप्याह—“ हे मातः प्रश्नेनानेन किं ? अस्माकं द्रव्येण कार्यं । तद्द्रव्यं चैष बहु बद्ध पूरयन्नस्ति । प्रश्नेन किं ? ” । अक्षया प्रोक्तं—“ तत्तु मर्त्यं, तथापि प्रष्टव्यं ” । अन्यदा मगधा निशायां वयस्सेनं पप्रच्छ—“ स्वाभिन् राज्यसेवावाणिज्यादिकं विना युष्माकं द्रव्यप्राप्तिः कुतः ? ” । वयस्सेनो मुग्धत्वात् सहकारफलस्य ग्रभामचीकथत् । यतः—

प्रायेण पुंसः सरलस्वभावो रंडास्तु कौटिल्यगुणप्रयुक्ताः ।

यथाः प्रकीर्णा न भवन्ति शालयस्तथैव नीचः प्रकृतिं न मुञ्चति ॥ १ ॥

कुट्टिनी तज्ज्ञात्वा सहकारफलजिघृक्षया भदनफलपनथीपरिवेषणभक्षणाद्वमनमकारयत् । तत्फलबीजं यमनमध्याद् गृहीत्वाऽक्षया भक्षितं, तज्जठरे गतं घृथाऽभूत् । अथ वयस्सेनस्तत्फलाभावात् कुतो ददाति ? ततः स आर्तध्यानं करोति । अनयाऽङ्गया पापिण्या कपटं कृतं । एकदा ‘ अद्य देवीपूजां करिष्यामीदृशः कारणाच्चया बहिर्गन्तव्यं, ’ अनेन मियेण गृहाद्बहिः कर्पितः । पराभूत इव स्वमनादरं वीक्ष्य बहिर्ययौ । अत्याकुलितधित्ते चिन्तयति—“ सर्वे समीहितं द्रव्येण भवति । द्रव्याभावाद्बहं किं करोमि ? फ गच्छामि ? । पुनः पुनश्चिन्तयति—

यस्यास्ति वित्तं स नरः कुलीनः स पंडितः स श्रुतिमान् गुणज्ञः ।

स एव वक्ता स च दर्शनीयः सर्वे गुणाः काञ्चनमाश्रयन्ते ॥ १ ॥

अथ दैवमेव शरणं । यतः—

भग्नशस्य करंडपीडिततनोग्लानिन्द्रियस्य क्षुधा कृत्वाखुर्विवरं स्वयं निपतितो नक्तं मुखे भोगिनः ।
तृप्तस्तपिशितेन सत्वरमसौ तेनैव यातः पथा स्वस्थस्तिष्ठति दैवमेव शरणं वृद्धौ क्षये चाकुलम् ॥ १ ॥

एवमेव दिनं नीत्या विलक्ष्यदनो भ्रमन् संख्यायां शून्यमना नगराद्वहिर्निर्गतः । तत्र श्मशाने शून्यकुले निशायामवसत् । यत्र घूकाः पूत्कारं कुर्वन्ति, शिवाः फेत्कारं कुर्वन्ति, ध्यापदाः स्वेच्छया क्रीडन्ति, राक्षसाः क्रीडन्ति, वेतालाः प्रेता अट्टाट्टाहासं कुर्वन्ति, एवंविधे श्मशाने निर्भयं तस्यौ । घनघातैः किं वज्रं भिद्यते ? । उन्निद्रो निश्चलस्तस्यौ । यतः—

उद्यमे नास्ति दारिद्र्यं जपतो नास्ति पातकम् । मौनेन कलहो नास्ति नास्ति जागरणान्द्रयम् ॥ १ ॥

अथ निशीथसमये तत्र चौराश्चत्वार आगताः । शुभवस्तुकृते परस्परं विवदन्ति । कुमारेण चौरसंज्ञा कृता । तस्करैस्तं तस्करं ज्ञात्वा तत्राहूय स पुरस्तादुपवेशितः । तेषामग्रे कुमार आह—‘भो बान्धवाः कथं विवदथ यूयं ? ’ चौरैः प्रोक्तं—“ भो बान्धव विवादस्य कारणं शृणु, पादुकादंडकंथारूपवस्तुत्रयं वर्तते । वयं चत्वारः । तस्माद्विभागोऽपि कर्तुं न शक्यते ” । कुमारोऽप्याह—‘ असारवस्तुनि को वादः ? ’ । तैरुच्ये—‘ मुग्धस्त्वं, न वेत्सि, अमूल्यं वस्तुत्रयमस्ति ’ । कुमारेणोक्तं—‘ तर्हि कथ्यतां ’ । एकेनोक्तं “ वन्धो शृणु, अत्र श्रेतवने केनचित्सिद्धपुरुषेण महाविद्या साधिता । सा महाविद्या पद्भिर्मसिः सिद्धा । सा विद्याधिष्ठायिका एतानि वस्तूनि ददौ । अस्माभिर्हरयित्वा तं सिद्धपुरुषं व्यापाद्य वस्तूनि गृहीत्वाञ्च देवकुले वयं प्राप्ताः । अस्याः कंथायाः प्रस्फो-

दथमानायाः प्रतिदिनं दीनारशतपञ्चकं पतति, दण्डप्रभावात्संग्रामे जयो भवति, पादुकयोः पादयोन्यस्तयोः सतोः नभोमार्गेण चिन्ति-
 तास्पदे गम्यते ” । तच्छ्रुत्वा कुमारो हृष्टः स्माह—“ भवद्भिरधृतिर्नो कार्यो, अहमधुनैव भवतां विवादं निर्धारयिष्यामि । ग्रयं चतु-
 दिक्षु क्षणमेकं दूरे गत्वा तिष्ठत । यदाहं विचार्ये समाकारयामि तदा यूयमागच्छत ” । तैस्तथा कृतं । कुमारः कथां स्कन्धे
 निधाय करे दण्डं धृत्वा पादयोः पादुके कृत्वा पुरान्नर्ययौ । विलक्षवदनाश्चौरास्तत्राययुः । तमदृष्ट्वा विलक्षा निजास्पद ययुः । भान-
 ग्यवतां पुंसां सर्वत्रापि संपदः । वयस्सेनो मित्रस्यैकस्य विश्वाससन्नो गृहे वस्तूनि संगोप्य नगरे लीलया विचरति । प्रतिदिनं कन्यां
 प्रस्फोटय पञ्चशतदीनारैर्दिव्यवस्त्रादिसामग्रीं कृत्वा धृतकौरः सह क्रीडति, गीतगानं कारयति, दानानि ददाति, दोगुन्दु-
 कदेवपल्लीलां करोति । अथ तत्तादृशं स्वरूपं चेटिकामुखाभिश्च कृट्टिनी मगधयाः सितं वेषं कारयित्वा कुमारस्या-
 न्तिके गत्वेदमब्रवीत्—“ वत्स त्वं कार्यवशाद्ब्रहिः प्रेषितः । निजमन्दिर कस्मान्नागतः ? तदिदानीम् पुत्री मगधा रुष्टा मया सह न
 जल्पति, भोजनं न करोति, त्वद्विरहेण स्नानविलेपनादिकं न करोति, श्वेतवेषाद्यवस्थया महाकष्टं जीर्णति । त्वं त्वेवंप्रिधलीलया
 वर्तसे । बहु किं कथ्यते ? कुलोचितं कुरु ” । इति तस्या मायागचः श्रुत्वा नृपांगजो दृश्यो—‘ अनया रडया भूयो
 ममोपरि कूटं मंडितं । किं त्वेतस्या विश्वासं न करोमि ’ । इति विमृश्य तां नत्वाऽवदत्—“ मातः सर्वं तवोदितं सत्य । तव
 दुहितुरिदं सर्वं घटते । आदिश्यतां, अथाहं किं करोमि ? ” सा जगौ—‘ शीघ्रं गृहमागम्यतां ’ । कुमारस्तत्रैव गत्वा तथैव स्थितः,
 तथैव मिलसति, तथैव वित्तं ददाति, लीलया दिनान्यतिवाहयति । पुनरेवाक्या विचागमप्रश्नार्थं मगधा प्रेरिता । मगधयोक्तं—‘ हे
 पापे त्वं लुब्धासि, नाहं जानामि, त्वं स्वयमेव पृच्छ ’ । एकदा वृद्धया स्वयमेव पृष्टं । नृपांगजो व्याजहार—“ इदमप्रकाश्यं, कस्या-

प्यग्रे न कथ्यते, परं तवाग्रे कथ्यते । विद्याधिष्ठितं मम पादुकाद्वयं वर्तते । तदारूढः स्वमुत्पत्येन्द्रभांडागाराद्वांछितार्थं समानये” । पा-
पाधमा सेति श्रुत्वा मनसि दध्या—‘तमुपायं करोमि येन पादुकाद्वयं मम करे चटति’ । अन्येद्युर्मयीया मन्दीभूय सा जीर्णम-
श्र्वेकेऽपतत् । मुधा शूलपीडया कूजितं करोति । कुमारेण वृद्धा मान्यकारणं पृष्टा । सा मांघहेतुमुवाच—‘वत्स तव किं कथ्यते ?
निजार्गेनैव सबले । मौनमेव वरं’ । पुनः कुमारेण निर्वन्धेन पृष्टा सा जगाद—“हे वत्स तर्हि श्रूयतां, त्वं पादु-
खेन दुःखितः परोपकारसिक्तोऽसि । यदा त्वं गृहाद् गतस्तदा मया वार्धिमध्ये गतौकस्य कामदेवस्य पूजाद्युपपाचितमभूत् ।
तद्दुष्करं मया न जातं तस्मात्कामदेवो मां पीडयति । तवाग्रे प्रकाशितं” । ‘एनां पापां जलधौ क्षिपामि’ इति विचिन्त्य
कुमारोऽवदत्—‘न हि मे दुष्करं, शीघ्रं चलयतां’ । तयोक्तं—‘साधु साधु’ । अथ कुमारस्तां स्कन्धमारीप्य हृष्टः पादयोः
क्षिप्तपादुकः सहस्रोत्प्लुत्य समुद्रमध्ये कामदेवैवैत्येऽपतत् । तत्र गन्धकाया ग्रीकृतं—‘वत्साहं द्वारे स्थितास्मि, त्वमादौ
काममर्चय’ । स द्वारे पादुके मुक्त्वा चैत्यमध्ये ग्रथितवान् । तदा साऽका शीघ्रं पादुके पादयोः क्षिप्त्वा स्वस्थानं ययौ ।
वयरसेनोऽपि तज्ज्ञात्वा भृशं दुःखितो हृद्यचिन्तयत्—‘अहं धूर्तोऽपि वञ्चितोऽस्मि । अथाहं निराधारः । भवतु, यद्भाव्यं तद् भवि-
ष्यति । चिन्तया किं ? यतः—

यो मे गर्भगतस्यापि वित्तं कल्पितवान् पयः । शेषवृत्तिविधानेऽपि किं वा सुतोऽथवा मृतः ॥ १ ॥

किंच—

चंचल चित्तं म करसि चिन्ता, चिन्तनहार करे सब चिन्ता ।

मुचुकुन्दादितरयो विरुमन्ति । तत्र सर्वत्र कुमारः कुसुमामोदैर्दोषिकांभोऽवगाहनैः सत्फलप्राशनैश्च वासरान् गमयामास । एकदा कुमारेण चिन्तितं—“एता वाटिका मनोहराः सन्ति । अथ पश्चिमपार्श्वे चैत्यपृष्ठौ वाटिकाऽस्ति तां विलोकयामि” । इति सं-
चिन्त्य तत्र गच्छति, वाटिकां विलोकयति, एकस्य तरोः कुसुमं जिघ्रति स्म । तत्तरुकुसुमामोदग्रभावात्सहसा रासभोऽजनि । तत्र सर्वत्र प्लुतुर्वन् भ्रमति । इतश्च पञ्चदशवारैस्तीर्थयात्रां कृत्वा विद्याघरः समागात् । तेन खेचरेण दृष्टः । बहु निर्भर्त्स्यन्त्यतरोः कुसुममाप्रापितः । ततः स भूयो मनुष्यरूपं प्राप्य तस्य खेचरस्य पादयोर्निपत्य क्षमयामास । तदा खेचरेण प्रोक्तं—‘यद, त्वां कस्मिन् स्थाने मुञ्चामि ?’ । कुमार ऊचे—‘स्वामिन्ममेदं कुसुमद्वयं दत्त्वा काञ्चनपुरे मुञ्च’ । तदा खेचरेण तद्रासभकरणमनुष्यकरण-
कुसुमद्वयं दत्त्वा महसा गगनमार्गेण काञ्चनपुरे मुक्तः । तथैव तत्रैव विलसति । अक्का च तं पुनर्वीक्ष्य विस्मिता चकिता । ततः साऽप्या जानुकूर्परयोः पट्टान् बद्ध्वा यष्टिकां करे कृत्वा शनैः शनैस्तस्य समीपं ययौ । कुमारी गाढामर्पमुखतो जगाद—‘किमिदं मातः’ । सा रुदन्तीदमब्रवीत्—‘वत्स त्वन्निमिचं मया कष्टं प्राप्तं । परं तत्रागमात्सर्वं शुभं जातं’ । कुमारेणोक्तं—‘तत्कथं ?’ । अभ्ययोक्तं—“किं कथ्यते ? कामस्य भग्ने यदा त्वं प्रविष्टस्तदा कोऽपि दुष्टो विद्याधरस्तत्रैत्य तत्र पादुकाद्वयं गृहीत्वा गतः । अहं तस्यांशुर्न विलग्नः । देवाद्यागताहं तेनोच्छालय प्रपातिता । पश्य ममांगोपांगानि भग्नानि । कस्य कथ्यते ? स्वयमेव सद्यते । तत्रागमने मयं समीहितं जातं” । इत्युक्त्वा स गृहे आनीतः । तथैव विलमति । पुनश्चावसरे तथा पृष्टः—‘तत्रात्र समागमनं कथं जातं ? त्रिचागमः कुतः ?’ । कुमारेणोक्तं—“श्रूयतां, मया कामदेवस्तत्राराधितः तेन तत्र तोषाद्बहु धनं दत्तं, अत्राहं मुक्तः” । पुनस्तपोक्तं—‘अन्यत् किञ्चिदस्ति’ ? । स जगौ—“दिव्यमेकमौषधमस्ति, तेनाघातेन बृद्धस्यापि सद्यो नवयौवनं स्यात्” ।

तया वार्तया साधर्या जाता साऽवदत्—‘यद्येवं वत्स तदा मे वपुषो नवं वयः कुरु’ । कुमारोऽवादीत्—‘युष्मन्निमित्तं मया महौ-
पयं समानीतमस्ति, तत्सर्वं सुन्दरं करिष्ये’ । तयोक्तं—‘अधुनैव कुरु’ । कुमारः सद्यः कथादंडं समानीय तस्या नासिकाग्रे
कुसुमं दधौ । मा कुसुमघ्राणेन सहसा रासभी जाता । कंठे कथां समारोप्य करे दंडं धृत्वा तां कुट्टयन् पुरमध्ये निर्ययौ । तदा
मगधा स्वगृहे स्थिताऽवदत्—‘सुन्दरं कृतं, अस्या अतिलोभजं फलं दर्शितं’ । शेषस्तु गणिकावर्गः पूत्कुर्यन् नृपमन्दिरे गत्वा
न्यवेदयत्—‘स्वामिंस्त्वयि राज्यं कुर्वति सति धूर्तनैकनौपधेनास्मत्कुटुंबवृद्धा स्त्री सहसा रासभी कृता’ । राज्ञापि हसितं । ता
ऊचुः—‘स्वामिंस्त्वमपि हास्यं कुरुष्व कुरुष्व तदाऽस्माकं का गतिः ?’ । राज्ञा शीघ्रं तलारक्षः प्रेषितः । तेनागत्य प्रोक्तं—‘अरे अस्माकं
पुरे कथमसमञ्जसं कुरुष्व ?’ । तदा कुमारः कुपितोऽब्रवीत्—‘अरे यस्य बलेन त्वमागतोऽसि तस्य शीघ्रं कथय’ । ततस्तलारक्षो
रहः शरादिभिः प्रज्वहार । दंडग्रभावाच्च लगति ग्रहारः । कुमारो दंडमुल्लालयन् संमुखं चलितः स नन्द्या नृपान्तिके ययौ । तदा
दंडरहितनेकुभुभदास्तीव्रतरायुधाः समागताः । अन्येऽपि मंत्रिसामन्ता विनोदार्थमागताः । तेन दंडो आमितः । चक्रवर्द्धेन भ्राम्यता
मृते इन्ताः । अथ भूपालः कौतुकात् सपरिच्छदः समागात् । तदा वयरसेनो नृपं दृष्ट्वा विशेषेण स्वरीं ताडयामास । सा च
मृते । इदा तोस्य हास्यं कुर्वन्ति स्म—‘अहो सैन्यद्वयं शोभते, नृपो गजारूढो धूर्तस्तु स्वरीमारूढः कीदृशं शोभते’ । तदा
मन्त्रिभिः चक्रवर्द्धेन नन्दुत्वं चलन्नुपेगोपलक्षितः । तदा गजात्सहसोचीर्य नृपेणालिङ्गितः । भूपतिर्विभाषे—‘भो वत्स किमि-
दमनकुटुम्बम्’ । चन्द्रनेनो वृत्तान्तं कथयित्वा स्वरीं स्थाणौ वद्ध्वा स्वयं गजारूढो राज्ञा सह पुरं प्राविशत् । अथ लोकस्तां
मथापिपां वृत्तिं चन्द्रावदति—

“अतिलोभो न कर्तव्यं लोभं नैव परित्यजेत् । अतिलोभाभिभूतात्मा कुट्टिनी रासभी कृता ॥१॥”

अथ वयरसेनेन नृपस्य निर्नधात्सा अक्का पुण्यमाघ्राप्य मानुषी कृता, पादुके आदाय मुक्ता । महीभुजा वयरसेनः स्वराज्ये युगराजपदे स्थापितः । इन्द्रोपेन्द्राग्निं तौ रजतुः । अथ निजं पितर तत्रानाग्योचतुः—‘तत सुखं तिष्ठ, इदं राज्यं भुञ्ज, अस्माकं कार्यमादिश’ । ततो मातुः पादौ प्रणेमतुः । अपरमातुः प्रोक्तं—‘इदं राज्यं त्वत्प्रसादात्प्राप्तं’ । इयुक्त्वाऽपरमातापि पूजिता, चितकरुमलं च त्याजिता । स मातंगोऽपि स्वजाताग्रधिपः कृतः । तौ सहकुटुंबं राज्यसुखं अनुभवतः । अन्यदा तौ गवाक्षस्थौ पुतिश्रयं वीक्षमाण युगमात्रान्तरदृष्टिमव्यग्रमानसं महानुभावं मलमलिनगात्रं परित्रचारित्रपात्रं भिक्षार्थं मार्गे भ्रमन्तं मुनिमेकमुपश्यतां । तं मुनिं दृष्ट्वा ताभ्या चिन्तितं—‘इदं रूपमात्राभ्या कदापि दृष्टमस्ति’ इति चिन्तयतोस्तयोः शुभं ध्यानमवाञ्जलितस्मरणमुत्पन्नं । तं मुनिं भूरिभिभूत्या चन्दितुं गतो । तं नमस्कृत्य ताः विशिष्टेनाराधिता तयोः प्राग्भवं ज्ञात्वा नदत्—“राजंस्त्वया पूर्वमेव

प्राप्तिरु, अथ मो

प्रपेदाते । ततो मुनीश्वरं नत्वा निजगृहं गत्वा तौ धर्मपरायणावभूतां । महीं भव्यजिनप्रासादप्रतिभामंडितां कारयित्वा नवनवर्द्धिभिः रथयात्राद्युत्सवं कारयित्वा साधर्मिकाणां वात्सल्यं च कारयित्वा क्रमेण स्वायुः परिपाल्य पर्यन्ते व्रतमादाय पञ्चमे ब्रह्मदेवलोके गता । क्रमेण महाविदेहे सिद्धायुभावपि ।

॥ इति दाने जिनार्चनेऽमरसेनवयरसेनाख्यानम् ॥

अधुनाऽक्षतपूजायां शुकराजस्याख्यानमुच्यते—

तथाहि—अस्यत्र भरते नानारामाभिरामं श्रीपुरं नगरं सुन्दरं । तत्र बहिरुधाने स्वर्गप्रासादसन्निभः श्रीआदीनाथप्रासादोऽस्ति । तत्र प्रासादशिखरोपरि चञ्चलध्वजच्छलाञ्जनाहायते । उत्प्रेक्षते—शिवरे कलशोऽप्येवं कथयन्नास्ति—“तेजसा कृत्वा एकोऽयमेव स्वामी संसारतारकः सर्वज्ञोऽस्ति, भो लोका एनं भजध्वं, अथ जिनो यानपात्ररूपो भवसागरतारकस्तप्सादेनं सेवन्तां । तत्र प्रासादे श्रीऋषभदेवनमस्कारकरणार्थं बहवो जनाः समभियन्ति । तस्य प्रासादस्याग्रे महानेकः सहकारद्रुमोऽस्ति । तत्रैकं शुक्रयुगं स्नेहानुबद्धं वसति । एकदा शुक्रया शुक्राग्रे प्रोक्तं—“हे प्राणनाथ मम दोहदोऽस्ति । त्वया शालिक्षेत्रादेकं शालिशीर्षकं समानीय मम दीयतां” । शुक्रेनोक्तं—“कान्ते इदं क्षेत्रं श्रीकान्तराज्ञः । अत्र यस्तेषां शीर्षं गृह्णाति तस्य शीर्षं ध्रुवं याति” । शुक्रया प्रोक्तं—“हे प्रिय त्वत्तः कोऽपि कातरो नास्ति, यः प्रियायां प्रियमाणायां स्वप्राणलोभेनोपेक्षते” । इति श्रुत्वा चाढं लज्जितः जीवितनिःस्पृहो भूत्वा शालिक्षेत्रे गत्वा शालिशीर्षकं समानिन्ये । तया शुक्रया स्वदोहदः पूरितः । एवं प्रतिदिनं राजनराणां रक्षः तामपि भार्यादेशेन शुक्रः सोधमः शालिशीर्षकमानयति अन्योऽन्यं भक्षयति । अन्यदा श्रीकान्तभूपतिस्तस्मिन् शालिक्षेत्रे समा-

गतः । शालिधेय गव्यं विलोकयति । एकस्मिन् पार्श्वे पक्षिभिर्विध्वस्तं ग्रैक्ष्य ते शालिरक्षकाः पृष्टाः—‘ इदं शालिक्षेत्रं पक्षिभिः कथं विध्वस्तं ? कथं न रक्षितं ’ । त ऊचुः—‘ स्वामिन्नेकः शुकोऽस्माकं रक्षतामपि चौरवच्छालिशीर्षकं गृहीत्वा नन्द्या प्रयाति ’ । नृपेणोक्तं—‘ अथ पात्रेण तं धृत्वा ग्रीध्रं ममान्तिके समानयत, तं चौरवन्निगृह्णामि ’ । इत्युक्त्वा नृपो गतः । अथान्यदिवसे पात्रेण शुक्रं धृत्वा यद्व्या च शालिरक्षकरुर्नृपान्तिके नीतः । तदा पृष्ठे लग्ना शुकी अश्रुपूर्णाऽधावत् । दयितेन सह सुदुःखा नृपमन्दिरे माप्ता । शालिरक्षकेणाभ्यानस्थितो नृपो विजस्रः—‘ स्वामिन्नेष शालिमलिम्बुचः शुक्र आनीतः ’ । तं दृष्ट्वा राजा कुपितो यावन्निजाग्निना शुक्रं हन्ति तावच्छुकी पत्युस्त्वरे महसैव पतिताव्रवीच—‘ राजन्मामेव मारय, परं मम जीवितदायिनं दयितं मुञ्च, येन स्वजीवितं वृणतुल्यं मत्तया मम शालिशीर्षस्य दोदहः पूरितः ’ । तदा नृपेण हसित्वा प्रोक्तं—‘ भोः कीर तव लोकविश्रुतं पाण्डित्यं क्व गतं ? प्रियाकार्ये स्वजीवितं कथं त्यजसि ? ’ । शुकी जगाद—‘ पितृमातृधनादिकं दूरेऽस्तु, राजन् कान्तानुरागेण नरः प्राणानपि त्यजेत् । तथा च हे राजन् त्वया श्रीदेवीराज्ञ्याः कृते जीवितव्यं कथं त्यक्तमभूत् । हे प्रभो तदा कीरस्य को दोषः ? ’ । तच्छ्रुत्वा नृपो विस्मितः चिन्तयति—‘ एषा वक्षिणी मदीयवृत्तान्तं कथं जानाति ? ’ । नृपोऽप्राक्षीत्—‘ भद्रे त्वं कथं जानामि ? मम कीर्तुकमस्ति, तत्सर्वं कथय ’ । शुकी प्रोवाच—‘ राजन् शृणु, तव राज्ये पुरैका परिव्राजिकाऽभूत् । सा महा-मायाभिनी धुद्रा धुद्रप्रयोगनिपुणा मूलमंत्रतंत्रेषु विदुरा नगरेऽस्मिन् वसति । एकदा तव भार्यया श्रीदेवीराज्ञ्या तस्य प्रोक्तं—‘ मातरहं नृपस्य भार्या, नृपस्य तु बहुभार्याः सन्ति । कर्मवज्जनाहं दुर्भगा । मम गृहे नृपो नायाति । तस्मात्कारणाद् भगवति प्रसीद, यथाहं पतिरक्षभा भवाभि । मयि जीवन्त्यां पतिर्जीयति मयि मृतायां च म्रियते तथा कुरु ’ । परिव्राजिकया भणितं—

'नृपयोपितां धिरजन्म । सपत्नीश्रुते वासः । पुत्रस्यापि दर्शनं न भवति । स्वेच्छया गमनागमनं पितृगृहेऽपि न भवति । कुपात्र-
 दानेन नृपयोपितो जायन्ते । वत्से त्वमिमांशपथी गृहाण । भर्तुः स्वाने पाने देया । तव भर्ता वशीभविष्यति ।' राज्ञी ब्राह्—
 'नृपस्य मम गृहे प्रवेश एव नास्ति, मम दर्शनं कुतः, भगवति तस्यौपथी कथं ददामि ? । सोऽयं—'यद्येव तर्हि भद्रे त्वं
 मत्समीपे मंत्रं गृहीत्वा चैकमनसा तं साधय । तव सौभाग्यं भविष्यति, पतिवत्समापि भविष्यति ।' इत्युदित्वा शुभमुहूर्ते परि-
 ब्राजिका तस्या मंत्रं ददौ । राक्ष्यापि पूजां विधाय विधिपूर्वकं मंत्रो गृहीतः । सा राज्ञी परमादरान्मंत्रं जपति । दिनत्रयानन्तरं नृपेण
 प्रतीहारी प्रेषिता । सा प्रतीहारी तामवदत्—, भद्रे नृपस्त्वामावासमन्दिरे समाह्वयति । सर्वथैवागन्तव्यं । अथासौ कृतस्नान-
 विलेपना कृतभृंगारा च राजलोकसमन्विता करिणीस्कन्धमाला नृपावासे प्राप्ता । राज्ञा सा दत्तसन्माना पट्टराशी कृता । सा महा-
 राज्ञी बभूव । राज्ये यत्कृत्यपरा मनोऽभीष्टसौख्यं भुञ्जाना तुष्टाऽभीष्टफलं ददाति कृष्टा मूलं निरुन्तति । पट्टवासरा जाताः ।
 अथान्यदिवसे सा परिव्राजिका राज्ञीगृहे समागता । परिव्राजिकया राज्ञी पृष्टा—'वत्से तव मनोरथाः पूर्णाः सिद्धाः ?' । साऽव-
 दत्—'मातस्तव प्रसादेन सर्वं समीहितं जात । तथापि मे मनो दोलायते । यदि नृपो मयि जीवन्त्यां जीवति मयि मृतायां शि-
 यते तदाहं निविडस्नेहं जानामि ।' परिव्राजिकया प्रोक्तं—'वत्से यद्येवं तव मनो दोलायते तदाऽनया मूलिकया नासिकायां
 नस्यं गृहाण । त्वं जीवन्त्यपि गतजीवेयं लक्ष्यसे । द्वितीया मूलिकयाहं तव नस्यं दत्त्वा समाधिं करिष्यामि ।' राक्ष्योक्तं—'मात-
 रेनं करिष्यामि ।' परिव्राजिकया घृलिका दत्ता । परिव्राजिका तु स्वस्थाने जगाम । अथ राज्ञी मूलिकया नासिकायां नस्यमादाय
 गतजीवेयं निश्रेष्टाऽनमात्पतिता । तदा नृपेण राज्ञी निश्रेष्टा कृष्टा । राजलोकेऽस्याक्रन्दरयः समुदञ्चलत् । हाहाकारो जातः ।

तदा नृपादेजेन चह्यो वैया मांत्रिकाश्च मिलिताः । तैर्मृतेति ज्ञात्वा त्यक्ता । 'अस्या वह्निसंस्कारो युक्तः' इति तेऽभाषन्त । नृपेणापि भणितं—'अनया मद मयाप्यग्निसंस्कारः कार्यः । अनया विनाहं जीवितुं न शक्तः' । मंत्रिणः सामन्ता लोकाश्च शोकाकुला ऊचुः—'तव विधाधारस्येदं कर्तुमयुक्तं' । सदुःखं नृपोऽप्याह—'स्नेहस्य किं द्वयी गतिः ? मा विलंब्यतां । मम क्षणोप्यद्भममो ब्रजति । निधयेन चन्दनकाष्ठयिता रच्यताम्' । इति भणित्वा नृपो राज्ञ्या सह स्वमन्दिरान्निर्ययौ । दीप्ततूर्यरणौच्चैर्नारीनरगमूहै रूदन् नृपः प्रेतवनं प्राप्तः । तत्र दानं ददाति । यावच्चितामारोहति राज्ञीयुतः तावच्चपस्विनी दूरतो ब्रजन्ती तत्रायाता । तयोक्तं—'राजन् मा साहसं कुरु' । राज्ञा कथितं—'पूज्ये अनया सह मम जीवितं' । तयोक्तं—'यद्येवं तर्हि क्षणं विलंबस्य । तव प्रिया लोकमममं जीवयामि' । नृपस्तद्वचनं निशम्य हर्षं प्राप्य जगाद—'भगवति प्रसीद, तवोदितममोघं भूयान् दयिताया जीवितदानेनाहमपि जीवितः' । राज्ञेति कथिते तथा तपस्विन्य संजीविन्यौषध्या नासिकाघ्राणे नस्यो दत्तः, तन्प्रभावेण राज्ञी जीविता । तन्निरीक्ष्य नृपादिजनः सर्वोऽपि हर्षं प्राप्तः । जयजयारवो जातः । तूर्यनिर्घोषगीतगाननाटकानि जातानि । तदा मर्वागाभरणस्तथाः पादौ पूजयित्वा नृपोऽबदत्—'हे आर्ये पूज्ये यत्त्वं समीहसे तत्त्वं मार्गय' । तयोक्तं—'भो राजन्मम किमपि कार्य नास्ति । त्वत्पुरे भिक्षाग्रहणेन मम सन्तोषः । यतः—

सर्पाः पिबन्ति पवनं न च दुर्वलास्ते, शुष्कैस्तृणैर्वनगजा वलिनो भवन्ति ।
भिक्षाशनैर्मुनिचरा गमयन्ति कालं, सन्तोष एव पुरुषे परमं निधानम् ॥ १ ॥'

ततः करिस्स्त्रन्धमारुह्य नृपः कान्तया सह स्वभवनं गतः । राजा तस्यै स्वामिन्यै अपूर्वौ मनोहरां मठिकां कारयामास
मार्या तत्र सुप्तेन फालक्षेपं कृत्वायुःक्षये मृत्वाचंघ्यानमश्राच्छुकी जाता । साहं तवान्तिके समायाता । त्वदीयराश्या दर्शनेनायुना
मम जातिस्मृतिरभूत् । मयेदं चरितं तत्राग्रे कथितं ” । तस्याः शुक्या इदं वचनं निशम्य रुदन्ती राज्ञी वदति—‘ पूज्ये त्वं कथं
पक्षिणी जाता ? ’ । तयोक्तं—“ भो भद्रे मा खिद्य स्वकर्मवशाज्जन्योः सुखं दुःखं वा भवत्येव । हे राजन् विषयव्याप्ता नरा
नारीणां किंरुसीभावं कुर्वन्ति ” । तदाकर्ण्य नृपः प्रीतः कीरीं प्रत्यवक्—“ भद्रे त्वया सर्वं सत्यं कथितं । अहं तुष्टोऽस्मि । मार्ग-
यस्त, तत्तथाहं ददामि ” । शुकी प्राह—“ राजन्ममाभीष्टो निजप्रियः, तदस्मै जीवितं देहि, अन्येन केनचित्कार्यं नास्ति ’ । राज्ञी
प्राह—‘ स्वामिन् प्राणनाथ अस्या भर्ता भोजनं च दीयतां ’ । नृपेण भणितं—‘ हे शुकि यथास्थानं व्रज । एष ते पतिमुक्तः ’ ।
ततो राज्ञा शालिपालः समादिष्टः—‘ अनयोर्नित्यं शालितंडुलाः पुञ्जीकृत्य देयाः ’ । महाप्रसाद इति गदित्वोड्डीय कीरयुग्मं
नहस्करं गतं । क्रियता कालेन सा संपूर्णदोहदा शुकी निजनीडेण्डकद्वयं प्रसृता । तस्मिन् समये तस्याः शुक्याः सपत्नी तस्मि-
न्नेव तत्रैव पृथक्छात्रायां पृथग्रीडेण्डकमेकं प्रसृता । साऽन्यदा चूणिहेतोरगता । तदा प्रथमया भर्तसरेण तदीयमंडमन्यत्र कापि
मूक्तं । अपगत्यागता निजांडं तत्र नेषते । सा दुःखतप्ता भूमौ लुठति । तां विलपन्ती दृष्ट्वा पश्चात्तापं कृत्वा प्रथमा शुकी तत्रांडकं
मुमोच । मा कीरी भूमौ लुठित्वा यावद् दुमे आरोहति तावच्चदंडं निजं सुधासिक्तेव पश्यति । आद्यया कीर्या तन्निमित्तं दारुणं
पार्श्वं पदे । पश्चात्तापाद्दुःकर्म क्षयं नीतं । परं त्वेकभवभोग्यं कर्म तस्थौ । ततस्तदंडयुगलाच्छुकीशुक्रद्वयं संजातं । तद्युगलद्वयं
पितृभ्यां गृहं वनगह्वरे क्रीडां करोति । शालिसेत्राचंडुलान् चंचादाय नित्यं कीरमिथुनं भक्षयति ।

अन्यदा ज्ञानयान् चारणश्रमणो मुनिः श्रीमदादिदेवप्रासादे समागत्य श्रीजिनेन्द्रं नमस्कृत्यास्तवीत्—

“जय त्रिभुवनाधीश जय संसारपारग । जयानन्तसुखागार जय ज्ञानमहोदधे ॥ १ ॥

इत्याद्युदारस्तव्यं कृत्वा जिनं चन्दित्वा मुनिः शुद्धभूभागे भूमि प्रमाज्यं निविष्टः । तदा नरेन्द्रोऽपि जिनं प्रपूज्य मुनिमभियन्य शुद्धभावेनोपनिष्यापृच्छत्—‘भगवन् पूजाफलं वाच्य ’ । मुनिरुवाच—“ राजश्रवणं तदंशुलाक्षतैः पुञ्जत्रयं नरा जिनस्याग्रे कुर्याणा अधतं सुखं प्राप्नुवन्ति ” । इत्थं मुनिपचः श्रुत्वा जना अक्षतपूजासमुद्यता बभूवुः । तदक्षतपूजाफलं श्रुत्वा शुक्ली शुक्लं प्रत्युवाच—“ आगमपि जिनं तंशुलाना पुञ्जत्रयेण पूजयामः, यथाऽचिरेणैव कालेन सिद्धिसुख भवेत् ” । एवमुदित्वा जिनस्याग्रे ताम्यां पुञ्जत्रयं क्रियते । अपत्ययुगलमपि ताम्या शिखितं । जिनग्रे चत्वारोऽपि पक्षिणः प्रतिदिन शुद्धभावेनाक्षतपूजां कुर्वन्ति । क्रमेण ते चत्वारोऽपि आयुःक्षये देवश्लोकैः गताः । तत्र स्वर्गसुखं भुक्त्वा देवलोकान्च्युत्वा हेमपुत्रनगरे शुक्लीवो हेमप्रम इति नाम्ना नृपोज्जायत । शुक्लीजीवोऽपि देवलोकान्च्युत्वा तस्यैव हेमप्रमनृपस्य जयसुन्दरीति नाम्ना भार्या समजायत । द्वितीयापि शुक्ली संसारे भ्रान्त्या तस्य हेमप्रमनृपस्य द्वितीया तस्मी रतिसुन्दरीति नाम्ना समुदपद्यत । तस्य राज्ञोऽन्या अपि पञ्चशतमिता भार्या बभूवुः । परतु पूर्वसंस्कारात् द्वाभ्या सहार्तीन स्नेहः । एकदा तस्य नृपस्य महादाहज्वरोऽभूद् । चन्दनैः मिच्यमानोऽपि व्याकुलो भवति, भूमौ लुठति, क्रमेण सप्त रोगाः प्रादुर्बभूवुः । तद्यथा—

अंगभंगभ्रमस्फोटिस्फोटशोफशिरोव्यथा । दाहश्च ज्वरमुख्यानि सप्तापि स्फुटतामयुः ॥ १ ॥

आयुर्वेदविशारदा वैद्या विविधास्तत्राययुः । नानाशास्त्राण्युचिरे । नानाशास्त्राण्युचिरे । तैर्नाडिका विलोकिता ।
 मृत्रपरीक्षापि कृता । तैर्विविधा उपायाः कृताः । मंत्रतंत्राद्युपाया अपि कृताः । सर्वेऽपि निष्फला जाताः । विविधा ग्रहपूजाऽपि कृता ।
 दानान्यपि दत्तानि । पर कैरप्युपर्यैर्नृपस्य समाधिर्न बभूव । वैद्याः सर्वेऽपि स्वस्थान गताः । अथ स्थाने स्थाने देवपूजा विधीयते ।
 यथारक्षार्थीनामुपपाचित विधीयते । इतश्च कोऽपि राक्षसो निशि प्रकटीभूय भूयालमित्युवाच—“ हे राजन् यदि तव कापि भार्या
 आरमानमवतारणीकृत्यात्माऽग्रां क्षिपति तदा तव जीवितं भवति अन्यथा न हि ” । इति श्रणित्वा राक्षसो गतः । राजा विस्मितो
 मनसि द्रष्टुं—‘ इदमिन्द्रजालं किं वा सत्यं ? ’ इति विक्ल्वेन निश्चा गता । उदयाचलचूलायां रविरागतः । उद्योतो जातः ।
 प्रभाते प्रधानग्रे नृपेण निशाद्युत्तान्तः कथितः । प्रधानेनोक्तं—‘ स्वामिन् जीवितव्यस्यार्थे एवमपि विधीयते ’ । राज्ञा प्रोक्तं—
 ‘ उत्तमाः परमार्गैर्निजप्राणरक्षां न कुर्वन्ति, तन्मे यद्वैभव्यं तद्वभक्तु ’ । ततोऽस्मात्स्यो नृपतेः समस्तानामपि भार्याणामग्रे निशाद्युत्तान्तं
 राक्षसोदितमचीरुयद् । तज्जृत्वा प्राणलोभेन सर्वोऽप्यन्तःपुरीजनोऽधोग्रुहीभूय तस्यौ, प्रत्युत्तर न ददौ । तदा विकासिवदना हर्षो
 त्फुल्लमानसा रतिराज्ञी समुत्थाय वदति—‘ चेत् मे जीवितेन नृपो जीवति तदा वरं, एतत्कार्यमहं करिष्ये ’ । इति श्रुत्वा सचिवः
 गार्धगनाशायो महाकुण्डं विधाय चन्दनागरुदारुभिः कुण्डमपूरयत् । अथ राज्ञी कृतस्नानविलेपना पवित्रवाससालंकृतगात्रा निजं
 प्रियं नत्वा वक्ति—‘ हे नाथ मञ्जीवितव्येन त्वं जीव । अहमधिकुण्डं प्रविशामि ’ । तदा राजा सदुःखं भापते—‘ प्रिये मरुते
 नीतिं मा त्यज, मया पुरा कृतं कर्म वेद्यं ’ । ततः सा रतिराज्ञी नृपतेः पादयोर्विलम्बेत्युवाच—‘ स्वामिन्मैवं वद, त्वत्कार्ये मम प्राणा
 यानि तदा मम सफलं जीवितं ’ । इत्युक्त्वा राज्ञी नृपोपरि बलादपि स्वयमुत्तारणीकृत्य वातायने गत्वा तस्मिन् दीप्तानलेऽधिकुण्डे

संप्रामदान् । तदा रक्षस्तुष्टोऽग्रसीत्—‘ वत्से तत्र मत्वेनाधुना तुष्टः, मनोऽभीष्टं वरं श्रुहि, तद्दामि ’ । साऽब्रवीत्—‘ यद्येवं तर्हि मे भर्ता निगमलोत्पन्नरोगपीडारहितस्त्वत्प्रगदाजीयतु ’ । एवमस्त्विति कृत्वा स्वर्णसिंहासने तां न्यस्य राजानं चामृतेनाभिषिच्य राधनः स्वय्यानं जगाम । राजलोकः ममग्रोऽपि तस्या नृपजीवितदानेन जयजयारवेण स्तौति । सापि राज्ञी नृपान्तिके समागत्य पुष्पाभरणं धारयति । तदा नृपेणोक्तं—‘ प्रिये तत्र सत्त्वेन तुष्टोऽहं, अभीष्टं वरं वृणु ’ । साह—‘ स्वामिन् त्वमेव ममाभीष्टो वरः ’ । नृपोऽग्ररू—‘ भद्रे तस्याहं जीवितपण्येन वशीकृतः, तथापि किञ्चिद्याचक्ष्म ’ । ततः सा हसित्वाऽब्रवीत्—‘ यद्येवं तर्हि प्रस्तावेऽहं प्राथयिष्यामि ’ । नृपस्य ममाधिगमभूव । अन्यदा तया रतिराज्ञया कुलदेवता पुत्रार्थे प्रार्थिता—‘ मातः मम पुत्रं देहि, जयसुन्दर्याः पुत्रेण तत्र बलिं दास्ये ’ इत्युपपाचितं कृतं । भगिन्यव्यतामशात् द्वयो रात्रयोरैक्षणसंपूर्णो पुत्रौ बभूवतुः । तदा रतिराज्ञी तुष्टा मनसि चिन्तयति—‘ मम देव्या मुनो दत्तः जयसुन्दर्याः पुत्रेण कथं बलिं दास्ये ? ’ । इति विचिन्त्य तया इत्युपायो लब्धः—‘ राज्ञः पार्थे वरं मार्गयामि । राज्ञः ममशाद्राज्य मदायत्तं कृत्वा सर्वं समीहितं करिष्यामि ’ । इति निश्चित्य तया भूपालग्रे भणितं—‘ नाथ प्रार्थनपत्रो वरोऽधुना दीयतां ’ । नृपेणोक्तं—‘ देवि यदभीष्टं तत्र तदेव याचस्व ’ । रात्र्योक्तं—‘ यद्येवं तर्हि मम पञ्च वासरान् राज्यं दीयतां ’ । राजाब्रवीत्—‘ एतमस्तु, मया तुभ्यं राज्यं दत्तं ’ । ‘ महाप्रसादः ’ इत्युक्त्वा सा राज्यं पालयन्ती महोन्नमं चरार । अथ शुभमुहूर्ते प्रभातममये रुदन्या जयसुन्दर्या बलात् पुत्रमानाग्य स्नपयित्वाऽर्चयित्वा श्रीखंडकुसुमाधरैः मद तं बालं पटल्यां न्यस्य दामीर्मूर्धन्यतिष्ठिषत् । उच्छलत्तर्पणादेन नारीष्टुदेन गीतगानेन च समं परीवारयुता देवताभजनं उपाने यानि ।

इत्थं रात्रानुरन्वासी मूरियाधराधिपो विमानेनाकाशमग्नौ गच्छन् तं दारकं भानुमन्त्वभिर्नोद्योतकारकं वीक्ष्य तत्रान्यं चालकं मुच्यता न गृहीतः । विमानान्तः सुप्ताया स्त्रियाः समीपे स्थापयित्वा तां मृदुस्वरेण वभाषे—‘हे प्रिये शीघ्रमुत्तिष्ठ, स्वदारकं जातं पश्य’ । मा गतेदमनगीत्—“स्यामिन् किं त्वं हससि । अहं दुरात्मना दैवेन हसिता यथा वन्द्या स्त्री कदापि पुत्रं न प्रसूते” । सोऽपि हसिताभ्यो रदति—‘स्वं स्वयं विलोक्य रत्नमग्नं सुत, आग्नयोः पुनरहितयोरेष एव पुत्रः’ । तं चालकं पुनरत्वेन प्रतिपद्य स्वपुरे गतः । चन्द्ररूपावतनित्यामरं कलाभिर्यथेते । रतिराशयपि प्रीतचित्ता तं मृतगालकं देव्याः शीर्षे परिभ्रमय्य पुरत आरुक्तालयत् । ततो गृहे पूर्णमनोरथा ययौ । जयसुन्दर्याः पुनरियोगदुःसेन कालो याति । एका पूर्णिमावदेका चामावास्यावद्राक्षी बभूव ।

अथ तस्य बालकस्य मदनांकुर इति नाम निर्ममे । क्रमेण वृद्धिं प्राप्य विविधा विद्याः शिक्षितो यौवनं च प्राप्तः । एरुदा-
राग्रगामिन्या विधया व्योम्नि नजन् सौधगतायनस्थितां जननीमपश्यत् । अथ तद्दर्शनोत्पन्नस्नेहेन मदनांकुरो जननीं विमाने
उत्तिष्ठस्य ममारोपयामाग । साऽपि तं कुमारं दृष्ट्वा भूयो भूयोः स्नेहलया दृशा वीक्षते । तदा जनः पुरीमभ्ये ऊर्ध्ववाहुर्जल्पति—‘एषा
नृपस्य भार्या केनापि विद्याधरेण न्हियते’ । शूरोऽपि नृपः किं करोति ? कुञ्जस्योच्चैस्तरोः फले कः पराक्रमः ? स हेमप्रभनृपः सुतस्य
मरणेन भार्यापहारेण च महादुःखं प्राप्तः ।

इत्थं पूर्वभग्नशुकीजीवदेवेनावधिज्ञानेन तदसमञ्जसं ज्ञात्वा चिन्तितं—‘अहो मम भ्राता स्वमातरं गृहिणीबुद्ध्या हस्ते’ ।
अथ स्वपुरासन्नमरस्तीरे मदनांकुरः सहकारतरोस्तले यावदास्ते तावदेवो गानरवानरीरूपं विधाय सहकारवृक्षशाखायामतिष्ठत् ।
वानरो वानरीं प्रत्यदत्—“हे प्रिये इदं कामदं तीर्थं । अत्र तीर्थजले तिर्यञ्चः पतिता मानुष्यं लभन्ते । मनुष्याश्च देवत्वं

शंषामदात् । तदा रक्षस्तुष्टोऽब्रवीत्—‘ वत्से तव सत्वेनायुना तुष्टः, मनोऽभीष्टं वरं ब्रूहि, तद्दामि ’ । साऽब्रवीत्—‘ यद्येवं तर्हि मे मर्तो निरकालोत्पन्नरोगपीडारहितस्त्वत्प्रसादाजीवतु ’ । एवमस्त्विति कृत्वा स्वर्णसिंहासने तां न्यस्य राजानं चामृतेनाभिमिष्य राधगः स्वस्थानं जगाम । राजलोकः समग्रोऽपि तस्या नृपजीवितदानेन जयजयारवेण स्तौति । सापि राज्ञी नृपान्तिके समागत्य पुण्याधनैर्यथापयति । तदा नृपेणोक्तं—‘ प्रिये तव सत्वेन तुष्टोऽहं, अभीष्टं वरं वृणु ’ । साह—‘ स्वामिन् त्वमेव ममाभीष्टो वरः ’ । नृपोऽनृक्—‘ भद्रे त्वयाहं जीवितपण्येन वशीकृतः, तथापि किञ्चिद्याचस्व ’ । ततः सा हसित्वाऽब्रवीत्—‘ यद्येवं तर्हि प्रस्तावेऽहं प्रार्थयिष्यामि ’ । नृपस्य ममाधिर्यभूत् । अन्यदा तथा रतिराज्ञा कुलदेवता पुत्रार्थे प्रार्थिता—‘ मातः मम पुत्रं देहि, जयसुन्दर्याः पुत्रेण तव बलिं दास्ये ’ इत्युपयाचितं कृतं । भवितव्यतावशात् द्वयो रज्ञयोरलक्ष्णसंपूर्णौ पुत्रौ बभूवतुः । तदा रतिराज्ञी तुष्टा मनसि चिन्तयति—‘ मम देव्या मुतो दत्तः जयसुन्दर्याः पुत्रेण कथं बलिं दास्ये ? ’ । इति विचिन्त्य तथा इत्युपायो लब्धः—‘ राज्ञः पार्थे वरं मार्गयामि । राज्ञः सकाशाद्राज्यं मदायत्तं कृत्वा सर्वं समीहितं करिष्यामि ’ । इति निश्चित्य तथा भूपालाग्रे भणितं—‘ नाथ प्रारुप्रतिपन्नो यरोऽयुना दीयतां ’ । नृपेणोक्तं—‘ देवि यदभीष्टं तव तदेव याचस्व ’ । राज्ञोक्तं—‘ यद्येवं तर्हि मम पञ्च वासरान् राज्यं दीयतां ’ । राजानदत्—‘ एवमस्तु, मया तुभ्यं राज्यं दत्तं ’ । ‘ महाप्रसादः ’ इत्युक्त्वा सा राज्यं पालयन्ती महोत्सवं चकार । अथ शुभशुद्धेन प्रभातममये रुदन्त्या जयसुन्दर्या बलात् पुत्रमानाय्य स्नपयित्वाऽर्चयित्वा श्रीखंडकुसुमाक्षतैः महं तं बालं पटल्यां न्यस्य दामीभूर्धन्यतिष्ठिषत् । उच्छलत्तयनादेन नारीवृन्देन गीतगानेन च समं परीवारयुता देवताभवनं उद्याने याति ।

इयं रात्रनपुरस्वामी ग्रामिणाधराधियो विमानेनाकाशमग्नं गच्छन् तं दारकं भानुमन्तमिवोद्योतकारकं वीक्ष्य तत्रान्यं बालकं मुस्त्या रा गृहीतः । विमानान्तः सुप्ताया स्त्रियाः सर्मापि स्थापयित्वा तां मृदुस्वरेण बभाषे—‘हे प्रिये शीघ्रमुत्तिष्ठ, स्वदारकं जातं पश्य’ । मा मयेदमग्रणी—“स्वामिन् किं त्वं हससि । अहं दुरात्मना दैवेन हसिता यथा बन्धास्त्री कदापि पुत्रं न प्रसूते” । सोऽपि हसितास्यो यदति—‘स्वं स्वयं विलोक्य रत्नसमं सुत, आग्रयोः पुत्ररहितयोरेष एव पुत्रः’ । तं बालकपुत्रत्वेन प्रतिपद्य स्वपुरे गतः । चन्द्रकलारत्ननिगार कलाभिर्भ्रंशते । रतिरादयपि प्रीतचिन्ता तं मृतबालकं देव्याः शीर्षे परिभ्रमय्य पुनरुत् आस्फलयत् । ततो गृहे पूर्णमनोरथा यया । जयमुदयोः पुत्रमियोगदुःखेन कालो याति । एका पूर्णिमावदेका चामावास्यावद्राक्षी बभूव ।

अथ तस्य बालकस्य मदनाङ्कुर इति नाम निर्ममे । क्रमेण वृद्धिं प्राप्य विविधा विद्याः शिक्षितो यौवनं च प्राप्तः । एकदा-
रात्रागामिन्या विद्यया व्योम्नि त्रजन् सौधयातायनस्थितां जननीमपश्यत् । अथ तद्दर्शनोत्पन्नस्नेहेन मदनाङ्कुरो जननीं विमाने उरिधस्य गमरोपयामाग । माऽपि तं कुमारं दृष्ट्वा भूयो भूयो खेहलया दृशा वीक्षते । तदा जनः पुरीमभ्ये ऊर्ध्वबहुर्जल्पति—‘एषा नृपस्य भार्या केनापि विद्याधरेण न्हियते’ । शूरोऽपि नृपः किं करोति ? कुञ्जस्योच्चैस्तरौः फले कः पराक्रमः ? स हेमप्रभनृपः सुतस्य मरणेन भार्यापहारेण च महादुःखं प्राप्तः ।

इयं पूर्वभगवद्गुणीर्जनीर्देवेनाधियानेन तदगमञ्जमं ज्ञात्वा निन्ति—‘अहो मम भ्राता स्वमातरं गृहिणीबुद्ध्या हरते’ ।
अथ नृपुणमन्नमस्तीरे मदनाङ्कुरः सहमारुतरोस्तले यागदास्ते तावदेवो चानखानरीरूपं विधाय सहकारवृक्षशालायामतिष्ठत् । गान्तो गान्तो प्रत्ययदन्—“हे प्रिये इदं कामदं तीर्थं । अत्र तीर्थजले तिर्यञ्चः पतिता मानुष्यं लभन्ते । मनुष्याश्च देवतं

लभन्ते । विलोक्य । इमौ मनुष्यौ दिव्यरूपौ आवां मनसि कृत्वाऽस्मिन् तीर्थजले पताव, यथा चेद्वृष्टेण मनुष्यत्वं प्राप्नुवः । ईदृशी स्त्री त्वं स्याः, ईदृशो नरोऽहं भवेयं ” । वानर्या भणितं—“ कान्त अस्य नामापि नो गृह्यते, य इमां स्वां जननीं स्वगृहिणीबुद्ध्या हरते । तस्य पापस्य रूपं किं त्वमिच्छसि ? ” । वानर्या वचनं श्रुत्वा ताबुभौ विस्मितौ । कुमारोऽचिन्तयत्—“ एषा मम कथं जननी मयाऽप्यहता ? परंतु मम मातृबुद्धिं जनयति ’ । राज्ञी च मनसि दध्यौ—“ कथं ममैव सुतः ? अयं दृष्टोऽपि निजां गज इव मे मनसि स्नेहं वर्धयति ’ । कुमारः शंकाकुलो वानरीं सादरं पप्रच्छ—‘ भद्रे यद्वचस्त्वया भाषितं तत्सत्यं ? ’ । तयोचे—“ सत्यमेवेदं, यदि संदेहो भवति तदाऽस्मिन् वने ज्ञानवान् मुनिरस्ति, तं मुनीश्वरं पृच्छ ” । इत्युक्त्वा तावद्दृश्यीभूतौ । कुमारो विस्मयं प्राप्तः । वने गत्वा तं मुनिं पप्रच्छ—‘ भगवन् वानर्या यत्प्रोक्तं तत्सत्यं न वा ? ’ । मुनिरप्याह—“ भो भद्र तत्सर्वं सत्यं, नान्यथा, इदानीमहं कर्मणां क्षयकरार्थं ध्याने स्थितोऽस्मि । हेमपुरे केवली वर्तते स तव सर्वं स्पष्टं कथयिष्यति ” । ततो मुनिं नत्वा कुमारो मातृसहितो गृहं गतः । अतिदृष्टाभ्यां पितृभ्यां कुमारो विमना दृष्टः । कुमारेण विद्याधरी माता पादयोर्लगित्वा रहः पृष्टा—मातः स्पष्टं ब्रूहि, मम माता का ? पिता च कः ? । सावदत्—‘ वत्स नो वेत्सि किं ? तवाहं माता, अयं जनकः ’ । कुमारोऽवदत्—‘ अस्त्येवं, किं तु पृच्छामि, मम जन्मदायकां पितरौ कौ ? ’ । तयोक्तं—‘ नाहं जानामि, तव पिता सर्वं जानाति ’ । तदा तेन विद्याधरनृपेण पटलीप्रमुखः सकलोऽपि धृतान्तः कथितः । परं जनकजननीनाम नोदितं । कुमारेण चिन्तितं—“ वानर्या यद्वने प्रोक्तं सत्यं, तदेव मुनिनाप्युक्तं । एषा जन्मजननी संभाव्यते । अथ भगवन्तं केवलिनं पृच्छामि । यथा मम संदेहबुध्यति ” । इति मनसि विचार्य जननीजनकसहितः कुमारो हेमपुरे नगरे केवलिनो वन्दनाय ययौ । तत्र गत्वा केवलिनं नत्वा

विधाधेश्वरः परिवारसहितो निविष्टः । नारीसहस्रमध्यस्था जयसुन्दरी राज्ञी निजपुत्रेण सहिता गुरुभाषितं धर्मं शृणोति । हेम-
 पुराधीशोऽपि हेमप्रभो नृपतिः पौरजनैः सार्धं गुरोः पुरस्तान्निविष्टः । सोऽपि धर्मं शृणोति । अवसरं प्राप्य हेमप्रभनृपतिः केव-
 लिनमग्राक्षीत्—‘भगवन्मम भार्या केनापहृता ?’ । केवली प्राह—‘राजेन्द्र निजपुत्रेण साऽपहृता’ । राजापि विस्मितः प्राह—
 “प्रभो ! तस्याः कुतः सुतः ? यस्तस्यास्तनयोऽभूत् स देवेन हृतः । तस्या द्वितीयसुतो नास्ति । ममायं संशयः संतापं कुरुते” मुनिर्व-
 दति—‘सत्यं, अत्र संदेहं मा कृथाः’ । नृपोऽगदीत्—‘तर्हि परमार्थो निवेद्यतां’ । गुरुणा कुलदेव्यादिसकलो धृत्तान्तः कथितः,
 तत्रोद्याने (स पुत्रः) समागतः, तावत्सर्वं कथितं । राजा यावत् सभासंमुखं विलोकते तावद् भ्रस्तसंदेहः कुमारस्तातमानमत् । नृपः सुत-
 मालिङ्गति । तत्र नृपो जयसुन्दरी रतिराज्ञी कुमारौ द्वौ च सकलं कुटुंबं मिलितं । ततो जयसुन्दरी राज्ञी मुनिं नत्वा पप्रच्छ—‘भ-
 गवन् केन कर्मणा मम षोडशवर्षपर्यन्तं सुतस्य विरहो जातः ?’ । मुनिराह—“षोडश मुहूर्तानि पूर्वं शुकीभवेऽण्डं हृत्वा सपत्नी-
 शुक्रया वियोगो दत्तः, तस्येदं फलं । यदल्पमपि यो यस्य सुखं दुःखं वा दत्ते, तत्फलमपरस्मिन् भवे लभते” । इत्थं गुरुनचः श्रुत्वा
 पश्चात्तापपरा रतिराज्ञी समुत्थाय जयसुन्दरीपादयोर्विलग्य क्षामयति—‘भगिनि ममापराध क्षमस्व । अन्योऽन्यं क्षमयति । नृपः
 पप्रच्छ—‘पूर्वभवे किं सुकृतं कृतं ? येन सुकृतेन मया राज्यं प्राप्तं ?’ । गुरुनच—“पूर्वभवे जिनविवस्याग्रेऽक्षतपुञ्जत्रयं चक्रे तत्पुण्यं देवत्वं
 राज्यप्राप्तिश्च । फलं तु तृतीयभवे मोक्षप्राप्तिः” । अथ हेमप्रभो नृपतिः रतिपुत्रस्य राज्यं दत्त्वा कुमारेण जयसुन्दर्यां च सहितो
 त्रतमग्रहीत् । दुस्तपं तपस्तेषु । परिव्रज्यां पालयित्वा पुत्रकलत्राभ्यां सहान्तेऽनशनं कृत्वाऽऽयुःक्षये सप्तमे शुक्रदेवलोकं सुराधिपो-
 भूत् । जयसुन्दरी जीवोऽपि महर्द्धिको देवोऽभूत् । कुमारोऽपि देवोऽभूत् । ततश्च्युत्वा मानुष्यं प्राप्य त्रयोऽप्यव्ययं पदं प्रापुः ॥

॥ इति जिनपूजायामक्षतपूजाफलं

॥ अथ भावपूजायां वनराजकथोच्यते ॥

अस्मिन् भरतक्षेत्रे सुरपुरोपमं धितिप्रतिष्ठितं नाम नगरमस्ति । तत्र नरनरीजनाः सुसुखीवृन्दानि इव राजन्ते । तत्रारिमदनो राजा राज्यं करोति । अथ तत्र स्वजनधनवर्जितो नित्यमार्तध्यानपरायणो दारिद्र्यरूपः कोपि भिक्षुकः कुलपुत्रको भिक्षार्थं प्रतिगृहं भ्रमति । इदं पापफलं । यतः—

तृणं लघु ततस्तूलं तूलादपि हि याचकः । याश्चाभंगस्य कर्ता च ततो लाघवलाघवः ॥ १ ॥

भिक्षां मे पथिकाय देहि सुभगे हा हा गिरो निष्फलाः

कस्माद् ब्रूहि सखे प्रसूतकममूत कालः कियान् वर्तते ।

मासे शुद्धिरभूत्तदा न हि न हि प्रोद्भूतमृत्युं विना

को जातो मम चित्तचित्तहरणे दारिद्र्यनामा सुतः ॥ २ ॥

इदं दारिद्र्यं दानद्वेषतरोः फलं । न भिक्षुको लोकेन निषिध्यमानश्चिन्तयति—“ काकोऽपि पिंडं लभते । अहं भिक्षुर्भिक्षमात्रमपि न प्राप्नोमि । अहो मम पापफलं । कष्टेन किं जीवनं ? । अथ मम मृत्युरेव श्रेयान् ” । इत्थं चिन्तयन्नेकदा प्रस्तावे पुराऋषिर्विनिर्गत्य भवितव्यतावशादुपवनं ययौ । तत्र परमशान्तरसमयं धर्ममूर्तिं महानुभावं मुनिमेकं वीक्षते । तस्मै प्रदक्षिणाव्रयं

दत्त्वा संसारदुःखनिर्विण्णः साधुसमीपे निषण्णः । मुनीन्द्रोऽपि तस्मै दयार्द्रमनसा धर्मतत्त्वमादिशत् । परस्यापि जायमानायां साध-
वोऽतीव वत्सला भवन्ति । तस्मात्कारुणात्साधुस्तस्मै धर्ममुपदिशति । तद्यथा—

अहो जीवाः समृद्धा हि भ्रमन्ति भुवनत्रये । धर्माभिलानहीनास्तु लभन्ते नैव किञ्चन ॥ १ ॥
बीजमुत्तिं विना न स्यात् यथा सस्यागमो नृणाम् । चिरेणापि तथा धर्मं विना नैवेष्टसपदः ॥ २ ॥
तस्माद्बाल्येऽपि दुःखेऽपि निर्धनत्वेऽपि श्रद्धया । देवदर्शनमात्रेण धर्मः कार्यो निरन्तरम् ॥ ३ ॥

एवं श्रुत्वा स दरिद्रपुरुषः प्रकर्षेण सगद्गदं करौ योजयित्वा मुनिमुवाच—“भगवन् अहमनाथः, अहं बन्धु-
रहितः । तस्मैव शरणं । अस्मिन् भवेऽहं केनापि सुधामधुरया गिरा न भाषितः । स्वामिबहं सर्वत्रापि आक्रुष्टः । मया निराधारे-
णाद्यत्वं यानपात्रसमो लब्धः । प्रसादं कृत्वा मम कथय, को देवः ? तस्य दर्शनेन किं स्यात् ? तस्य किं क्रियते ? स्तोकाधुरैः घनं
कथयता ” । मुनिरप्याह—“भो भद्र श्रूयतां, पद्मासनासीनः शान्तमूर्तिजिनेश्वरो देवः । तस्य भवने गत्वा भूतलन्यस्तमस्तकेना-
ञ्जलिं बद्ध्या प्रणम्य नमुन्यते—

जितसंमोह सर्वज्ञ यथावस्थितदेशक । त्रैलोक्यप्रमहित स्वामिन् वीतराग नमोऽस्तु ते ॥ १ ॥

गुरुत्रय्य प्रमाणमिति प्रतिपद्य नगरे चैत्यमध्ये गत्वा जिनं दृष्ट्वाऽमुं नमस्कार पठति । अन्यत्रापि जिनेन्द्रभवने नम-
स्कारमात्रं करोति । यथालब्धेन सतोपं प्राप्नोति । कदाचिन्मनस्येवं विकल्पमात्रमपि जायते—“नमस्कारमात्रेण मम किं फल भविता

न वा । अथवा धिगिदं ध्यातं । नमस्कारात्सर्वार्थसिद्धिर्भविष्यति” । एवं भृशं चिन्तयति—‘इदमेव मम तत्त्वं प्रमाणं’ । एवं निर्वाह्य पर्यन्तसमये तस्य रंक्मात्रत्वाद्राज्येच्छा बभूव । एवं चिन्तयति—‘उत्तमकुलेन किं ? नीचकुलेऽपि जातस्य भाग्याधिकं राज्यं प्राप्यते तद्वरं’ । इति ध्यानपरो मृत्या मुहुर्वीतरागस्तुतिश्लोकं भणित्वा कालं कृत्वा तस्मिन्नैव नगरे राज्ञः पुरोधमः सोमस्य गृहे दासी वर्तते, तस्याः कुक्षौ पुत्रत्वेनोदपद्यत । पूर्णसमये तस्याः पुत्रो जातः । नृपसभासीनस्य पुरोधसोऽग्रे केनापि गत्वा तस्य जन्म निवेदितं । तस्मिन् समये तेन लग्नं विलोकितं । स्वस्याभियुतं शुभग्रहावलोकितं शुभग्रहबलोपेतं त्रिग्रहोच्चं सुन्दरं मुहूर्तं लग्नं विचार्य पुरोहितो विस्मितास्यश्चमत्कारं प्राप्तः । शिरो धुन्नन् नखछोटनं ददौ । नृपोऽनृच्छत्—‘कीदृशो लग्नयोगोऽस्ति’ ? पुरोहितोऽवादीत्—‘राजेन्द्र रहसि कथयिष्ये’ । प्रस्तावे कथितं—‘स्वामिन्निशम्यतां, मद्गृहे चेटिकायाः पुत्रोऽजनि । सोऽनेन लग्नयोगेन तव राज्यं ग्रहीष्यति’ । तन्निशम्य नृपतिर्विज्राहत इव संजातः । शंकाकुलो बभूव । सभालोकं विसृज्यासनानुत्थाय वासभवने प्रविश्येदं चिन्तितवान्—‘आः किमिदमसंभाव्यं ? मदीये पुत्रे सति मदीयं राज्यं किं वृषलीसुतो ग्रहीष्यति ? । उत्पद्यमानो व्याधिश्छिद्यते तदा वरं । संदीप्ते भवने कूपखननोद्यमः कीदृशः शोभते ?’ इति विचार्य नृपश्चंडाल्यं भृत्यमाकार्येत्यादिदेश—“अहो चंड त्वं मत्कार्यकरणसमर्थोऽमि, तस्मात्त्वं भृशु, मत्पुरोधोगृहे दास्याः सुतोऽजनि । तं बालकं गुप्तवृत्त्या गृहीत्वा पुराद्वहिर्गत्वा हन्यतां” । तेनोक्तं—‘अदेशः प्रमाणं’ इत्युक्त्या गतः । प्रस्तावं विलोक्य संध्यासमये एकाकिनं बालं दृष्ट्वा स गृहीतः । ततः शीघ्रं पुराद्वहिर्गत्वा नातिदूरतो जीर्णशुष्कमहाराममध्ये कूपस्य ममीपे सहकारवृक्षस्याधः स्थित्वा चीरमुन्मार्य बालमालोकते, ताम्मुखं चन्द्रप्रभासमं पश्यति । सहसा तं धनमप्युद्योतितं दृष्ट्वा चंडोऽपि चित्तमुदितोऽचिन्तयत्—“पातवश्यमिदं धिक्, यदेवंविधानां बालानां कठोरं निर्घृणं कर्म क्रियते । एष कोऽपि भाग्या-

धिकः । राजादेशस्तु दारुणः । यद्भाष्यं तद्वत्त्वेव । एनं देवोपमं बालकं नो हनिष्यामि । तथा चंडः कठिनोऽप्यार्द्रमना जातः । चंडेनोक्तं—
‘अस्य वनदेवताः सांनिध्यं कुर्वन्तु’ । इत्युक्त्वा तस्यैव तरोस्तले तं बालकं युमोच । ततः स्थानाच्चलितः । पश्चाद्वलितग्रीवया पुनः
पुनस्तं वीक्षमाणो नगरमध्ये गत्वा राज्ञोऽग्रे कथयामास—‘स्वामिन् भवदादेशः कृतः’ । तच्छ्रुत्वा नृपस्तस्य प्रसाददानं ददौ । अथा-
सन्नगते सूर्ये भयंकराण्यन्धकाराणि दूरतः पलायन्त । कमलानि सविकाशानि समजायन्त । श्रीसूर्यस्योदयः प्रकटीयभूव । अथैवं समये
मालिकस्तस्मिन्नाराम आगतः । सहसा तं वनं पत्रपुष्पफलयुक्तमद्राधीत् । विस्मयं प्राप्तः । ‘किमिदं ? वनं शुष्कमभूत्, अधुना
नवपल्लवं जातं, तत्किं कारणं ?’ । इति सर्वत्र विलोकयति । शुष्ककूपोऽपि सोदको दृष्टः । स यावदग्रतो याति तावत्तरोस्तले देदी-
प्यमानं बालकमद्राधीत् । तं विस्फुरत्कान्तिं विस्फुरन्मुखांयुजं बालकं दृष्ट्वा मालिको दध्यौ—“नूनमस्य प्रभावतोऽकस्मान्मदीयं
वनं सफलं बभूव । ममापुत्रकस्य सर्वलभ्यसंयुतं मदीयभागेन तुष्टा वनदेवताः पुत्रमदुः । निजगेहिण्याः समर्पये” । इति मनसि
निश्चित्य स मालिको दोभ्यामादाय हर्षनिर्भरः सन् गृहे गत्वा निजप्रियाया अकथयत्—‘प्रियेऽयं गृह्यतां, वनदेवतया तोपादत्तः’ ।
इत्युक्त्वा स्वप्रियायाः समर्पयत् । ‘मालिकाया गूढगर्भायाः पुत्रो जातः’ इति बहिलोकाग्रे विस्तारयामास । स्वगृहांगणे पुण्याणि
विकीर्य घृतेनोर्द्वारं सिक्त्वा द्वारे तोरणं संपूर्य वाद्यमानमहातूर्यधवलमंगलपूर्वकं महोत्सवं चकार । बहुद्रविणव्ययं कृत्वा कुल-
ज्ञातिभक्तिसत्कारपूर्वकं तस्य बालस्य वनराज इति नाम व्यधात् । स वनराज आरामिकेण लाल्यमानः पाल्यमानो निरन्तरं संभा-
ल्यमानो नवचंपकवद्बुद्धिं प्राप । स पांशुक्रीडासेन बालजं सौर्यं युञ्जन् पञ्चवार्षिको जातः । अन्येद्युर्वसन्तसमये मालाकारस्य
गेहिनी पुष्पाभरणमादाय सभासीनस्य भूषस्थान्तिके गता । कौतुकेन बालोऽपि तया सह गतः । तदा तथैव तेन नृपासन्ननिवि-

एतेन पुरोधसा त बालक दृष्ट्वा नखाच्छोटनपूर्वकं शीघ्रं धूनितां । नृयेण संश्रान्तमानसेन पुरोधाः पृष्टः—‘एतत् किं ?’ । स निमित्त-
ज्ञानमान् पुरोधा अयदत्—‘राजेन्द्र य एष बालको दृश्यते, स त्वदीयराज्यस्याधिपो भविष्यति’ । साशंकं नृपोऽब्रवीत्—‘कथं
ज्ञायते ?’ । पुरोधाः पुनरप्युच्ये—“सामुद्रिकशास्त्रेष्वुक्तानि नखकेशाग्रलक्षणानि शुभाशुभानि ग्रीच्यन्ते । तद्यथा—

उन्नत्ताभ्रंनखा भव्याः सस्निग्धाः सौख्यदायकाः । शूर्पाकारा रूक्षभग्ना वक्राः श्वेताश्च दुःखदाः ॥ १ ॥

राज्याय पादयो रेखा ध्वजवज्रांकुशोपमाः । अंगुल्योऽपि समा दीर्घाः संहिताश्च समुन्नताः ॥ २ ॥

अंगुष्ठैर्विपुलैर्दुःखं सदाध्वगमनं नृणाम् । वृत्तैस्ताम्रनखैः स्निग्धैः संहितैस्तु सुखं भवेत् ॥ ३ ॥

हंसैणवृषभक्रौञ्चसारसानां गतिः शुभा । खरोऽष्टवृषभश्चानगतयस्तु महाधमाः ॥ ४ ॥

दुःखिनः काकजंघाः स्युर्द्विजंघा महाध्वगाः । बन्धनं चाश्वजंघानां मृगजंघास्तु पार्थिवाः ॥ ५ ॥

मृगव्याघ्रोदरो भोगी श्वशृगालोदरोऽधमः । मंडूकसदृशं यस्योदरं स स्यान्महीपतिः ॥ ६ ॥

प्रलंबवाहुः स्वामी स्यात् ह्रस्ववाहुस्तु किंकरः । स्वंछारुणखो दीर्घांगुली रक्तकरः श्रिये ॥ ७ ॥

शक्तितोमरदंडासिधनुश्चक्रगदोपमा । यस्य रेखा भवेदेपा राजानं तं विनिर्दिशेत् ॥ ८ ॥

ध्वजवज्रांकुशच्छत्रशंखपद्मादयस्तले । पाणिपादेषु शस्यन्ते यस्यासौ श्रीपतिः पुमान् ॥ ९ ॥
 स्वस्तिके जनसौभाग्यं मीने सर्वत्र पूज्यता । श्रीवत्से वाञ्छिता लक्ष्मीर्गोवाढ्यं दामकेन तु ॥ १० ॥
 पुत्रदा करमे रेखा कनिष्ठाधः कलत्रकृत् । अंगुष्ठमूलरेखा तु भ्रातृभांडेषु शस्यते ॥ ११ ॥
 अंगुष्ठोदरमध्यस्तु यवो यस्य विराजते । उत्पन्नभक्ष्यभोगी च स नरः सुखमेधते ॥ १२ ॥
 स्थूलरेखा दरिद्राः स्युः सूक्ष्मरेखा महाधनाः । खंडितस्फुटिताभिः स्यादायुषः क्षय एव हि ॥ १३ ॥
 द्वात्रिंशद्दशनो राजा भोगी स्यादेकहीनकः । त्रिंशद्दन्तास्तु सुखिनस्ततो हीनास्तु दुःखिनः ॥ १४ ॥
 पद्मपत्रसमा जिह्वा रक्ता सूक्ष्मा सुशोभना । पार्थिवः शुक्लनाशः स्यात् ह्रस्वनाशस्तु धार्मिकः ॥ १५ ॥
 ललाटे चार्धचन्द्राभे राजा धर्मिष्ठ उन्नते । विद्याभोगी विशाले स्याद्दुःखी तु विषमे भवेत् ॥ १६ ॥
 छत्राकारं नरेद्राणां शिरो दीर्घं तु दुःखिनाम् । अधमानां घटाकारं पापिनां स्थपुटं पुनः ॥ १७ ॥
 मृदुलेः श्यामलस्निग्धैः स्निग्धैर्भवति भूपतिः । स्फटितैः कपिलैः स्थूलैः रूक्षैः केशैः सुदुःखिनः ॥ १८ ॥
 इत्यादिगामुद्रिकोक्तानि यानि लक्षणानि शुभानि शोक्तानि सन्ति, तानि सर्वाणि शुभान्यस्मिन् चालके दरीदृश्यन्ते ।

तस्मादेव बालकस्तत्र राज्यं ग्रहीष्यत्येव ” । एतत्पुरोहितवाक्यं श्रुत्वा भूषतिरमावास्याचन्द्रवत्क्षीणो जातः । समाजनं विसृज्य निर्व्यजने चंडमाहूय घृष्टवान्—‘ भोशृङ सत्यं ब्रूहि । त्वया बालस्तदा हतो न वा ? ’ । तेनापि सत्ये कथिते नृप उत्सुकोऽभवत् । ततः मायं भीमसेनाख्यं सेवकं समाहूय नृपो बालकवधस्यादेशमादिदेश । सोऽपि क्रीडन्तं बालकं विप्रतार्यं वधार्थं जगाम । अश्व-
मारुह्य संध्यासमये भीमसेनः पुराद्ग्राहिर्गच्छन् बालेन घृष्टः—‘ तात त्वं मां कुत्र नेष्यसि ? ’ । तद्बालवचः श्रुत्वा स मृदुमना जातः । श्मश्रुतः क्वचान् करांगुलैः स्पृशन्तं दृष्ट्वा पुत्रवज्ज्ञात्वा रोमाञ्चितवपुर्भीमः संजातः । तदा भीमोऽबोचत्—‘ यत्र पुत्र तव सुन्दरं भविष्यति तत्र त्वां नेष्यामि ’ । इति संतोष्य स रौरवादर्चीं ययौ । तत्रातिभीषणे रौरवे वने तं बालकं समाधासयन् दिव्यं यक्ष-
भवनमैक्षत । सोऽश्वादुर्चीर्यं यक्षभवने प्रविवेश । स सुन्दरारण्यस्य यक्षस्य प्रतिमां वीक्ष्यावदत्—‘ हे स्वामिन् श्रीयक्षराज बालोयं त्वदीयशरणे युक्तः ’ । भीमसेनस्तं बालकं यक्षस्योत्संगे मुक्त्वा स्वगृहे गतः । तदा बालोऽवदत्—‘ अहं क्षुधितः । आम तात मम मोदकं देहि ’ । इति स्नेहमयं कोमलवाक्यं वदन् यक्षतुन्दं परामृशत् । पापाणरूपोऽपि यक्षस्तद्वचसा तुष्टिं प्राप्तः तस्मै स्वादिष्टं सुन्दरं प्रवरं मोदकं ददौ । इतश्च तत्र यक्षमवनासन्ने केशवामिधः सार्थवाहः कृतावासोऽस्ति । तदा वृषभेषु नष्टेषु चिन्तया जाग्र-
त्युत्सोऽस्ति । तदा स यक्षस्तस्मादेशं ददौ—“ त्वमघृतिं मा कार्षीः । तव बलीवर्दाः प्रभाते स्वयमेव समेष्यन्ति । अन्यच्च भृशु, मदुत्संगादूनराख्यो बालः प्रभाते त्वया ग्राह्यः । तवापि पुत्रो नास्ति । मया तव पुत्रत्वेन स दत्तः ” । इति श्रुत्वा सार्थवाहो वि-
स्मितः । न तत्र गत्वा स्तुतिं कृत्वा तदंकतस्तं बालमादाय तुष्टः सन् स्वग्निर्यायै समर्पयत् । ततश्चलितः । गृहे गत्वा विप्रसमीपे पाठिनः । सोऽभ्यस्तशस्त्रः क्रमेण पोडशवार्षिको जातः । अथ स सार्थवाह एकदा वनराजेन सह व्यापारं कुर्वन् क्षितिप्रतिष्ठितपुरे

व्यवहर्तुं समागतः । शुभस्थाने सार्थं निवेश्य वनराजेन सह स्वयं सदुपायनं गृहीत्वा नृपस्य मिलनाय गतः । नृपाग्रे तदुपायनमदौ-
कयत् । ऊर्ध्वोभूय स्थितः । राज्ञा सन्माने दापिते सार्थवाहो निविष्टः । सार्थवाहो नृपं पश्यन्नुर्ध्व एव स्थितः तदा नृपासन्नस्थः
पुरोधास्तं कुमारममराकरं निरीक्ष्य हृदि स्पष्टं विचार्य तथैव नखमाच्छोदयत् । भूपो नखाच्छोटे दृष्टे पुरोधसं कारणं पप्रच्छ ।
सोऽप्यान्वह्यौ—‘ राजेन्द्र तव रहसि कथयिष्यामि ’ । क्षणमवलम्ब्य रहस्यवृत्त्या कथितं—‘ आकृत्या ज्ञायते, अयं कुमारस्तव
राज्यं ग्रहीष्यति ’ । भूपोऽतिविस्मितश्चिन्तयति—“ अरे पापः स एवायं, किमसौ सुरः ? किं वा विद्याधरः ? यो मया भृत्यहस्तात्
घातितोऽपि जीवितः । तदा विफलकल्पनेन किं ? अथाप्युपायो विधीयते । येन कारणेन तृतीयोद्घातनेन मयूरोऽपि गृह्यते ” । इति
विमृश्य दिनपञ्चकानन्तरं सार्थेशं पप्रच्छ—‘ कोऽयं कुमारः ? यस्तव पार्श्वे दृश्यते ’ । सोऽप्युचे—‘ देव मम सुतः ’ । नृपोऽप्यु-
चान्—‘ यद्येवं तर्हि कियतो दिनान् मत्पार्श्वे तिष्ठतु ’ । सार्थेशेन चिन्तितं—‘ हस्तां रूढतां चापि नृपादेशः कृतः श्रिये भवति ’ ।
इति मत्वा केशवोऽप्युचे—‘ राजेन्द्र एवमस्तु, यद्रोचते तत्क्रियतां ’ । तस्तुष्टो नृपतिः सर्ववस्तुनो दानमोचनं कृत्वा स्वहस्तेन
धरादिमन्मानं निर्ममे । अथ सार्थवाहः साश्रुपातलोचनो वनराजं बाहौ धृत्वा इदमूचे—“ वत्स नृपवचनमुल्लंघयितुं नो शक्यते
तस्माच्चया कियन्ति दिनानि नृपसमीपे स्थातव्यं । अधृतिर्नो कार्या ” । वनराजेनोक्तं—‘ आम तात प्रमाणं ’ । तदा केशवसार्थ-
वाहो राजानमापृच्छय सुतमालिङ्ग्य स्वोच्चारकं ययौ । राजापि बहिर्मुदिताननः कुमारं करे कृत्वाऽवोचत्—‘ वत्स त्वया काऽप्यधु-
र्तिर्न कार्या । वनराजेनोक्तं—‘ राजेन्द्र तव समीपे स्थितस्य किं मम दुःखं ’ । नृपो वनराजं स्वसमीपे स्थापयित्वा कतिपयग्रामान्
तुरंगमैश्च निजपदातीन् समस्य दंडनायकपदवीं ददौ । सोऽप्युत्क्रुद्धो जातः । नृपसेवकान् सर्वानावर्जयामास । सर्वोपि नृपपरिवारोऽपि

स्वयंशीकृतः । मार्थवाहोऽपि बहुधनं प्रेषयति । स वनराजस्तत्र स्थितः सुखं शुनक्ति । एकदा राज्ञा निजांगजो नृसिंहो देशो-
पद्रवकारिणं सामन्तमेकमुन्नेतुं प्रेषितः । वनराजोऽपि संग्रामाय मयुजा . कुमारसार्थं प्रेषितः । उभावपि कुमारौ ससैन्यौ समु-
द्वितीभूय चलितौ । द्वयोरपि सैन्यं दुर्गं वेष्टयित्वा निद्रायां तस्थौ । “ भो नर्याहि नर्याहि । किं दुर्गे प्रविश्य स्थितोऽसि ।
अरेऽधमाधम देशविध्वंसपापस्य फलं गृहाण ” । तं कोलाहलं तुमुलं श्रुत्वा सोऽपि सामन्तनृपः सज्जीभूतः पुरमध्यस्थितो युद्ध-
मारेभे । बहिर्मुखितं यत्रोत्थस्थूलपापाणगोलैर्कर्वज्रसंपातदारुणैर्गोफण्या गोलैः प्राकारं, खंडयित्वा बहिःस्थितैर्भटैस्तत्पुरं हतप्रहंतं
चक्र । वनराजेन स सामन्तो बद्ध्वा नृसिंहकुमारस्य समर्पितः । अहो धैर्यमहो धैर्यमिति सर्वत्र वनराजस्य ख्यातिर्विस्तीर्णा । नृपो-
ऽपि शृष्टलग्नस्तत्र समागतः । वनराजस्य प्रसिद्धिं श्रुत्वा चकितः—‘ संग्रामेऽप्ययं न मृतः ’ । किंचित्कायं समुद्दिश्य नृसिंहकुमारो
वनराजमहितः स्वनगरे प्रेषितः । राजा स्वयं तत्रैव स्थितः । एकदा ‘ वनराजस्य विपं दातव्यं ’ इति स्पष्टं लेखं लिखित्वा नृसिंह-
कुमारस्यौष्ट्रिकं प्राहिणोत् । शीघ्रं स औष्ट्रिकश्चाल । यत्र सुन्दरयक्षाधिष्ठिता महाटवी वर्तते तत्र यक्षभवनसमीपे निशायां श्रान्त-
त्वात् स्थितः । तं लेखं गृहीत्वा यथालयेऽस्वपत् । तदा स यक्षोऽवधिनाऽज्ञासीत्—“ अरे मदीयपुत्रवनराजस्य वधायायमुपक्रमो
कृतोऽस्ति । तथा करोमि यथाऽस्य सुन्दरं भवति ” । ततस्तं लेखं समुत्सार्य देवशक्त्या ‘ विपं देयं ’ इत्यक्षरावलीं प्रमाज्य
(प्रमृज्य) ‘ विपा इति नाम पुत्री शीघ्रं वनराजस्य दातव्या ’ इति लेखे लिलेख । औष्ट्रिकः प्रातरुत्थाय पुरे गत्वा नृसिंहकुमारं
लेखमार्पयत् । नृसिंहोऽपि लेखमवाचयत् । कुमारोऽपि वनराजस्य समीपे लेखस्वरूपं कथयित्वा विवाहसामग्रीविधिं चिनोति ।
उच्छलत्तूयनादेन महाधनलमंगलः नृपपुत्रीं विपां वनराजः परिणिन्ये । वनराजस्तथा विषया महात्यन्तं . शुशुभे । कतिपयेवांसरे-

नृपोऽपि पुरे समाययौ । कन्यापाणिग्रहणमहोत्सवं कुमारो व्यजिज्ञपत् । वनराजस्य विवाहं ज्ञात्वा नृपो दध्यौ—“ अरे दैव त्वया किं कृतं ? एवं मार्यमाणोऽपि यदेव भृशमेधते । अथवा किं मुधा दैवोपालंभेन । पुनरपि प्रतीकारं करिष्ये ” । इति ध्यात्वा कथितं—‘ साधु साधु कृतं ’ । वनराजस्तथा कान्तया सह सुखं भुनक्ति । पुनः पुनर्नृपस्तस्य वधार्थमुपक्रमं करोति । एवदा निर्व्यजने निजमातंगौ समार्यां शिक्षयामास—“ अरे अद्य मध्ययामिन्यां पुरद्वारवासिनीकुलदेवतापूजनार्थं सोपस्करो य आयाति स हन्तव्य एव ” । इति तौ तत्र प्रहीय सन्ध्यासमये वनराजं समाकार्य प्रच्छन्नमिदमब्रवीत्—“ वत्स त्वं यदा संयामार्थं चलितस्तदा मया द्वारवासिन्या देवताया अर्चनं मानितमभूत् । तदद्य मध्यनिशायां तस्या अर्चनं कार्यं यथाहमनृणीभवामि ” । ततो वनराजो द्वियामसमये निजि मदीपपूजोपस्कारं करे कृत्वाऽचलत् । तदावसरं निजवासवातायनस्थेन नृपपुत्रेण नृसिंहकुमारेण मदीपहस्तो वनराजो दृष्टः, दीपोद्योतेनोपलक्षितः । नृपपुत्रस्तत उचीर्य वनराजं पप्रच्छ—‘ किमिदं ? ’ । सोऽपि सत्यमचीकथत् । कुमारेण वनराजकरात्प्रदीपपूजोपस्करमादायोक्तं—‘ त्वं गृहे याहि, यास्येऽहं स्वयं द्वाारवासिन्यार्धेत्ये ’ । इत्युक्त्वा एकाग्रमानसो यावद्गच्छति तावन्तुपादिष्टनिपादार्म्या म कुमारः खल्लैहतः । कलकलरसो जातः । तन्निरीक्ष्य जना नृपं निवेदयामासुः । नृपस्तुष्टः । तत्र विलोकनाय नृपः ‘ किमस्मि ? किमस्ति ! ’ इति ब्रुवन् गतः, तावत्तत्र निजांगजः पतितो दृष्टः । तदा नृपो विललाप—‘ हा वत्स किं जातं ? तवार्थे सर्वं मया कृतं तस्मै ममैव जातं ’ । इत्यादि बहु विलप्य निजपुत्रस्य वह्निसंस्कारं विधाय वनराजमब्रवीत्—‘ वत्स तव भाग्यं वज्रोपमं, पुरोधसो वनं ममैव मत्स्यमेव, त्वं भाग्याधिकः ’ । जन्मवासरात्सकलोऽपि दृष्टान्तो वनराजस्य नृपेण कथितः । “ अथ त्वया ममापरायः धन्वन्यः । अथ त्वं राज्यं गृहाण । तव भाग्यैस्त्वव राज्यं समर्पितं । अहं तु प्रव्रज्यां ग्रहीष्ये ” । इत्युक्त्वा शुभमुहूर्ते नृपो

वनराजं स्वकीयसिंहासने निवेश्य राज्यं दत्त्वा स्वयं वने गत्वा ग्रत्रज्यां जग्राह । अथ वनराजभूपालः सूर्यवत्स्वप्रतापेन शोभां प्राप्नोति, प्रजां पालयति, न्यायेन राज्यं करोति । अन्यदा नन्दनोधाने नन्दनाचार्यश्चतुर्ज्ञानधरः समवासाप्रीत । नृपोऽपि परिवारमहितस्त्वं वन्दितुं ययौ । मुनीश्वरं वन्दित्वोचितासने उपविश्य तद्रूपदेशं श्रुत्वा नृपः प्राच्यभवं पप्रच्छ—‘भगवन् प्राच्यभवे मया किं सुकृतं कृतं, येनैतदद्भुतं राज्यं प्राप्तं ?’ । ज्ञानातिशयसंपन्नो मुनिर्मधुरध्वनिना कथयामास—‘हे राजस्त्वया पूर्वजन्मनि श्रद्धया जिनस्य भावेन स्तुतिपूजा कृता । तेन कारणेन त्वया राज्यं प्राप्तं । यत्तु मनसा चिन्तितं स्तुतिमात्रेण मम किं लाभो भविष्यति न वेति संदेहे किञ्चिदन्तरेऽन्तरे सौख्यमुत्पन्नं । अन्तकाले तु चिन्तितं ‘सुकुलेन किं ? भाग्यमेव प्रशस्यते, तेन दासीकुक्षौ गर्भत्येनोत्पन्नः’ । इति मुनिवचः श्रुत्वा समुत्पन्नजातिस्मरणः पूर्वभवं स्मृत्वा सध्यानमानसो जज्ञे । गृहे गत्वा जिनधर्मं करोति । जिनचैत्यानि नगीनजिनविंशानि कारयामास । विविधां चाष्टप्रकारां पूजां विद्वेषतो भावस्तवपूजां मनोहरैः काव्यैर्नवनवैश्छन्दोभिः करोति कारयति च । आयश्यकादिकं करोति । तत्त्वं हृदि व्यभावयत् । अन्तकाले चारित्रं प्रतिपाल्य परमं पदं प्राप्तः । एवमनेके भव्या जिनपूजया पूज्यतां परमपदवीं च प्राप्ताः । तस्माद्वन्याः सर्वथा जिनाचिने प्रयतन्ते । अथ महताडंबरं किं ? सर्वथा सर्वत्र भाव एव प्रधानः । श्रीउपदेशमालायामपि श्रोक्तम्—

सुगगइमगपईवं नाणं दितस्स हुज्ज किमदेयं । जह तं पुलिंदएणं दिन्नं सिवगस्स नियगच्छिं ॥ १ ॥

तथाहि—एकस्यामटव्यां गिरिगह्वरे महानेकः प्रामादोऽस्ति । तत्र शिवस्य प्रतिमा माधिष्ठायिकाऽस्ति । मकलेयमिति मत्वा

कोऽपि विप्रो धार्मिको दूरादागत्य तामर्चयति । स्वच्छजलैः स्नपयित्वा घनचन्दनैर्मिलिप्य सुगन्धैः पुष्पैः प्रपूज्य पुरो बलिं दौकयित्वा प्रधानागुरुमुत्थिप्य मनोहरं स्तनं कृत्वा मूर्ध्ना नरगञ्जलिं चट्वा नित्यमेवं भाषते—

त्वयि तुष्टे मम स्वामिन् संपत्स्यन्तेऽखिलाः श्रियः । त्वमेव शरणं मेऽस्तु प्रसीद परमेश्वर ॥ १ ॥

इति चित्रं कृत्वा नित्यमेव स्वगृहे याति । एकदा धार्मिकः स्वां पूजामपनीतां वीक्ष्य पूजयित्वा पूजापहृतिं ज्ञातुं रहः स्थितः । तदैकः पुलिन्दो वामहस्ते धनुःशरं दक्षिणकरे कुसुमानि मुखं जलपूर्णं एवंविधः समागत्य शिवस्य पूजामंहिणोत्सार्य गङ्गा चट्टनं कृत्वा पुष्पपूजां कृत्याऽनमत् । शिवस्तेन सह वार्तालापं करोति । पुलिन्दो जग्मिवान् । धार्मिको हृद्यदूयत । कोपाच्छिवमुपालेभे—“अहो शिव यादृशः पुलिन्दस्तादृशस्त्वमेव । अशुचिर्मूर्तिना तेनाधमेन पूजितस्त्वं तेन सह जल्पसि । मम स्वप्नन्ते नो दर्शयसि” । सुरः प्रोवाच—“कोपं मा कुरु, स्वयमेव ज्ञास्यसि” । दिनाष्टकानन्तरं धार्मिकः शिवमेकाक्षं ददर्श । धार्मिकः दूरे—“अहो शिवस्य द्वितीयं स्वर्गनित्रं क्व गतं ? केनापि दुष्टेनापहृतं” । इति विरुप्य रहः स्थितः । ततः पुलिन्द आगात् । दिवं दृष्ट्वा चैव भिक्षो निजं चतुरुधृत्य ददौ । शिवोऽवदत्—“स्वामिंस्तव प्रसादान्दन्दं नन्दे” । पुनः शिवोऽयादीत्—“भोः साधो सात्त्विक मया तव सत्त्वं विलोकितं” । इत्युक्त्वा स्वं नेत्रं प्रकटीकृतं । भिक्षुस्य नेत्रं पद्माक्षं । भिक्षो नन्द गतः । ततः शिवेन धार्मिकस्योक्तं—“त्वया दृष्टं ? वयं देवा भावेन तुष्यामः, बाह्यभक्त्याऽलं” । धार्मिकोऽपि नन्वा जीमनन् ।

अतः सागन्धः नन्दः चैवऽपि भावात्सिद्धिर्जायते, इति ज्ञात्वा श्रीजिनधर्म उद्यमो विधीयतां । इत्यादिदेशनां दत्त्वा गण-

भृद्विरतः । सर्वे जनाः श्रीपार्श्वजिनं प्रणम्य निजं निजं स्थानं ययुः । अथ धरणेन्द्रो दिव्यनाटकमकरोत् । भगवत्सेवकोऽभूत् । पार्श्वयक्षोऽधिष्ठापकोऽभूत् । स्वर्णवर्णा ग्रभावाढ्या कुकुटोसगवाहना पद्मावती शासनदेव्यभूत् । ततोऽनन्तरं श्रीपार्श्वजिनः स्वर्णाम्बो-
जेषु पादौ दधत् धरणीतले विजहार । खे इन्दुभिध्वनिः धर्मचक्रं छत्रं चामरे पुरतः पृष्टौ भ्रामंडलं, एवंविधैः पदार्थै-
र्भगवानुपशोभितः ।

सकलकुशलवल्लीवर्धने मेघतुल्यो, भविककमलहेलिः सौख्यसंपत्प्रवाहः ।

सुखजलनिधिचन्द्रो देवदेवेन्द्रवन्द्यो, वितरतु विजयं नः पार्श्वनाथो जिनेन्द्रः ॥१॥

॥ इति श्रीहेमसोमधरिविजयराज्ये पूज्य पं० संघवीरगणशिश्य पं० उदयवीरगणिविरचिते

श्रीपार्श्वनाथगद्यवन्द्यलघुचरित्रे भगवद्गणधरदेशनावर्णनो नाम सप्तमः सर्गः ॥

श्रीपार्श्वनाथचरित्रस्य सप्तमः सर्ग एव च ।

पंडितोदयवीरेण गद्यवन्द्येन निर्मितः ॥१॥

अथाष्टमः सर्गः ।

विश्वत्रयाधारजिनं प्रणम्य श्रीपार्श्वनाथं सुरनाथनाथम् ।

सद्रथवन्धेन गुरुप्रसादाद्ब्रह्मयेऽष्टमं सर्गमहं प्रधानम् ॥ १ ॥

विश्वत्रयस्वामी त्रिजगद्गुरुः श्रीपार्श्वनाथः पार्श्वयक्षेण सेवितः सर्पलाञ्छनोऽष्टमहाप्रातिहायैर्विराजमानश्चतुस्त्रिंशदतिशयैर्भ्राजमानः पञ्चत्रिंशद्भागैः राजमानो विहार कुर्वन्नेरुदा पुंन्द्रदेशे साकेतनगरे आम्रोद्यानवने समवासासीत् ।

इत्थं पूर्वदेशे तामलिष्यां नगरो सुधीः सागरदत्ताख्यः सार्धगहो युगऽभूत् । स तु प्राच्यभवे विप्रोऽभूत् । पत्याऽन्यासक्त्या विपं दत्त्वा बहिः क्षिप्तः । कृपानत्या गोकुलिन्या जीविनः । स तु वैराग्यात्परिनाद् भूत्वा सागरदत्तोभूत् । स समुत्पन्नजातिस्मरणः सर्वथा सर्वस्वीषु विरक्तः । गोकुलिन्यपि मृत्वा तत्रैव महैर्म्यस्य सुता रूपादयाभूत् । सा सागरदत्तोर्थे बन्धुभिर्भृता । स तस्यां विषये मनो नाकरोत् । सा स्त्री शस्त्रीवामन्यत । सा कन्या तं वरं तादृशं मत्वा श्लोकमेकं पत्रे लिखित्वा प्रैषीत् । यथा—

“कुलीनामनुरक्तां च किं स्त्री त्यजसि कोविद । कौमुद्या हि शशी भाति विद्युताब्दो गृही स्त्रिया ॥ १ ॥

सागरदत्तस्तं श्लोकं वाचयित्वा प्रतिश्लोकमेकं प्रैषयत्—

“स्त्री नदीवत्स्वभावेन चपला नीचगामिनी । उद्धृत्ता च जडात्मासौ पक्षद्वयविनाशिनी ॥ १ ॥”

तं श्लोकं सा कन्या वाचयित्वा मनसि दध्यौ—‘नूनमसौ प्राच्यजन्मजं स्त्रीदोषं स्मरति’ । ततः पुनः सा श्लोकं प्रीति । सोऽप्यवाचयत् । तद्यथा—

“एकस्या दूषणे सर्वा तज्जातिर्नैव दुष्यति । अमावास्येव रात्रित्वात्त्याज्येन्दोः पूर्णिमाऽपि किम्? ॥ १ ॥”

इति तस्याः प्रतिबोधेन वैदग्ध्येन च राज्ञितः सागरो विवाहं चक्रे । तया सह भोगान् बुभुजे । ततः सागरदत्तोऽम्बुधौ जलाध्वना सप्त वारान् व्यवहर्तुं प्रचक्रमे । सप्त वारानपि यानयन्निमज्जयत् । अतः पुण्यैलोकैर्हस्यते । स मनसि दध्यौ—‘किं करोमि? धिगस्तु मे जन्म’ । इति किंकर्तव्यतामूढोऽभवत् । इतस्ततो ग्रामेषु भ्रमन् सोऽन्यदा कूपादंभोऽकर्षयत् । सप्त वारान् जलं नागात् । अष्टमवारं जलमागतं । तद्दृष्ट्वा सोऽस्मरत्—‘सप्त वारान् यानभंगोऽभवत्, पुनरष्टमवारं विलोकयामि’ । इति ध्यात्वा शुभशकुनैः सिंहलद्वीपं प्रति पोतेन चचाल । स सुवातवशात् क्रमेण सिंहलद्वीपाद्वलद्वीपे गतः । तत्र बहूनि रत्नानि संगृह्य स्वनगरं प्रति प्रतस्थौ । स रत्नलुब्धैर्निर्यामिकैर्निशि वारिधौ क्षिप्तः । स दैवयोगात् फलकं प्राप्य तटेऽगात् । क्रमेण स भ्रमन् पाटलीपुरे प्राप्तः । तत्र वाणिज्यागतेन श्वशुरेण दृष्टः । ततोऽसौ स्वोच्चारके नीतः स्नातो भुक्तः । स सर्वोदन्तं कथयति । श्वशुरेण तत्र स्थापितः । सोऽप्यस्थाय । क्रमेण दैववशात् कतिपयवासैर्यानमपि तत्रागात् । ते निर्यामकाः सागरेण राजाज्ञया रोधिताः । रत्नान्यादाय मोचिताः । सागरः स्वगृहेऽगात् । विशेषार्जितधनः सागरदत्तो दानभोगाद्धनं सफलं चकार । स तु क्रमेण विप्राणां योगिनां चान्यदर्शनिनामपि आहारवस्त्रदानं ददाति । तान् पृच्छति—‘को देवः को गुरुश्च भुक्तिदायी?’ । ते सर्वेऽपि पृथक् पृथक् वदन्ति । स सागरदत्तः संशये पतितः—

‘कं धर्मं करोमि ? कः सत्यवादी ? यस्मादहं धर्मं लेभे’ । नानाविधशास्त्राणां श्रवणं करोति । एकदा वने शरीरचिन्तार्थं गतः । तत्रैकं साधुं ध्यानस्थितं दृष्ट्वा सागरो वन्दते स्म । तमभिनन्द्य पृच्छति—‘स्वामिन् को देवः ? को गुरुः ? को धर्मः ? के यूयं ? मम सर्वं सत्यं कथय’ । ततः साधुः कायोत्सर्गं पारयित्वा तमवादीत्—“भो महानुभाव अहमनगारो राज्यं त्यक्त्वा परित्रज्यां गृहीत्वा मिद्विषयान् करोमि । अहं तव सत्यं कथयामि, परं मम ध्यानमगो भवति । कल्येऽत्र श्रीपार्श्वजिन्नद्रव्योविंशतितमो जिनेन्द्रः समवसरिष्यति । तमभिनन्द्य प्रश्नं कुरु” । तन्निश्चय्य मुदितो गृहे प्राप्तः । द्वितीये प्रभुः पार्श्वनाथस्तत्र समवासासर्पोत् । नृपादिपारा जिनागमनं ज्ञात्वा जिनमन्दनाय जग्मुः । स सागरोऽपि हर्षितो जिनमन्दनाय गतः । भगवानपि लाभं ज्ञात्वा सागरमुद्दिश्य धर्मदेशनां प्रारम्भे । देवतत्त्वगुरुतत्त्वधर्मतत्त्वभेदान् प्रकाशयति । सागरैकमनाः शृणोति । श्रीपार्श्वो भगवान् सागरस्य धर्मसंशयं छिनत्ति । सागरो धर्मं शृण्वन् वैराग्यं प्राप्तः भगवत्तत्त्वार्णौ ननाम । तत्रैव शुभवासनया शुक्लध्यानं व्यायन् केवलज्ञानं प्राप । यतिवैपमंगीकृत्य केवलसमायामुपविष्टः । स तु क्रमेण सिद्धः । भगवता संसाराचारितः । एवंविधः परोपकारी श्रीपार्श्वजिनेन्द्रः ॥

अथ प्रभोः शिष्याश्चत्वारः शुद्धवशोद्भवाः शिवसुन्दरसोमजयाह्वा मुनयश्चिराचीर्णत्रता भूरिभुतपाठका भगवन्तं प्रणम्येदं व्यजिज्ञपन्—‘हे भगवन् अस्माकमस्मिन् भवे सिद्धिर्भविता न वा ?’ । प्रभुर्जगात्—‘यूयं चरमदेहा अस्मिन् भवे सौत्स्यथ’ । ततस्तैश्चिन्तितं—“चेदस्मिन् भवेस्माकं सिद्धिः कथिता तदा देहे कष्टं किं घृथा क्रियते ? स्वेच्छया भुज्यते धीयते श्रीयते । शब्ददेशनेऽप्युक्तमस्ति । तथाहि—

मनोज्ञं भोजनं भुक्त्वा मनोज्ञशयनासनः । मनोज्ञभवने तिष्ठन्मनोज्ञं धार्यते व्रतम् ॥ १ ॥

दुग्धं मृद्वी प्रगे पेया भक्तं मध्ये परेऽहनि । पानकं शर्करा द्राक्षा नक्तमन्ते पुनः शिवम् ॥ २ ॥

इति । तथैव दिनान् वाहयाम । कष्टकरणेन किं कार्यं ” । इति निर्णय्य ते साधवोऽन्यत्र गत्वा तथैव कालं निन्युः । अन्यदा क्रियता कालेन तेषामासन्नमोक्षत्वान्मनसीदं सद्युत्पन्नं—“अहो त्रैलोक्याधारं श्रीजगद्गुरुं श्रीपार्थनाथं गुरुं प्राप्यास्माभिरात्मा शिथिलीकृतः । सच्चारित्रजलेऽस्माभिः स्नात्वा कुमतिकुसंसर्गजस्यात्मा लोठितः । प्रमादवशादस्माकं का गतिर्भविता । वयमनन्यशरणः” । तत्रैव स्थितास्ते चिन्तयन्ति—‘भगवन् त्वमेव शरणं प्रभोऽधुना भगवन् कृपयाऽस्माकमालंबनं देहि’ । ते तु तदा चत्वारोऽपि क्षपकश्रेणिमारुरुहुः । श्रीपार्थनाथध्यानप्रभावात्केवलज्ञानं प्राप्य सिद्धिपदं प्रापुः । अहो प्रभुध्यानप्रसादः । एवंविधो भगवान् परोपकारी ॥

इतश्च नागपुर्वा धनपतिव्यवहारी धनी वसति । तस्य बन्धुदत्तनामांगजोस्ति । स पित्रा वसुनन्दसुतां चन्द्रलेखां परिणायितः । सा कंकणहस्तैर्वाहिना दद्या निशि मृता । एवं तस्य षड् भार्या उदमात्रा मृताः । तस्य बन्धुदत्तस्य प्रसिद्धिर्जाता—‘विपहस्तः विपवरः’ । तस्य पुनः कोऽपि कन्यां न ददाति । कृष्णपक्षचन्द्रवत्स दिने दिने क्षीयते । जनकस्तं तादृशं विपणचित्तं वीक्ष्य यानं संवाह्य सुतं प्रैषीत् । सोऽपि पित्राज्ञया द्वीपान्तरे गत्वा भूरिस्वमार्जयत् । बहुलाभेन संतुष्टः । स्वपुत्रीं प्रतस्थे । तस्य गच्छतो दुर्वाताद्वाधौ यानमभज्यत । स काष्ठफलकं प्राप्य रत्नद्वीपं प्राप । स पादचारी फलाहारी रत्नाद्रिं ययौ । तत्र रत्नाद्रौ रत्नानि गृह्णन् महारत्नमयं प्रासादं ददर्श । तत्र चैत्ये प्रविश्य श्रीनेमिनाथविबमानमत् । जिनमानम्य बहिस्तरुच्छायास्थितान् शुक्लध्यानं ध्यायमानान् मुनीन् ववन्दे । स्वोदन्तः सर्व आख्यातः । तेषाद्यद्युनिना स प्रतिबोध्य जिनधर्मं द्रढीकृतः । तत्र जिनधार्मिक-

शिवांगदरेणो मुनिरन्दनार्थं समेतोऽस्ति । स चन्दुदत्तोपरि सार्धमिक्त्वया प्रीतः । तमामंश्य स्वगृहे नीतवान् । तत्र चन्दुदत्तस्य
 स्नानमञ्जनभक्तिभोजनं कारयित्वाऽनदबु—“ त्वं मम धर्मवान्यवः सार्धमिक्कोसि । तवाकाशगामिनीं विद्यां ददामि कन्यां वा
 ददामि ” । ततो चन्दुदत्तेनोक्तं—“ अहं सामान्यो वणिग् व्यापारी विद्यया किं करोमि ? इत्युक्त्वा तूष्णीं स्थितः । तदा
 मेनगे दर्या—“ नूनमेव चन्दुदत्तः कन्यामिच्छति । या गुरुपापुष्मती च कन्या भवति साऽस्मै प्रदातव्या । सा क्मास्ति ? ” । तदा
 तस्य भगिनी मुमूर्णलेखास्ति, तयोक्तं—“ कौशांब्यां नगरी मम सखी जिनदत्तश्चादस्य पुत्री प्रियदर्शनाभिधा कुमारिका गुरुपा-
 पुष्मती नाम्नि । तस्याः पित्रा चतुर्जानी मुनिः पृष्टः—इयं कन्या कीदृशी भविष्यति । ज्ञानिनोक्तं—इयं कन्या पाणिग्रहणं
 कृत्वा मुनं प्रश्य चारित्रं ग्रहीष्यति । तदा मया श्रुतं । तस्मात्संवैतस्य दातव्या ” । तदा चित्रांगदमिद्याधरो मित्रविद्याधरः परिश्रुतो
 चन्दुदत्तपुनः कौशांब्यां गतः । तत्र श्रीपार्श्वनाथप्रासादं ददर्श । तन्मध्ये प्रविश्यानमद् । श्रीपार्श्वनाथप्रतिमाग्रे चन्दुदत्तः स्तौति ।
 तथाहि—

जय त्रिभुवनोत्तंस पार्श्वनाथ जिनेश्वर । सुरासुरनत स्वामिन्नमेयमहिमांबुधे ॥ १ ॥

रोगानलजलव्यालचोसरिश्रापदापदः । वहिरन्तरपि स्वामिन्न भिये त्वयि वीक्षिते ॥ २ ॥

इत्यादिस्तुतिपाठपरं चन्दुदत्ते गति जिनदत्तः पूजार्थं तत्रागात् । तत्र खेचरान् चन्दुदत्तसाधर्मिकं च वीक्ष्य जिनदत्तः प्रमोदं
 प्राप्सः । गानामंश्य गृहे नीत्वा बहुस्वागतं कृतवान् । स्नानभोजनादिभिस्ते सत्कृताः । तेन ते पृष्टाः—“ किमर्थमत्र समेताः ? ” ।

तैरुक्तं—“वयं तीर्थवन्दनार्थमत्रागताः” । पुनर्जिनदत्तेनोक्तं—“मदुचितं कार्यमादिशत” । तैरुक्तं—“वयं खेचराः, वन्धुदत्तो भूचरः, त्वमपि भूचरः, वन्धुदत्तस्य तव पुत्रीं प्रियदर्शनां देहि । अयं महानुभावो धर्मिष्ठश्च” । ततो जिनदत्तो धर्मरञ्जितः स्वपुत्रीं वन्धुदत्तस्य पर्यणाययत् । खेचरा हृष्टाः स्वस्थानं जग्मुः । वन्धुदत्तः सप्रियस्तत्रैवास्थात् । तथा सह पञ्चेन्द्रियविषयसुखानि बुभुजे । धर्मरञ्जित्यानि सामायिकप्रतिक्रमणपौषधादीन्यपि करोति । क्रमेण कियता कालेन सा गुर्विणी जाता । तथा गुर्विण्या सह वन्धुदत्तः श्वशुरमापृच्छय स्वां पुत्रीं प्रति प्रस्थितः । स्तोकसार्थेन सह चलितः । क्रमेण स भीष्माटवीं ययौ । त्र्यह्णेणोच्छ्रिद्यकस्य सरसस्तीरे समागमत् । तदा भवितव्यतावशाच्चण्डसेनाभिषय पल्लीशस्य भिक्षा यमदूता इवाकस्मात्तस्मिन् सार्थेऽपतत् । ते भिक्षाः सार्थस्य सर्वस्वं प्रियदर्शनां च गृहीत्वा गताः । ते दुष्टास्तस्य सार्थस्य सर्वस्वं प्रियदर्शनां च चण्डसेनपल्लीशस्यार्पयत् । पल्लीशस्तां सुरूपां दृष्ट्वा हृष्टः सन् चिन्तयामास—“अहमेतां मुख्यस्त्रीं करिष्ये” । तेन सा पृष्टा—“भद्रे त्वं कासि ? कस्य सुता ? किं नाम ?” । तयोक्तं—“अहं कौशांब्यां जिनदत्तश्रेष्ठिनः पुत्रीं प्रियदर्शना” । तन्निशम्य स ऊचे—“अहो एवं चेत्तर्हि त्वं मम भगिनी । त्वं ममोपकारकसुता । शृणु, एकदा चौरैः परिप्लुतोऽहं सायं कौशांब्या वहिर्मद्यं पिबन् तलवैरैर्निरिक्ष्य धृतः । तदान्ये भिक्षाः पलायांचक्रुः । अहमेकाकी राज्ञे समर्पितः । राज्ञ आज्ञयाऽहं वधार्थं नीयमानस्त्वत्पित्रा पौषधान्ते निजं गृहं गच्छता नृपं विज्ञप्य मोचितः । अतः कारणान्नं मम भगिनी । वद त्वाहं किं करोमि ?” । तेनेत्युक्ते साऽब्रवीत्—“हे वान्धव तव घाटया वियोजितं मे पतिं वन्धुदत्तं शोधयित्वा समानीय दर्शय” । तदा पल्लीशोऽपि तां भगिनीमिव मत्वा गृहे मुक्त्वा तत्पतिशोधनाय ययौ । स च द्रु-भ्रान्त्या वन्धुदत्तमसंग्राप्य स्वगृहमागतः । पुनः सर्वत्र भिछान् श्रेययामास । तदा तत्र प्रियदर्शना सुतमद्यत । ते भिक्षाः परित्रमंति, परं क्वापि स-वन्धु-

दत्तो न प्राप्तः । एकदा पक्षीशेन स्फुल्लदेवताग्रे प्रोक्तं—“ मातर्यदि मासमभ्ये-प्रियदर्शनापतिर्वन्धुदत्तो मिलिष्यति, तदाऽहं तत्र दशभिर्नैर्बलिं दास्ये ” । क्षेमेण पञ्चविंशतिदिना व्यतिक्रान्ताः । बन्धुदत्तो न प्राप्तः । तथापि बलियोग्यान्नराननेतुं भृत्यान् दिशो दिशं पक्षीपतिः प्रैषीत् । इतश्च बन्धुदत्तोऽपि प्रियाविरहाद् दुःखसंतप्तः सर्वत्र भ्रमन् हितालपर्वतवने प्राप्तः । तत्रैकः सप्तच्छदद्रुमो महा-
 नुचैस्तरुदृष्टः । तं दृष्ट्वा बन्धुदत्तेन चिन्तितं—“ मां विना प्रियदर्शना क्षणमात्रमपि न जीवेत् । मृता भविष्यति । मम जीवितेन किं ? तदहमपि भ्रिये ” । इति निश्चित्य तस्मिन् द्रुमे यावद्गलपाशः क्षिपति तावत्सरस्तीरे हंसीवियोगिनं हंसं ददर्श । स हंसः सर्वत्र भ्रमन् पद्मच्छायानिलीनां हंसीं ददर्श । तथा मिलित्वा स सुखी जातः । तत्कृतुकं दृष्ट्वा बन्धुदत्तोऽचिन्तयत्—
 “ जीवतां नृणां संयोगो भवतीति मृत्युना किं ? पुनरपि विलोकयामि । निःस्वोऽहं स्मरुरीं कथं यामि ? । विशालायां पुर्यां मम मातुलोऽस्ति, तस्माद्द्रव्यं गृहीत्वाऽहं निजां प्राणप्रियां शोधयित्वा मोचयामि । पश्चादहं स्वगृहाद् द्रव्यं दास्ये ” । इति ध्यात्वा द्वितीये ऽह्नि विशालां पुरीं प्रति चलितः । तावन्मार्गे गिरिपुनगरासन्ने यक्षालये श्रान्तत्वाद्दिश्रामार्थं निशायां स्थितः । तावदेकः पथिकोऽपि विश्रामार्थं तत्र रज्ज्यां स्थितोऽस्ति । बन्धुदत्तेन पथिकः पृष्टः—‘ भोः पान्थ बान्धव त्वं कुतः समागतः ? ’ तेनोक्तं—
 ‘ अहं विशालायाः पुर्याः समागतः ’ । बन्धुदत्तेनोक्तं—‘ तत्र मम मातुलो धनदत्तः श्रेष्ठी वसति, तस्य कुशलमस्ति ? ’ । पान्थः स्माह—‘ भोः पथिक तत्र मातुलो धनदत्तो राज्ञा रक्षितोऽस्ति । गुप्तिगृहे सकुटुम्बः स्यापितोऽस्ति ’ । तदा बन्धुदत्तेनोक्तं—‘ कस्मात् कारणाद्रक्षितोऽस्ति ? ’ । पुनः पथिकेनोक्तं—‘ ग्रामेशो नरपतिरन्येद्युरेकस्मिन् वने क्रीडां कृत्वा पञ्चाद्वलन् तत्र मातुलपुत्रेण व्यग्रत्वाच्च प्राप्तः, अतो नोत्थितः । तस्मान्मृत्युः क्रुध्यः । तव मातुलो धनदत्तः कस्मिन्नपि ग्रामे गतोऽभूत् । पुत्रो रक्षितः । पश्चादधनदत्तेन ग्रामा

दागतेन कोटिसंख्यं द्रव्यं दत्त्वा मोचितः । दंडावशेषधनग्रहणार्थं धनदत्तो निजं भागिनेयं बन्धुदत्त समुद्दिश्य ह्यस्तने दिने गृहादचलत् । तन्निशम्य बन्धुदत्तोऽचिन्तयत्—“अहो मदीयकर्मणां गतिर्विषमा । यतः—

इतो न किञ्चित्परतो न किञ्चिद्यतो यतो यामि ततो न किञ्चित् ।

यदेव कार्यं प्रकरोमि किञ्चिन्न तत्कदा सिध्यति कर्मयोगात् ॥ १ ॥

अथाहं किं करोमि ? क्व गच्छामि ? ” । इति विमृश्य मातुलग्रामसंख्यं चलितः । तदा तस्य पथि गच्छतो मातुलो मिलितः । अन्योऽन्यमालिगनेन सस्नेहं मिलितौ । स्वकीयस्वकीयोदन्तं कथितवन्तौ तौ दुःखिनौ जातौ विमृष्टवन्तौ च । तदाऽकस्माद्बलिनरेक्षिभिः पल्लीशनैः तौ पथि दृष्टौ । धृत्वा बलिहेतवे नीतौ । अन्येऽप्यष्टौ पुरुषा मार्गोद्धृत्वा समानीताः । तदा मासो जातः । पल्लीशेनोक्तं—“अद्य मासैकस्यावधिर्जातः, बन्धुदत्तो न प्राप्तः, परंतु ये नरा देव्या मानिताः सन्ति तेषां बलिदर्तव्यः ” । इति विमृश्य पल्लीशेनोक्तं—‘भो भो भृत्यजना नराणां बलिं देव्यग्रे ददतु ’ । तदा प्रियदर्शनां सपुत्रामानाढ्य देव्यै प्राणमयत् । तदा प्रियदर्शना दध्यौ—“हा हा महत्कष्टं । अहं श्रावककुले जाता । मदर्थमेते नरा हन्यन्ते । पल्लीशो वारितोऽपि नोपशाम्यति ” ततो बन्धुदत्तोऽप्यासन्नमृत्युं ज्ञात्वा परमेष्ठिनमस्कारोच्चारमारभत । क्षमति क्षामणां करोति । तदनु श्रीपार्श्वेनाथस्य नाम बाढ-स्वरेणोचरति । श्रीपार्श्वेनाथाभिधानप्रसादात् खड्गो न लगति । यथा यथा श्रीपार्श्वेनाथनामभंजं स्मरति तथा तथा बाढं मुक्तोऽपि खड्गघातो न लगति । तस्य मातुलस्यापि भगवतः प्रभावात् खड्गो न लगति । तदा भृत्यैरागत्य पल्लीशस्योक्तं—‘स्वा-

मिन्नैरुस्य वैदेयिरुनरस्य वाढं मुक्तोऽपि खल्लो न लगति' । तदा पल्लीशेनोक्तं—'तमानयन्तु' । सोऽप्यानीतः । तत्र प्रियदर्शना
 समुपविष्टाऽस्ति । तयोपलक्षितः । वन्धुदत्तोऽपि निजां प्रियां वीक्ष्य मुदितः । तयोऽन्योऽन्यं मुदितयोर्हर्षाश्रूणि नेत्रे अमुचतां
 तदा पल्लीशेनोक्तं—'किमेतत् ?' । प्रियदर्शनया कथितं—'ममायं पतिः' । तदा पल्लीशेन वन्धुदत्तः समाल्लिङ्गितः । महानादरः
 कृतः । 'कोऽन्यः' इति पल्लीशेन पृष्टे वन्धुदत्तेनोक्तं—'ममायं मातुलः' । अन्येऽष्टौ गन्दिनरा मोचिताः । दिनाष्टकं तत्र सप्रियो
 वन्धुदत्तः स्थितः । पल्लीशेन गौरवितः । एकदा पल्लीशेन वन्धुदत्तः पृष्टः—'भो वन्धुदत्त मम महान् विस्मयोऽस्ति । त्वं सत्यं
 कथय । तत्र कर्कशः कठिनः खड्गग्रहरो वाढं मुक्तोऽपि न लग्यस्तत्र किं मंत्रप्रभाव ओषधिप्रभावो वा ?' । तदा वन्धुदत्तोऽव-
 दत्—'स्वामिन्नायं मंत्रप्रभावः न औषधिप्रभावः । अत्र मम देवगुरुप्रभावः' । पल्लीशोऽवक्—'तव को देवः ? कथं गुरुः ?' ।
 तदा वन्धुदत्तोऽवदत्—'स्वामिन् शपथपूर्वं सत्यं शृणु । मम देवः श्रीपार्श्वनाथः । गुरुरपि श्रीपार्श्वनाथः । खड्गप्रहारस्य रोधने
 किमाश्रयं ? अन्यान्यपि ग्रहानि निम्नानि श्रीपार्श्वनाथनाममसादात्क्षयमुपयान्ति' । पुनः पल्लीपतिः प्रोवाच—'स देवः कीदृशः
 यमास्ति ? । वन्धुदत्तोऽवदत्—'तं श्रीपार्श्वनाथमभूमिन्द्रादिदेवा नरेन्द्राश्च सेवन्ते । प्राकारयच्छत्रविराजमानः सचामरोपशोभितो
 भगवानश्रुना नागपुर्यां संप्रयहरति । अनन्तकोटिभयसंदेहान् भगवान् भनक्ति । तन्नामप्रसादान्मनोवाञ्छितपदार्थाः प्राप्यन्ते' ।
 तन्निगम्य पल्लीशः प्रोत्ते—'तस्य दर्शनं मम कास्य, यथाहं कृतार्थो भवामि' । वन्धुदत्तेनोक्तं—'एवमस्तु' । तदा पल्लीशः,
 सीयुक्तो वन्धुदत्तः, वन्धुदत्तस्य मातुलो धनदत्तश्च ते त्रयोऽपि महर्ध्यां चेलुः । क्रमेण ते नागपुर्यां प्रापुः । यत्र त्रिजगतीपतिश्रीपार्श्व-
 नाथस्य ममनसरणमस्ति तत्र गन्वा भगवन्तं ववन्दिरे । तत्र भगवान् देशनामादिदेश । तत्र वन्धुदत्तो देशनां श्रुत्वा भगवन्तं परिपु-

च्छति—‘हे भगवन् केन कर्मणा समोदमात्रा अपि पणिमताः प्रिया मृताः ? सप्तम्याथ विरहोऽभवत् ?’ । भगवताख्यायते स्म—
 “तव पूर्वभवकृतकर्मणः संवन्धं शृणु । विन्ध्याचलपर्वते हिंसापरः पल्लीपतिः शिखरसेनाख्योऽभूद् । तत्प्रिया चन्द्रावतीनाम्नी बभूव ।
 स पल्लीपतिः सप्तव्यसनसेवी अनेकानि पापसहस्राणि करोति । एकदा मार्गभ्रष्टः साधुगच्छस्तत्रागतः । स पल्लीशस्तान् मुनिवरान्
 दृष्ट्वाऽपृच्छत्—‘भो यूयं के ?’ । तेऽप्युचुः—‘वयं मुनयो मार्गभ्रष्टा अत्रागताः’ । तत्प्रिया चन्द्रावत्यवादीत्—‘स्वामिन्नेतान्
 फलाद्यैर्भोजयित्वाऽध्वनि लगय’ । तैरुक्तं—“अस्माभिर्वर्णगन्धादिरहितं फलं चिरकालीनं गृहीतमस्ति । इतैः कल्पितफलैस्समाकं
 कार्यं नास्ति । क्षणमेकं तिष्ठ । अस्मदीयं वाक्यं शृणु” । ततः स उपविष्टः । साधवो नमस्कारमादिशन्—“त्वयायं नमस्कारः
 स्मरणीयः, अथ च त्वया संग्रामं विना कस्यापि घातो न कार्यः” । इत्युक्त्वा ते मुनिवरा अन्यत्र विजङ्हुः । पल्लीशेन मार्गे मुक्ताः
 साधवथेलुः । पल्लीशो गृहे गतः । साधून्नुमोदयति । अन्येद्युश्चन्द्रावतीप्रियायुक्तः पल्लीशो नद्यां क्रीडां कर्तुं ययौ । तत्र जलपाना-
 र्थमागतेन सिंहेनोभावपि भक्षितौ । तावुभावपि तदा नमस्कारध्यानानुभावात्सौधैर्म पल्योपमायुषौ सुरौ जातौ । तत्र देवायुः प्रतिपाल्य
 ततश्च्युत्वा महाविदेहे चक्रपुर्यां नगर्यां कुरुमृगांकस्य नृपतेर्मीनमृगांकनामा पुत्रो जातः । चन्द्रावतीजीवो दिवश्च्युत्वा भूषणभूपतेर्वस-
 न्तसेनाख्या सुता समजनि । यौवनावस्थायां तयोः पाणिग्रहणं संजातं । तावन्योऽन्यं पूर्वभवस्नेहवशात्परमप्रेमपरायणौ सुखमनुभव-
 वतुः । मीनमृगांकस्य पिता कुरुमृगांकश्चिरकालं राज्यसुखं भुक्त्वा वैराग्यं प्राप्तः । पुत्रस्य मीनमृगांकस्य राज्यं दत्त्वा स्वयं वने गत्वा
 तापसोऽभूत् । मीनमृगांको राज्यं सुखं भुनक्ति । वसन्तसेना पट्टाक्षी कृता । नृपस्तु यौवनमदमत्तो मृगयान्यसनसेवी जातः । तिर्य-
 न्वयोजनं कुरुते । तिरश्चां भोगान्तरायं करोति । वृषभाणामश्वानां नराणां च पंडलं करोति । एवं स बहुपापव्यसनपरायणो भूत्वा

दाहज्वरोत्पन्नापीडया मृतः । रौद्रध्यानवशात् पण्डं नरकं ययौ । वसन्तसेनाऽपि चाग्निं प्रविश्य तत्रैव नरके नारकोऽभूत् । तत् उद्धृत्य पुच्छरवरद्वीपभस्ते सेरगेहयोः पुत्रपुत्र्यावजायेतां । तौ मिथः परिणीतौ । ताभ्यामन्यदा साधवो ददृशिरे । ताभ्यां साधवो भक्त्या परमादरादन्नयानैः प्रतिलाभिताः । अपराद्धे चोपाश्रये गत्वा तन्मुखाद्धर्मं शृण्वते । ततो गृहिधर्मं प्रतिपद्य परिपाल्योभावपि मृत्वा पञ्चमे ब्रह्मदेवलोके सुरौ जातौ । ततश्च्युत्वेमौ युगमिभ्यसुतौ संजातौ । भो बन्धुदत्त भिद्यभवे यत्तया तिर्यग्वियोगः कृतः, तत्प्रभावात्तया दुःखं प्राप्तं । यानि यानि कर्माणि क्रियन्ते तानि तानि कर्माणि भोग्यकाले प्रकटीभवन्ति । ततो बन्धुदत्तस्य जिनवचनं शृण्वतोऽपीहापोहवशात्तस्मरणं समजनि । पूर्वभवो दृष्टः, तुष्टः, भगवत्पादौ प्रणम्योवाच—“ भगवन् यद्भवद्भिर्लुप्तं तत्तथैव । भृष्टः । सर्वं सत्यमेव । अद्यापि मे भाग्यं जागर्ति यद्भगवतध्वणारविन्दे वन्दिते । अथ मया किं करणीयं किं स्मरणीयं ? ” । श्रीभगवानुवाच

“त्यज दुर्जनसंसर्गं भज साधुसमागमम् । कुरु पुण्यमहोरात्रे स्मर नित्यमनित्यताम् ॥ १ ॥
न लब्धनीयमौचित्यं मान्यः सेव्यश्च सद्गुरुः । प्रवर्तितव्यं दानादौ भावना मानसीह च ॥ २ ॥
निक्षेपः परिहर्तव्यः प्रक्रम्य योगसिद्ध्ये । नित्यमन्तर्मुखैर्भाव्यं भाव्या वैराग्यभावना ॥ ३ ॥
कार्यो मंगलजापश्च गर्हणीयं स्वदुष्कृतम् । चतुःशरणमाराध्यं कार्यं पुण्यानुमोदनम् ॥ ४ ॥
यतितव्यं परे ज्ञाने विचिन्त्य सन्निदर्शनम् । श्रोतव्यं धर्मशास्त्रं च संसारासारसार्ता ॥ ५ ॥

च्छति—‘हे भगवन् केन कर्मणा ममोदमात्रा अपि वणिमताः प्रिया मृताः ? सप्तम्याश्च विरहोऽभवत् ?’ । भगवताख्यायते स्म—
 “तव पूर्वभवकृतकर्मणः संबन्धं शृणु । विन्ध्याचलपर्वते हिंसापरः पल्लीपतिः शिखरसेनाख्योऽभूद् । तत्प्रिया चन्द्रावतीनाम्नी यभूत् ।
 स पल्लीपतिः सप्तव्यसनसेवी अनेकानि पापसहस्राणि करोति । एकदा मार्गभ्रष्टः साधुगच्छस्तत्रागतः । स पल्लीशस्तान् मुनिवरान्
 दृष्ट्वाऽपृच्छत्—‘भो यूयं के ?’ । तेऽप्युचुः—‘वयं मुनयो मार्गभ्रष्टा अत्रागताः’ । तत्प्रिया चन्द्रावत्यवादीत्—‘स्वामिभेतान्
 फलाद्यैर्भोजयित्वाऽर्घ्यानि लगय’ । तैस्त्वत्—“अस्माभिर्वर्णगन्धादिरहितं फलं चिरकालीनं गृहीतमस्ति । इतरैः कल्पितफलैस्समकं
 कार्यं नास्ति । क्षणमेकं तिष्ठ । अस्मदीयं वाक्यं शृणु” । ततः स उपविष्टः । साधवो नमस्कारमादिशन्—“त्वयायं नमस्कारः
 स्मरणीयः, अथ च त्वया संग्रामं विना कस्यापि घातो न कार्यः” । इत्युक्त्वा ते मुनिवरा अन्यत्र विजङ्गुः । पल्लीशेन मार्गे मुक्ताः
 साधवश्चेष्टुः । पल्लीशो गृहं गतः । साधून्मुनोदयति । अन्येद्युश्चन्द्रावतीप्रियायुक्तः पल्लीशो नद्यां क्रीडां कर्तुं ययौ । तत्र जलपाना-
 र्थमागतेन सिंहेनोभावपि भक्षितौ । तावुभावपि तदा नमस्कारध्यानानुभावात्सौधर्मे पत्योपमायुषौ सुरौ जातौ । तत्र देवायुः प्रतिपाल्य
 ततश्च्युत्वा महाविदेहे चक्रपुर्यां नगर्यां कुरुमृगांकस्य नृपतेर्मनमृगांकनामा पुत्रो जातः । चन्द्रावतीजीवो दिवश्च्युत्वा भूषणभूपतेर्वस-
 न्तसेनाख्या सुता समजनि । यौवनावस्थायां तयोः पाणिग्रहणं संजातं । तावन्योऽन्यं पूर्वभवस्नेहशात्परमप्रेमपरायणौ सुखमनुभव-
 वतुः । मीनमृगांकस्य पिता कुरुमृगांकश्चिरकालं राज्यसुखं भुक्त्वा वैराग्यं प्राप्तः । पुत्रस्य मीनमृगांकस्य राज्यं दत्त्वा स्वयं वने गत्वा
 तापसोऽभूत् । मीनमृगांको राज्यं सुखं भुनक्ति । वसन्तेसेना पट्टराज्ञी कृता । नृपस्तु यौवनमदमत्तो मृगयान्यसनसेवी जातः । तिर्य-
 ग्वियोजनं कुरुते । तिरश्चां भोगान्तरायं करोति । वृषभाणामश्वानां नराणां च पंडत्वं करोति । एवं स बहुपापव्यसनपरायणो भूत्वा

दाहज्वरोत्पन्नपीडया मृतः । रौद्रध्यानवशात् पण्डं नरकं ययौ । वसन्तसेनाऽपि चाम्नि प्रविश्य तत्रैव नरके नारकोऽभूत् । तत् उद्धृत्य पुष्करवरद्वीपभरते रोगेहयोः पुत्रपुत्र्यावजायेतां । तौ मिथः परिणीतौ । ताम्यामन्यदा साधवो दद्यश्चिरे । ताभ्यां साधवो भक्त्या परमादरादन्नपानैः प्रतिलाभिताः । अपराङ्गे चोपाश्रये गत्वा तन्मुखाद्धर्मं शृण्वते । ततो गुहिधर्मं प्रतिपद्य परिपाल्योभावपि मृत्वा पञ्चमे ब्रह्मदेवलोकं सुरौ जातौ । ततश्च्युत्वेमौ युगामिभ्यसुतौ संजातौ । भो बन्धुदत्त भिक्षुभवे यत्प्रया तिर्यग्बियोगः कृतः, तत्प्रभा वाच्यया दुःखं प्राप्तं । यानि यानि कर्माणि क्रियन्ते तानि तानि कर्माणि भोग्यकाले प्रकटीभवन्ति । ततो बन्धुदत्तस्य जिनवचनं शृण्वतोऽपीहापोहवशाद्जातिस्मरणं समजनि । पूर्वभवो हृष्टः, तुष्टः, भगन्त्यादौ प्रणम्योवाच—“ भगवन् यद्भवद्भिरुक्तं तत्तथैव ।

किं स्मरणीयं ?" । श्रीभगवानुवाच

“त्यज दुर्जनसंसर्गं भज साधुसमागमम् । कुरु पुण्यमहोरात्रे स्मर नित्यमनित्यताम् ॥१॥

न लुंघनयिमाँचित्यं मान्यः सेव्यश्च सदगुरुः । प्रवर्तितव्यं दानादौ भावना मानसहि च ॥ २ ॥

निक्षेपः परिहर्तव्यः प्रक्रम्य योगसिद्धये । नित्यमन्तर्मुखैर्भाव्यं भाव्या वैराग्यभावना ॥ ३ ॥

कार्यो मंगलजापश्च गर्हणीयं स्वद्रुष्टम् । चतुःशरणमाराध्यं कार्यं पुण्यानुमोदनम् ॥ ४ ॥

यत्तितव्यं परे ज्ञाने विचिन्त्य सन्निदर्शनम् । श्रोतव्यं धर्मशास्त्रं च संसारासारसार्ता ॥५॥

इत्थं ध्रुत्वा पल्लीशुः श्रोत्रे—“स्वामिन्नहं पापिष्ठः दुष्टः दुष्टः दुराचारी हीनचारी सप्तव्यसनासक्तः जीवघातकः परद्रव्याप-
हारको लंपटः । मम कथमपि शुद्धिर्भवेत् ? ” तदा जगत्प्रभुः श्रीपार्श्वजिनवरेन्द्रः प्राह—“हे भद्र पापिष्ठोऽपि पापानि त्यजति,
मुक्रतानि करोति तदा शुद्धिं प्राप्नोति । अत्र श्रीगुप्तस्य निदर्शनं शृणु—

॥ अथ श्रीगुप्तकथा ॥

अस्मिन्नेव भरतक्षेत्रे वैजयन्ती पुरी वर्तते । तत्र नलनामा नृपोऽस्ति । स राजा न्यायवान् प्रजापालकः । तस्य महीधरः सार्ध-
याहः परमप्रेमपात्रं भिन्नमस्ति । तस्य सार्धयाहस्य सप्तव्यसनासक्तः श्रीगुप्तनामा पुत्रोऽस्ति । स पुत्रो निशायां चौर्यं करोति । अन्यदा
सार्धयाहो विपण्णचित्तो निशायां नृपममीपि समाययौ । स भूपेनालाप्य सगौरवं सादरं पृष्टः—‘कथं त्वमीदृशो विपणवदनो दृश्यसे ?’ ।
सार्धयाहोऽघो वीक्ष्य निःश्वासं मुक्त्वा जगौ—“विभोऽन्यस्मादुत्पन्नं दुःखमाख्यातुं सुखेन शक्यते । परं तु स्वसमुत्थं दुःखमाख्यातुं
निगोपितुं च कथं शक्यते ? ” । ततो राजा रहस्यवृत्त्या पृष्टं—‘तव किं दुःखं ? सत्यं कथय ’ । सार्धयाहो जगाद—“प्रभो ममैक
एव पुत्रः । स तु द्यूतादिव्यसनसेवी । पूर्वसंचितो ममार्थः क्षपितः । मया वारितोऽपि कुसंगान्न निवर्तते । चौर्यमपि करोति । अन्यायं
च बहु करोति मया बहु वारितोऽपि नोपशाम्यति । अहं किं करोमि ? कस्याग्रे कथयामि ? । द्यूतकारगृहात्कथमपि समुत्थाय सोम-
श्रेष्ठिगृहं खात्रं दत्त्वा सर्वस्वमग्रहीत् । तज्ज्वात्वाऽहमत्रागतः । मेऽपराधिनो गृहसारं सर्वस्वं गृहतां । यतः—

चौरश्चोरापको मंत्री भेदज्ञः काणककयी । अन्नदः स्थानदश्चैव चौरः सप्तविधः स्मृतः ॥ १ ॥

ततो नृपतिर्जगाद—‘ भोः सार्थेश विश्रब्धो भग, शास्यते क्रमेण सर्वमपि । इति धीरयित्वा सन्मान्य भूपतिना विस-
र्जितः । अथ नृपः प्रभातरुत्यानि कृत्वाऽऽस्थानसभायामुपविष्टः । तदा पूरुर्वन् पूर्जनः समागात् । नृपेण पृष्टं, तदा चौर्योदन्तं
व्यजिज्ञपत् । पुनर्भूयेन पृष्टं—‘ अहो कियत्संख्यं द्रव्यं गतं ? ’ । पौररुक्तं—‘ प्रभो पञ्चविंशतिस्वर्णसहस्रा गताः ’ । तन्निशम्य
गजा स्वभांडागारात्प्रमाणं द्रव्यं प्रदाप्य पौरजनं विससर्ज । तलारक्षं क्षणं निर्भर्त्स्य श्रीगुप्तमाहुयत् । तमधिधिष्य राजोक्तं—
‘ भो निशि यन्मुषितं द्रव्यं तत्समर्पय ’ । तदा तेन श्रीगुप्तेन नतेनोक्तं—‘ प्रभोऽस्माकं कुले न कदाप्येवं कुकर्म विधीयते ’ । नृपः
दुषितः प्राह—‘ चेन्नया मुषितं नास्ति, तदा त्वं दिव्यं करिष्यसि ? ’ । तेनोक्तं—एवं भवतु, अहं दिव्यं करिष्यामि । तदा
नृपो वक्षो लोहगोलरुमक्षिपत् । तप्तं कृत्वा चोक्तं—‘ भो लोहगोलकं कर्पयित्वा तव करे स्थापय ’ । ततः श्रीगुप्तो दिव्याग्निस्तंभ-
करं मिद्वमग्नं पुरा लब्धमस्मरत् । तस्यानुभावतः स वह्निना स्वल्पमपि न दग्धः । शुद्धो जातः । शुद्धतालाक्ष पतिताः । महताडं-
वरेण ग गृहे जगाम । नृपः कृष्णमुखोऽजनि । नृपो मनसि दध्यौ—‘ अयं तु शुद्धः, अस्य मया हृदमालं दत्तं । अथ मम जीवि-
तेन किं ? ’ । इति मर्तुमना भूयः सर्वान्मन्त्रिणः समाकार्य समादिशत्—‘ भोः प्रधानाः श्रूयतां, श्रीगुप्तो दिव्यतः शुद्धः । अहं तु
शिराणि स्थित्वा महानलीको जातः । अतः काष्ठात्स्वयमेवाहमात्मनि चौरदंडं करिष्ये । मम राज्येनालं । राज्ये यथोचितं
रुलं ” । ते प्रधाना ऊचुः—“ प्रभोऽश्रोतव्यमेतद्वचो वयं किं श्राविताः ? प्रभूणां कोऽपराधः ? । यतः—

पत्रं नैव यदा करीरविटपे दोषो वसन्तस्य किं, नोलूकोऽप्यवलोक्ते यदि दिवा सूर्यस्य किं दूषणम् ।

वर्षां नैव पतन्ति चातकमुखे मेघस्य किं दूषणं, यत्पूर्वं विधिना ललाटलिखितं तन्मार्जितुं कः क्षमः ॥१॥
 तैरित्यादियुक्तिभिर्नादं बोधितोऽपि न बुध्यति । पुनर्नृपेणोक्तं—‘ इत्यादिवाग्विकल्पैः किं ? शीघ्रं भवत, चन्दनानि समा-
 नीयन्तां । अरेऽहं काष्ठभक्षणं करिष्ये ’ । तच्छ्रुत्वा सार्धवाहो झटित्यागत्य पार्थिवमुवाच—“ भोः स्वामिन् किमिदमसमंजसमा-
 रब्ध ? असमंजनकार्यमहितायैव भवति । ममैवमादिश । अहमेवानर्थकारणमस्मि । ममैव दंडोऽस्तु ” । राजोचे—“ भद्र मा
 कार्षीः सेतुं । यत्तया ममाग्रे समारुह्यातं, तत्तत्त्वं, परं त्वयं वह्निना शुद्धः । अग्निरेव साक्षीभूतः । अहमेवापराधी लोकवृत्त्या जातः ।
 तस्मादहं काष्ठभक्षणं करिष्ये ” । पुनः सार्धवाहोऽवदत्—“ नाथ तवाग्रे यन्मयोक्तं तन्नालीकं, सत्यमेव, प्रलयेऽप्यन्यथा न ।
 परंतु केनचित्कारणेन भाव्यं ” । तच्छ्रुत्वा मंत्रिणः प्राहुः—‘ यदेवं तर्हि मंत्रेण श्रीगुप्तो वह्निमस्तंभयत् ’ । तदा मंत्री मतिसागरो
 नृपतिं प्रणम्येदमुवाच—‘ प्रभो रथनूपुरनगरे सिद्धपुरुषो विद्यावान् लसति । स आहूयते । स पृच्छयते ’ । राजोक्तं—‘ वरं, तमा-
 कारयतु ’ । तदा मतिसागरमंत्रिणा बहुमानेन स समाकारितः । सोऽप्यागतः । राज्ञा मंत्रिणा च तस्य सर्वमारुह्यातं । तेनोक्तं—
 “ पुनर्दिव्यं कारयत । परविद्यास्तंभिनी विद्या ममास्ति । मबुद्धया दिव्यं कारयत । सर्वं ज्ञास्यते ” । तदा पुनः श्रीगुप्तमाहूय
 प्रोक्तं—‘ चेत्त्वं मर्योऽसि तदा पुनरपि दिव्यं कुरु ’ । तेनोक्तं—‘ प्रमाणं ’ । तेन दिव्यं कृतं । तस्य करद्वयमदह्यत । नृपस्य
 जयजयास्वो जातः । त्रिविद्या भंगलोत्सनाः प्रवृत्ताः । नृपेण श्रीगुप्तः पृष्टः स सर्वं यथातथमारुह्यत् । स चौर्यवस्तु सर्वमपि गृहीत्वा
 सार्धवाहस्य लज्जया जीपन्मुक्तो देशान्निष्क्रासितः । वसुधायां अमन् भवितव्यतावशात् रथनूपुरनगरे गतः । तत्र स सिद्धपुरुषो
 मंत्रादी दृष्टः । तेन चिन्तितं—‘ ममायं सिधुः ’ । तत्र प्रस्तावं विलोक्य तं हत्वा पलायितः । स पुनर्नैर्धत्वा तलारथस्यार्पितः ।

तलारक्षेण नृपस्यार्पितः । नृपेण वधाय समादिष्टः । श्रीगुप्तः कंपमानांगस्तरोः शाखायां गलपाक्षेन बद्धः । स्वस्थानं ते नरा जग्मुः ।
श्रीगुप्तः कंठपाशादितो रोदसीं पश्यति । आयुषो योगबलात् पाशह्रुदितः । श्रीगुप्तो भुवि पतितः । शीतवातेन चतन्यं प्राप्य
भीत्या शीघ्रं पलाय्य गतः । वननिकुञ्जे प्रविष्टः । तत्र मधुरञ्चनिं शुश्राव । शब्दमंशुस्व गतः तत्र स्वाध्यायं कुर्वन्तं मुनिं ददर्श ।
तं पठन्तं वीक्ष्य भिया दृक्षान्तस्तिष्ठो भूत्वा सोऽश्रूणोत् । तत्र तच्छृण्वन् शुभभावनो भावयति—“एष महाबुधवस्तपःसंयमं
करोति । अहं दुराचारी महापापिष्ठो महादुष्टः सप्तव्यसनी । मम का गतिर्भविष्यति ? ” । ततः स श्रीगुप्तः साहसमवलंब्य मुनि-
समीपे समागत्य मुनिमभिवन्द्य निविष्टः । मुनेः पठनं शृणोति । मुनिस्त्वादीत्—“भो भोस्त्वया पापवृक्षस्य कुसुमं भुक्तं । अथ
फलं भोक्ष्यसि । मुधा किं पापं करोषि ? । नरके कष्टं पचनं पीडनं ताडनं तापनं विदारणं च कथं सहिष्यसे ? । तत्पापफलमनन्त-
वारं सहिष्यसे ” । तेनोक्तं—“अथाहं किं करोमि ? ” । मुनिः प्राह—“मदुक्तं कुरु ” । श्रीगुप्तोऽदत्—“प्रमाणं, करि-
ष्यामि । मुनिरुवाच—“हिंसाचौर्यव्यसनानि मुञ्च । श्रीशत्रुञ्जयतीर्थस्य सेवां कुरु । तत्र दानं तपो ध्यानं श्रद्धया कृतं
बहुफलमार्कं भवति । पापानि विलयं यान्ति । सप्त पष्ठाः अष्टमोऽष्टमः पारणके चैकाशनं प्रासुकोदक्रयानं सचित्तादि-
परिहारः । एवं वर्षं वर्षं प्रति क्रियते द्वादशवर्षं यावत् तदा जन्मकोटिकृतं पापं विलयं याति ” । तेनोक्तं—“एवं
करोमि ” । ततश्चलिता श्रीशत्रुञ्जयतीर्थं गत्वा द्वादशवर्षं यावत्तपोदानादिकं कृत्वा स्वात्मा विमलतीर्थे विमलीकृतः ।
एवं कृत्वा गिरिपल्लीपुरे स्वमातुलगृहेऽगात् । तत्र जनकस्तस्य शुद्धिं ज्ञात्वा तत्र गतः । तत्र श्रीगुप्तं वीक्ष्य संजातपुलकां-
गोऽभूत् । तेन समाहिग्य प्रोक्तं—“वत्स त्वं मया बहुभिर्वैपश्य दृष्टः । अथाद्य मम मनोरथः सफलो जातः यत्त्वं मया

दृष्ट्या दृष्टः । अथ त्वं वंशं निर्मलीकुरु ” । श्रीगुप्तोऽपि रुदन्नाह—“आम तात बहु किं कथयामि । मया कष्टान्यनेकप्रकारैर्भुक्तानि । गुरुरूपदेगेन श्रीशत्रुघ्नयतीर्थं गत्वा बहूनि तपांसि तप्तानि । अथाद्य प्रभृति अविश्वासो मदीयः क्वापि न कार्य एव । अथ मया गुरुरूपदेयात् श्रीजनधर्मोद्गीकृतः । पापैरलं ” । ततः सार्थेशः पुत्रेण सह पुरे ययौ । पार्थिवस्य श्रीगुप्तवृत्तान्तो निवेदिनः । श्रीगुप्तो नृपाज्ञया स्वपुरेऽनसत् । सामायिकावश्यकपौषधादीनि धर्मकृत्यानि कुरुते । बहूनि वर्षाणि जातानि । सर्वत्र यशो निवृत्तं । अन्यदा निशान्ते सामायिकं कृत्वा नमस्कारं स्मरति, तदा सुरः कोऽपि प्राग्भवमित्रं समायातः—‘ भोः श्रीगुप्त त्वं धर्मं कुरु मत्समे दिवसे तव मृत्युर्भविष्यति ’ इत्युक्त्वा सुरो दिवि गतः । श्रीगुप्तोऽपि जिनं पूजयित्वा प्रान्ते व्रतमग्रहीत् । अन-
 शनं दृष्ट्वा नमस्कारपरायणो निषद्य दिवं गतः । क्रमात्सिद्धिं यास्यति । अतः कारणाद् भोः पल्लीश ! महापापी पापत्यागात् ध्यानदानतपःप्रभारात्मदूगतिं प्राप्नोति । भोः पल्लीश ! ससारोसार एव । सर्वेपि जीवाः स्वार्थवल्लभाः सन्ति । परंतु कोऽपि कस्यापि नैव । संसारसुखं परिणामे मधुविन्दुमदश्मस्ति ” । पल्लीशेनोक्तं—‘ मधुविन्दुसदृशं तत्कथं ? ’ । श्रीपार्श्वप्रभुणोक्तं—
 “ शृणु, यथा कोऽपि नरोऽटव्यां यत्र तत्र भ्रमति । वने भ्रमन् एकेन गजेन दृष्टः । स गजस्तं हन्तुं प्रधावितः । स नरो नष्टः । यत्र यत्र नरो याति तत्र तत्र शृष्टिलूनः स धावति । क्रमेण पलायन् वटं दृष्ट्वा तत्र चरितः । तत्र वटजटा प्रलंबमानाऽस्ति । स तां वटजटामवलंब्य स्थितः । तत्र कूपमध्येऽजगरद्वयं विकाशवदनं समस्ति । चत्वारो भुजंगमा विकरालगव्याः सन्ति । तत्र वटजटायां उर्बैर्महान्मधुपूपकोऽस्ति । ततः स्थानान्मधिकाः समुड्डीय तस्य शरीरे चटचटान् ददति । मूपकद्वयं सितासितं वटजटां दन्ताद्विनति । गजराजो वटं पातयति । तदा स नरः शनैः शनैर्वटजटया समुत्तीर्य वटजटापामवलंब्य कूपमध्ये प्रलंबमानः स्थितोऽ-

स्ति । मधुपपकान्मधुनिन्दुः पतति । तं जिहया स्वादते । एतदेव सुखं । पुनः पुनर्मधुविन्दुसंयुतं विलोक्य गृह्णाति, तमेव
 च वाञ्छति । तस्मिन्समये कोऽपि विद्याधरोऽनुकंपया विमानं गृहीत्वा समागत्य प्रोक्तवान्—‘ भोः शीघ्रमस्मिन्
 विमाने तिष्ठ यथा त्वां निरुपद्रवं करोमि ’ । तेनोक्तं—‘क्षणमेकं प्रतीक्षस्व यथा मधुविन्दुं जिह्वा गृह्णामि ’ । विद्याधरेणो-
 क्तं—‘ भोः साधो अहो त्वं जिह्वालांपटयं दुःखदायकं । अहं यामि ’ । विद्याधरो गतः । स तत्रैव स्थितः । अत्रोपनयं
 गृणु—यदरूपं त्वं संसारः । यो गजराजो धावति स मृत्युः निरंतरं घातति । यत् जरा मृत्युर्गवितरणं स तु रूपः । यत्तु कूपोदकं तत्तु
 कर्माण्यष्टकं । अजगरद्वयं नरकतिर्यक्त्यं । चत्वारो भुजंगमास्ते तु चत्वारः क्रोधमानमायालोभाख्याः सर्पाः । वटजटा चायुः ।
 गितासितमूपकौ तु धेतकृष्णपक्षौ । या मदिक्राणां चटकास्ते तु रोगवियोगशोकादयः । यो मधुविन्दुस्त्वादः स स्त्रीलक्ष्मीपुत्रो-
 त्पत्त्यादिः । यो विद्याधरः स तु गुरुः परोपकारी । यत्तु विमानं तत्तु धर्मोपदेशनं । विषया मधुस्नादोपमाः । तस्मिन् समये यो धर्मं
 विदधाति सोऽसारसंसारदुःखं मोचयति ” । स पल्लीपतिः प्रभुवचनमृतं निषीय सम्यक् प्रतिबोधं प्राप्तः । बन्धुदत्तेनोक्तं—
 ‘ व्यामिन्ममाग्रे का गतिः ? ’ । भगवता प्रोक्तं—“ युवां द्वावपि व्रतं गृहीत्वा सहस्रारे व्रजिष्यथः । तत्तद्भुत्वा त्वं चक्री विदेहे
 भद्रिपतिम् । पल्लीग्रस्तं राक्षसी भ्रात्री । ततो भुक्तभोगौ परिव्रज्य सिद्धिं प्रयास्यथः ” । तच्छ्रुत्वा बन्धुदत्तः सपत्नीकः पल्ली-
 ग्रयापि व्रतमाददे । निरतिचारं चारु चारित्रं पालयति । बाह्यं संसारकुटुंबं मुक्त्वाऽन्तरंगकुटुंबमंगीकृतं । तद्यथा—श्रुताभ्यासः
 पिता, जिनभक्तिर्जननी, विवेकः सोदरः, सुमतिर्जामिः, विनयस्तनयः संतोषो मित्रं, शमो भवनं, शेषा गुणा धान्धवाः । इदमन्तरंगकुटुंबं
 समाश्रयतां । तौ निर्नृतात्मानौ चारु चारित्रं निरवाहयतां । क्रमेण सहस्रारे देवलोके सुरौ जातौ । एवं भगवता तौ तारितौ ।

इतम त्वाभिधे ग्रामेऽशोकान्यो मालिकोऽजनि । स तु निन्यं कुसुमानां नवविक्रयं करोति । स गुरुरूपदेशं श्रुत्वा जिनस्य नवगोपु ननरुसुर्मः पूजां करोति । एवं प्रतिदिनं नवकुसुमैर्जिनं पूजयति । तस्मिन्नेव भवे श्रीमान्महर्द्धिको जातः । क्रमेण विपद्य नवकोटीश्वरो व्यग्रहारी जातः । एवं सप्त भग जातः । अष्टमे तु नवलक्षग्रामेशो नृपोऽजनि । नममेऽपि नवकोटिग्रामेशो नृपोऽजनि । सोऽप्यन्येद्युः प्रमोरन्ते प्राच्यं निजभवं श्रुत्वा प्रत्रज्यां गृहीत्वा मोक्षालयं नममं तत्त्वं प्राप्तवान् । एवं प्रभुणाऽनेके जीनास्तारिताः ।

अथ प्रमोः परिवारः—पोडश सहस्राः साधनः समभनन् । अष्टात्रिंशत्सहस्राः साध्यः त्रतग्राहिण्यः । चतुःषष्टिसहस्राधिकलक्षाः श्राद्धाः । सप्तविंशतिसहस्राधिकास्त्रिलक्षमिताः श्राध्यः समजनिपत । सप्तपंचाशदधिकाः श्रतत्रयीमिताश्चतुर्दशपूत्रिणो बभूवुः । चतुर्दशशतान्यवधिवानिना बभूवुः । सार्धमसशतानि केमलिनः संजाताः । वैक्रियलब्धिनः सहस्रसंख्याका अदीदिपन् । रेवलजानरासरात्मभोः श्रीपार्थनाथस्येत्यादिवहुपरिवारः समर्जा । मेण भगवान् विहरन्नासन्ननिर्वाणं ज्ञात्वा संमेताद्रि ययौ । अजितातिर्तीर्थकराणां सिद्धिस्थानं ज्ञात्वा तत्रैव परि

नोह ।

२० वासवाधलितासना-

शम्भु-

आसदन् । शेषाणां मुनीनां सुरा एवं व्ययुः । सुगन्धांशुसुमवर्पणं धूपघट्यादिधारणं गीतनृत्यवाद्यक्रन्दनपरिदेवनस्तुतिपुष्पा-
दिपूजनं देवदेवीगणाश्रयः । शक्रः स्वामिनः शिविकां सुराः साधूनां शिविकां समुधृत्य स्कन्धे निन्युः । श्रीखंडागरुदारूणां
चिताशक्रः । अग्निकुमारका यद्वि विरुर्व्यं वायुकुमारका वातं विरुर्व्यं स्वामितपस्विनां देहान् संचक्रुः । क्षणेन जिनांगस्या-
स्थिरजाखिलधातुषु दग्धेषु मेधकुमारकाः सुराः क्षीरांभोधिजलेर्व्यव्यापयन् । शक्रेशानौ प्रभोरुपरिदंष्ट्रे जगृहतुः । चरमवलीन्द्रौ
प्रभोर्दक्षिणयामे चाद्यःस्थिते दंष्ट्रे जगृहतुः । अन्ये वासवाः दन्तांश्च स्वीचक्रुः । सुरा अस्थीनि मानवाश्च भस्मादिकं जगृहुः । तस्मिन्
स्थाने सुरा रत्नमयं स्तूपं व्यदधुः । ततो नन्दीश्वरे द्वीपे सर्वे वासवाः सुराश्च शाश्वतप्रतिमाग्रेऽष्टाहिकामहोत्सवं विधाय स्वस्वास्पदं
ययुः । इन्द्राः स्वस्वविमानैः सुधर्मायां पर्षदि अधिमाणवकस्तंभे ध्रुववज्रसमुद्गर्के स्वार्मिदंष्ट्रा मुञ्चन्ति । प्रतिदिनमानचुः । तासां
प्रभावात्तेषां विजयमंगले भवतः ।

विश्वातिशायिमहिमा धरणौरेन्द्रपद्मावतीसततसेवितपादपीठः ।

अन्तर्वहिश्च दुरितच्छिदनन्तशर्मा पार्श्वः क्रियादुपयिनी शुभभावालक्ष्मीम् ॥ १ ॥

॥ इति तपागन्धीयश्रीपूज्यश्रीजगच्चन्द्रस्वरिपट्टपरंपरालंकारश्रीहेमविमलद्यरिसन्तानीयश्रीपूज्यगच्छाधिराजहेमस्वरि-
विजयराज्ये पूज्यपं० संघवीरगणिशिष्यपं० उदयवीरगणिविरचिते पार्श्वनाथगद्यबन्धचरित्रे

भगवद्विहारवर्णननिर्वाणमहोत्सववर्णनो नामाष्टमः सर्गः ॥

इत्थं लूराभिधे ग्रामेऽशोकाल्यो मालिकोऽजनि । स तु नित्यं कुसुमानां ऋयविरूयं करोति । मगुरुपदेशं थुत्वा जिनस्य नयंगेषु नन्दयुग्मैः पूजां करोति । एवं प्रतिदिनं नन्दकुसुमैर्जिनं पूजयति । तस्मिन्नेव भवे श्रीमान्महर्द्धिधको जातः । क्रमेण विपद्य नवकोटीश्वरो व्यनहारी जातः । एवं सप्त भग्न जाताः । अष्टमे तु नवलक्षग्रामेशो नृपोऽजनि । नवमेऽपि नवकोटिग्रामेशो नृपोऽजनि । सोऽप्यन्येष्टुः प्रमोदस्ते प्राच्यं निजभयं थुत्वा प्रज्ज्यां गृहीत्वा मोक्षारूयं नवमं तस्य प्राप्तवान् । एवं प्रभुणाऽनेके जीवास्तारिताः ।

अथ प्रमोः परिहारः—योडश सहस्राः साधवः समभवन् । अष्टात्रिंशत्सहस्राः साध्यः व्रतग्राहिण्यः । चतुःषष्टिसहस्राधिकलक्षाः आद्धाः । सप्तविंशतिसहस्राधिरास्त्रिलक्षमिताः आध्यः समजनिपत । सप्तपंचाशदधिराः श्रुतत्रयीमिताश्चतुर्दशपूर्व्विणो बभूवुः । चतुर्दशतान्यवधिज्ञानिनां बभूवुः । सार्धसप्तशतानि कैवलिनः संजाताः । वैक्रियलब्धिनः सहस्रसंख्याकाः अदीदिपन् । कैवलज्ञानवासरात्रभोः श्रीमार्धनाथस्येत्यादिवहुपरिवारः समजनि । क्रमेण भगवान् विहरन्नासन्ननिर्वाणं ज्ञात्वा संमेताद्रिं ययौ । अजितादित्थीर्यकराणां सिद्धिस्थानं ज्ञात्वा देवैः परितृतः किन्नरीभिर्गीयमानमुणः संमेताद्रिमारुरोह । तदा सर्वे वासवाश्चलित्तासनास्तनागताः । प्रमोः पादपद्मं नत्वा ते निषण्णा निषण्णाः । तदा प्रभुः आबणसिताष्टम्यां विशाखयां मनोगम्योगमरुन्धत् । त्रयस्त्रिंशन्मुनीश्वरास्तथैवाकुर्वन् । अपूर्वं शुक्लध्यानं मधुध्यतित्वान् । पञ्चहस्याश्वरोचारमितं कालं प्रभुरशिश्रयत् । क्षीणकर्मा सर्वसंसारदुःखमलोज्जितः शिवमचलमरुजमक्षयमनन्तमव्यावाधं सिध्दगतिनामर्धयं लोकाग्रपदं प्रभुः प्राप । एतावता भगवान् युक्तिमासदत् । त्रयस्त्रिंशन्मुनीश्वरा अपि स्वामिवन्निर्गृतिं प्रापुः । गार्हस्थ्ये त्रिंशद्वर्षाणि प्रतभावे सप्तसन्धानि अच्युतं मर्वायुः प्रभोरभूत् । तदा शक्रः प्रमोर्वपुः क्षीराभोधिजलैः खपयित्वा गीक्षीर्यचन्दनैर्लिप्ता दिव्यभूषणैरभूषयत् । देवद्यूषेण चान्छाद्य नत्वा वासवा

आसदन् । शेषाणां मुनीनां सुरा एवं व्यधुः । सुगन्धांबुकुसुमवर्षणं धूपघटयादिधारणं गीतनृत्यवाद्यक्रन्दनपरिदेवनस्तुतिपुष्पा-
दिपूजनं देवदेवीगणाश्रुः । शक्रः स्वामिनः शिविकां सुराः साधूनां शिविकां समुधृत्य स्कन्धे निन्युः । श्रीखंडागरुदारूणां
चिताशक्रः । अग्निकुमारका वद्धिं विकुर्व्य वायुकुमारका वातं विकुर्व्य स्वामितपस्विनां देहान् संचक्रुः । क्षणेन जिनांगस्या-
स्थिवर्जालिलयातुपु दग्धेषु मेघकुमारकाः सुराः क्षीरांभोधिजलैर्व्यभ्यापयन् । शक्रेक्षानौ प्रमोरुपरिदंष्ट्रे जगृहतुः । चरमवलीन्द्रौ
प्रभोर्दक्षिणवामे चाद्यःस्थिते दंष्ट्रे जगृहतुः । अन्ये वासवाः दन्ताश्च स्वीचक्रुः । सुरा अस्थीनि मानवाश्च भस्मादिकं जगृहुः । तस्मिन्
स्थाने सुरा रत्नमयं स्तूपं व्यदधुः । ततो नन्दीश्वरे द्वीपे सर्वे वासवाः सुराश्च शाश्वतप्रतिमाप्रेऽष्टाहिकामहोत्सवं विधाय स्वस्वास्पदं
ययुः । इन्द्राः स्वस्वविमाने सुधर्मायां पर्षदि अधिमाणवकस्तमै वृत्तवज्रसमुदुर्गकं स्वार्मिदंष्ट्रा मुञ्चन्ति । प्रतिदिनमानचुः । तासां
प्रभावात्तेषां विजयमंगले भवतः ।

विश्वातिशायिमहिमा धरणोरेन्द्रपद्मावतीसततसेवितपादपीठः ।

अन्तर्वीहिश्च दुरितच्छिदनन्तशर्मा पार्श्वः क्रियादुपयिनी शुभभावलक्ष्मीम् ॥ १ ॥

॥ इति तपागच्छीयश्रीपूज्यश्रीजगच्चन्द्रस्वरियदृयसंपरांकारश्रीहिमविमलद्वारिसन्तानीयश्रीपूज्यगच्छाधिराजहेमद्वारि-
विजयराज्ये पूज्यपं० संघवीरगणिशिष्यपं० उदयवीरगणिविरचिते पार्थनाथगद्यबन्धचरित्रे

भगवद्विहारवर्णननिर्वाणमहोत्सववर्णनो नामाष्टमः सर्गः ॥

जीर्णशास्त्रानुसारेण ग्रन्थोऽयं निर्मितो मया ।

मिथ्या मे दुष्कृतं भूयान्धूनाधिकतरे सति ॥ ६ ॥

सार्धपञ्चसहस्राणि प्रत्येकं श्लोकसंख्यया । पार्श्वनाथचरित्रस्य ग्रन्थमानं विनिर्मितम् ॥ ७ ॥

वेदवाणर्तुचन्द्रालयसंख्ये (१६५४) वर्षे वचोष्टके । मासे च सितसप्तम्यां ग्रन्थोऽयं निर्मितो मुदा ॥ ८ ॥

आचन्द्रार्कमयं नन्थाद्वाच्यमानो बुधैः सदा । पार्श्वनाथप्रसादेन यतो भवतु वाञ्छितम् ॥ ९ ॥

॥ इति प्रशस्तिः ॥

॥ श्रीपार्श्वनाथचरितं समाप्तम् ॥

॥ अथ प्रशस्तिः ॥

श्रीवीरशासनसरोवरराजहंसाः श्रीचन्द्रगच्छसरसीरुहचञ्चरीकाः ।
 सत्त्वाधिकत्वसकलाजितसद्गुणौघाः श्रीपूज्यसोमविमला गुरवो बभूवुः ॥ १ ॥

येषां पदक्षालनवारिणाहिज्वरादिरोगाः प्रशमन्ति नूनम् ।
 ते पूज्यपादा हि जयन्तु नित्यं गच्छाधिराजाः प्रकटप्रभावाः ॥ २ ॥

तत्पट्टपूर्वाचलसप्तसप्तिर्भाग्याधिको जंगमकल्पवृक्षः ।
 गच्छाधियः श्रीगुरुहेमसोमसूरीश्वरो राजतु साधुधुर्यः ॥ ३ ॥

तदीयगच्छे गुरुसंघवीरगीतार्थमुख्याः सकला बभूवुः ।
 येषां करस्पर्शनतोऽपि मूर्खः प्राज्ञो भवेत्सर्वकलाप्रधानः ॥ ४ ॥

तदीयशिष्योदयवीर एव सद्बन्धनधेन हि शास्त्रमेतत् ।
 कथाप्रबन्धैः सरसं प्रधानं निरूपयामास गुरुप्रसादात् ॥ ५ ॥

जीर्णशास्त्रानुसारेण ग्रन्थोऽयं निर्मितो मया ।

मिथ्या मे दुष्कृतं भूयान्मूनाधिकतरे सति ॥ ६ ॥

सार्धपञ्चसहस्राणि प्रत्येकं श्लोकसंख्यया । पार्श्वनाथचरित्रस्य ग्रन्थमानं विनिर्मितम् ॥ ७ ॥

वेदवाणतुचन्द्राख्यसंख्ये (१६५४) वर्षे वचोष्टके । मासे च सितसप्तम्यां ग्रन्थोऽयं निर्मितो मुदा ॥ ८ ॥

आचन्द्रार्कमयं नन्याद्वाच्यमानो बुधैः सदा । पार्श्वनाथप्रसादेन यतो भवतु वाञ्छितम् ॥ ९ ॥

॥ इति प्रशस्तिः ॥

॥ श्रीपार्श्वनाथचरितं समाप्तम् ॥